

KARABÜK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRKİYE KIBRIS İLİŞKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Kübra ÖZ

Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. İsmail ŞAHİN

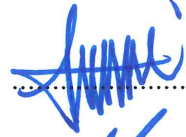
Karabük

Haziran – 2015

TEZ ONAY SAYFASI

Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

KÜBRA ÖZ'e ait "Atatürk Dönemi Türkiye Kıbrıs İlişkileri" adlı bu tez çalışması Tez Kurulumuz tarafından YÜKSEK LİSANS programı tezi olarak oybirliği / oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

	Akademik Unvanı, Adı ve Soyadı	İmzası
Tez Kurulu Başkanı ve Danışman Üye	:Yrd. Doç. Dr. İsmail ŞAHİN	
Üye	:Yrd. Doç. Dr. Sanem YAMAK ATEŞ	
Üye	:Doç. Dr. Levent AYTEMİZ	

Tez Sınavı Tarihi : 15.06.2015

KARABÜK ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum, bu çalışmayı, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yol ve yardıma başvurmaksızın yazdığımı, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserleri her kullanışımında alıntı yaparak yararlandığımı belirtir; bunu onurumla doğrularım.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara katlanacağımı bildiririm.

15 / 06 / 2015

KÜBRA ÖZ

ÖNSÖZ

Kıbrıs Adası, stratejik konumu itibariyle tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun Ada'yı fethi ile başlayan yeni süreçte Ada'da Türklerin de yaşamaya başlaması yeni bir dönemin kapısını açmıştır. Türk siyasi tarihine Osmanlı İmparatorluğu döneminde giren Kıbrıs, tarihin her döneminde önemini korumuş olsa da Türk kamuoyunun Kıbrıs'a olan ilgisi 1950 yılı sonrası dönemde artarak sürmüştür. Ancak yinede bu dönemden sonra da Kıbrıs ile ilgili araştırmalar yeterli düzeyde yapılmamıştır.

Tez konusu olarak Atatürk Dönemi Türkiye Kıbrıs İlişkileri'nin seçilme sebebi ise, belirttiğimiz gibi Kıbrıs tarihi ile ilgili hazırlanmış olan çalışmaların çoğunlukla 1950-1960 sonrası dönemleri kapsıyor olmasıdır. Yaptığımız araştırmalarımızda tez konusu olarak belirlediğimiz Atatürk Dönemi ile ilgili çok fazla akademik araştırma yapılmamış olması, bu dönem ile ilgili bir çalışma yapabileceğimizi göstermiştir.

Tezimizde, Türkiye Cumhuriyeti açısından stratejik öneme sahip Kıbrıs Adası'nın Osmanlı İmparatorluğu'nun tasarrufuna nasıl geçtiğinden başlanarak Atatürk Dönemine gelene kadar geçirdiği süreçler araştırılmıştır. Araştırmamız boyunca şu soruların cevapları da araştırılmıştır:

- Kıbrıs Adası'nın Osmanlı İmparatorluğu hâkimiyetine girişi nasıl olmuştur?
- Ada'ya Türk Müslüman nüfusun göç ettirilmesi nasıl olmuştur?
- İmparatorluk sonrası dönemde Kıbrıs'ın iki toplumlu ekonomik, sosyal ve dini yapısı nasıl olmuştur?
- Başta Osmanlı İmparatorluğu olmak üzere Yunanistan ve İngiltere için Kıbrıs'ı bu kadar önemli yapan nedir?

- İngiltere'nin Akdeniz Politikası kapsamında Kıbrıs'ı alma siyaseti nedir ve Osmanlı İmparatorluğu'nun bu duruma tepkisi nasıl olmuştur?
- Kıbrıs'ın yönetiminin İngiltere'ye devri ile Ada Türklerinin ve Rumlarının yeni yönetime tepkileri nasıl olmuştur?
- Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı yıllarında Kıbrıs Türkünün Ulusal Mücadeleye verdiği destek ve Rumların Enosis propagandalarına verdiği tepki nasıl olmuştur?
- Lozan Barış Antlaşması kapsamında Kıbrıs Adası ile ilgili maddeler gereği Kıbrıs'tan Anadolu'ya gerçekleşen göç hareketi ve bu süreçte yaşananlar nelerdir?
- Atatürk Devrimlerinin Kıbrıs Türküne yansımaları ve Kıbrıs Türkünün Devrimlere verdiği tepkiler neler olmuştur?
- Mustafa Kemal'in Kıbrıs Türküne verdiği değer ve Kıbrıs Türkünün de Mustafa Kemal'e ve Anadolu'ya verdiği değerın sebebi nedir?
- Kıbrıslı Rumların Enosis propagandalarına karşı verilen mücadele ve bu mücadelede basının önemi nasıl olmuştur?

Tezimizde bu ve bunun gibi daha birçok soruya cevap bulmaya çalıştık. Cevaplarımızı bulurken de ilgili dönem ile ilgili yazılmış makale, bildiri ve kitaplardan yararlandık. Ayrıca verilen bazı bilgilerin kanıtlanması amacıyla Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerideleri'nden faydalandık.

Çalışmalarım sırasında bilgi ve deneyimlerinden yararlandığım ve bana her konuda yol gösteren değerli danışman hocam Yrd. Doç. Dr. İsmail ŞAHİN'e ve bu günlere gelmemde büyük emekleri olan aileme çok teşekkür ederim.

Kübra ÖZ

Karabük, 2015

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR	vii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI VE İNGİLİZ YÖNETİMLERİ DÖNEMİNDE KIBRIS

1.1.OSMANLI YÖNETİMİ DÖNEMİNDE KIBRIS (1571 – 1878)	5
1.1.1.Kıbrıs'ın Fethi	5
1.1.2.Nüfus	8
1.1.3.Ortodoks Hristiyan Tebaa (Kıbrıslı Rumlar)	12
1.1.4 Ekonomik Durum	15
1.1.5.Eğitim Durumu	16
1.1.6.Osmanlı İmparatorluğu'nun Gerileme ve Dağılma Süreçlerinde Kıbrıs	19
1.2. İNGİLİZ YÖNETİMİ DÖNEMİNDE KIBRIS (1878 - 1914)	21
1.2.1. Kıbrıs'ın İngiltere'ye Devri.....	21
1.2.1.1. İngiltere'nin Akdeniz Politikası	21
1.2.1.2. İngiltere'nin Akdeniz Politikası Kapsamında Kıbrıs	22
1.2.2. Kıbrıslı Rumların Enosis Propagandaları	26
1.2.3. Kıbrıslı Türklerin Enosis'e Karşı Direnişleri	29
1.3. BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI YILLARINDA KIBRIS (1914-1918)	30
1.3.1. İngiltere'nin Kıbrıs'ı İlhakı (5 Kasım 1914).....	30
1.3.2. Birinci Dünya Savaşı Sırasında ve Sonrasında Kıbrıs	32
1.3.3. Birinci Dünya Savaşında Kıbrıs Türkleri	34

İKİNCİ BÖLÜM
ATATÜRK DÖNEMİ KIBRIS İLE İLİŞKİLER

2.1. KURTULUŞ SAVAŞI YILLARINDA KIBRIS (1919 – 1922)	36
2.1.1. Ulusal Kurtuluş Savaşı	36
2.1.2. Kurtuluş Savaşı'nın Kıbrıs'a Yansıması	38
2.2. YENİ TÜRKİYE'NİN DOĞUŞU VE KIBRIS	41
2.3. LOZAN BARIŞ ANTLAŞMASI VE KIBRIS	47
2.3.1. Konferansa Hazırlık Evresi	47
2.3.2. Lozan Barış Antlaşması'nın İmzalanması (24 Temmuz 1923)	49
2.3.3. Lozan Barış Antlaşması'ndan Sonra Kıbrıs Türklerinin Türkiye'ye Göçleri	54
2.4. ATATÜRK İLKE VE İNKILÂPLARININ KIBRIS'A YANSIMALARI ...	60
2.4.1. Cumhuriyet'e Bağlılık	61
2.4.2. Şapka İnkılâbının Kıbrıslı Türklere Yansıması	63
2.4.3. Medeni Kanunun Kabulü ve Kadın Hakları	68
2.4.4. Rakam ve Harf İnkılâbı İle Çağdaş Eğitim Seviyesinin Yükselmesi	70
2.4.5. Dil İnkılâbı ve Kıbrıslı Türklere Yansıması	74
2.4.6. Soyadı İnkılâbı ve Kıbrıs Türkleri	75
2.4.7. Atatürk Döneminde Türkiye-Kıbrıs Kültürel İlişkileri	76
2.4.8. Atatürk'ün Vefatı ve Kıbrıs Türkleri	78
2.4.9. Atatürk Döneminde Kıbrıslı Rumların Enosis Faaliyetleri	79

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ATATÜRK DÖNEMİNDE KIBRISLI TÜRKLERİN VARLIK SAVAŞIMI VE BASIN HAYATI

3.1. KIBRISLI TÜRKLERİN VARLIK SAVAŞIMI	87
3.1.1. Meclis-i Milli (1918)	87
3.1.2. Milli Kongre (1931)	89
3.2. KIBRIS'TA BASIN HAYATININ DOĞUŞU	92
3.3. İNGİLİZ İDARESİ DÖNEMİNDE KIBRIS TÜRK BASINI	93
3.3.1. Zaman	95
3.3.2. Yeni Zaman	95
3.3.3. Kıbrıs	96
3.3.4. Mir'at-ı Zaman	98
3.3.5. Kıbrıs	98
3.4. TÜRK KURTULUŞ SAVAŞI VE KIBRIS TÜRK BASINI	100
3.4.1. İrşad Dergisi	101
3.4.2. Ankebut Gazetesi	103
3.4.3. Doğru Yol Gazetesi	105
3.4.4. Söz Gazetesi	107
3.5. KIBRISLI RUMLARIN ENOSİS FAALİYETLERİNİN BASINA YANSI- MASI	110
SONUÇ	112
KAYNAKÇA	117
EKLER	132
EK 1	132
EK 2	133
EK 3	134
EK 4	138
EK 5	142
EK 6	152
EK 7	159

EK 8.....	168
EK 9.....	169
EK 10.....	171
EK 11.....	178
TÜRKÇE ÖZET	181
ABSTRACT.....	183
ÖZGEÇMİŞ	185

KISALTMALAR

a.g.e.	:Adı Geçen Eser
a.g.m.	:Adı Geçen Makale
Bkz.	:Bakınız
BCA.	:Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
C.	:Cilt
CYREP	:Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi
ÇTTAD	:Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi
Çev.	:Çeviren
Der.	:Derleyen
Haz.	:Hazırlayan
İ.	:İçtima
KKTC	:Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
Nu	:Numara
Sa.	:Sayı
s.	:Sayfa
ss.	:Sayfa Aralığı
TBMM	:Türkiye Büyük Millet Meclisi
TC	:Türkiye Cumhuriyeti
TDV	:Türkiye Diyanet Vakfı

GİRİŞ

Çalışmamızın temel konusu, Atatürk Dönemi Türkiye Kıbrıs İlişkileri'dir. Bu çalışmamızın amacı, Ulu Önder Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti döneminde, günümüzde Yavruvatan olarak adlandırdığımız Kıbrıs'ta yaşayan Türk toplum ile Kıbrıs Türk toplumunun Anavatan olarak gördükleri Türkiye Cumhuriyeti arasındaki siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel bağların etkilerini ortaya koymaktır. Çalışmamız ayrıca, Kıbrıs Türk toplumunun her koşulda Anadolu'ya olan bağlılığını da ortaya koyarak Anadolu ile Kıbrıs Türk toplumu arasındaki bağın tek taraflı olmadığını açıklamaya çalışmaktadır.

Ulusal Kurtuluş Savaşı'ndan başarı ile çıkmış olan Türkiye, Lozan Barış Antlaşması sonrasında milletler arası konjonktürde diğer devletler ile eşit ve bağımsız bir devlet olarak yerini almıştır. Bu noktadan sonra ise ülkenin ulusal bağımsızlığına ve egemenliğine zarar verecek her türlü oluşum ve ortaklıktan uzak durulmuştur. Barışçı bir dış politika izlenen bu dönemde komşular ile de dostluk ilişkileri geliştirilmeye çalışılmıştır. Ancak yine de bazı zamanlarda Türkiye'nin tam bağımsızlığını tehdit edici durumlar ile de karşılaşmıştır. Türkiye'nin iç işlerine müdahalede bulunmak isteyen güçlere karşı ise Türkiye her zaman sağlam duruşu ile karşılık vermiştir. "Yurtta Barış, Dünyada Barış" ilkesi ise Atatürk dönemi Türk dış politikasını özetleyen bir ilke olarak Türk tarihinde yerini almıştır.

Mustafa Kemal Atatürk, siyaset yaşamı boyunca millet menfaatini her şeyin üzerinde tutmuştur. Öyle ki "...Her milletin kendine mahsus gelenekleri, kendine mahsus adetleri ve milli hususiyetleri vardır. Hiçbir millet aynen başka bir milletin taklitçisi olmamalıdır. Çünkü böyle bir millet ne taklit ettiği milletin aynı olabilir ne de kendi milleti içinde kalabilir. Bunun neticesi şüphesiz ki acıdır. (1923)" dediğinde dahi tam bağımsız ve egemen bir milletten söz etmektedir.

Yaptığımız araştırmalar sonucunda bu alanda ve ele aldığımız konuya yönelik olarak doğrudan/birincil el bir çalışma bulunmadığını gördük. Bu alanda yazılmış ve araştırılmış birçok çalışma bulunmakla beraber bu çalışmalar 1950 yılı ve sonrası dönemi incelemekte, yer yer de bu döneme atıfta bulunmaktadır. Dolayısıyla ele aldığımız konuda birinci amacımız dönemin arşiv kayıtlarından, birincil el belgeler ve kaynaklardan, gazetelerden, makalelerden, bildirilerden yararlanarak döneme ilişkin bilgileri hazırlamak ve sunmaktır.

Çalışmamızın Birinci Bölümünde, Osmanlı İmparatorluğu'nun Kıbrıs Adası'nı fethetmesi ve fetih sonrası Ada ile Anadolu arasında kurulan ekonomik, siyasi, toplumsal ve kültürel ilişkiler ele alınmıştır. İmparatorluk öncesi dönemde Katolikler tarafından Kıbrıslı Rum Ortodoks halka uygulanan dini baskılara da değinilmiş aynı zamanda fetih sonrası dönemde Millet Sistemi üzerinde durularak bu sistemin Ada'daki yeni nüfus dengelerini nasıl değiştirdiğine değinilmiştir. İmparatorluğun Ortodoks Kilisesine haklarını geri vermesi ile büyüyen ve güçlenen Kilisenin, Ada halkı üzerindeki etkileri incelenerek, Ortodoks Rum halk üzerindeki etkisi de ortaya konulmuştur. Sonuç olarak; Osmanlı İmparatorluğu döneminde Ada'da yaşayan iki toplum arasındaki ikili ilişkilere baktığımızda, Kıbrıslı Rumların Kıbrıslı Türklere nazaran her bakımdan daha güçlü olduğu kanısına varılarak, asıl amaçları olan Enosis'in temellerini atma ve Kıbrıslı Türkleri yıpratmak için uyguladıkları propagandalar ele alınmıştır.

İngiliz Hükümeti yönetimi döneminde Kıbrıs'ın yeni durumu da birinci bölümde ele alınmıştır. Özellikle ilk olarak İngiltere'nin Akdeniz politikası üzerinde durularak, Kıbrıs'ın İngiltere için önemi ele alınmış ve yavaş yavaş ve gizli bir şekilde Ada'nın İngiliz yönetimine geçiş süreci açıklanmaya çalışılmıştır. Ada'nın İngiliz yönetimine geçişi sonrasında Ada toplumlarının bu yeni düzene verdikleri olumlu ve olumsuz tepkiler ele alınarak İngiltere'nin de Ada halkına karşı sergilediği davranış ve tutumlar açıklanmaya çalışılmıştır. Sonuç olarak; İngiliz yönetiminde bulunan birçok kişinin Helen Uygarlığı hayranı olduğu düşünüldüğünde Rumların Türklere karşı kayırdığı ve Ada'da Rum halkın gücüne güç katmaya başladığı yeni bir dönemin başlamasının Kıbrıslı Türklere etkileri üzerinde durulmaya çalışılmıştır. Birinci Dünya Savaşı yılları arasında Kıbrıs'ta yaşanan gelişmeler de birinci bölümde ele

alınarak bölüm sonlandırılmıştır. İngiltere'nin Ada'yı ilhak etme süreci ile başlayan yeni bir dönem ve bu dönemde Kıbrıslı Türklerin ve Kıbrıslı Rumların Birinci Dünya Savaşı içindeki yerleri bu bölüm içerisinde ele alınmıştır. Özellikle ilhak kararı sonrası yaşanan göç sürecine de değinilerek Kıbrıslı Türklerin yaşamış oldukları sıkıntılar üzerinde durulmuştur. Sonuç olarak; Birinci Dünya Savaşı'nın etkilerinin Kıbrıslı Türkler üzerindeki etkileri göz önünde tutularak Savaşın Türklerin hayatlarına etkileri ele alınmaya çalışılmıştır.

Çalışmamızın İkinci Bölümünde, ana konumuz olan Atatürk Dönemi Türkiye Kıbrıs İlişkileri işlenmiştir. Bölüme Kurtuluş Savaşı yıllarından başlanılmış, Milli Mücadele ruhunun ortaya çıkışı ve Kıbrıs Türk toplumunun savaş süresince Anadolu'ya yaptığı maddi ve manevi yardımlar üzerinde durulmuştur. Kıbrıslı Rumlara karşı milli bir bütünlük içinde hareket eden Kıbrıs Türklerinin Milli Mücadele sürecindeki duruşları elde edilen belgeler ışığında aydınlatılmaya çalışılmıştır. Bölümün devamında Mustafa Kemal'in Ulusal Kurtuluş Savaşı'nı kazanıp yeni bir devlet kurması noktasından hareket edilerek, hem Ada'da hem yeni Türkiye'de milliyetçiliğin gelişmesi ele alınarak, özellikle Ada Türklerinin yeni Türkiye ile ilişkileri açıklanmaya çalışılmıştır. Özellikle Lozan Barış Antlaşması ile yeni bir dönemin başlaması ve Lozan Barışı gereği Ada'dan Türkiye'ye gerçekleşen göç hareketi üzerinde durularak, bu süreçte yaşananlar ortaya konulmaya çalışılmıştır. Atatürk Devrimleri'nin Kıbrıs Türk toplumuna yansımaları ele alınarak Harf İnkılâbından Şapka İnkılâbına, Medeni Kanun İnkılâbından Kültürel İlişkilere kadar tüm inkılâpların Kıbrıs Türk toplumunu etkileme süreci elde edilen gerekli arşiv kaynakları ile belgelenerek aktarılmaya çalışılmıştır. Kıbrıs'ta iki toplum arasında yaşanan çatışmalar da bu bölümde ele alınmıştır. Rumların yaratmış olduğu çatışma ortamında yaşanan gelişmelerin Kıbrıs Türklerinin yaşantılarına olan etkileri üzerinde durulmuştur. Sonuç olarak; Ada Türklerinin Atatürk Devrimlerini kendi istekleriyle ve kendi çabaları ile Ada'ya getirdikleri belgelenmiş ve Ada'daki Türk milliyetçiliğinin doğuş süreci ortaya konulmuştur.

Çalışmamızın son bölümü olan Üçüncü Bölümünde ise, Kıbrıs Türkünün Ada'da siyasi olarak varlık gösterebilme sürecine ayrılmıştır. Siyasi olarak da Enosis'i reddeden Türklerin bu alanda yapmış olduğu çalışmalar ve karşılaştıkları

engeller ele alınmıştır. Sonuç olarak; haklılıkları dünyaya duyurmaya çalışan Kıbrıs Türkünün bu konudaki atılımları ve elde ettiği sonuçlar ortaya konulmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda Kıbrıs Adası'nın basın hayatı bu bölümde ele alınan bir diğer konu olmuştur. Ada'da genel olarak basın hayatının nasıl başladığı ve özelde de Kıbrıs Türk basınının hangi şartlar altında oluştuğu ele alınmıştır. İngiliz Yönetimi döneminde ve Kurtuluş Savaşı yıllarında yayınlanan gazetelerden önemlilerine değinilerek bu gazeteler hakkında kısa bilgiler verilmeye çalışılmıştır. Ayrıca bu bölümde, ele aldığımız gazetelerin üstlendikleri görevler ve Anadolu'nun Kıbrıs Türk Basınına vermiş olduğu destek üzerinde durulmuştur. Sonuç olarak; Kıbrıs Türk Basınının ilk günden itibaren geçirmiş olduğu sıkıntılar ve Kıbrıs Rum Basını karşısındaki duruşu ele alınmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI VE İNGİLİZ YÖNETİMLERİ DÖNEMİNDE KIBRIS

1.1. OSMANLI İMPARATORLUĞU DÖNEMİNDE KIBRIS (1571-1878)

1.1.1. Kıbrıs'ın Fethi

XVI. yüzyılın ikinci yarısı, Osmanlı İmparatorluğu'nun en güçlü olduğu devirdir. Sınırları Avrupa'da Viyana'dan Doğu'da İran'a kadar ulaşmaktadır. Kıbrıs Adası ise Akdeniz'deki stratejik konumundan dolayı Osmanlı İmparatorluğu için de önemini koruyorken tarih boyunca birçok devletin hâkimiyetine girmiştir. "*Kıbrıs, Osmanlı İmparatorluğu'nun üç kıtada uzanan bu geniş kara ve deniz sınırları içerisinde, adeta devletin yumuşak karnının en hassas noktasında bir çibanbaşı olarak, devrin en güçlü deniz devleti olan Venedik'in elinde bulunuyordu.*"¹ Anadolu'ya karşı yapılacak bir savaşta düşman devletlerin Kıbrıs Adası'nı üs olarak kullanmasını engellemek, Akdeniz'de güvenliği tesis etmek ve Ada'nın Venediklilerin yönetiminde bulunması, Osmanlı İmparatorluğu açısından tehlike yaratmaktadır. Bu sebeplerden ötürü 1570 yılında hazırlıklara başlanarak 1571 yılında Ada fethedilmiştir.² Osmanlı İmparatorluğu tarafından, fetihten sonra Lefkoşa merkez olmak üzere Kıbrıs, idari olarak Beylerbeyilik statüsüne alınmıştır.³

¹ Rifat Uçarol, *1878 Kıbrıs Sorunu ve Osmanlı – İngiliz Anlaşması (Ada'nın İngiltere'ye Devri)*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 2434, İstanbul, 1978, s. 11; Şükrü Sina Gürel, *Kıbrıs Tarihi (1878 – 1960) Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika*, Kaynak Yayınları, Ankara, 1984, s. 11.

² Midhat Sertoğlu, "Kıbrıs'ın Fethi", *Hayat Tarih Mecmuası*, Cilt: 2, Sayı: 10, Sıra No: 118, Yıl:10, İstanbul, 1974, s. 16; Naci Kökdemir, *Dünkü ve Bugünkü Kıbrıs*, İstiklal Matbaası, Ankara, 1956, s. 85; İdris Bostan, "AKDENİZ", TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt: 2, Yıl: 1989, s.233.

³ Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları), Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2000, s. 52; Cengiz Orhonlu, "*Osmanlı Türklerinin Kıbrıs Adasına Yerleşmesi (1570-1580)*", Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi Türk Heyeti Tebliğleri, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 36, Seri I – Sayı: A2, Ankara, 1971, s. 91.

Kıbrıs Adası'nda yaşayan yerli halk, Osmanlı yönetimi öncesinde Fransız Lüzinyan şövalyeleri ve İtalyan asıllı Venedikliler tarafından idare edilmektedir. Latinlerin yönetimi altında kalan yerli halk feodal bir düzende serflik sınıfına indirgenmiştir. Katolik yöneticiler, Ortodoks Kilisesi'nin tüm yetkilerini elinden almış ve toprakları da Katolik Kilisesi'ne devredilmiştir. Baskı altında olan Ortodoks Kilisesi ve Ortodoks halk, bu sebeplerden dolayı Osmanlı İmparatorluğu'nun Ada'yı fethetmesini bir kurtuluş olarak görmüş ve Ortodoks Başpiskopos, İçel Beyi aracılığıyla Padişah II. Selim'den Kıbrıs Adası'nın fethinin gerçekleştirilmesini dilemiştir. Sultan II. Selim, kendisine gelen bu müracaatı olumlu karşılamış ve Ada'nın stratejik konumunu da göz önüne alarak Kıbrıs Adası'nın fethinin gerçekleştirilmesi için çalışmaların başlatılmasını emretmiştir.⁴ Öyle ki Türklerin Ada'yı kolaylıkla fethetmesinde Venedik yönetiminden memnun olmayan Ada halkının büyük katkısı olmuştur. Ayrıca yabancı kaynaklardan anlaşıldığına göre, yerli Rum papazların Ada'ya çıkan Türk askerlerine rehberlik ettiği bilinmektedir.⁵

Osmanlı İmparatorluğu'nun Kıbrıs'ı fethettikten sonra Ada'da uygulamış olduğu yeni sistem ile eski sistem karşılaştırıldığında, iki yönetim sistemi arasında büyük farklar olduğu görülmektedir. Osmanlı yönetimi fetihten sonra yerli Ortodoks halka hoşgörü ile yaklaşmış ve onlara din özgürlüğü ve kiliselerine sahip olma hakkı tanımıştır. Ayrıca yeni yönetim Ortodokslara mülk edinme hakkı tanımış ve Ada'daki diğer Hristiyan topluluklara karşı Ortodoks halkı korumuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun yapmış olduğu en büyük değişiklikler ise serfliği kaldırması ve Ortodoks Kilisesi'ne eski gücünü vermiş olmasıdır. Ada'da Osmanlı İmparatorluğu döneminin başlaması ile Ortodoks Hristiyan halk, eski yönetimin gerçekleştirmiş olduğu adaletsiz yönetim şeklinden kurtularak yeni yönetim sistemi ile özgürlüklerine kavuşmuştur.⁶

⁴ Halil Fikret Alasya, "*Türk Dünyasındaki Gelişmeler Işığında Tarihi Perspektiften Kıbrıs*", Kıbrıs'ın Dünü – Bugünü Uluslararası Sempozyumu, 31 Ekim 1991, KKTC Doğu Akdeniz Üniversitesi ve TC Van Yüzcüncü Yıl Üniversitesi Rektörlükleri Yayınları Nu: 8, Ankara, 1993, s. 63.

⁵ Nejat Göyünç, "*Türk Hizmetine Giren Bazı Kıbrıs Müdafileri*", Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi Türk Heyeti Tebliğleri, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 36, Seri I – Sayı: A2, Ankara, 1971, s. 105.

⁶ Seyit Yolak, *1571'den Günümüze Kıbrıs Türk Yönetimleri*, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı, Lefkoşa, 1989, s. 13-14.

Ada'nın fethinin ardından Padişah II. Selim 7 Mayıs 1572 tarihinde Kıbrıs'a yönelik bir ferman çıkarmıştır. Bu fermanla Padişah şu şekilde bir açıklama yapmıştır:

*"... Savaşlar nedeniyle halk zaafa düşmüştür. Şeriatın (yasaların) uygulanmasında, vergilerin alınmasında, davaların görülmesinde vesair hallerde, Ada halkına zulmedilmeyip, adaletle işlem yapılmalı ve onlar korunmalıdır ki, kuvvetlenme imkânı bulabilsinler. Bu hususta ayrı ayrı dikkatli olacaksınız. Yerli halk bize Allah'ın emanetidir. Onlara kimsenin zulmetmesine izin vermeyeceksiniz."*⁷

Ayrıca Padişah II. Selim, Ada'nın en kısa sürede kalkınarak refaha ulaşması için gereken bütün her türlü ihtiyacın karşılanmasını istemiştir.⁸ Kıbrıs'ın yeni yöneticilerinin halka kötü muamele yapmaları durumunda da cezalandırılacakları Padişah II. Selim tarafından açık bir dil ile ifade edilmiştir.⁹

Kıbrıs Adası'nın, 1571 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun hâkimiyeti altına girmesi ile Ada'da Müslüman kişilere ihtiyaç duyulmuş ve askeri, siyasi ve sosyal amaçlı iskân metotları uygulanmıştır. Bu noktada savaş nedeniyle harap olmuş yerlerin yeniden imarı için çalışılarak yurtlarını terk etmiş ve dağlık bölgelere sığınmış olan halkın geri dönmesinde her türlü kolaylık sağlanmıştır.

Padişah II. Selim 21 Eylül 1572 tarihinde çıkardığı yeni bir ferman ile Anadolu'dan bazı ailelerin Kıbrıs'a göç etmelerini buyurmuştur. Bu ferman ile amaçlanan Ada'yı sömürge Ada'sı haline getirmek değildir. Asıl amaç Kıbrıs'ta ihtiyaç duyulan farklı meslek¹⁰ ve zanaatlardaki kişilerin Ada'ya gönderilerek Ada'nın ekonomik yönden kalkınmasını sağlamaktır.¹¹ Yürütülen iskân çalışmaları neticesinde Ada'ya ilk yerleşen Müslümanlar, fetih ordusundan 20.000 kadar gönüllü asker ve

⁷ Rifat Uçarol, a.g.e., s. 13-14.

⁸ Kemal Çiçek, "KIBRIS", TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt: 25, Yıl: 2002, s. 375.

⁹ Recep Dünder, "Kıbrıs'ın Fethi ve İskânı", *Osmanlı*, Cilt: 4, Ankara, 1999, s. 633; Ahmet C. Gazioglu, "Kıbrıs'ta Türk Yönetiminin Hoşgörülü Davranışı ve Hristiyan Toplumlara Tanınan Haklar", Kıbrıs'ın Dünü – Bugünü Uluslararası Sempozyumu, 31 Ekim 1991, KKTC Doğu Akdeniz Üniversitesi ve TC Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Rektörlükleri Yayınları Nu: 8, Ankara, 1993, s. 217.

¹⁰ Kıbrıs'ta ihtiyaç duyulan farklı meslek grupları; hallac (yatak yorgan ustası), çilingir, aşçı, demirci, debbağ (derici), ayakkabıcı, cüllah (çul dokuma ustası), imam, hayyat (terzi), eyerci, keçeci, nalbant, muytab (kıl dokuyan, kıldan eşya yapan usta), marangoz, duvarcı, taşçı ustası, vb. Bkz; Yusuf Halaçoğlu, "Osmanlı Döneminde Kıbrıs'ta İskân Politikası", (Der.) Ali Ahmetbeyoğlu ve Erhan Afyoncu, *Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi, Tarih ve Tabiat Vakfı*, İstanbul, 2001, s. 43.

¹¹ Ulvi Keser, *Kıbrıs 1914-1923 (Fransız Ermeni Kampları, İngiliz Esir Kampları ve Atatürkçü Kıbrıs Türkü)*, A.H.A. Yayınları-17, Lefkoşa, s.18; Recep Dünder ve Mesut Aydın, "Karaman Eyaleti Niğde Kazasından Kıbrıs'a Göçürülen Aileler", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 47, Erzurum, 2012, s. 226.

Anadolu'dan Ada'ya gönderilen zanaatkârlardır. Anadolu'nun çeşitli yörelerinden her on haneden bir hane olmak üzere Kıbrıs'a nakli gerçekleştirilen halk, Anadolu'daki yöreleri göz önüne alınarak yerleştirilmişlerdir. Sonuç olarak toplamda 5720 hane Kıbrıs'a göç etmiştir.¹² Göç sonucu Ada'ya yerleşen Türkler, Ada'daki gündelik hayatlarını devletin desteği ile devam ettirmişler, mal sahibi olmuşlar, vakıflar kurmuşlar, ticaret yapmışlar, evlenip boşanmışlar, miras bırakmışlar ve diğer etnik unsurlar ile her türlü sosyal ilişkilerini devam ettirmişlerdir.¹³

1.1.2. Nüfus

Osmanlı İmparatorluğu, kuruluşundan yıkılışına kadar geçen her dönemde siyasi ve iktisadi vaziyetlerinin değişmesine bağlı olarak iskân politikasında da farklı şekilde hareket etmiştir. İmparatorluğun ilk devirlerinde konargöçer ailelerin fethedilen topraklara yerleştirilmesi şeklinde bir iskân siyaseti benimsenmiştir.¹⁴ Genel iskân siyasetine bakıldığında ise ülkenin her köşesini canlandırma ve fethedilen topraklara sorun çıkarmayacak ailelerin yerleştirilmesi düşüncesi hâkim olmuştur.

Diğer taraftan Osmanlı İmparatorluğu'nun yapmış olduğu fetihlerin başarısında istimalet (hoşgörü) politikası önemli bir yere sahiptir. İmparatorluk, takip edilen bu istimalet politikası ile hem nüfusunu artırmakta hem de İslamiyet'i yaymaktadır.¹⁵ Ayrıca Osmanlı İmparatorluğu içerisinde her dini toplum, millet olarak adlandırılıp, her millet de kendi dini esaslarına, kurallarına ve de geleneklerine göre yaşama hakkına sahiptir. Kıbrıslı Rumlar da İmparatorluğun kendilerine tanımış olduğu bu özerklik hakkından her alanda yararlanmıştır.¹⁶

Osmanlı İmparatorluğu Kıbrıs'ı fethettikten sonra burada da istimalet politikası uygulamıştır. Çünkü Ada, Osmanlı İmparatorluğu tarafından fethedildiğinde nüfus bakımından oldukça azalmış durumdadır. Gerek savaşlar gerekse de Lüzinyan

¹² Ertuğrul Önalp, *Geçmişten Günümüze Kıbrıs*, 2. Baskı, Berikan Yayınevi, Ankara, 2010, s.50-51; Hikmet Öksüz, "Lozan'dan Sonra Kıbrıs Türkleri'nin Anavatana Göçleri", *Tarih ve Toplum Dergisi*, Cilt: 32, Sayı: 187, İstanbul, 1999, s.35; Zafer Çakmak, "Kıbrıs'tan Anadolu'ya Türk Göçü (1878-1938)", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı:36, Erzurum, 2008, s.202.

¹³ Erdönmez Celal, *Şer'iyye Sicillerine Göre Kıbrıs'ta Toplum Yapısı (1839-1856)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2004.

¹⁴ Recep Dünder, a.g.m., s.634.

¹⁵ Oktay Kızılkaya ve İsa Kalaycı, "Osmanlı Devleti'nin İskân Siyaseti ve Yerleşim Birimleri Üzerine Bir Değerlendirme", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (20. Yıl Özel Sayısı), Cilt: 9, Sayı: 18, Hatay, 2012, s. 364.

¹⁶ Ahmet C. Gazioğlu, *Kıbrıs'ta Türk Yönetiminin...*, s. 215-216.

şövalyeleri ile Venediklilerin yerli halka uygulamış oldukları baskılar, Ada nüfusunun bir bölümünün Ada'dan ayrılması sonucunu da beraberinde getirmiştir. Öyle ki Ada'nın fethinin ardından 1572 yılında yapılan tahrirde Masarea ve Mazoto bölgelerinde 76 köyde kimsenin yaşamadığı tespit edilmiştir.¹⁷ Anadolu'dan getirilecek göçmenlerin bu boş köylere yerleştirilmesi planlanmıştır. Ada'ya gidecek göçmenler için Ada ikliminin güzelliğinden ve topraklarının oldukça verimli olmasından bahsedilerek bir nevi propaganda da yapılmıştır. Kıbrıs'a göç eden aileler, önce üç yıl bütün vergilerden muaf tutulmuş olsa da ilerleyen dönemde bu süre iki yıla indirilmiştir.¹⁸

Kıbrıs'a gitmek üzere kayıt yaptırmış olan herkesin mutlaka iki kefil olması gerekmektedir. Bu kefiller, kefil oldukları kişi hakkında kişinin ahlaklı ve hukuk kurallarına uygun olduğunu belirtmesi bakımından göç edecek olan kişinin güvenilir olup olmadığı konusunda fikir sahibi olunmasında yardımcı olmuştur.¹⁹ Göç hareketinin bu kadar ayrıntılı ve titiz yürütülmesinde, yeni elde edilmiş olan topraklarda kalıcı yerleşmenin buraya gönderilecek olan ahlaklı ve hukuka uygun kişiler sayesinde olacağının bilinmesinden kaynaklanmaktadır. Bu sebeptendir ki her kişinin iki kefil olmasına dikkat edilmiştir.²⁰

İmparatorluğun iskân siyaseti kapsamında, Padişah II. Selim'in emri ile Ada'ya ilk olarak 2580 hanenin göç ettiği bilinmektedir. Bu 2580 hanelik göç hareketinde toplam 1298 aile kendi rızası ile göç etmeyi kabul etmiş, diğer göç edecek ailelerin büyük çoğunluğu ise köy ahalisi tarafından belirlenmiştir.²¹ Bulundukları köy ya da kasabaya sonradan gelen aileler, çeşitli sebeplerden ötürü huzursuzluk çıkartan aileler ve bu sebeplerle halkın şikâyetçi olduğu aileler, gerçekleşen göç hareketinde, gönüllü olarak göç eden ailelerin yanında önemli rol oynamışlardır.

Gönüllü olmayan kişileri de kapsayan bu göç hareketinde, bu kişilerin nakilleri sürgün olarak nitelendirilmiştir. Ancak yine de sürgün hükmüne uymayarak Ada'ya gitmeyen ya da başka yerlere kaçan kişiler de olmuştur. Bu kişiler devlet

¹⁷ Halil İnalcık, "Ottoman Policy And Administration In Cyprus After The Conquest", Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi Türk Heyeti Tebliğleri, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 36, Seri I – Sayı: A2, Ankara, 1971, s. 61; Nuri Çevikel, "Kıbrıs Eyaletinde Müslim-Gayrimüslim İlişkileri", *Osmanlı*, Cilt: 4, Ankara, 1999, s. 278; Cengiz Orhonlu, a.g.m., s. 93.

¹⁸ Cengiz Orhonlu, a.g.m., s. 94.

¹⁹ A.g.e., s. 95.

²⁰ A.g.e., s. 96.

²¹ Yusuf Halaçoğlu, a.g.m., s. 42.

tarafından takip edilerek iskân bölgelerine nakilleri gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Ancak yine de Ada'ya gitmeyenler olmuştur. Aynı zamanda hava şartları nedeniyle iskân edilemeyenler de olmuş ve bu kişiler hava şartlarının uygun hale gelmesi ile Ada'ya nakledilmişlerdir. 1574 yılında yapılan yoklamada ise iskândan kaçanlar ve sürgün yazılıp gitmeyenler belirlenmiş ve yerlerine yeni ailelerin iskânı emredilmiştir. Bu şekilde devam eden iskân siyaseti sonucunda Kıbrıs'a iskânı planlanan 12.000 aileden 8.000'i yerleştirilmiştir.²² Bu ise her aile yaklaşık beş kişiden hesap edilirse 40.000 kişi yapmaktadır. Bu sayıya yaklaşık olarak 3.800 asker de eklenirse toplamda 43.000-44.000 arası bir nüfus elde edilmiştir.²³

Osmanlı İmparatorluğu öncesi dönemde Lefkoşa'da 56.044, Magosa'da 6.616 ve diğer bölgelerde 134.926 kişi olmak üzere toplamda Ada'da 197.586 kişi yaşamaktadır.²⁴ 1572 yılında gerçekleştirilen tahrir sonuçlarına göre ise Ada'da 900 küsur köy ve mezranın bulunduğu ve buralarda yaklaşık 150.000 kadar nüfusun yaşadığı tespit edilmiştir.²⁵

İmparatorluğun Ada'ya yerleşmesi ile birlikte Ada'da başlatılan imar faaliyetleri ile birlikte yollar, köprüler, çeşmeler, camiler, hanlar yaptırılmıştır. Ada'da nüfus reorganizasyonu yapılırken de Müslüman ya da Gayrimüslim ayrımı yapılmamıştır. Ada'da sadece Türklerin ve sadece Rumların yaşadığı köylere ilave olarak karma köyler de oluşturulmuştur. Bu vesile ile bazı Türkler Rumca öğrenirken bazı Rumlar da Türkçe öğrenmişlerdir.²⁶ Ada'nın özellikle Lefkoşa'nın bütün mahallelerinde Türk – Rum halk karışımını görmek mümkündür. Türk idaresi iki milleti mümkün olduğu kadar dengeli yerleştirmeye çalışarak iki milletin birbirine uyum sağlaması için çalışmıştır.²⁷

Kıbrıs Adası'nın nüfusu, geçmişten günümüze sürekli değişiklikler göstermiştir. Ada'nın jeopolitik konumundan dolayı Ada'da savaşlar ve korsan faaliyetleri çok sık yaşanmıştır. Yaşanan bu olumsuzluklardan dolayı Ada göç alamaz duruma gelmiştir. Ayrıca coğrafi keşiflerin sonucunda ticaret yollarının değişmesi de Ada'ya gerçekleşen göçlerin azalmasında etkili olmuştur. Bütün bu yaşananlara ek olarak

²² A.g.e., s. 44.

²³ Yusuf Halaçoğlu, a.g.m., s. 44.

²⁴ Osmanlı İdaresinde ..., s. 41.

²⁵ Feridun M. Emecen, "Kıbrıs'ta İlk Osmanlı İdari Yapılanması", (Der.) Ali Ahmetbeyoğlu ve Erhan Afyoncu, *Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi*, Tarih ve Tabiat Vakfı, İstanbul, 2001, s. 51.

²⁶ Turgut Özakman, *Çılgın Türkler Kıbrıs*, 24. Baskı, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2013, s. 15.

²⁷ Nuri Çevikel, a.g.m., s.279.

çekirge sürüleri, kıtlık, veba, kuraklık ve depremler gibi doğal afetler de Ada nüfusu-
nu olumsuz etkileyen unsurlar olmuştur.²⁸ 1831 yılında Kıbrıs'ta yapılan ilk resmi
nüfus sayımına göre Kıbrıs'ın toplam erkek nüfusu 45.365 kişidir.²⁹ Bu sayının
15.585'i Müslümanlardan, 29.780'i de Gayrimüslimlerden oluşmaktadır. Bu sayıma
oransal olarak baktığımızda ise nüfusun %34,4'ü Müslümanlar, %65,6'sı Gayrimüs-
limlerdir.³⁰ Bu oranlardan hareketle Kıbrıs'ta nüfusun üçte birinin Müslümanlardan
oluştüğunu görmekteyiz.

Kıbrıs'ın kazalarında yaşamakta olan Müslüman ve Gayrimüslim nüfusa bak-
tığımız da ise Müslümanların çoğunlukta olduğı kazaların başında Lefkoşa, Hırsofi,
Evdım ve Piskopi gelmektedir. Lefkoşa'nın genel nüfusu 5.775 kişi olup Müslüman-
ların buradaki sayısı 3.511 kişidir. Lefkoşa'daki Müslüman nüfus oranı da Lefko-
şa'nın genel toplamının % 60,8'ini oluşturmaktadır. Bu oran Hırsofi'de 1.108 kişi ile
% 48'dir. Gayrimüslimlerin çoğunlukta olduğı kazaların başında ise Dağ ve Değir-
men kazaları gelmektedir. Dağ kazasında Gayrimüslimlerin oranı toplam nüfusa
oranlandığında % 84,4'tür. Değirmenlik kazasında ise bu oran % 81,4'tür.³¹

Kıbrıs'ın, İngiliz idaresine geçtikten sonra 1881 yılında yapılan ilk nüfus sa-
yımında toplam nüfus 186.109 kişi olarak hesaplanmıştır. Bu sayıma göre Müslü-
manlar 46.389 kişidir ve oransal olarak da toplam nüfusun dörtte birini oluşturmak-
tadır. Bu iki sayım arasında Ada'da Türk nüfusunun oransal olarak azaldığı göröl-
müştür. Nüfusun oransal olarak azalma sebeplerinden bir tanesi, 1878 yılında Kıb-
rıs'ın İngiliz idaresine geçmesi sonucu Ada'dan Anadolu'ya yapılan göçlerdir.³² Kıb-
rıs'ta Türk nüfusunun oransal olarak sürekli azalmasının bir diğeri sebebi ise Kıbrıs'a
farklı bölgelerden gelip yerleşen Rumların Ada nüfusunu Rumların lehine artırması-
dır.³³

²⁸ Güven Dinç, Osmanlı Yönetiminde Kıbrıs (1800-1839), Yayınlanmamış Doktora Tezi, Akdeniz
Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya, 2010, s. 192.

²⁹ Bu sayıma kadınlar ve çocuklar dâhil edilmemiştir. Osmanlı İdaresinde ..., s. 34.

³⁰ Osmanlı İdaresinde ..., s. 34.

³¹ Osmanlı İdaresinde ..., s.34-35.

³² İsmail Şahin, "Abdülhamit Dönemi'nde Kıbrıs", *Düşünen Siyaset Dergisi*, Sayı:27, Ankara, 2010,
s.215-216.

³³ Zafer Çakmak, *Kıbrıs'tan...*, s.206.

Kıbrıs'a nüfus aktarımı ilerleyen dönemlerde de devam etmiştir ancak ilkinin aksine sonra gidenler cezalandırılmak amacıyla sürgün şekliyle gönderilmişlerdir. Bu duruma en bilindik örnek ise Namık Kemal³⁴, dir.³⁵

1.1.3. Ortodoks Hristiyan Tebaa (Kıbrıslı Rumlar)

Ortodoksluk, çoğunlukla Doğu Avrupa ülkeleri arasında ve Anadolu'da yayılmış olup, Katolik ve Protestanlık'tan sonra gelen üç ana Hristiyan mezhebinden bir tanesidir. Ortodoks kelimesinin özel bir mezhebi temsil edecek şekilde kullanımı ise XI. yüzyıla dayanmaktadır. Ortodokslar kendileri için genellikle "*Ortodoks Katolik Kilisesi*" ifadesini kullanmışlardır. Büyük oranda Anadolu'da yayılma alanı bulmuş olan Ortodoksluk, gelişimini daha çok Grek kültürünün Hristiyanlaştırılmasından almaktadır. Ortodoks Kilisesi'nin merkezi İstanbul'daki Fener Rum Patriği'dir.³⁶

Ortodokslar ile Katolikler 1054 yılında aralarında çıkan anlaşmazlıklar sebebiyle birbirlerini aforoz ederek tamamen ayrılmışlardır. Ayrılığın temelinde siyasi olayların yanı sıra teolojik tartışmalar da etkili olmuştur. Bu tartışmaların en önemlisi Ruh'u'l-kudüs'ün³⁷ menşei ile ilgili "Filioque"³⁸ meselesidir. Bu meselenin özünde Ruh'u'l-kudüs'ün Baba ve Oğul'un her ikisinden birlikte mi yoksa sadece Baba'dan mı çıktığı konusuyla ilgilidir. Katolikler birinci inancı benimserken Ortodokslar ikinci inancı benimsemişlerdir.³⁹

İlerleyen dönemlerde Katolik Kilisesi ile Ortodoks Kilisesi zaman zaman tekrar birleşme çalışmaları yürüttüler de başarılı olamamışlardır. 1964 yılına gelindi-

³⁴ 1873 yılında yazmış olduğu "Vatan yahut Silistre" adlı tiyatro oyunu sonrasında, halkın bu oyuna fazla ilgi göstermesi sarayı endişelendirmiş çözüm olarak Namık Kemal ve bazı arkadaşları Kıbrıs'a sürgüne gönderilmişlerdir. Ahmet An, *Kıbrıs'ta Üç Dönem Üç Aydın*, Yazılama Yayınevi, İstanbul, 2013, s.14.

³⁵ Ahmet An, *Kıbrıs'ta Üç Dönem Üç Aydın*, Yazılama Yayınevi, İstanbul, 2013, s.14.

³⁶ Kürşat Demirci, "ORTODOKSLUK", TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt: 33, Yıl: 2007, s.409.

³⁷ Ruh'u'l-kudüs, Hristiyanlıktaki Baba-Oğul-Kutsal Ruh üçlemesinin üçüncü ayağı ve aynı zamanda Arapçasıdır.

³⁸ Filioque; Latince bir kelime olup "ve Oğul" anlamına gelmektedir. Esas itibarıyla Doğu Kiliseleri ve Batı Kiliselerini ayıran en temel sebeptir. Bkz; Ahmet Hikmet, Eroğlu, "Hristiyanların Bölünme Sürecine Genel Bir Bakış", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 41, Sayı:1, Ankara, 2000, s. 317.

³⁹ Kürşat Demirci, "ORTODOKSLUK", TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt: 33, Yıl: 2007, s.411.

ğinde ise dönemin Papa'sı VI. Paul ile Patrik I. Athenagoras karşılıklı olarak aforoz halini kaldırmışlardır.⁴⁰

1453 yılında Türklerin İstanbul'u fethetmesi ile Ortodoksluğun tarihi gelişimi de değişmiştir. Fatih Sultan Mehmet, Osmanlı topraklarındaki Ortodoks tebaayı millet sistemi içerisinde İstanbul'daki patrikhaneye bağlamıştır.⁴¹ Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'daki Hristiyanların işlerine karışmazken üstüne üstlük onlara ve dini liderlerine ayrıcalıklar tanımıştır.⁴²

Osmanlı İmparatorluğu'nun Kıbrıs'ı fethi, Avrupa'da mezhep çatışmalarının yaşandığı ve Hristiyanlar arasında sürmekte olan çatışmaların bütün hızıyla devam ettiği bir döneme denk gelmektedir. Keza 1572 yılında Fransa'da yer alan St. Barthelemy Katliamı⁴³ bunlardan yalnızca bir tanesidir. Tam da Avrupa'da Hristiyanların birbirlerini katlettikleri bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu, Kıbrıs'ı Katolik Venediklilerden almış ve Müslüman Türkler Avrupa'daki mezhep kavgalarının tam aksine Ada'da din özgürlüğü politikası uygulamıştır. Uygulanan politika gereği Ada'daki yerli Ortodoks halka ve diğer azınlıklara tam bir din özgürlüğü sağlanmıştır.⁴⁴ Ünlü İngiliz araştırmacı Sir Harry Luke, Türklerin Rumlara gösterdiği cömertliği şu şekilde ifade etmiştir:

*"Türkler, Rumlara dini işlerde tam bir serbesti vermiştir, kiliselerine müdahalesiz olarak sahip olmalarını sağlamıştır; ev ve mal mülk sahibi olmalarına izin vermiş ve bunları mirasçılara devretmeleri olanakını yaratmıştır. Türkler ayrıca Bizans'ın egemenliği döneminde bile var olan serflik düzenini kaldırmış ve Ortodoks Başpiskoposluğunu yeniden yaşama geçirmiş, faal hale sokmuştur. Bu, adadaki çoğunluk halk için (Rumlar) bugüne kadar rastlanmamış oranda büyük bir statü değişikliği idi. Başpiskoposluğun yeniden kurulmasının ve faaliyete geçişinin ise, aynı derecede önemli sonuçları olmuştur."*⁴⁵

Osmanlı İmparatorluğu Ada'da Ortodoks Hristiyan halkın kendi aralarındaki işleri ve sorunları çözmeleri maksadıyla, Venedikliler tarafından bir köye sürülmüş

⁴⁰ Mehmet Aydın, "Batı ve Doğu Hristiyanlığına Tarihi Bir Bakış", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 27, Sayı: 1, Ankara, 1986, s. 133.

⁴¹ Kürşat Demirci, "ORTODOKSLUK", TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt: 33, Yıl: 2007, s. 411.

⁴² Daha ayrıntılı bilgi için bkz; Halil Fikret Alasya, "Osmanlı Hükümeti Tarafından Ortodoks Kilisesine Verilen İmtiyazlar", *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi Türk Heyeti Tebliğleri*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 36, Seri I – Sayı: A2, Ankara, 1971, s. 131.

⁴³ Daha ayrıntılı bilgi için bkz; Ayferi Göze, "On Altıncı Yüzyıl Düşünürlerinde Baskıya Karşı Direnme", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Cilt: 34, Sayı: 1-4, İstanbul, 1968, s. 244.

⁴⁴ Ahmet C. Gazioğlu, *Kıbrıs'ta Türk Yönetiminin ...*, s.215.

⁴⁵ A.g.e., s.217.

olan Rum Başpiskoposuna bir hayli hürmet göstermiş ve onu tekrar başpiskopos ilan ederek Ortodoks Hristiyan halkın başı olarak tayin etmiştir.⁴⁶ Ayrıca bir de Osmanlı idaresi ile işlerin daha düzenli ve kolay yapılabilmesi için saray tercümanı tayin edilmiştir. Saray tercümanlığı için Başpiskopos, Ortodoks halk tabanından bir aday göstermekte ve Osmanlı yönetimi de gösterilen adayı uygun bulduğu takdirde, aday göreve başlamaktadır. Saray tercümanları vergileri toplamakta ve de Ortodoks tebaa ile Osmanlı idaresi arasındaki bağlantıyı sağlamaktadır. Böylece fetih sonrasında Osmanlı yönetimi tarafından geniş yetkiler verilen Başpiskopos, Ortodoks halkın hem ruhani lideri hem de siyasi temsilcisi konumuna yükseltilmiştir. Bunların dışında Başpiskopos Hristiyan cemaatin adli, mali ve hukuki işlerini de yürütmek ile yükümlüdür. Osmanlı yönetiminin Hristiyan tebaaya bu kadar geniş yetkiler vermesine karşılık onlar kendilerine gösterilen bu iyi niyeti çoğu zaman suiistimal ederek kötüye kullanmışlardır.⁴⁷ Özellikle Kıbrıs'ın fethi ile Akdeniz'in bir Türk Gölü haline gelmesinden rahatsızlık duyan Çarlık Rusya* ve Fransa'nın, Kıbrıs'a yolladıkları misyonerlerin Osmanlı aleyhine propagandalar yapmaları Ada'da ki Rumları kısa sürede etkilemiştir. 1600 yılında Başpiskopos'un, Savoy Dükü Şarl Emanuel'e başvurarak Ada'da yaşayan Türklerin uyuklarında iken Rumlar tarafından yapılacak ani bir baskın ile öldürmelerini ve Savoy Dükü'nün Kıbrıs'a çıkarma yaparak Ada'yı Müslümanların elinden almasını teklif etmesi, Dük tarafından reddedilmiş olsa da Rumların Türklere karşı faaliyetleri hiçbir dönemde son bulmamıştır.⁴⁸ 1821 yılında gerçekleşen Yunan isyanı sırasında Ada'daki Kıbrıs Rum Ortodoks Kilisesi'nin tutumu ve Rumların Ada'daki Müslümanlar ve Osmanlı İmparatorluğu aleyhine yaptıkları faaliyetler de bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Ada'daki Rumlar Avrupalı devlerin de desteğini almışlar ve Kıbrıs'ın bir gün Türklerden kurtulacağı ve Yunanistan ile birleşeceği umudunu taşımışlardır.⁴⁹

⁴⁶ Kemal Çiçek, "Osmanlılar Zamanında Kıbrıs'ta Türk Adaleti ve Rumlar", (Der.) Kemal Çiçek ve Abdullah Saydam, Kıbrıs'tan Kafkasya'ya Osmanlı Dünyasında Siyaset Adalet ve Raiyyet, Derya Kitabevi, Trabzon, 1998, s. 69-70.

⁴⁷ Münir Yıldırım, *Kıbrıs Rum Ortodoks Kilisesi*, Aziz Andaç Yayınları, Ankara, 2008, s.49-57.

*Bundan itibaren Çarlık Rusya, Rusya olarak ifade edilecektir.

⁴⁸ Halil Fikret Alasya, *Türk Dünyasındaki Gelişmeler...*, s. 64.

⁴⁹ Münir Yıldırım, a.g.e. , s.63.

1.1.4. Ekonomik Durum

Ada nüfusunun Osmanlı yönetimine kadar olan dönemde çoğunluğun kırsal kesimde yaşadığını ve geçimini de tarım ve hayvancılık ile sağladığını görmekteyiz. Fetih sonrası dönemde de göç ile gelen Türk ailelerin çoğunun tarım ile uğraştığı bilinmektedir. Ada ekonomisinin temeli tarıma dayanmaktadır ve ekonominin % 22'si tarım, % 22'si madencilik ve endüstri, % 16'sı kamu hizmetleri, % 10'u ticaret ve geri kalan % 30'luk kısım da diğer hizmetlerden sağlanmaktadır. Arazilerin % 60'ı tarıma elverişli olup bu arazilerden 1/3'ü özellikle buğday ve arpa yetiştiriciliğine ayrılmıştır.⁵⁰

Ortaçağ döneminde Doğu-Batı ticaret yolları üzerinde bulunan Kıbrıs Adası, ticaret mallarının el değiştirdiği önemli bir Pazar yeri konumunda bulunmaktadır. Ayrıca aynı dönemde Kıbrıslılar, Antalya Limanı aracılığıyla şap, yün, ipek, ipekli kumaş, halı, pamuk gibi çeşitli ürünler ve Doğu'dan gelen çeşitli baharatlar almaktadırlar. Kıbrıs'ın Osmanlı İmparatorluğu tarafından fethedilmesinden önce ve sonraki dönemde işletilen bakır, demir, gümüş gibi madenler ve kerestecilik ve gemicilik de Kıbrıs ekonomisinde önemli bir yere sahiptir.⁵¹

Kıbrıs Adası, iklimi ve coğrafi konumu sebebiyle tarihsel süreç içerisinde birçok defa çekirge istilası, kuraklık, isyanlar ve savaşların yaşandığı bir bölge olmuştur. Özellikle 1845 yılından sonra başlayan ve 1869 yılına kadar belirli dönemlerde gerçekleşen çekirge felaketi Ada halkının ekonomisinin bozulmasına neden olmuştur. Çekirge istilaları ile uzun müddet mücadele edilmesine karşın bu mücadelenin ardından yağışların azalması nedeniyle yaşanan kuraklık da Ada halkının ekonomisinin daha da bozulmasına neden olmuştur. Yaşanan bu kuraklık ve kıtlık; açlık, vergilerin ödenememesi, birçok hastalığın ortaya çıkması ve hastalanan kişilerin sayısının artması gibi sonuçları da beraberinde getirmiştir.⁵²

Kıbrıslı Rumlar Türklerin aksine Ada'da daha çok ticari faaliyetler ile uğraşmaktadırlar. Ticaret daha çok liman şehirlerinde yaşayan Avrupalı, Yahudi ve

⁵⁰ Cevat Gürsoy, "Coğrafya Bakımından Kıbrıs ve Türkiye", Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi Türk Heyeti Tebliğleri, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 36, Seri I – Sayı: A2, Ankara, 1971, s. 41.

⁵¹ Osmanlı İdaresinde ..., s. 43.

⁵² Cemil Çelik, "Osmanlı Yönetiminde Kıbrıs'ta Kıtlık ve Çözüm Yolları (1869-1874)", CEDRUS, Volume: II, Antalya, 2014, s.500.

bunlara nazaran daha az sayıdaki Hristiyan Kıbrıslılar tarafından gerçekleştirilmektedir. Osmanlı yönetimi fetih sonrası dönemde bu durumu değiştirmek istese de faizcilik ve tefecilik gibi faaliyetler Yahudiler tarafından yapılmaya devam etmiştir.⁵³

Kıbrıslı Türkler, Rumlar ile kıyaslandığı zaman daha fakir bir toplumdur. Tek zenginlikleri sahip oldukları topraklarıdır. Ancak ağırlaşan ekonomik şartlar altında bazı Türkler topraklarını Rumlara satmak zorunda kalmış ve Ada'dan göç etmişlerdir. Bunların aksine Ada'da az sayıda Türk tüccarlar da bulunmaktaydı ancak bu tüccarların girişimleri uzun soluklu olmamıştır. Türk gençler daha çok memur olmak ya da Türkiye'ye giderek eğitimlerine devam etme düşüncesindedirler. Ancak eğitim amaçlı Türkiye'ye giden gençlerin Ada'ya dönmemeleri Kıbrıslı Türkler arasında hem ticaretin ilerlemesini engellemiş hem de az sayı da olan ticari hayatın kısa sürede sonlanmasına sebep olmuştur.⁵⁴

1.1.5. Eğitim Durumu

Osmanlı İmparatorluğu'nun geleneksel eğitim politikasına bakıldığında eğitim işleri devlet işlerinden ayrı olarak vakıflara bağlı şekilde yürütülmüştür. Devlet eğitim alanının dışında yönetim, siyaset gibi başka alanlarda da hizmet vermiştir. Ancak İmparatorluğun devlet politikası gereği yeni fethedilmiş bulunan Kıbrıs Ada-sı'nın eğitim masrafları da diğer yerlerde olduğu gibi Devlet Vakıfları tarafından karşılanmıştır.⁵⁵

Osmanlı İmparatorluğu, Kıbrıs'ı da fethettikten sonra gelenekler gereği Ada'da kendi eğitim sistemini uygulamıştır. Bu sisteme göre Osmanlı kültür müesseseleri Sıbyan Mektepleri, Medrese ve Mektep olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Sıbyan Mektepleri günümüzdeki ilköğretim okulları seviyesinde olup 6-12 yaş arası kız-erkek çocukların ayrı ya da beraber eğitim gördükleri temel okullardır. Medreseler

⁵³ İsmail Şahin, *Kıbrıs'ın...*, s.105.

⁵⁴ A.g.e., s.157.

⁵⁵ Hasan Cicioğlu, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Eğitim", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt: 16, Sayı: 2, 1988, s. 211.

ise dini ve hukuki ilimlerin verildiği eğitim kurumlarıdır. Saray, hükümet ve askerlik işlerinde çalışacak kişilerin yetiştirildiği eğitim kurumu ise Mekteplerdir.⁵⁶

İmparatorluğun yaptırmış olduğu medreseler zaman içerisinde yaşanan değişikliklere ayak uydurmuş ve Cumhuriyet dönemindeki değişimleri de bünyesine dâhil etmiştir. Kıbrıslı Türklere yapılan bütün baskılara karşın halk, Türk kimliğinden ve milli şuurundan hiçbir şey kaybetmeden yetiştirilmiştir.⁵⁷ Bütün bunlara karşın Kıbrıslı Türkler, Kıbrıslı Rumlara nazaran yine de eğitim alanında geri kalmıştır. 1912 yılında Ada'da 191 Türk Okuluna karşın 395 Rum Okulu bulunmaktadır.⁵⁸

XIX. yüzyıla kadar geçen zaman diliminde İmparatorlukta yerli halkın eğitim masrafları hayırsever kişiler tarafından karşılandığı için İmparatorluk bu yönde bir sorumluluk üstlenmemiştir. Padişahlar başta olmak üzere zengin ahali ve yüksek rütbeli devlet çalışanları vakıflar aracılığıyla okullar açmaktadırlar. Bu vakıflar, öğretmen maaşları, öğrenci tahsilâtı ve okulda çalışan personelin maaşlarını karşılayacak kadar büyük olmaktadır. Okullar aynı zamanda birer hayır kurumu olduğu için her statüde halkın çocuğuna açıktır ve eğitim ücretsizdir. 1824 yılında II. Mahmut'un yaptığı değişikliğe kadar da eğitimde zorunluluk olmamıştır.⁵⁹

Osmanlı İmparatorluğu Kıbrıs'a Sıbyan ve Medrese olmak üzere iki tip eğitim götürmüştür. İlk kurulan Sıbyan mektebi Lefkoşa'da açılmış ve adına da "*Ayasofya (Mazbuta) Sıbyan Mektebi*" denilmiştir. Ayasofya Sıbyan Mektepleri, bütün giderleri vakıflar tarafından karşılanan eğitim kurumlarıdır. 1573 – 1600 yılları arasında altı adet Ayasofya Sıbyan Mektebi'nin açıldığı bilinmektedir.⁶⁰ İngiltere'nin Ada'ya gelişine kadar da bu sayı 29 Ayasofya Sıbyan Mektebi'ne yükselmiştir.⁶¹

Kıbrıs Medreseleri orta düzeyde eğitim veren kurumlardır. Medreseler kendi içerisinde ilk, orta ve yüksek adımlardan meydana gelmektedir. Üniversite düzeyinde eğitim veren Medreseler ise Ada'da hiçbir zaman açılmamıştır.⁶² Üniversite oku-

⁵⁶ Ali Suha, "*Kıbrıs'ta Türk Maarifi*", Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi Türk Heyeti Tebliğleri (14 – 19 Nisan 1969), Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 36, Seri I – Sayı: A2, Ankara, 1971, s. 221.

⁵⁷ Halil Fikret Alasya, "Kıbrıs'taki Türk Eğitim Müesseseleri", *Türk Kültürü*, Sayı: 10, Ankara, 1963, s. 52.

⁵⁸ İsmail Şahin, *Kıbrıs'ın...*, s. 153.

⁵⁹ Ali Suha, a.g.m., s. 221-222.

⁶⁰ Hasan Cicioğlu, a.g.m., s. 212.

⁶¹ Ali Suha, a.g.m., s. 222.

⁶² Beria Remzi Özoran, "*Kıbrıs'ta Türk Kültürü*", Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi Türk Heyeti Tebliğleri (14 – 19 Nisan 1969), Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 36, Seri I – Sayı: A2, Ankara, 1971, s. 160.

mak isteyen gençler İstanbul, Şam, Kahire, Kudüs gibi merkezlere gitmişlerdir. Ada'da modern anlamda eğitim veren kurumlar Rüştîye Okulları olmuştur. İlk Rüştîye Okulu 1862 yılında Lefkoşa'daki Selimiye Camii'nin yanında açılmıştır. Bu okullar Kıbrıs'ta verilen eğitim sistemine yenilikler getirmiştir. Bu okullarda diğer okullardan farklı olarak sınıf sistemine geçilmiş ve dersler programlı bir şekilde işlenilmeye başlanmıştır. Ders gören öğrenciler, kara tahta ve oturmak için sıra kullanmaya başlamıştır. Dini eğitimin yanı sıra pozitif bilim dersleri de programa dâhil edilmiştir. Bunların yanı sıra Arapça ve Farsça eğitimin yanında Türkçe eğitime de önem verilmiştir. 1862 yılında sayıca 22 olan Rüştîye Okulları, Ada'da 1934 yılına kadar eğitime devam etmiştir.⁶³

1878 yılında Ada'nın İngiltere'ye devrine kadar geçen zaman diliminde Osmanlı İmparatorluğu, Kıbrıs'taki Türk okullarına her yıl yardımda bulunmuştur. Osmanlı Hükümeti'nin göndermiş olduğu bu yardımlar ile okul masraflarını karşılayamayacak durumda olan köylere gönderilen öğretmenlerin maaşları karşılanmıştır.⁶⁴

1878 yılında Kıbrıs'ın İngiltere'ye devredilmesinden sonraki dönemde İngiliz yönetimi Türk okullarına yapılan yardımı azaltmış ve bazı Türk okullarını da kapatmıştır. Bu olayın Osmanlı Hükümeti tarafından duyulması üzerine Ada'da yeni okulların açılması ve masraflarının da Osmanlı Hükümeti tarafından karşılanması emredilmiştir. Ancak zaman içerisinde bu okulların sayısı da azalmıştır. Osmanlı Maarif Nazırı Münif Paşa'nın emriyle kapatılan okulların yerine 12 adet okul açılmış, İmparatorluk maddi ve manevi her türlü desteği de sağlamıştır. Türk Maarif Encümeni de Osmanlı Maarif Nezareti'nin izinden ayrılmayarak bağlılığını göstermiştir. İmparatorluk, Ada'ya eğitimde gerekli olan ders araç-gereçlerini sürekli göndermiş ve maaşları İmparatorluk tarafından ödenen öğretmenler görevlendirmiştir.⁶⁵

Bu dönemde Kıbrıs Türklerinin tek orta eğitim kurumu 14 Kasım 1896 yılında açılmış olan ve beş yıllık bir eğitimi kapsayan İdadi'dir.⁶⁶ Ada'nın İngiltere'ye devrinden sonraki dönemde de İdadi'ye Türkiye'den öğretmen gönderilmiş ve eğitimin sürekliliği sağlanmaya çalışılmıştır.⁶⁷

⁶³ Ali Suha, a.g.m., s.224.

⁶⁴ A.g.e., s.224-225.

⁶⁵ Hasan Cicioğlu, a.g.m., s. 215.

⁶⁶ Ali Suha, a.g.m., s.225.

⁶⁷ Ali Nesim, "Kıbrıs Türklerinde Atatürk İlke ve İnkılâpları", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt:5, Sayı:14, Ankara, 1989, s. 311.

İngiliz Hükümeti, 1920 yılında Ada'da yeni bir Eğitim Yasası hazırlayıp yürürlüğe koymuştur. Bu yasa bütün eğitim kurumlarını bir merkeze bağlayarak eğitim kurumları üzerindeki denetimi artırmıştır. Bu denetim sonucu tekrar Türk okulları kapatılmıştır ancak bu durum Türk Toplumunu yıldırmamış aksine öz kültürüne bağlılığını bir kat daha artırmıştır.⁶⁸

Cumhuriyet döneminde Kıbrıslı gençlerin, yüksek öğrenim yapmak amacıyla Türkiye'ye geldikleri ve eğitimlerini tamamladıktan sonra bu öğrencilerin bir kısmının Ada'ya döndüğü bilinmektedir. Ayrıca aynı dönemde Türkiye'den Ada'ya orta dereceli okullarda görev yapmaları için birçok öğretmen gönderilmiştir. Bu durum Türkiye ile Ada arasındaki ilişkilerin iyi olduğunun da bir göstergesi sayılabilir.

1.1.6. Osmanlı İmparatorluğu'nun Gerileme ve Dağılma Süreçlerinde Kıbrıs

Osmanlı İmparatorluğu adına XVIII. ve XIX. yüzyıllar, isyanların ve savaşların yaşandığı yıllar olmuştur. Bu süreçte başta Rusya olmak üzere birçok Batılı devlet ile savaş yapılmış ve ciddi toprak kayıpları yaşanmıştır. Ayrıca Balkan milletlerinin bağımsızlık isyanları da bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nu oldukça yormuştur. XVIII. yüzyılda Fransa'nın Mısır'ı işgal etmesi, İmparatorluk için büyük bir darbe oluştururken akabinde gerçekleşen Sırp ve Yunan isyanları ve bu isyanlar neticesinde Rusya ile savaşların yaşanması İmparatorluğun dağılma sürecini hızlandırmıştır. Yaşanan tüm bu olumsuzluklar Kıbrıs Adası'nı da doğrudan ve dolaylı olarak etkileyen olaylar olarak karşımıza çıkmaktadır.

XVIII. yüzyılda Fransa'nın Mısır'ı işgal etmesi, Osmanlı İmparatorluğu'nu etkileyen en önemli gelişmelerden bir tanesi olmuştur. İşgal sonrasında stratejik konumu itibarıyla Mısır'a yakın konumda bulunan Kıbrıs Adası da işgalin olumsuz etkilerini hissetmiştir. İmparatorluk, saray tercümanı Yorgaki aracılığıyla Ada'dan yiyecek, nakit para ve vergi talebinde bulunmuştur. Ancak aynı dönemde Ada halkı kıtlık ve çekirge istilaları sebebiyle ekonomik yönden zayıflamış durumdadır. Müslüman yönetim altında bulunan bir bölgenin Hristiyan Rum liderlerin eline geçmiş

⁶⁸ Hasan Cicioğlu, a.g.m., s. 215.

olması Müslüman Türkleri tedirgin ederken aynı zamanda öfkelenmiştir. Öfkeli olan Müslüman Türkler, yeterince yiyeceklerinin bulunmadığı ve stoklarda da yeterli miktarda yiyecek bulunmadığını, aynı zamanda vergilerin de Rum liderlerin tarafından artırılmasını protesto etmek amacıyla harekete geçmiştir. Bütün bunların sonucunda da 1804 yılında Kıbrıs'ta isyan patlak vermiştir. Sonuç olarak Yorgaki'nin Ada'ya girişi yasaklanmış ve suçlular cezalandırılmıştır.⁶⁹

XIX. yüzyılda yaşanan önemli gelişmeler arasında ise Rusya ile yapılan savaşlar yer almaktadır. İmparatorluğu parçalamak isteyen Rus Çarı, 1814 yılında Filika Eterya isimli bir cemiyet kurdu muştur. Filika Eterya cemiyeti, Megali İdea ilkelerini benimsemiştir. 10 maddelik bir metin ile kurulmuş olan bu cemiyetin 8. Maddesi Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakını öngörmektedir. Dini olarak da birliktelik sağlamış olan Rusya ile Rumlar, Ortodoks Kilisesi çatısı altında birçok konuda ilişki halinde olmuştur. Rusya, sıcak denizlere inme ve Asya ile Afrika arasındaki bağlantıları sağlama politikalarını gerçekleştirmek amacıyla Kıbrıs Adası'na sahip olmak istemiştir. Ancak dönemin büyük güçleri hiçbir dönemde Rusya'nın bu politikasının gerçekleşmesine imkân tanımamıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıfladığı bu dönemde Rusya'ya karşı İngiltere'den yardım istemesi de Kıbrıs için yeni bir dönemin başlamasına sebep olmuştur.⁷⁰

Bu dönemde Balkanlarda patlak veren isyanlar içerisinde Kıbrıs'ı en çok etkileyen isyan 1821 Yunan isyanıdır. Mora Yarımadası ve Atina yakınlarında küçük bir arazide Yunan egemenliğini tesis eden Yunanistan, bağımsızlığını kazanması ile kurulması planlanan büyük Yunanistan'a Kıbrıs'ta yaşayan Rumları da dâhil etme çalışmaları başlamıştır. Yunanistan'ın, iki farklı toplumu bünyesinde barındıran Ada'yı kendi topraklarına katma çalışmaları, Ada'nın İngiltere'ye devrinden sonra daha da şiddetlenerek devam etmiştir.⁷¹

Kıbrıs'ın, stratejik konumu itibarıyla Akdeniz'de bulunan bir Ada olması ve dönemin büyük güçlerinin çıkarlarının kesişim noktasında bulunması, Osmanlı İmparatorluğu'nu etkileyen her kötü olaydan Kıbrıs'ın da etkilenmesine neden olmuştur.

⁶⁹ Güven Dinç, a.g.e., s. 54-66; Cemil Çelik, a.g.m., s. 499.

⁷⁰ Halime Nazlı Çağlar, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC)'nin Meşruluğu Bağlamında Mülkiyet Sorunu", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2011, s. 62.

⁷¹ Güven Dinç, a.g.e., s. 30-85.

1.2. İNGİLİZ YÖNETİMİ DÖNEMİNDE KIBRIS (1878-1914)

1.2.1. Kıbrıs'ın İngiltere'ye Devri

1.2.1.1. İngiltere'nin Akdeniz Politikası

Türkiye için Kıbrıs'ın bir sorun olarak ortaya çıkmasının temelinde 1878 yılında İngiltere'nin Kıbrıs'ı üs olarak istemesi ile başlamıştır. Ancak İngiltere'nin Akdeniz ile ilgilenmesi XVII. yüzyılda başlamıştır. XVIII. yüzyılda gerçekleşen Veraset Savaşları sonucunda da Cebelitarık Boğazı'na yerleşmiştir.⁷² XIX. yüzyıla gelindiğinde İngiltere'nin en büyük rakiplerinden Fransa ve İspanya'nın yeniden yapılanma sürecine girmeleri, İngiltere'yi XIX. yüzyılın en büyük gücü konumuna taşımıştır. O dönemde neredeyse tüm kıtalarda bir sömürgesi bulunan İngiltere için “Üzerinde Güneş Batmayan İmparatorluk” da denilebilmektedir.

XVIII. yüzyılda İngiltere, Akdeniz'deki gücünü artırdığı gibi dünyanın diğer bölgelerinde de ele geçirdiği toprak parçaları ile sömürge imparatorluğu haline gelmiştir. Hindistan da bu imparatorluğun en önemli sömürge bölgelerinden bir tanesi olmuştur. İngiltere'nin bir ada ülkesi olması, elde ettiği sömürgeleri ile kendisi arasındaki güvenliğin korunması konusunu da gündeme taşımıştır. Bu noktada da Akdeniz'in güvenliği önemini korumuştur. Özellikle Kıbrıs Adası, İngiltere için önemli bir üs olma özelliğine sahip olmuştur.

Doğu Hindistan Şirketi'nde memur olan İngiliz Yüzbaşı J. M. Kinneir, 1814 yılında Kıbrıs'ı ziyaret etmiş ve 1818 yılında çıkardığı kitabında şu sözlere yer vermiştir:

“Kıbrıs'a malik olmak, İngiltere'yi Akdeniz'de üstün bir duruma yükseltecek ve Levant ülkelerinin müstakbel kaderini tanzim edici bir mevkie ulaştıracaktır. Mısır ve Suriye derhal İngiltere'ye tabi olacaklar ve Küçük Asya'nın hareketlerini önleyici bir duruma ulaşmış olunacaktır. Böylece, Sultan daima kontrol altında bulundurulacak ve Rusya'nın bu bölgedeki tecavüzleri önlenemese bile geciktirilmiş olacaktır. Kıbrıs'a malik olmak, İngiltere'nin ticaretini kayda değer bir derecede artıracak, Ada'nın zengin içkilerinin, ipeklerinin ve diğer istihsal maddelerinin;

⁷² Rifat Uçarol, a.g.e., s. 31.

Mısır'ın şeker ve pirincinin, Anadolu'nun tütün ve pamuğunun tevzi hakkını İngiltere'ye bahşedecektir."⁷³

1847 yılında İngiltere Başbakanı Lord Beaconsfield (Disraeli) yazdığı "Tancred" adlı eserinde Kıbrıs'ın önemine bir kez daha değinerek "*İngiltere'nin Kıbrıs'a ihtiyacı vardır ve burasını alacaktır.*" demiştir.⁷⁴ Ayrıca 5 Mayıs 1878 günü Lord Beaconsfield'in Kraliçe Victoria'ya ya gönderdiği mektupta da Ada'dan "...Kıbrıs, Batı Asya'nın anahtarıdır..." şeklinde bahsedilmektedir.⁷⁵ Zira Ekim 1876 tarihinde İngiltere Hükümeti adına Akdeniz'de stratejik bölgeleri incelemek ve hükümete bir rapor sunmak amacıyla İstanbul'a gönderilen Albay Robert Home 8 Haziran 1878 tarihli raporunda "*Her kim Kıbrıs'ı elinde tutarsa, İskenderun'u da tutar, kısacası Kıbrıs İskenderun'u verir*" sonucuna varmıştır.⁷⁶

1.2.1.2. İngiltere'nin Akdeniz Politikası Kapsamında Kıbrıs

İngiltere, tarihte var olduğu sürece döneminin en güçlü devletleri arasında yer almıştır. Dış dünya ile olan ilişkilerini ulusal çıkarlarına bağlı kalarak yürüten İngiltere'nin XIX. yüzyıl dış politika ilkelerinin temelinde ise "şahane yalnızlık ve hareket serbestliği" yatmaktadır. İngiltere'nin dış politikası bu noktadan hareketle yalnızca İngiliz ulusal çıkarlarına hizmet etmek amacıyla tasarlanan bir politika üzerine kurulmuştur. Ne Avrupa ne de üzerinde yaşadığı Kıta'nın korumacılığı görevlerini üstlenmek gibi bir misyona bürünmemiştir.⁷⁷

Dış politikasında pragmatik ve rasyonel davranarak var olan gücünü devam ettirebilmek isteyen İngiltere için güç her zaman önemli olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun 93 Harbi'nde mağlup olması sonucunda da Rusya'nın güç kazanması ve İngiltere'nin bölgesel çıkarlarını tehdit eder konuma yükselmesi, İngiltere'nin bu konuda bir önlem almasını gerekli kılmıştır. Gerekli araştırmalar yapıldıktan sonra

⁷³ Ahmet C. Gazioğlu, *İngiliz İdaresinde Kıbrıs (1878 – 1960) Cilt:1 Statü ve Anayasa Meseleleri*, Ekin Basımevi, Lefkoşa, 1960, s. 9; Rifat Uçarol, a.g.e., s. 37.

⁷⁴ Ahmet C. Gazioğlu, *İngiliz İdaresinde...*, s. 10.

⁷⁵ Ahmet C. Gazioğlu, *İngiliz İdaresinde...*, s. 10; Salahi R. Sonyel, "İngiliz Dışişleri Belgelerine Göre: Osmanlı Padişahı Abdülhamit, 48 Saat İçinde Kıbrıs'ı İngilizlere Nasıl Kiraladı", *Belleten*, Cilt: XLII, Sayı: 168, Ankara, 1978, s. 731.

⁷⁶ İsmail Şahin, "Ermeni Olaylar Sırasında Kıbrıs Adası'nın Rolü (1878 – 1900)", *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi*, Sayı: 31, Cilt: 8, 2012, s. 58

⁷⁷ İsmail Şahin, "1878 Kıbrıs Antlaşması ve Ermeni Meselesi", *Ermeni Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 43, 2012, s. 139-140.

Kıbrıs Adası Akdeniz’de alınacak önlemler açısından en uygun yer olarak tespit edilmiştir.

Uzun yıllar Osmanlı İmparatorluğu’nun idaresinde bulunan Kıbrıs Adası, İngiltere’nin ihtiyaçlarını karşılayan bir bölgede yer almaktadır. Çünkü Süveyş Kanalı’ndan geçerek Hindistan’a giden önemli bir deniz yolu üzerindedir ve Çanakkale Boğazı aracılığıyla İstanbul’a Malta’dan çok daha yakındır. Bu sebeptendir ki İngiltere açısından Atlantik’ten Hint Okyanusu’na uzanan yol üzerinde iskele görevi üstlenebilme özelliğine sahiptir. Ada Lord Beaconsfield’in de söylediği gibi stratejik olarak Suriye’ye de yakın olması sebebiyle Mısır, Suriye ve Küçük Asya’nın anahtarı konumunda bulunmaktadır.⁷⁸

Süveyş Kanalı’nın açılması ve dolayısıyla ticari ve stratejik öneminin artması, Ada’nın İngiltere açısından önemini bir kat daha artırmış ve İngiltere’nin girişimleri sonucunda Ada, 1878 yılında İngiltere’ye devredilmiştir.⁷⁹

Osmanlı İmparatorluğu, tarihimizde rastladığı Rumi yıl dolayısıyla 93 Harbi olarak da bilinen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı’ndan mağlup olarak ayrılmıştır. Savaşın ardından iki ülke arasında yapılan uzun görüşmeler sonucunda 3 Mart 1878 tarihinde Ayastefanos (Yeşilköy) Barış Sözleşmesi’nin imzalanmasına karar verilmiştir.⁸⁰ İmzalanan bu sözleşme, Osmanlı İmparatorluğu için son derece ağır olmasına karşın Rusya’yı egemen güç haline getirmiştir. Özellikle Rusya’nın uzun süredir Avrupa’yı meşgul etmekte olduğu Şark Sorunu’nu da tek başına halletmeye kalkışması, başta İngiltere olmak üzere Avrupa’nın büyük güçlerini rahatsız etmiştir.⁸¹

Girdiği son savaşta askeri, mali, siyasi ve sosyal bakımdan büyük kayıplar vermiş olan ve Avrupa’da “*Hasta Adam*” olarak adlandırılan Osmanlı İmparatorluğu, artık ölmek üzere olduğu izlenimi yaratmaktadır. Böyle bir durum karşısında da Avrupalı devletler, Osmanlı İmparatorluğu’nun topraklarının peşine düşmüşlerdir. Bu sebeptendir ki Osmanlı İmparatorluğu Berlin Kongresi’ne büyük önem vermiştir. Çünkü Osmanlı İmparatorluğu Kongre’de Ayastefanos Barış Sözleşmesi ile ilgili kendi lehine bir karar çıkmasını ummaktadır.

⁷⁸ Nasim Zia, *Kıbrıs’ın İngiltere’ye Geçişi ve Ada’da Kurulan İngiliz İdaresi*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Yayın No. 44, Seri III – Sayı A12, Ankara, 1975, s. 20-21.

⁷⁹ Meltem Onurkan Samani, *Kıbrıs’ta Bir Sömürge Kurumu: Kavanin Meclisi (1882-1931)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007, s. 20.

⁸⁰ Rifat Uçarol, a.g.e., s. 26.

⁸¹ Mahmut Celaleddin Paşa, “*Mir’at-ı Hakikat Tarihi Hakikatların Aynası*”, Haz: İsmet Miroğlu, Cilt: I-II-III, Berekat Yayınevi, İstanbul, 1983, s.575-581.

O günlerde Ayastefanos Barış Sözleşmesi'nin değerlendirilip değiştirilmesi hususunda Berlin'de devletlerarası bir kongrenin toplanmasına karar verilmiştir. Bu şartlar altında İngiltere devreye girmiş ve Osmanlı İmparatorluğu ile Kıbrıs Adası hakkında ayrı bir antlaşma imzalama kararı almıştır. İngiltere, Berlin Konferansı'nda Osmanlı İmparatorluğu'nun yanında yer almasının karşılığında Osmanlı İmparatorluğu'ndan, Anadolu'da bulunan Hristiyan ve diğer tebaanın idaresi bakımından gereken ıslahatların yapılmasını istemiştir. Bundan başka, İngiltere, vermiş olduğu koruma sözünü gerçekleştirebilmesi amacıyla Anadolu ve Suriye sahilleri civarında bir noktaya sahip olması gerektiğini, İngiltere subaylarının ve icap ederse İngiliz askerlerinin bu yakınlık sebebiyle emniyeti daha rahat sağlayabilecekleri tasavvur etmiştir. Bu maksat için de Kıbrıs Adası uygun görülmüştür. İngiltere, Osmanlı Hükümetinden toprak koparmak niyetinde olmadığını, Ada'nın idaresinin İngiltere'nin elinde bulunmasını ancak Ada arazisinin eskisi gibi Osmanlı İmparatorluğu topraklarından sayılması ve masraflardan arta kalan gelirlerin seneden seneye İngiltere tarafından Osmanlı İmparatorluğu'na verilmesini teklif etmiştir. Bu teklif, Rusya'nın Anadolu'daki tehdidi kalktığı takdirde feshedilecektir. Rusya son savaşta ele geçirdiği Kars, Ardahan ve Batum'u Osmanlı İmparatorluğu'na iade ettiği takdirde İngiltere'de Kıbrıs Adası'ndan ayrılacaktır.⁸²

İngiltere'nin bu teklifi ve söz konusu antlaşmanın içeriğiyle ilgili öneriler, İstanbul'da bulunan İngiliz Elçisi Henry Layard tarafından 25 Mayıs 1878 günü II. Abdülhamit'e bildirilmiştir. Elçi Layard, teklifin hemen kabul edilmesini ve gizli kalmasını talep etmiştir. Layard'ın isteği üzerine teklif kabinenin görüşüne sunulmamış ve gizli tutulmuştur.⁸³

Belirlenen şartlar altında 4 Haziran 1878⁸⁴ tarihinde İstanbul'da Yıldız Sarayı'nda Osmanlı Hükümeti adına Hariciye Nazırı Saffet Paşa ve İngiltere Hükümeti

⁸² İsmet Miroğlu, a.g.e., s. 606-607.

⁸³ Hasan Şanlı, *Kıbrıs 1878 – 1924 Siyasal – Toplumsal Değişimler*, 2. Baskı, Güneş Matbaacılık T.A.Ş., Ankara, 1967, s. 14.

⁸⁴ 4 Haziran 1878 tarihli Antlaşma 2 maddeden oluşmaktadır. Madde 1: *Rusya Devleti, Batum, Ardahan, Kars veya adı geçen yerlerden birini işgal altında tutup da, ileride her ne vakit olursa olsun, kesin barış sözleşmesiyle tayin olunan Osmanlı Devleti'nin Asya topraklarından bir kısmını daha ele geçirip istilaya başlayacak olur ise, bu halde İngiltere Devleti, bu toprakları silah ile korumak ve savunmak üzere Osmanlı Devleti'yle birleşmeyi taahhüt eder. Ve buna karşılık Padişah hazretleri de, ülkesinde bulunan Hristiyan ve diğer tebaanın iyi idare ve korunmasıyla ilgili ilerde iki devlet arasında kararlaştırılacak olan gerekli ıslahatı uygulayacağını İngiltere Devleti'ne vaat ile beraber adı geçen bu devleti bu taahhütlerinin yerine getirilmesi için, lazım gelen ıslahatları sağlayabilecek bir duruma getirebilmek amacıyla, kendisine Kıbrıs Adası'nı tahsis etmeye ve adaya asker yerleştirerek,*

adına da İngiliz Elçisi Henry Layard Kıbrıs Andlaşması'nı imzalamıştır.⁸⁵ Bu andlaşmaya ek olarak 1 Temmuz 1878 tarihinde de bazı yeni maddeler kabul edilmiştir.⁸⁶ İmzalanan bu antlaşmalar 15 Temmuz günü Sultan II. Abdülhamit tarafından "Hukuki şahaneme asla halel gelmemek" kaydı konularak onaylanmıştır.⁸⁷

İngiltere'nin, Osmanlı İmparatorluğu ile yaptığı görüşmeler sırasında İmparatorluğa antlaşmayı bir an önce imzalaması yönünde ciddi baskılar hatta tehditlerde bulunduğu bilinmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun antlaşmayı imzalamaması halinde Berlin Kongresi'nde İngiltere'den destek bulamayacağı ihtimali, gerekirse Kıbrıs'ın zorla ele geçirilebileceği ve İmparatorluğun parçalanma riskleri vardı.⁸⁸ Osmanlı İmparatorluğu'nun bu riskleri göze alamaması sonucunda da İngiltere'nin istediği şekilde 4 Haziran 1878 günü iki ülke arasında gerekli imzalar atılmıştır.

Yapılan andlaşmalar sonucunda 12 Temmuz 1878 günü Lefkoşa'da okunan ferman ile İngiliz Amiral Lord John Hay Kıbrıs'ı İngiltere adına teslim almıştır.⁸⁹ Sir

Ada'yı idare etmesine muvafakat eder. Madde 2: İşbu sözleşme tasdik edilecek ve tasdik edilmiş nüshaları bir ay içinde veya mümkün olduğu takdirde daha önce teati edilecektir. İki tarafın murahhasları onaylarını belirtmek üzere, işbu sözleşmeyi imza etmişler ve mühürlemişlerdir. İşbu sözleşme bin sekiz yüz yetmiş sekiz yılı haziranın dördüncü (4 Haziran 1878) günü İstanbul'da düzenlenmiştir. Rifat Uçarol, a.g.e., s. 65-66; Nasim Zia, a.g.e., s. 39.

⁸⁵ İsmet Miroğlu, a.g.e., s. 614.

⁸⁶ 4 Haziran 1878 tarihli Antlaşmaya ek olarak 1 Temmuz 1878 tarihli Ek Antlaşmanın maddeleri şu şekildedir: *Madde 1: Ada'da halen olduğu gibi bir Şer'i Mahkeme kurulacak ve bu mahkeme Ada'nın Müslüman halkına ait işlerde, yalnızca şer'i işlere bakmaya devam edecektir. Madde 2: Camilere, İslam mezarlıklarına, okullarına ve Ada'da bulunan diğer İlan dini kurumlarına ait taşınır ve taşınmaz malları, İngiltere Hükümeti tarafından tayin edilecek bir memur ile birlikte idare etmek üzere, Evkaf Nezareti tarafından Ada'nın Müslüman halkından bir memur tayin edilecektir. Madde 3: İngiltere Devleti, idare masrafları çıkarıldıktan sonra, gelir fazlasını her yıl Babiâli'ye ödeyecek ve bu gelir fazlası son beş yıllık 22.936 kese olarak kabul edilen ortalama gelir üzerine hesap edilecektir. Ve bu gelir fazlası sonradan da usulüne uygun olarak tahkik edilecek ve bunun toplamından, son beş yılda devlete ve Padişaha ait taşınmaz malların satılmasından ve iltizama verilmesinden toplanan para hariç tutulacaktır. Madde 4: Babiâli, Kıbrıs'ta bulunan devlete ve Padişaha ait taşınmaz malları serbestçe satabilecek veya iltizama verebilecek ve bunlardan toplanan para 3. Maddede sözü edilen Ada gelirlerine dâhil sayılmayacaktır. Madde 5: İngiltere Devleti, bayındırlık işleri ve diğer amme hizmetleri için gerekli toprağı ve ekilmemiş toprağı uygun bedelle almak için, memurlarına gereken yetkiyi verebilecektir. Madde 6: Rusya, Kars'ı ve son savaşta Ermenistan'da işgal etmiş olduğu diğer yerleri Osmanlı Devleti'ne geri verdiği takdirde, Kıbrıs Adası İngiltere tarafından boşaltılacak ve 4 Haziran 1878 tarihli sözleşmenin hükmü kalmayacaktır. İşbu sözleşme bin sekiz yüz yetmiş sekiz yılının temmuzunun birinci (1 Temmuz 1878) günü İstanbul'da düzenlenmiştir. Bkz; Rifat Uçarol, a.g.e., s. 70-71.*

⁸⁷ Yuluğ Tekin Kurat, "1878 Kıbrıs Konvansiyonu ve Enosis Kıvılcımları", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi Dün/Bugün/Yarın*, Sayı: 89, İstanbul, 2004, s. 74.

⁸⁸ Rifat Uçarol, a.g.e., s. 49; Şükrü Sina Gürel, a.g.e., s. 23; Ahmet C. Gazioğlu, *İngiliz İdaresinde...*, s. 11-12.

⁸⁹ Ercüment Kuran, "Kıbrıs İdaresi'nin İngiltere'ye Terki", *Kıbrıs ve Türkler*, Cilt No: III, Sayı: B2, Ankara, 1964, s.66.

Garnet Wolseley ise Londra'dan Yüksek Komiser unvanı ile Ada'ya gönderilmesinin ardından Kraliçeyi temsilen Kıbrıs'ın yönetimini Türklerden devralmıştır.

1.2.2. Kıbrıslı Rumların Enosis Propagandaları

Kıbrıs'ın 1878 yılında İngiltere'ye devri Kıbrıslı Rumlar arasında sevinç gösterileri içinde karşılanmıştır. Bu durum Rumları Enosis⁹⁰ için ümitlendirmiş ve İngiliz Yüksek Komiser'in Ada'ya geldiği gün gerçekleştirilen karşılama töreninde Piskopos Gypriano'nun *"Umarız ki İngiltere, Yedi Ada gibi Kıbrıs'ın da Ana Vatan Yunanistan'a kavuşmasına yardım edecektir"* sözleri bu durumun en açık kanıtını oluşturmuştur.⁹¹ Ayrıca Başpiskopos, Wolseley'i Larnaka Limanı'nda karşıladığında memnuniyetini şu şekilde ifade etmiştir:

*"Biz, bu yönetim değişikliğini hoş karşılıyoruz, çünkü İngiltere'nin daha önce Yunan Adalarını verdiği gibi Kıbrıs'ı da Yunanistan'a, Anavatanımıza bırakacağından eminim."*⁹²

İlk olarak kilise mensupları tarafından dile getirilen bu istek ilerleyen dönemlerde Rum okullarında görevli öğretmen ve Rum tüccarların da desteğiyle büyük bir kampanyaya dönüşmüştür. Bu mücadeleye en büyük destek Yunanistan'dan gelirken Kilise de bu kampanyanın siyasi kanadını oluşturmuştur.⁹³

22 Temmuz günü görevine başlamak üzere Ada'ya teşrif eden Sir Garnet Wolseley, Ada'ya indiği sıralarda Kitios Piskoposu Kyprianos da Rum toplumuna bir konuşma yapmaktaydı: *"Ada'daki hükümet değişikliğini kabul ettiğimiz kadar, Büyük Britanya'nın tıpkı İyonyen adalarında olduğu gibi Kıbrıs'ı da tabii bağları olan anavatan Yunanistan ile birleştirmek için kolaylık göstereceğine itimadımız vardır."*⁹⁴ Kitios Piskoposunun yapmış olduğu bu açıklama Kıbrıslı Rumların Enosis'i gerçekleştirmek için her fırsatı değerlendireceklerinin de bir kanıtıdır.

⁹⁰ ENOSİS; Yunancada sözlük anlamı itibariyle *"ilhak"* anlamına gelmektedir. Rum-Yunan siyasi terminolojisinde, Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanmasını ifade etmektedir. Bkz; Turgay Bülent Göktürk, "Rumlar'ın Kıbrıs'taki Enosis İsteklerinin Şiddete Dönüşmesi: 1931 İsyanı; Öncesi ve Sonrası", *ÇTTAD*, Cilt: VII, Sayı: 16 - 17, Yıl: 2008/Bahar-Güz, s. 336.

⁹¹ Beria Remzi Özoran, *"Enosis Karşısında Kıbrıs Türkü (1878-1914 Dönemi)"*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türkiyat Araştırma Merkezi, Beşinci Milletler Arası Türkoloji Kongresi İstanbul 23-28 Eylül 1985, Cilt: 2, İstanbul, 1989, s.517.

⁹² Şükrü Sina Gürel, a.g.e., s. 41.

⁹³ Zafer Çakmak, *Kıbrıs'ta İsyan-Kıbrıslı Rumların 1931 Enosis İsyanı ve Kıbrıs Türklerine Etkisi*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2009, s.24.

⁹⁴ Yuluğ Tekin Kurat, a.g.m., s. 75.

Ada'da Kıbrıslı Rumların gerçekleştirdiği faaliyetler ve Enosis'i gerçekleştirme isteklerinin yarattığı tehlike, İngiliz yönetimi tarafından ilk yıllarda fark edilmiştir. Bu noktada İngiltere'nin İstanbul Büyükelçisi Henry Layard'ın 1 Ağustos 1878 günü Dışişleri Bakanlığına gönderdiği rapor bu duruma kanıt olarak gösterilebilir:

*"...Rumlar Türkleri her şeyden mahrum etmek hatta Ada'dan sürmek için ellerinden geleni yapacaklardır. Ada'daki bütün toprakları ellerine geçirmek için entrika çevirecekler ve amaçlarına ulaşınca Kıbrıs'ın Yunanistan'la birleşmesini sağlamak yoluna gideceklerdir..."*⁹⁵

Kıbrıslı Rumlar ilk başta Ada'nın İngiltere'ye devrine sevinmiş olsalar da İngiltere, Rumların Enosis taleplerine karşılık vermemiş ve Ada'da iki toplumlu birkayönetim sistemi uygulamak istemiştir. İngiliz Hükümeti Rumların isteklerini karşılamayınca Rumlar da bağımsızlık yolunda daha büyük adımlar atmaya karar vermişlerdir. İlk olarak da İngiliz yönetimini protesto ederek çeşitli şekillerde tepkilerini göstermeye başlamışlardır. Buna karşılık İngiliz yönetimi çıkan olayları bastırmıştır. Bu süreçte tutuklananlar, yaralananlar, ölenler ve sürgüne gönderilenler olmuştur.⁹⁶

Kıbrıslı Rumların Enosis propagandaları Rum okullarında da yapılmaktadır. Rum eğitim sistemi, Enosis faaliyetleri için oldukça önemli bir konumda bulunmaktadır. Rum ilkokullarının öğretmenleri Rum liselerde eğitilmekte ve Rum öğrencilerini de Enosis'i gerçekleştirme inancıyla yetiştirmektedirler. Okullarda okutulan derslerde Türkler düşman olarak tanıtılmakta, okulların duvarlarında Yunan bayrakları ve Yunanistan'ın büyük bir haritası göze çarpmaktadır. Ayrıca öğrencilere Yunanistan ile ilgili marşlar ve Yunanistan ulusal marşı okutulmaktadır. Sonuçta İngiliz eğitim müfettişi F. D. Newham'ın dediği gibi Rum okulları, Enosis propagandasında araç olarak kullanılmıştır.⁹⁷

İngilizler, yönetimleri süresince Rumlar ile birçok defa karşı karşıya gelmişlerdir. Bu olayların ilki vergilerin toplanması sırasında patlak vermiştir. Kilisenin Osmanlı yönetimi döneminde kendi halkından topladığı özel vergi daha önce Türkle-

⁹⁵ Zafer Çakmak, *Kıbrıs'ta İsyan...*, s. 27; Yuluğ Tekin Kurat, a.g.m., s. 75-76.

⁹⁶ Münir Yıldırım, a.g.e., s.73.

⁹⁷ Salahi R. Sonyel, *"İngiliz Yönetiminde Kıbrıs Türklerin Varlık Savaşımı (1878-1960)"*, *Belleten*, Cilt: LIX, Sayı: 224, Ankara, Yıl: 1995, s. 154.

rin yardımıyla başpiskopos tarafından toplanmaktaydı. Ancak bu durum İngiliz yönetimi tarafından uygun bulunmamıştır.

Osmanlı yönetimi döneminde oldukça geniş yetkilere sahip olan Rum toplumunun dini liderleri de İngiliz yönetimi döneminde bu haklarına sahip olamamıştır. Rum liderler bu duruma karşı çıkmış olsalar da İngiliz yönetimi her iki toplumu dini kişileri, liderleri ve kurumları ile ülkenin yasaları önünde eşit kabul etme kararındadır. Kilise vergilerinin toplanmasında hükümetin yardımını isteyen Başpiskoposun isteği de bu sebeple reddedilmiştir.⁹⁸

Kıbrıslı Rumlar, Ada'nın İngilizlere devrinin ardından yönetimde daha fazla söz sahibi olmak istemişler ve bu hakkın sağlanabilmesi için de Ada'da nüfus oranının esas kabul edildiği bir temsil sisteminin oluşturulmasını savunmuşlardır. Bu durum sonucunda Türkler karşısında baskın güç konumuna gelebilecekler ve Enosis isteklerinde bir adım daha ilerlemiş olacaklardır. Artan Rum baskısı karşısında İngiltere, Kıbrıs'ta yeni bir düzenlemenin yapılmasına karar vermiş ve Ada'da Türkler ile Rumların nüfusları oranında temsil edilecekleri bir anayasanın çalışmalarını başlatmıştır. Yoğun baskılar sonucu hazırlanan yeni anayasa 23 Mart 1882 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 12 üyeli yeni konseyde Türkler üç Rumlar dokuz aday ile temsil edilmektedir. Yasama Konseyi'nin son hali Kıbrıslı Rumları oldukça memnun ederken Kıbrıslı Türkler bu durumdan oldukça rahatsız olmuşlar ve ilgili makamlara şikâyetle bulunmuşlardır. Ancak Kıbrıslı Türkler, yaptıkları şikâyetler ile bir sonuç elde edememişlerdir.⁹⁹

Kıbrıslı Rumların Enosis'e olan inançları her geçen gün biraz daha kuvvetlenmiştir. Bu durumda etkili olan sebeplerden bir tanesi XIX. yüzyılın sonu ve XX. yüzyılın başında Osmanlı İmparatorluğu'nun güç kaybetmeye başlamasıdır. Aynı zamanda Ada'da yaşayan Rumlar bu dönemde İngiltere'nin yapmış olduğu bazı anayasal düzenlemeler ile kendi haklarını ve güçlerini artırmaya çalışırken Türklerin haklarını ve güçlerini ise aynı oranda azaltmaya çalışmışlardır.

Rumların Enosis faaliyetleri günden güne o kadar güçlenmiştir ki örneğin; Osmanlı İmparatorluğu ile savaş halinde olan Yunanistan, Kıbrıslı Rumlardan katır satın almak için subaylarını Kıbrıs'a göndermiştir. Yunan subayların satın almış ol-

⁹⁸ Ahmet C. Gazioğlu, *Enosis Çemberinde Türkler*, 2. Baskı, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi (CYREP), Lefkoşa, 2000, s.35-37.

⁹⁹ Zafer Çakmak, *Kıbrıs'ta İsyan ...*, s.29-30.

dukları 143 katırın yanında Kıbrıslı Rumlar 107 katırı da hibe etmişlerdir. Ayrıca Yunan subayları Ada'dan ayrılırken 150 Kıbrıslı Rum gönüllü de savaşa katılmak üzere Yunan subaylarla beraber gitmiştir. İngiliz yönetimi ise yaşanan tüm bu olaylara herhangi bir müdahalede bulunmamış ve sessizliğini korumuştur.¹⁰⁰

Osmanlı İmparatorluğu ile Yunanistan arasında yapılan savaşlar özellikle Kıbrıslı Rumlar arasında milliyetçilik duygusunun daha da artmasına etki etmektedir. Özellikle 1896 yılında gerçekleşen Girit İsyanı, Kıbrıslı Rumlar arasında geniş yankı uyandırmıştır. İsyanın başlamasının ardından "Girit Dayanışma Komitesi" kurulmuş ve yardım kampanyaları başlatılmıştır. Yunan vatandaşı Nicolaos Katalanos'un önderliğinde de birçok Rum genç savaşmak üzere Girit'e gitmiştir. Yaşanan bu olayların sonucunda da Osmanlı İmparatorluğu Yunanistan'a yeni bir savaş açmıştır. Yunanistan'ın yenilgisi ile sonuçlanan bu savaş, Kıbrıslı Rumlar arasında coşku ile karşılanmış ve savaştan sonra Ada'ya dönen Rumlar Helen milliyetçiliğinin güçlenmesine katkıda bulunmuşlardır.¹⁰¹

Osmanlı İmparatorluğu yıkılana dek Rumların tahrikleri ve Enosis faaliyetleri bütün hızıyla devam etmiştir. Yunanistan'ın ülke topraklarını genişletmesi, Kıbrıslı Rumlar arasında da Enosis'e ve Yunanistan'a olan güvenin artmasına neden olmuştur. İngiltere'nin 1914 yılında Ada'yı tek taraflı ilhak etmesi ve 1923 yılında da Türkiye Cumhuriyeti'nin bu durumu kabul etmesi ile Kıbrıs Adası İngiltere'nin toprakları arasına girmiştir. 1878 yılında olduğu gibi 1914 yılında da Kıbrıslı Rumlar bu ilhakı memnuniyet ile karşılamışlardır.

1.2.3. Kıbrıslı Türklerin Enosis'e Karşı Direnişleri

Kıbrıslı Türkler, yıllardır Kıbrıs semalarında dalgalanan Türk bayrağının yerine İngiliz bayrağının çekildiği 12 Temmuz 1878 günü büyük üzüntü yaşamışlardır. Ancak yine de İngiliz yönetimine karşı taşkınlıklarda bulunmamışlardır. Çünkü Kıbrıslı Türkler, İngiltere'nin Ada'ya geçici olarak geldiğini ve bir gün Ada'dan ayrılıp Ada'yı İmparatorluğa iade edeceklerini düşünmektedirler. Bu süreçte Türk toplumu

¹⁰⁰ Zafer Çakmak, "Türk-Yunan Savaşları Sırasında Kıbrıs Rumlarının Tutumu", *Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı*, Sayı: 173, İstanbul, Nisan 2008, s. 3.

¹⁰¹ Niyazi Kızılyürek, *Milliyetçilik Kısacasında Kıbrıs*, 4. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, s. 80.

Osmanlı İmparatorluğu'na bağlılığını sürdürmüş ve Osmanlı İmparatorluğu yıkılana dek kendilerini Osmanlı milletinden saymıştır.¹⁰²

İngiltere, Ada'da yönetimi eline alınca ilk olarak çalışan Türkleri görevlerinden uzaklaştırmış ve yerlerine Rumları atayarak yönetimde reorganizasyon ve tensikat yoluna gitmiştir. Bu durum ise Türkleri, ekonomik olarak zor duruma düşürmüş ve ellerinde bulunan arazileri satmak zorunda bırakmıştır. Rumlar ise bu durumdan en çok faydalanan kesim olmuştur. Hem ekonomik durumlarını düzeltmişler hem de Türklerin sattığı arazileri satın alarak Ada'daki varlıklarını güçlendirmişlerdir.¹⁰³

İngiliz yönetiminde yöneticilerin birçoğu Helen uygarlığının hayranıdır. Kıbrıslı Rumlarda Helen soyundan geldikleri iddiasında¹⁰⁴ bulundukları için İngiliz yöneticiler, Kıbrıslı Rumları Kıbrıslı Türklere karşı çoğu zaman kayırmışlardır. Bu durumun farkında olan Rumlar ise Türklere karşı uygulamış oldukları tahrik olaylarını günden güne artırarak sürdürmüşlerdir. Türk toplumu yaşanan bu olaylardan duyduğu endişe ve korkularını gerek İngiliz yöneticilere gerek Osmanlı Hükümetine iletmiştir. Osmanlı Hükümeti yaşanan bu olaylar üzerine İngiliz yetkililerden gerekli tedbirlerin alınmasını istemiştir. İngiliz yetkililerin Osmanlı hükümetine güvence vermesine karşılık Rumların kışkırtmaları devam etmiştir.¹⁰⁵

1.3. BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI YILLARINDA KIBRIS (1914-1918)

1.3.1. İngiltere'nin Kıbrıs'ı İlhakı (5 Kasım 1914)

1914 yılı dünya tarihi açısından büyük kayıpların yaşandığı bir yılın başlangıcı olmuştur. 28 Temmuz 1914 tarihinde başlayan Birinci Dünya Savaşı iki kutuplu bir sistemin temellerini atmıştır. Bu noktada da Osmanlı İmparatorluğu'nun Alman-

¹⁰² Halil Fikret Alasya, "Kıbrıs Türklüğü", *Türk Yurdu*, Cilt: 9, Sayı: 18 (364), Ankara, 1988, s. 11; Hüner Tuncer, *Kıbrıs Sarmalı Nasıl Bir Çözüm?*, Genişletilmiş 2. Baskı, Kaynak Yayınları, Ankara, 2012, s. 30.

¹⁰³ Salahi R. Sonyel, *İngiliz Yönetiminde ...*, s. 135.

¹⁰⁴ Kıbrıs Rumlarının kökeni Yunan değildir. Rumlar, milattan önce Kıbrıs'a dışarıdan gelip yerleşen çeşitli kavimlerin karışmasından meydana gelmiş melez bir halktır. Kıbrıs, Bizans yönetimine girdiği zaman Kıbrıs'ta resmi dil Yunanca olmuş ve yerli halk da Yunanca konuşmaya ve kendini Yunan saymaya başlamıştır. Kıbrıs Rumlarının Yunan olmadığı pek çok bilim insanı tarafından da kabul görmektedir. HÜRSÖZ Gazetesi, 13.01.1949.

¹⁰⁵ Ahmet C. Gazioğlu, *Enosis Çemberinde...*, s. 66.

ya'nın yanında savaşa dâhil olması, Osmanlı İmparatorluğu ve İngiltere'yi karşı karşıya getirmiştir.

5 Kasım 1914 günü, İngiliz Bakanlar Kurulu yayımladığı Kraliyet Buyruğu (Order-in-Council) ile hem Türkiye'ye harp ilan etmiş hem de Kıbrıs'ı ilhak kararı almıştır.¹⁰⁶ Akabinde İngiltere Kralı'nın da dâhil olduğu kabine toplantısında alınan karar gereği Osmanlı İmparatorluğu ile İngiltere arasındaki harp nedeniyle, 4 Haziran 1878 ve 1 Temmuz 1878 tarihlerinde imzalanan antlaşmalar geçerliliğini yitirdiği açıklanmıştır.¹⁰⁷ Alınan bu karara göre Kıbrıs artık İngiltere'nin toprakları arasında sayılacaktır.

Kıbrıs Türkleri ilhak kararını olaysız bir şekilde karşılamıştır. 6 Kasım 1914 günü; *"Kıbrıs Türk ileri gelenlerinden bir heyet, Ada'nın Müslüman (Türk) ahalisi adına, Yüksek Komiseri ziyaret ederek, bu statü değişikliğini kabul ettiklerini ve İngiliz Kralına sadakatle itaati sürdüreceklərini belirttiler."*¹⁰⁸

4 Mart 1915 tarihli Cyprus Gazette*'de yayımlanan bir bildiri ile Kıbrıs'taki tüm Osmanlı İmparatorluğu uyruklu halkın 4 Kasım 1914 tarihinde İngiltere'nin uyuğuna geçtiği, Ada'da yaşayıp Osmanlı uyuğunu devam ettirmek isteyen halkın ise bir ay içerisinde İngiliz Yüksek Komiseri'ne kişisel olarak başvurmaları ve o tarihten itibaren iki ay içerisinde Kıbrıs'tan ayrılmaları gerektiği aksi takdirde İngiltere uyuğundan sayılacakları duyurulmuştur.¹⁰⁹ İngiltere'nin bu kararı Kıbrıslı Türkler için bir yıkım olurken Kıbrıslı Rumlar bu kararı sevinç içinde karşılamışlar ve de bu kararın Enosis için atılmış büyük bir adımlardan bir tanesi olduğunu kabul etmişlerdir.¹¹⁰ Yunanistan Başbakanı Venizelos'un 14 Kasım sayılı Eleftheria Gazetesine vermiş olduğu demeç de söylediği gibi; *"Bu Yunan adasının anavatana katılması için son aşama olarak değerlendirilebilir. Kıbrıs'ın anavatanla birleşmesi çok yakın gelecek-*

¹⁰⁶ Ayhan Kamel, *1923'ten Günümüze Türk Dış Politikası ve Diplomasisi*, İnkılâp Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 54; Rifat Önsöy, *"Türk – Yunan İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs Meselesi (1939 Sonrası)"*, KKTC Doğu Akdeniz Üniversitesi ve TC Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Rektörlükleri Yayınları Nu: 8, Ankara, 1993, s. 254.

¹⁰⁷ Ahmet C. Gazioğlu, *Enosis Çemberinde...*, s. 132.

* Kıbrıs Resmi Gazetesi.

¹⁰⁸ Ahmet C. Gazioğlu, *Enosis Çemberinde...*, s. 135.

¹⁰⁹ Salahi R. Sonyel, *İngiliz Yönetiminde ...*, s. 167.

¹¹⁰ Ali Nesim, a.g.m., s. 314.

te gerçekleşecektir.” Rumlar artık Enosis karşısındaki büyük bir engelin ortadan kalktığını düşünmektedir.¹¹¹

İngiltere’nin 5 Kasım 1914 günü Kıbrıs’ı tek taraflı ilhakı, uluslararası hukuk kuralları açısından geçerliliği olmayan bir karardır. Bu durumdan ötürü İngiltere’nin ilhak kararı uluslararası hukuk yönünden Ada üzerindeki Türk egemenlik haklarını etkilememektedir. Türkiye, İngiltere’nin 1914 tarihli ilhak kararını 1923 yılında imzalanan Lozan Barış Konferansı’nda tanımıştır. Uluslararası hukuk kuralları gereğince de Kıbrıs Ada’sı 1923 yılına kadar Türk toprakları arasında kabul edilmiştir.¹¹²

1.3.2. Birinci Dünya Savaşı Sırasında ve Sonrasında Kıbrıs

1914-1918 yılları arasında yaşanan ve tüm dünyada büyük can kayıplarının yaşanmasına neden olan Birinci Dünya Savaşı’nda bilindiği üzere Türkiye ve İngiltere karşı saflarda yer almıştır. Savaşın başladığı ilk zamanlarda savaşa dâhil olamayan Yunanistan da 1917 yılında İtilaf Devletleri safında savaşa dâhil olmuştur.

İngiltere, Birinci Dünya Savaşı’nın başlamasının akabinde Osmanlı İmparatorluğu’nun donanması için İngiltere’de inşa edilen Sultan Osman-ı Evvel ve Reşadiye isimli gemilere 3 Ağustos 1914 günü el koyduğunu açıklamıştır. Osmanlı İmparatorluğu bu hareketi düşmanca bir hareket olarak kabul ederken İngiltere, bu tutumlarını İngiltere tersanesinde savaş gemisi inşa ettiren tüm ülkelere karşı uyguladıklarını bildirmiştir. İngiltere’nin bu tutumu Kıbrıslı Türkler arasında da büyük üzüntü ve endişe yaratmıştır.¹¹³ Ada’da yaşanan bu durumu Kıbrıs’taki İngiliz Yüksek Komiseri Gollad Adams derhal hükümetine bildirmiştir:

“1. Adadaki bazı Türk gazetelerinde, İngiltere’nin Osmanlı İmparatorluğu için yaptırmakta olduğu gemileri reddetmesiyle ilgili olarak İngiliz karşıtı yazılar çıkmaktadır. Bunların son derece kötü etkileri olmaktadır. Öyle ki, polis kuvvetleri mensupları arasında sadakatsizlik eylemleri görülmekte ve bu kimseler şiddetle cezalandırılmaktadır.

2. Türkiye’de olduğu gibi Kıbrıs’ta iki Türk partisi var: İttihatçılar (Genç Türkler) ve İtilafçılar. İtilafçılar sayıca daha büyük. Ben bu sonuncuları etkilemeye çalışıyorum.

¹¹¹ Dilek Yiğit Yüksel, “Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi (1914-1958)”, *ÇTTAD*, Cilt: VIII, Sayı: 18-19, Yıl: 2009/Bahar-Güz, s. 164.

¹¹² Ahmet C. Gazioğlu, *Enosis Çemberinde...*, s. 133.

¹¹³ Kadir Sarıöz, *Göben’den Yavuz’a*, s. 58.

3. *İrfan Bey'in mektubuna verdiğim cevapta Türk gemilerinin Müslüman dünyası tarafından ısmarlanmış bulunduğu İngiliz Hükümeti'nce bilinmediğine emin olduğumu bildirdim.*"

Golld Adams'ın İngiliz Hükümeti'ne bildirdiği bu raporda İttihatçılar olarak nitelendirdiği Kıbrıslı Türkler arasında Dr. Esat Bey, Dr. Behiç Bey ve Hasan Karabardak gibi toplum liderleri de bulunmaktadır. Söz konusu bu isimler Çanakkale savaş esirleri kampının açılmasından sonraki dönemde İngiliz yetkilileri zorlayacak eylemlerin içine girecek olan isimlerdir.¹¹⁴

Savaş sırasında Çanakkale'ye yapılacak bir çıkarma söz konusu olduğunda İngiltere ve Fransa tarafından bir üs olarak kullanılması düşünülen Ada'nın bir başka özelliği de İngiltere'nin, savaş ile ilgili Ada'da esir kampı açma girişimlerinin bulunmasıdır. İngiltere'nin bu girişimine Fransa destek vermiş ve Ada'da Fransızlar tarafından Ermenilere yönelik olarak askeri tesislerin açılması planlanmıştır. Fransız Ermenileri yetiştirmek ve sonrasında Anadolu'da Türklere karşı savaştırmak için açılması planlanan bu kamplar en çok bölgede yaşayan köylüleri etkilemiştir. Çünkü yerli halkın toprakları ellerinden alınmış ve askeri bölge olduğu iddiasıyla köylülerin kendi arazilerine girmeleri yasaklanmıştır.

Ada'da esir kampının tamamlanmasıyla Türk esirlerin Ada'ya getirilmesi söz konusu olmuştur. Ancak bu olayın Ada'da yaşayan Türklerin tepkisini çekeceği düşünülmesi İngiltere'yi rahatsız etmektedir. Çünkü esir kampının yapıldığı bölge olan Mağusa bölgesi Türklerin çoğunlukla yaşadıkları bölgeye yakındır. Bu sebepten ötürü esirlerin Ada'ya sevk edileceği gün bölgenin sivil halktan arındırılması emri verilmiştir. Ada'ya ilk olarak 215 Türk esir getirilse de toplamda Ada'ya gelen esir sayısı 3000 kişi civarındadır.¹¹⁵ Ada Türkleri, Türk savaş esirlerinin Ada'ya gelmeleri ile birlikte dualarını artık sadece Anadolu için değil Türk savaş esirleri için de etmeye başlamışlardır.

Bütün bu yaşananların yanı sıra İngiltere, 5 Kasım 1914 tarihli ilhak kararından yaklaşık bir yıl sonra 17 Ekim 1915 tarihinde, İttifak Devletleri ile savaşması ve Bulgaristan'a seferberlik ilan etmesi karşılığında Yunanistan'a Kıbrıs'ı bırakmayı

¹¹⁴ Ulvi Keser, "Kıbrıs'ta Çanakkale Savaş Esirleri ve Savaş Döneminde Adada Yaşananlar", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılı*, 2007, s. 3.

¹¹⁵ Ulvi Keser, *Kıbrıs'ta Çanakkale...*, s. 11.

teklif etmiştir. Dışişleri Bakanı Grey, bu öneriyi Atina Büyükelçisi Elliot'a telgrafla bildirmiş ve şu satırları yazmıştır:

"Şimdi Bulgaristan tarafından saldırıya uğramış bulunduğu göre, müttefiki Sırbistan'a Yunanistan yardım etmeye hazır ise, Majestelerinin Hükümeti, Kıbrıs'ı Yunanistan'a vermeye hazır olacaktır..."¹¹⁶

İngiltere'nin Kıbrıs'ı Yunanistan'a vermeye hazır oluşu Türk toplumu için büyük bir yıkım olmuştur. Kıbrıslı Rumlara göre ise bu teklif, İngiliz yönetimine sürekli olarak yapılan başvuruların sonucunda gerçekleşmiştir. Bu teklif Kıbrıslı Rumlara, İngiltere'nin bir süredir Ada'yı asıl olarak Yunanistan'a vermeyi planladığını düşündürmüştür. Ancak Kıbrıslı Rumların bu beklentisi gerçekleşmemiştir.

İngiltere'nin teklifi Yunanistan'da Venizelos ile Kralcılar karşı karşıya getirmiştir. Çünkü o günlerde Yunanistan'da Venizelos taraftarları ile Kralcılar arasında savaşa katılım konusunda bazı görüş farklılıkları bulunmaktadır. İtilaf Devletleri yanlısı olan Venizelos savaşa katılma taraftarıdır; ancak Alman yanlısı ve savaşı Almanların kazanacağını düşünen Kral ise tarafsızlığını korumak için savaşa katılmama kararı almıştır. Sonuç olarak Venizelos'un savaşa dâhil olma teklifi, Kral Konstantin tarafından veto edilerek İngiltere'nin teklifi de geri çevrilmiştir.¹¹⁷ Bu durum Enosis taraftarları için büyük hayal kırıklığı yaratmıştır.

1.3.3. Birinci Dünya Savaşında Kıbrıs Türkleri

Osmanlı İmparatorluğu savaşta Almanya'nın yanında yer aldığı ve İngiltere ile savaş halinde olduğu için, Ada'daki Türklerin durumu da zorlaşmıştır. İngiltere, Kıbrıslı Türklerle karşı hep kuşku ile yaklaşmış ve Ada'da meydana gelen bu gergin ortam, Türk toplumu arasında da korkunun egemen olmasına sebep olmuştur. Türklerin birçoğu yaşanan bu sıkıntılar sebebiyle Kıbrıs'tan ayrılmak durumunda kalmışlardır. Ayrıca Kıbrıslı Rumların Enosis faaliyetleri de bu dönemde daha da artış göstermiş ve Kıbrıslı Türkler için yaşam şartları daha da zorlaşmıştır.¹¹⁸

¹¹⁶ Şükrü Sina Gürel, a.g.e., s. 73.

¹¹⁷ Engin Berber, "Kıbrıslı Rumların Türk Kurtuluş Savaşı'ndaki Etkinlikleri", *CENTER FOR TURKISH STUDIES PORTLAND STATE UNIVERSITY, OCCASIONAL PAPER SERIES VOL.2 – NO.1, FEBRUARY 2010*, s. 4; Onur Öymen, "Kıbrıs'ın Dünü ve Bugünü", *Mülkiye*, Cilt: XXVIII, Sayı: 242, Ankara, 2004, s.74; Halil Fikret Alasya, *Kıbrıs Türklüğü ...*, s. 11.

¹¹⁸ Hikmet Öksüz, a.g.m., s. 36.

Kıbrıslı Türkler, Ada'da yaşayan Türklere karşı uygulanan psikolojik baskıdan kurtulmanın yolunu göç etmek olarak görmüştür. 1878 yılında başlayan göç hareketi 1921 yılına gelindiğinde azalma göstermiş olsa da bu süreçte Kıbrıslı Türk nüfusu günden güne azalmıştır. 1921 yılında yapılan sayıma göre Ada nüfusu genelde çoğalmış olsa da özele baktığımızda Rum nüfusunun % 55'lik artışının aksine Türk nüfusunun % 9'luk bir artış ile Rum nüfusunun oldukça gerisinde kaldığı belgelenmiştir.¹¹⁹

İngiltere'nin Birinci Dünya Savaşı'na kendi safında dâhil olması karşılığında Ada'yı Yunanistan'a bırakmayı teklif etmesi de Türkler arasında İngiltere'ye karşı güvensizlik yaratmış ve Türkler İngiltere'nin bu kararını protesto etmişlerdir. Ada'nın Yunanistan'a devri, Ada'da yaşayan Türk nüfus için büyük bir yıkım anlamına gelecektir. Yunanistan'ın bu teklifi kabul etmemiş olması neticesinde İngiltere teklifi geri çekmiştir ve bundan sonraki süreçte de Yunanistan ve Ada'da yaşayan Rumların Enosis isteklerine olumlu cevap vermemiştir.¹²⁰

Birinci Dünya Savaşı yaşanırken Kıbrıs Adası savaşın dışındaymış gibi görünse de Kıbrıslı Rumlar savaş sırasında Yunanistan'a büyük destek vermişler ve 11.000 kadar Rum İtilaf Devletleri safında dolaylı da olsa değişik görevlerde savaşa katılmıştır. Artık savaşın sonlarına doğru yaklaşıldıkça, Yunanistan'ın ve İngiltere'nin savaşı kazanan ülkeler safında yer alacağı ve Osmanlı İmparatorluğu'nun da Almanya ile birlikte savaşı kaybeden tarafta olacağı görülebilmektedir. Bu olasılık Kıbrıslı Rumların umutlarını daha da artırmaktadır. Zira Rumlar hiçbir fırsatı kaçırmıyor ve Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı konusunu sürekli gündemde tutmaya çalışıyorlardır.

Kıbrıslı Türkler, İngiltere'nin karşı safında savaşa girmiş olmalarının yarattığı bütün sıkıntılara karşın Rumların Enosis faaliyetlerine de karşı çıkmışlar ve Kıbrıs Türk toplumunun ayrı bir halk olduğu ve İngiltere'nin Ada'dan ayrılması halinde Ada'nın hukuki olarak Türkiye'ye iade edilmesi gerektiği savını savunmuşlardır.¹²¹

¹¹⁹ İsmail Şahin, *Kıbrıs'ın Sosyal...*, s. 148.

¹²⁰ Süleyman Özmen, *Avrasya'nın Kırılma Noktası KIBRIS*, 3. Baskı, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007, s.148; Salahi R. Sonyel, *İngiliz Yönetiminde ...*, s. 168.

¹²¹ Ahmet C. Gazioğlu, *Enosis Çemberinde...*, s. 153-154.

İKİNCİ BÖLÜM

ATATÜRK DÖNEMİ KIBRIS İLE İLİŞKİLER

2.1. KURTULUŞ SAVAŞI YILLARINDA KIBRIS (1919 - 1922)

2.1.1. Ulusal Kurtuluş Savaşı

Birinci Dünya Savaşı'ndan Osmanlı İmparatorluğu ve Almanya mağlup devletler olarak çıkarken İngiltere ve Yunanistan galip devletler olarak çıkmışlardır. 30 Ekim 1918 günü imzalanan Mondros Mütarekesi ile de Osmanlı İmparatorluğu'nun yenilgisi kabul edilmiştir.

İmzalanan Mondros Antlaşma, düşman devletlere istedikleri bir zamanda Türk yurdunda istedikleri bir bölgeye asker çıkarma hakkını tanımaktadır. Nitekim galip devletler hiç vakit kaybetmeden 13 Kasım 1918 günü İstanbul'u fiilen işgal etmişlerdir.¹²² Bu durum 16 Mart 1920 günü resmi işgale dönüşmüştür. Beş yıl süren düşmanlığın ardından 6 Ekim 1923 günü İstanbul düşman işgalinden kurtulmuştur. İstanbul'un işgali, Milli Mücadele'de yeni bir dönemin başlamasında etkili olmuş ve Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılış sürecini hızlandırmıştır. Bu yeni durumda bağımsız, yeni ve ulusal bir devlet kurma düşünceleri güçlenirken vatansever halk da artık İstanbul Hükümeti'nden bir beklentisi olmadığı için Mustafa Kemal'in etrafında toplanmaya başlamıştır.¹²³

Mustafa Kemal Paşa'nın Mayıs 1919 söylemiş olduğu sözler mücadelenin yalnızca İtilaf Devletleri ile değil ülke içinde de bazı yandaşlar ve sorunlar ile uğraşmak zorunda kalılabileceğine dikkat çekmiştir:

¹²² Nur Bilge Criss, "Müttefik İşgali Atındaki İstanbul'dan Bir Kesit: 1918 – 1920 Yıllarında İngiliz - Fransız Rekabeti ve İdari Sorunlar", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi - OTAM*, Ankara, 1990, s. 79.

¹²³ Nevzat Gündoğ, "Mondros Mütarekesi Sürecinde Mustafa Kemal Paşa'nın Milli Mücadele İçin Yöntem Arayışları", *Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 10, Yıl: 5, Ankara, 2009, s. 18.

“...her şeye rağmen muhakkak bir nura doğru yürümekteyiz. Bende bu imanı yaşatan kuvvet, yalnız aziz memleket ve milletin hakkındaki payansız muhabbetim değil, bugünün karanlıkları, ahlâksızlıkları, şarlatanlıkları içinde sırf vatan ve hakikat aşkıyla ziya serpmeye ve aramaya çalışan bir gençlik gördüğümüdür.”¹²⁴

Birinci Dünya Savaşı sonrasında 18 Ocak 1919 günü İtilaf ve İttifak Devletleri arasında imzalanacak antlaşmaların belirlenmesi, ekonomik ve siyasi sorunların çözümlenmesi maksadıyla Paris’te bir konferans düzenlenmiştir. Konferansın sonucunda yenilen devletler için şartları ağır antlaşmalar hazırlanmıştır. Bu kapsamda Osmanlı İmparatorluğu da 10 Ağustos 1920 günü Sevr Antlaşması’nı imzalamıştır.¹²⁵ İmzalanan bu antlaşma ile Osmanlı İmparatorluğu düşman devletleri arasında resmen paylaşılmıştır. İmzalanan antlaşma Türk aydınları arasında tepki ile karşılanmıştır. Saruhan Milletvekili Mustafa Necati Bey TBMM’de yapmış olduğu bir konuşmasında; “*Bu Antlaşmaya asla itaat etmeyecek; ona var gücümüzle karşı koyacağız.*” Diyerek tepkisini dile getirmiştir.¹²⁶

Sevr Antlaşması’nın 115, 116 ve 117. maddeleri Kıbrıs ile ilgilidir ve bu maddeler Ada’nın 1914 yılından itibaren İngiltere’nin mülkü olduğunu ve İngiliz İmparatorluğu’na ilhak edildiğinin padişah tarafından kabul edildiğini belgelemektedir.¹²⁷ Ancak bu antlaşma tarihe geçerliliği olmayan bir antlaşma olarak geçmiştir. Antlaşmanın imzalandığı sırada Türk Kuruluş Savaşı gerçekleşmektedir ve Türkler bu savaşı kazanarak Osmanlı saltanatını kaldırmış Türkiye Cumhuriyeti’ni kurmuş-

¹²⁴ Nevzat Gündoğ, a.g.m., s. 6.

¹²⁵ Faruk Sönmezoğlu, *İki Savaş Sırasında ve Arasında Türk Dış Politikası*, Der Yayınları, İstanbul, 2011, s. 73; Haydar Çakmak, “Mondros Mütarekesi ve Sevr Antlaşması”, (Der.) Haydar, Çakmak, *Türk Dış Politikası 1919 – 2008*, Barış Platin Yayınları, Ankara, 2008, s. 56; Baskın Oran, “*Sevres Barış Antlaşması*”, (Der.) Baskın Oran, *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular*, Belgeler, Yorumlar, Cilt: I, 18. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, s. 118-119; Aptülâhat Akşin, *Atatürk’ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları XVI. Dizi – Sa. 56, Ankara, 1991, s. 106; Arzu Al, *Türk Dış Politikası 1918 – 1980*, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2014, s. 45.

¹²⁶ Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Zabıt Ceridesi Cilt: 2, İ: 19, C: 2, 22.5.1336 (1920), s. 15-16.

¹²⁷ 10 Ağustos 1920 tarihli Sevr Antlaşması’nda yer alan Kıbrıs ile ilgili maddeler şu şekildedir:

Madde 115 – Bağlı Yüksek Taraflar, İngiliz Hükümetince 5 Kasım 1914’de ilan edilmiş olan Kıbrıs’ın kendisine bağlanmasını tanıdıklarını bildirirler.

Madde 116 – Türkiye, bu adanın Padişah’a ödenen vergiye olan hakkı da içermek üzere, Kıbrıs üzerinde ya da Kıbrıs’a ilişkin bütün haklarından ve sıfatlarından vazgeçer.

Madde 117 – Kıbrıs adasında doğmuş ya da orada oturan Osmanlı uyrukları, yerel yasa koşulları içinde, Osmanlı uyruklarından ayrılarak, İngiliz uyrukluluğuna alacaklardır.

http://sam.baskent.edu.tr/belge/Sevr_TR.pdf (e.t. 01.03.2015)

lardır. Bu sebeple de Sevr Antlaşması geçerliliğini yitirmiş ve 24 Temmuz 1923 günü Lozan Barış Antlaşması imzalanmıştır.

1917 yılında Yunanistan'ın savaşa girmesi ve savaş bittiğinde Yunanistan'ın kazanan devletler safında yer alması Ada'da Kıbrıslı Rumlar arasında sevinç gösterileri içinde kutlanmıştır. Savaşın ardından Yunanistan Başbakanı Venizelos başta olmak üzere Rumlar topraklarını daha da genişletebilmeyi umut etmektedirler. Başbakan Venizelos bu isteğini savaş ertesinde düzenlenen Paris Barış Konferansı'nda da dile getirmiştir. Yunanistan'ın talep ettiği topraklar arasında Batı Anadolu'nun yanı sıra Kıbrıs Adası da bulunmaktadır. Yunanistan'ın bu talepleri üzerine Batı Anadolu'yu işgal etmesine izin verilmiş ancak Kıbrıs halen İngiltere hâkimiyetinde sayıldığından Kıbrıs Adası'nın işgaline izin verilmemiştir. 15 Mayıs 1919 günü Yunanistan İzmir'i işgal etmiş ve sonucunda 1922 yılına kadar sürecek olan Türk-Yunan savaşı da başlamıştır.¹²⁸

2.1.2. Kurtuluş Savaşı'nın Kıbrıs'a Yansıması

Mustafa Kemal liderliğinde sürdürülen Ulusal Kurtuluş Savaşı, Kıbrıs Türk halkını da heyecanlandıran bir savaş olmuştur. Bu mücadelede Türkiye'nin safında savaşa katılmak isteyen halk, Ada'dan gizlice kaçıp Türkiye'ye gitmiştir. Ayrıca Türkiye'de yüksek öğrenimlerini tamamlayan birçok Kıbrıslı Türk gencin de gizlice Anadolu'ya geçerek savaşa katıldığına dair dönemin gazetelerinde haberler yayımlanmıştır.¹²⁹

Türk Kurtuluş Savaşına katılarak önemli görevlerde bulunmuş ve üstün hizmetleri dolayısıyla İstiklal Madalyası ile ödüllendirilmiş birçok Kıbrıslı Türk bulunmaktadır. Teğmen Mehmet Tahir, Dr. Binbaşı Osman Necmi ve Fatin Güvendiren yalnızca bu isimlerden birkaçıdır. Bu isimler aynı zamanda eğitimlerini Türkiye de tamamlamış ve Atatürk Devrimlerinin başarısı için önemli çalışmalar yapmışlardır.¹³⁰

¹²⁸ Zafer Çakmak, *Türk-Yunan Savaşları* ..., s. 6-7; Esra Sarıkoyuncu Değerli, "Atatürk Dönemi Türk – Yunan Siyasi İlişkileri", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 15, Ağustos 2006, s. 240.

¹²⁹ Ahmet C. Gazioğlu, *Enosis Çemberinde*..., s. 273.

¹³⁰ A.g.e., s. 273-274.

Kıbrıslı Rumlar eğer Türkiye işgal edilirse Enosis önündeki son engelin de kalkacağını düşünmektedirler. Bu düşünceler içerisinde de Yunan ordusuna destek vererek İzmir'e gönüllü asker göndermişlerdir. Kıbrıslı Türkler ise Anadolu'daki Yunan işgalini büyük üzüntü içinde karşılasalar da Mustafa Kemal önderliğindeki Türk Milli Mücadelesini büyük bir inanç ile desteklemişlerdir.¹³¹ Nitekim Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın kazanılması ile Kıbrıs Türkü'nün de çektiği sıkıntılar bir nebze olsun son bulmuştur. Zafer müjdesi veren telgraflar sevinç gözyaşları içinde okunmuştur. Özellikle İzmir'in geri alınması, Ada'da bayram havası içerisinde kutlanmıştır.¹³²

Kıbrıs Türklerinin zor günler yaşadığı bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu da zor günler yaşamaktadır. İmparatorluk tamamen dağılmış, yurdun büyük bir bölümü işgal edilmiştir. Mustafa Kemal ve silah arkadaşları ise Anadolu'da yeni bir Türk devleti kurmanın mücadelesini vermektedirler. Kıbrıs Türkleri de bu mücadeleye sessiz kalmamışlardır. Yayımladıkları yazılar ile halkı bilinçlendirmeye çalışmışlardır. Bu kapsamda 22 Ocak 1920 tarihli Doğru Yol gazetesinde Mehmet Remzi'nin "*Felaketzede Kardeşlerimize Muavenet*" başlıklı bir yazısı yayımlanmıştır. Yazı şu şekilde devam etmektedir:

"... Anadolu Türk yurdu, son melceidir. Oradaki kardeşlerimizin öyle sefaletler, mahrumiyetler içinde helak olmasına seyirci kalırsak dünyanın en alçak insanları bizler oluruz. Bu felaketler hepimize büyük bir ders-i intibah olsun... Onlar bizim ırktaşlarımız olmasalar bile vazife-i insaniye muavenetlerine şitabımızı emreder. Şu halde vazifemiz iki katlıdır... İzmir civarında yedi ay zarfında 60.000 Türk şehit edilmiş, 40.000 kişi terk-i diyar etmeyi mecbur kalmış ve 200 milyon liralık servetleri gasbolunmuştur. İşte bugün yersiz yurtsuz kalmış binlerce kardeşimiz bizden muavenet bekliyor..."¹³³

Ve yine 22 Mart 1920 tarihli Doğru Yol gazetesinde "*Muhterem Türk*" başlıklı yazıda şu satırlara rastlıyoruz:

"... Muhterem Türk! ... Sevgili İzmir'imizin felaketzedelerine yardım olmak üzere verilecek tiyatroya için sen de kardeşlik borcunu öde... Tiyatro biletlelerini almayı unutma... Ailenin o günkü yiyeceğini, yerlerinden yurtlarından uzaklarda, yağmur ve çamur içinde İzmir için ağlayan

¹³¹ Abdulhaluk Çay, *Kıbrıs'ta Kanlı Noel – 1963*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 93 Seri I-Sayı: A.13, Ankara, 1989, s. 21.

¹³² Halil Fikret Alasya, "Atatürk İnkılâpları ve Kıbrıs Türkleri", *Kemalist Atılım Dergisi*, Sayı: 24, Yıl: 2, Ankara, 1983, s.14.

¹³³ Cemalettin Ünlü, *Kıbrıs'ta Basın Olayı (1878 – 1981)*, Basın Yayın Genel Müdürlüğü, Ankara, 1981, s. 52; Erdal Yurdakul, a.g.e., s. 44.

bedbaht kardeşlerine hasret... Sen ve çocukların o gün aç kalsın... Yiyecek paralarınızı mazlum kardeşlerinize gönder...”¹³⁴

Kıbrıs Türkü, Ulusal Kurtuluş Savaşı’nın başlamasının ardından Türkiye’ye maddi olarak destekte bulunabilmek maksadıyla bağışlar yapmış, kurban derilerini bağışlamış, milli mücadeleye yardım amaçlı kartpostallar satmış, tiyatro oyunları sergilemiş ve gelirini Anavatan’a bağışlamıştır. Ancak o dönemde Türkiye ile İngiltere arasındaki savaş hali sebebi ile Ada’dan Anavatan’a para göndermek ancak hükümetin müsaadesi ile mümkündür. 25 Mart 1920 günü oynanan ilk oyunun hâsılatının bir kısmı ancak yıl sonunda, Londra’daki Hilal-i Ahmer Cemiyeti vasıtası ile Türkiye’ye gönderilmiştir. Bütün bu zorluklar karşısında dönemin gazete yazarlarından Mehmet Remzi (Okan), daimi bir cemiyetin kurulmasını teklif etmiştir. Nihayetinde Kıbrıs’ta tüm Türk kurum, kuruluş ve kulüpler bir araya gelerek 19 Aralık 1920 günü *Muhacirin-i İslamiyeye Muavenet Cemiyeti* adlı bir yardım kuruluşu kurmuşlardır. Artık yapılan tüm yardımlar bu cemiyete gönderilmektedir.¹³⁵

Kıbrıslı Türkler, Milli Mücadele’ye yardım ve desteklerini cami önünde yerleştirdikleri yardım kutuları ile gerçekleştirmektedirler. Ayrıca Cuma günleri ve Kurban Bayramı’nın ilk günleri Hilal-i Ahmer günü olarak kabul edilmiştir. Bu günlerde halk camilere gider, Mustafa Kemal ve askerleri için dualar eder ve çıkışta da yardım kutularına bağışta bulunurlardı. Bütün bunların yanında ilginç ve takdir edilen bağışlar da yapılmaktadır. Örneğin; dünyadaki tek maddi varlığı yarış atı olan İbrahim Ali, yarış atını satarak gelirini yardım kampanyasına bağışlamıştır.¹³⁶

Dönemin gazetelerinden Söz Gazetesi de Doğru Yol Gazetesi gibi Anadolu hakkında haberler yapmıştır. Mehmet Remzi Bey’in¹³⁷ 5 Eylül 1921 tarihli yazısı da Anadolu’da verilen Kurtuluş Savaşı ile ilgili bir haber olmuştur:

¹³⁴ Cemalettin Ünlü, a.g.e., s.52; Erdal Yurdakul, a.g.e., s. 44-45.

¹³⁵ Beria Remzi Özoran, “İstiklal Harbi Sırasında Kıbrıs Türkünün Anavatana Yardım Kampanyası”, *Kıbrıs Mektubu Dergisi*, Cilt: 14, No: 6, Ankara, 2001, s. 42-43; Erdal Yurdakul, *Kıbrıs Türkleri ve Atatürk İnkılâplarının Kıbrıs’ta Uygulanması*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2002, s. 45.

¹³⁶ Erdal Yurdakul, a.g.e., s. 51.

¹³⁷ Mehmet Remzi Bey, 1885 doğumlu Mehmet Remzi 1915 yılında başöğretmen olarak göreve başlamıştır. Ancak 3 yıl sonra görevi sona eren Mehmet Remzi Bey, Ada’da yaşayan Kıbrıslı Türklerin sorunlarına yönelik çalışmalar yapmaya başlamıştır. Bu noktada ilk olarak Doğru Yol Gazetesi ardından Söz Gazetesi’ni yayınlarak Kıbrıslı Türk halkının sesi olmuştur. Siyasi alanda da faaliyetlerde bulunan Mehmet Remzi Bey, 10 Aralık 1918 tarihli Meclis-i Milli’nin toplanmasında etkin isimlerden bir tanesi olmuştur. 1942 yılında vefat eden Mehmet Remzi Bey’in çıkardığı gazete 1946 yılına kadar yayın yaşamına devam etmiş bu tarihten sonra Hürsöz Gazetesi olarak yayınlanmıştır. <http://www.biyografi.net/kisiyrinti.asp?kisiid=3170> (e.t. 25.05.2015)

“...Hürriyet ve istiklalini kurtarmak ve bütün diğer milletler gibi hukuku haysiyetini temin için harp etmeye mecbur olan Anadolu Türkleri, şu sıralarda Yunan askerleri ile pek kanlı bir muharebeye girmiştir...”¹³⁸

1919-1922 yılları arasında devam eden Ulusal Kurtuluş Savaşı, 30 Ağustos 1922’de başlamış ve 9 Eylül günü Türk ordusunun Yunan askerini İzmir’den çıkarması ile sonuçlanmış ve Anadolu düşman kuvvetlerinden temizlenmiştir. 9 Eylül günü İzmir’e giren Türk askerleri Yunan Generali Trikapis’i de esir etmişlerdir. Araya İngiltere ve Fransa’nın girmesi sonucunda 3 Ekim 1922 günü Mudanya’da Silah Bırakışma Konferansı toplanmıştır. Asıl olarak antlaşmaya Türkiye ile Yunanistan’ın imza atması gerekiyorken Fransa, İngiltere ve İtalya da antlaşma metninde imzaları bulunan taraflar olmuşlardır. Sonuç olarak gerçekleşen görüşmelerin ardından 11 Ekim 1922 tarihinde Mudanya Antlaşması imzalanmıştır.¹³⁹ Mudanya Konferansı’ndan bir hafta sonra ise Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti İstanbul Hükümeti ile birlikte İngiltere, Fransa, İtalya ve Japonya tarafından Lozan’da toplanacak olan konferansa davet edilmiştir. Bu konferans Türk tarihi için bir dönüm noktası oluşturacaktır.¹⁴⁰

2.2. YENİ TÜRKİYE’NİN DOĞUŞU VE KIBRIS

XX. yüzyılın ilk çeyreği Osmanlı İmparatorluğu için sonun başlangıcı olmuş ve 1918 yılında imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması, Osmanlı İmparatorluğu’nun kayıtsız şartsız ülkesini teslim ettiği bir antlaşma olarak nitelendirilmiştir. Ancak ülkenin içinde bulunduğu bu zor şartlarda direnişe kalkışan halk özellikle Yunanistan’ın İzmir’i işgali sırasında kenetlenerek bir bütün olmuştur. Bu sırada Anadolu’da da yeni bir devletin kurulması çalışmaları başlamıştır. 19 Mayıs 1919 günü Samsun’a çıkan Mustafa Kemal, Milli Mücadele hareketini başlatmıştır.¹⁴¹ Mustafa Kemal ve arkadaşları Anadolu’nun belirli illerinde genelgeler ve kongreler¹⁴² düzen-

¹³⁸ Erdal Yurdakul, a.g.e., s. 49.

¹³⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: 23, İ: 117, C: 1, 11.10.1338 (1922), s. 350.

¹⁴⁰ Baskın Oran, “Mudanya Silah Bırakışması”, (Der.) Baskın Oran, Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt: I, 18. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, s. 213-214; Ahmet C. Gazioğlu, *İngiliz İdaresinde...*, s. 30.

¹⁴¹ Ayhan Kamel, a.g.e., s. 18.

¹⁴² 19 Mayıs 1919 – Mustafa Kemal’in Samsun’a Çıkışı,
28 Mayıs 1919 – Havza Genelgesi,

lemişler ve halkın göstermiş olduğu direniş hareketini bölgesellikten çıkartarak ulusal bir mücadeleye dönüştürmüşlerdir.¹⁴³

Milli Mücadele'nin başlangıcı olarak tabir edilen 1919 yılından Atatürk'ün vefatına kadar geçen süreç Atatürk Dönemi olarak kabul edilmektedir. Bu dönemde Ulu Önder Mustafa Kemal Atatürk, 23 Nisan 1920 günü yeni Türkiye'nin temellerini atarak Ankara'da Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni (TBMM) açmış ve ilk hükümeti kurarak milli mücadeleyi kurumsallaştırmıştır.¹⁴⁴ Meclisin açılış konuşmasını ise açılış günü en yaşlı olması nedeniyle Sinop Mebusu Mehmet Şerif Bey yapmıştır. Mehmet Şerif Bey'in yapmış olduğu ilk konuşma şu şekildedir:

*"Huzzarı kiram! İstanbul'un muvakkat kaydıyle kuvayi ecnebiye tarafından işgal olunduğu ve bütün esasatiyle makamı hilafet ve merkezi Hükümetin istiklali iptal edildiği malumunuzdur. Bu vaziyete serfuri etmek, milletimizin teklif olunan ecnebi esaretini kabul etmesi demektir. Ancak istiklali tam ile yaşamak azmi katisinden olan minelezel hür ve serazad milletimiz esaret vaziyetini kemali şiddet ve katiyetle reddetmiş ve derhal vekillerini toplamaya başlayarak Meclisi Âlinizi vücuda getirmiştir. Bu Meclisi Âlinin Reisi Sinni sıfatiyle ve tevfiği ilahi ile milletimizin dâhili ve harici istiklali tam dâhilinde mukadderatını bizzat deruhte ve idare etmeye başladığını bütün cihana ilan ederek Büyük Millet Meclisi'ni küşadeyliyorum."*¹⁴⁵

Ankara'da yeni bir hükümet kuran Mustafa Kemal ve arkadaşları, Osmanlı saltanatının artık Türk milletine yetebilecek güçte olmadığını ve saltanatın yıkılmak üzere olduğunu gördükleri için yeni Türkiye'nin temellerini atmışlardır.¹⁴⁶

Atatürk'ün Türkiye'si bağımsızlığını yeni ilan etmiş bir ülke olması sebebi ile ilk olarak kendini dış dünyaya kabul ettirmeye ikinci olarak da uluslararası sistemde kendine bir yer edinebilmek ve dış politikada aktif bir şekilde rol oynayabilmek için çalışmıştır. Bu dönemin dış politikası ise *"Yurtta Sulh, Cihanda Sulh"* düşüncesi

22 Haziran 1919 – Amasya Genelgesi

23 Temmuz-7 Ağustos 1919 – Erzurum Kongresi

4-11 Eylül 1919 – Sivas Kongresi

20-22 Ekim 1919 – Amasya Protokolü

27 Aralık 1919 – Temsil Heyeti'nin Ankara'ya Gelişi

¹⁴³ Temuçin Faik Ertan, "Lozan Konferansı'nda Türkiye'yi Temsil Sorunu", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S 53, (Lozan Antlaşması Özel Sayısı), Ankara, 2013, s. 62.

¹⁴⁴ Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü, Cilt: I, 10. Baskı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1970, s. 43; Ayhan Kamel, a.g.e., s. 18; Faruk Sönmezoğlu, a.g.e., s. 96.

¹⁴⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: 1, İ: 1, C: 1, 23.4.1336 (1920), s. 2.

¹⁴⁶ Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü, Cilt: II, 9. Baskı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1969, s. 437.

üzerine kurulmuştur. Dış politikasını bu hedefte şekillendiren Türkiye Cumhuriyeti'nin modern anlamda milli bir devlet olarak uluslararası alanda meşruluğunu kazanması ise Lozan Barış Konferansı ile gerçekleştirilmiştir.

Birinci Dünya Savaşı'nın bitmesiyle ortaya çıkan bu yeni dönem neo-colonialism¹⁴⁷ olarak adlandırılmıştır. 1914 yılından 1945 yılına kadar devam eden bu dönemde İngiltere ve Fransa'nın yanı sıra Almanya ve İtalya gibi revizyonist güçlerin de tarih sahnesine çıktıkları görülmüştür. Çok uluslu imparatorlukların da yıkılıkları bu dönemde Türkiye Cumhuriyeti, kuruluş aşamasında bu büyük güçler ile karşı karşıya kalmış ve ona göre sağlam adımlar atmıştır. Ancak bu devletler zaten kendi aralarında da sorun yaşamaktadırlar.¹⁴⁸

Atatürk Dönemi olarak adlandırılan dönemde, dış politikanın temel ilkelerinin başında “*Tam Bağımsızlık*” gelmektedir. Atatürk Milli Mücadele'nin ilk zamanlarında da bu amacını şu şekilde ifade etmiştir:

*“Esas Türk milletinin haysiyetli ve şerefli bir millet olarak yaşamasıdır. Bu esas ancak istiklali tamme malikiyetle temin olunabilir... Ecnebi bir devletin himaye ve sahabetini kabul etmek insanlık evsafından mahrumiyeti, aczü meskeneti itiraftan başka bir şey değildir. Filhakika bu derekeye düşmemiş olanların isteyerek başlarına bir ecnebi efendi getirmelerine asla ihtimal verilemez. Hâlbuki Türkün haysiyet ve izzetinefis ve kabiliyeti çok yüksek ve büyüktür. Böyle bir millet esir yaşamaktansa mahvolsun evladır! Binaenaleyh, Ya İstiklal Ya Ölüm...”*¹⁴⁹

Mustafa Kemal'in dış politika ilkelerinden bir diğeri ise “*Batılulaşmaktır.*” Batılulaşma alanında yapılan bütün dış politika çalışmaları, özünde Batı ile bir bağ kurmak ve daha modern bir millet yaratabilme çabasıyla yürütülmüş çalışmalardır. Ayrıca bu iki ilke Misak-ı Milli¹⁵⁰ sınırları içerisinde yürütülen iç ve dış siyasetin

¹⁴⁷ Eski sömürge topluluklarının ulusal bağımsızlıklarına kavuşması üzerine sömürgeci toplumların, açık siyasal egemenlik kurmaksızın uluslar arası ticaret yoluyla bu toplumlar üzerindeki sömürülerinin sürdürmeleri olgusu.

¹⁴⁸ İngiltere'nin 1916 ve 1917'de Fransa ve İtalya'ya söz verdiği toprakları kendine mal etmesi bu iki ülkenin İngiltere'ye karşı bir ölçüde yabancılaştmasına yol açmıştı. İtalya, Adriyatik'te ve Antalya'da İngiltere'ye danışmadan hareket ediyor; İngiltere de kendisine vaat ettiği İzmir bölgesini Yunanistan'a vererek İtalya'yı cezalandırıyordu. Fransa bir taraftan Almanya'ya daha sıkı bir abluka uygulamak istiyor, İngiltere engelinden rahatsızlık duyuyor, Musul ve Antep'in İngiliz işgaline uğramasına tepki gösteriyordu. Bkz; Fahri Yetim, “Atatürkçü Dış Politika Bağlamında 1919 – 1922 Dönemi Türk Dış Politikası”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 8, 2006, s. 205.

¹⁴⁹ Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü, Cilt: I, 10. Baskı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1970, s. 13.

¹⁵⁰ Misak-ı Milli ile milli ve bölünmez bir Türk vatanının sınırları çizilmiş, Milli Mücadele'nin ana ruhu oluşturulmuş, Türk dış politikasının hedefleri belirlenmiş, devletin bağımsızlığı, milletin geleceği ve devamlı bir barışın sağlanması için yapılabilecek ilkeler tespit edilmiştir; ancak Türkiye Cumhuri-

sınırlarını da oluşturmaktadır, çünkü Misak-ı Milli ilkeleri Türk milletinin temel ilkeleri olarak kabul edilmiştir.

Dönemin dış politikasında özellikle Akdeniz siyasetine baktığımızda ise 1926 – 1927 yılları Yunanistan ve İtalya ile ilişkilerin gözden geçirildiği yıllar olması bağlamında önem taşımaktadır. Musul Sorunu sebebiyle İngiltere ile sorunlarını çözemeyen Türkiye, Fransa ve İtalya ile ilişkilerini düzeltme yoluna gittiği bilinmektedir. Ancak İtalya'nın bu sırada Arnavutluk'u egemenliği altına alması Küçük Antant üyesi Yugoslavya'yı endişelendirmiştir. Yaşanan gelişmeler sonucunda İtalya, Türkiye ve Yunanistan ile birlikte bir pakt kurmak istemiş ancak o günlerde Türkiye ve Yunanistan'ın arasının gergin olması bu paktın kurulmasına engel olmuştur. Bu iki ülke ile ayrı ayrı anlaşma yoluna giden İtalya, 1928 yılında Türkiye ile Tarafsızlık Antlaşması imzalamıştır. Her ne kadar İtalya ile imzalanan antlaşma gereği İtalyan tehlikesi ortadan kalkmış gibi görünse de Türkiye İtalya'ya karşı her zaman tedbirli davranmıştır.¹⁵¹

Türkiye'nin, diğer bir Akdeniz komşusu Yunanistan ile de 1928 yılında arasını düzeltmesi, uluslararası platformda da konumunu güçlendirmiştir. Bilindiği üzere Lozan Antlaşması'nın imzalanması ile Türkiye ile Yunanistan arasında savaş durumu sona ermiştir. Ancak 1928 yılında Yunanistan'da Venizelos'un iktidara gelmesine kadar Türk – Yunan ilişkileri gergin olmuştur.¹⁵² Bu tarihten itibaren hem Atatürk'ün hem de Venizelos'un çabaları ile ikili ilişkiler dostane bir havada devam etmiştir.

1928 yılından sonraki dönemde Venizelos öncülüğünde Yunanistan ile sağlanan uzlaşma, Türk - Yunan ilişkilerinde yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Geçmişten gelen Megali İdea emelini gerçekleştirmek için Türkiye'ye karşı yayılmacı bir politika yürüten Yunan Hükümeti, Venizelos'un iktidara gelmesi ile bu emelinden vazgeçerek Türk - Yunan dostluğu üzerine girişimlerde bulunmuştur. Hatta Balkan

yeti'nin temelini oluşturan Misak-ı Milli'nin ilkeleri birden bire ortaya çıkmamıştır. Ulusal ve uluslararası tarihi olayların tayin ettiği gibi Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu'nun mağlup olması ve İtilâf Devletleri ile Yunanistan'ın Osmanlı İmparatorluğu'nu işgale başlamaları sonucunda, devlet ve milletimizin yok olması yönünde beliren büyük tehlikeye karşı mücadele edebilme amacıyla doğmuştur. Bkz; Serdar Sakin, "Misak-ı Milli'nin Hazırlanışı ve İlanıyla İlgili Görüşler", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 13, 2002, s. 316.

¹⁵¹ Mahmut Bolat, "Genel Hatlarıyla Atatürk Dönemi Türkiye'nin İkili İlişkileri", *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi*, Cilt: 7, Sayı: 1, 2006, s. 58.

¹⁵² Zafer Çakmak, "Venizelos'un Atatürk'ü Nobel Barış Ödülü'ne Aday Göstermesi", *Atatürk Kültür Merkezi Dergisi Erdem*, S. 52, Aralık 2008, s. 94.

Paktı¹⁵³,nın kurulması için çalışmaların yürütüldüğü bu dönemde Yunanistan'ın eski Başbakanı Venizelos'un hem ikili ilişkileri daha da geliştirmek istemesi hem de Atatürk'ü Balkanlar'daki barışın gerçek mimarı olarak görmesinden ötürü 1934 yılında Mustafa Kemal Atatürk'ü Nobel Barış Ödülü'ne aday gösterdiği bilinmektedir.¹⁵⁴

1933 yılında Venizelos'un seçimleri kaybetmesi sonucu Yunanistan'ın yeni Başbakanı Panagis Tsaldaris olmuştur. Panagis Tsaldaris de selefi Venizelos'un izinden giderek Türkiye ile ilişkilerin dostluk havası içinde ilerlemesine önem vermiştir. Başbakan Panagis Tsaldaris, iki ülke arasındaki ilişkileri daha da pekiştirmek için aynı yıl Türkiye'ye bir ziyarette bulunmuştur.¹⁵⁵ Bu ziyaret sırasında aynı zamanda bir de dostluk antlaşması imzalanmıştır.¹⁵⁶ Atatürk döneminde Akdeniz komşularımızdan Yunanistan ile ilişkiler dostane havada devam etmiştir.

Akdeniz'in başta İngiltere ve diğer devletler nazarında önemini koruyor olması, 1935 yılı sonrasında İtalya'nın bu bölgede bir tehdit unsuru olarak ortaya çıkmasına neden olmuştur. İtalyan Başbakan Mussolini'nin de Akdeniz için planladığı, "*Bizim Deniz (Mare Nostrum)*" projesi, İtalya'nın Akdeniz'i bir İtalyan denizi haline getirme projesi olmuştur.¹⁵⁷ İtalya'nın bu dönemde Habeşistan'ı işgali de Akdeniz'de İngiltere'nin varlığına yönelen büyük bir tehlike olmuştur.¹⁵⁸ Özellikle İtalya'nın aynı dönemde Kıbrıs ile de ilgilenmeye başladığı ve Ada'da İngiliz karşıtı propagandalar yaptığı da bilinmektedir.¹⁵⁹

İtalya'nın Habeşistan istilasına her ortamda karşı çıkan Türkiye, İtalya'nın Habeşistan'ı tamamen ele geçirene dek, bölgesel paktları güçlendirmeye ve İtalya'nın bu yayılmacı politikasına karşı yeni paktlar oluşturma yolunu seçmiştir. Bu

¹⁵³ 4 Şubat 1934 yılında Cenevre'de parafe edilen Balkan Antantı ve Ek Protokolü 9 Şubat 1934 günü Türkiye, Romanya, Yunanistan ve Yugoslavya tarafından Atina'da imzalanmıştır. Üç maddeden oluşan bu pakt, ismi geçen devletlerin siyasi, kültürel ve sosyal alanlarda işbirliği yapmalarını öngörmekte ve Balkanlar'da mevcut toprak düzeninin devam ettirilmesini amaçlamıştır. Bkz; Esra Sarıkoyuncu Değerli, a.g.m., s. 255.

¹⁵⁴ Zafer Çakmak, *Venizelos'un Atatürk'ü Nobel...*, s. 99.

¹⁵⁵ Zafer Çakmak, "Yunanistan Başbakanı Panagis Tsaldaris'in Türkiye'yi Ziyareti (10-17 Eylül 1933)", *Turkish Studies*, 2/4, Fall 2007, s. 1272.

¹⁵⁶ Zafer Çakmak, "Türkiye ile Yunanistan Arasında İmzalanan 'Samimi Anlaşma Misakı' (14 Eylül 1933) ve Yankıları", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 172, Şubat 2008, s. 115; Melek Fırat, "Yunanistan'la İlişkiler", (Der.) Baskın Oran, *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt: I, 18. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, s. 349-350.

¹⁵⁷ Mehmet Sait Dilek, "Akdeniz'de Yaşanan Güvenlik Sorunu ve Büyük Güçlerin Politikası (1936 - 1939)", *Turkish Studies*, Volume 7/4, Ankara, Fall 2012, s. 1521-1522.

¹⁵⁸ Dilek Barlas ve Serhat Güvenç, *Türkiye'nin Akdeniz Siyaseti (1923 - 1939): Orta Büyüklükte Devlet Diplomasisi ve Deniz Gücünün Sınırları*, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2014, s. 216.

¹⁵⁹ Şükrü Sina Gürel, a.g.e., s. 196-197.

dönemde basında çıkan haberler de Türk donanmasının gücünü öven ve olası bir savaş halinde Türkiye'nin avantajlı olduğunu gösteren yazılar olmuştur.¹⁶⁰

Akdeniz'deki yarışa İtalya'nın da dâhil olması, Yunanistan'ı Akdeniz'e ve batıda da Adriyatik'e bakan uzunca bir kıyı şeridinde sahip olmasından ötürü tedirgin etmiştir. Yunanistan bu olaydan sonra İngiltere'yle olan ilişkilerinde daha da dikkatli olmaya başlamıştır. Enosis ile ilgili tutumunu da gözden geçiren Yunanistan, İtalya tehlikesine karşı İngiltere'yi karşısına almak istememiştir. Türkiye ile olan ikili ilişkilere de yansıyan bu durum karşısında, Türkiye ve Yunanistan'ın dostane ilişkiler kurmasında İtalya'nın bir tehdit olarak Akdeniz sahasına inmesinin de etkisi bulunmaktadır. Bu dönemde her iki ülkede de Akdeniz'deki dengenin korunabilmesi sorunu, dış politika sorunlarının önüne geçen mühim bir konu olmuştur.¹⁶¹

Yunanistan gibi Türkiye de günden güne gerginleşen Akdeniz havzasında İngiltere'yi karşısına almak istememiştir. Türkiye, İtalya'nın yayılmacı politikası karşısında İngiliz Hükümeti ile işbirliği yapmaya karar vermiştir. Mustafa Kemal bu konuya 1 Kasım 1936 günü TBMM açılış konuşmasında da yer vererek İngiltere'nin Türk hükümetine vermiş olduğu destekten memnuniyetini dile getirmiştir.¹⁶²

Türkiye Cumhuriyeti'nin barışçı bir siyaset izlemeye çalıştığı bu dönemde Akdeniz siyaseti bağlamında İngiltere ve Yunanistan ile ilişkilerin İtalya'ya nazaran daha iyi olduğu görülmüştür. Bu noktada Kıbrıs'ın önemi de İtalya tehdidi karşısında bir kat daha artmıştır. Türk dış politikasında jeopolitik ve stratejik açıdan önemli bir noktada bulunan Kıbrıs Adası'nın bu önemi, büyük önder Mustafa Kemal tarafından bir kez daha kabul edilmiş ve de “*Ordular! İlk hedefiniz Akdeniz'dir, ileri!*” sözüyle de ulusal güvenlik stratejisi bağlamında Kıbrıs'a verdiği önemi şu şekilde ifade etmiştir:

“Güneyde askeri bir tatbikatı izleyen Atatürk, etrafında bulunan subaylara: “Türkiye'nin yeniden işgal edildiğini ve Türk kuvvetlerinin sadece bu bölgede mukavemet ettiğini farz edelim. İkmal yollarımız ve imkânlarımız nelerdir?” sorusunu sorar. Subaylar birçok görüş ve düşünce ileri sürerler. Atatürk hepsini sabırla dinler, sonra elini haritaya uzatır ve Kıbrıs'ı işaret ederek: “Efendiler! Kıbrıs düşman elinde bulunduğu sürece bu bölgenin ikmal yolları tıkanmıştır. Kıbrıs'a dikkat ediniz. Bu Ada bizim için çok önemlidir.” der.”¹⁶³

¹⁶⁰ Mehmet Sait Dilek, a.g.e., s.223.

¹⁶¹ Şükrü Sina Gürel, a.g.e., s. 198.

¹⁶² TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: 13, İ: 1, C: 1, 1.11.1936, s. 6.

¹⁶³ Erdal Yurdakul, a.g.e., s.7.

Mustafa Kemal, 29 Ekim 1923¹⁶⁴ günü Cumhuriyeti ilan etmiştir.¹⁶⁵ Cumhuriyetin ilanından sonraki dönemde ülke birçok sıkıntı ile karşılaşmış ve bu dönemde Kıbrıs ile fazla ilgilenememiştir. 1924 yılının Mart ayında Halifeliğin kaldırılması, Türk toplumunun gelişmesi için gerçekleştirilen inkılâplar, 1924-1926 yılları arasında yaşanan Musul meselesi ve 1925 yılında patlak veren Şeyh Sait İsyanı, Türk devlet adamlarının Kıbrıs'taki gelişmeleri takip etmesini engellemiştir. Ancak yine de 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Antlaşması'nın 21. maddesi gereğince Kıbrıslı Türklerin Anadolu'ya gerçekleştirdikleri göç hareketine destek verilmiştir.¹⁶⁶ Ayrıca eğitimine Türkiye'de devam etmek isteyen öğrencilere de gerekli imkânlar sağlamıştır.

2.3. LOZAN BARIŞ ANTLAŞMASI VE KIBRIS

2.3.1. Konferansa Hazırlık Evresi

Türk istiklal mücadelesi sonucunda kazanılan zafer, Türk ve Dünya tarihinin seyrini değiştiren ve Türk milleti için yeni bir tarih sayfasının açılmasına vesile olan bir zaferdir. Lozan Barış Antlaşması da Türk zaferini tescilleyen ve Türk milletin hür ve hâkim bir millet olduğunu ispatlayan bir antlaşmadır.¹⁶⁷

Birinci Dünya Savaşı'nın başladığı 1914 yılından Lozan Antlaşması'nın imzalandığı 1923 yılına kadar savaş halinde olan ve uluslararası sistemde söz sahibi olan devletler, savaş haline son vermek ve kendi uluslarının da geleceği ve huzuru için gerekli olan barış ortamının sağlanabilmesi ve ikili ilişkilerin dostane bir şekilde devam etmesi amacıyla bir antlaşma imzalamaya karar vermişlerdir. Bir yanda dö-

¹⁶⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: 3, İ: 43, C: 1, 29.10.1339 (1923), s. 96.

¹⁶⁵ Ayhan Kamel, a.g.e., s. 19; Arzu Al, a.g.e., s. 58

¹⁶⁶ Ercüment Kuran, "*Türk – Yunan İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs Sorunu (1923 – 1939)*", Kıbrıs'ın Dünü – Bugünü Uluslararası Sempozyumu, 31 Ekim 1991, KKTC Doğu Akdeniz Üniversitesi ve TC Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Rektörlükleri Yayınları Nu: 8, Ankara, 1993, s. 245.

¹⁶⁷ Tahir Taner, "Lozan Muahedesi ve Kapitülasyonların İlgası", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Cilt: 7, Sayı: 4, İstanbul, 1941, s. 723; Zafer Toprak, "80. Yıldönümünde Lozan Barış Antlaşması", *Toplumsal Tarih*, Sayı: 115, Temmuz 2003, İstanbul, s. 65.

nemin büyük güçleri olan İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Romanya, Yunanistan ve Yugoslavya devletleri bulunurken diğer tarafta Türkiye bulunmaktadır.¹⁶⁸

İsviçre'nin Lozan kentinde gerçekleşen görüşmelere Ankara Hükümeti, İstanbul Hükümeti ile birlikte davet edilmiştir. İtilaf Devletleri'nin 28 Ekim 1922 tarihli konferans davetleri 29 Ekim 1922 günü Ankara Hükümeti tarafından kabul edilmiştir.¹⁶⁹ İtilaf Devletleri'nin bu daveti İstanbul Hükümeti tarafından da hoş karşılanmış ve Sadrazam Tevfik Paşa konu ile ilgili olarak Ankara Hükümeti'ne bir yazı göndermiştir. Tevfik Paşa gönderdiği yazıda; Ankara Hükümeti tarafından bir temsilci seçilip gönderilmesi, aksi takdirde İstanbul Hükümeti Ankara Hükümeti için Ziya Paşa'yı temsilci olarak seçip göndereceğini bildiriyordu.¹⁷⁰ Ancak Ankara Hükümeti, işgal altında bulunan İstanbul Hükümeti'nin hiçbir zaman Türk milletini temsil edemeyeceğini açıklamıştır. İtilaf Devletleri'nin bu daveti de hala daha İstanbul Hükümeti'ni tanımak istediklerinin bir göstergesi sayıldığından, Ankara Hükümeti 2 maddelik bir yasa tasarısı hazırlayarak meclise sunmuş ve 1 Kasım 1922 günü hilafet ile saltanatı birbirinden ayırmıştır. Hazırlanan 2 maddelik tasarı şu şekildedir:

"MADDE-1: Teşkilatı Esasiye Kanuniyle Türkiye halkı, hukuku hâkimiyet ve hükümraniyesini mümessili hakikisi olan Türkiye Büyük Millet Meclisinin şahsiyeti maneviyesinde gayrikabili terk ve tecezzi ve ferağ olmak üzere temsile be bilfiil istimale ve irade-i milliyeye istinadetmiyen hiçbir kuvvet ve heyeti tanımamaya karar verdiği cihetle Misak-ı Milli hudutları dâhilinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinden başka şekli Hükümeti tanımaz. Binaenaleyh Türkiye halkı hâkimiyeti şahsiyeye müstenidolan İstanbul'daki şekli Hükümeti 16 Mart 1336'dan itibaren ve ebediyen tarihe müntakıl addeylemiştir.

*MADDE-2: Hilafet, Hanedan Al Osman'a ait olup halifelîğe Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından bu Hanedanın ilmen ve ahlaken erşad ve aslah olanı intihab olunur. Türkiye Devleti Makamı Hilafetin istinatgâhıdır."*¹⁷¹

Saltanatın kaldırılması ile İstanbul hükümeti de istifa etmiştir. Padişah VI. Mehmet Vahideddin ise hayatını tehlike altında gördüğünden ötürü ülkeden ayrılarak

¹⁶⁸ İsmail Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları, I. Cilt (1920 – 1945)*, 3. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2000, s. 93

¹⁶⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: 24, İ: 129, C: 1, 30.10.1338 (1922), s. 253.

¹⁷⁰ Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü, Cilt: III, 10. Baskı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1969, s.1238-1239; Afet, "Türk İstiklali ve Lozan Muahedesi", *Belleten*, Cilt: II, Sayı: 7/8, Ankara, 1994, s. 283.

¹⁷¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: 24, İ: 130, C: 2, 1.11.1338 (1922), s. 314.

İngilizlere sığınmış ve vefat ettiği 1926 yılına kadar San Remo'da yaşamıştır.¹⁷² Padişah VI. Mehmet Vahideddin'in yerine ise Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından, Veliht Mecit Efendi halife olarak belirlenmiştir.

2.3.2. Lozan Barış Antlaşması'nın İmzalanması (24 Temmuz 1923)

"Lozan Konferansı'nın önemli özelliği, 1914 – 1918 Savaşı'ndan sonra, müttefiklerin bir sabık düşman gücüyle, eşit şartlarda buluşması olmuştur. Tartışılan sayısız sorunların her birinin, en son cümlesine, hat-ta noktasına kadar, savaşmak gerekmiştir. Türklerin gücü, sorumlu lider-lerinin kendi fikirlerini iyi bilmelerinden ve istekli olmasalar da, hayati saydıkları her konuda, gerekirse yeniden savaşılmaya hazır olmalarından ileri geliyordu."

İngiltere Dışişleri uzmanı Sir Andrew Ryan, bu satırlara 1949 yılında ki ölümünden kısa bir süre önce tamamladığı anılarında yer vermiştir.¹⁷³ Ryan'ın da yazdığı gibi Türk tarihinde yeni bir dönemin başlangıcı kabul edilen Lozan Barış Antlaşması, Türkiye'nin Batılı Devletler karşısındaki duruşunun ve azminin getirmiş olduğu tarihi bir zaferdir.

Lozan Konferansı'na İtilaf Devletleri tarafından hem Ankara hem de İstanbul Hükümeti'nin davet edilmiş olmasının ardından Ankara Hükümeti tarafından 1 Ka-sım 1922 günü Saltanat kaldırılmış ve bu yeni durum 4 Kasım 1922 günü İtilaf Dev-letleri'ne de bildirilmiştir. 5 Kasım günü de Lozan'a gidecek olan heyet Ankara'dan ayrılmıştır. Mustafa Kemal, İsmet İnönü'nün yeteneğine ve bilgisine inandığı için İsmet İnönü'nün konferansa baş delege olarak katılmasını istemiştir. Ancak bunun için Hariciye Vekili¹⁷⁴ Yusuf Kemal Bey'in istifa etmesi gerekmektedir. Yusuf Ke-mal Bey'in istifa etmesi ile birlikte yerine İsmet İnönü atanmış ve konferansa baş delege olarak katılması sağlanmıştır.¹⁷⁵

20 Kasım 1922 günü başlayan Lozan Barış Konferansı'na katılan ülkeleri sı-nıflandırdığımızda; İngiltere, Fransa, İtalya ve Japonya konferansa katılım çağrısını yapan ülkeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Yunanistan, Romanya, Yugoslavya,

¹⁷² İhsan Güneş, "Vahdettin'in Amerikan Başkanına Mektubu", *Ankara Üniversitesi Dergi-si*, Cilt: 24, Sayı: 37, Ankara, 2005, s. 50.

¹⁷³ Orhan Koloğlu, "İngiliz Gözüyle Lozan", *Popüler Tarih*, Yıl: 3, Sayı: 2003/35, İstanbul, 2003, s. 68.

¹⁷⁴ Günümüzdeki Dışişleri Bakanı.

¹⁷⁵ Zafer Toprak, a.g.m., s. 67.

ABD ve Türkiye ise tüm görüşmelere çağrılan ülkelerdir. Sovyet Rusya ve Bulgaristan; Boğazlar rejimi ve Trakya sınırına ilişkin konularını görüşmek için davet edilmişlerdir. Ticaret ve yerleşme konularını görüşmek için de Belçika ve Portekiz davet edilmişlerdir.¹⁷⁶ Konferansa Türkiye adına ise İsmet İnönü, Dr. Rıza Nur ve Hasan (Saka) Bey'den oluşan bir heyet katılmıştır.

İngiliz Dışişleri Bakanı Sir Andrew Ryan, "*The Last of the Dragomans*" adıyla yayınladığı ve anılarından bahsettiği kitabında, taraflar arasında görüş ayrılıkları çıkararak görüşmelerin çıkmaza girdiğini ve bu sebeple 4 Şubat 1923 günü görüşmelerin kesintiye uğradığını yazmıştır.¹⁷⁷ 7 Şubat günü Lozan'dan ayrılan Türk heyeti, 20 Şubat günü Ankara'ya ulaşmış ve İsmet İnönü 21 Şubat günü gizli gerçekleştirilen bir toplantı ile vekillere konferansın gidişatı hakkında ayrıntılı bilgiler vermiştir.¹⁷⁸ İsmet Paşa, Lozan ile ilgili açıklamalarını 27 Şubat tarihinde de sürdürmüş ve 2-6 Mart tarihleri arasında da gerçekleştirilen gizli görüşmeler ile mebuslar arasında barış antlaşmasının Türkiye için gereken koşullar görüşülmüştür.¹⁷⁹ 23 Nisan 1923 günü tekrar toplanan Konferans, 24 Temmuz 1923 günü antlaşma metninin imzalanması ile sonuca bağlanmıştır.¹⁸⁰

24 Temmuz 1923 günü Lozan Barış Antlaşması imzalanmıştır. İmzalanan bu antlaşma Türkiye açısından büyük önem taşımaktadır. Öyle ki imzalanan Lozan Barış Antlaşması ile Türkiye karşılaştığı en büyük sınavdan geçmiş ve antlaşma Sevr Antlaşması'nda olduğu gibi ortada bir zorlama olmaksızın karşılıklı müzakereler çerçevesinde gelişmiş ve imza edilmiştir.¹⁸¹ Ayrıca Türkiye kapitülasyonları kaldırarak ve Duyun-ı Umumiye'nin borçlarının ödenmesini bir düzen içine alarak ekonomik olarak da rahatlamıştır. En önemlisi de Türkiye bağımsız bir devlet olarak tanınmış ve uluslararası platformda da bu durum tescillenmiştir. Bu nedenledir ki Lo-

¹⁷⁶ Baskın Oran, "Lausanne Barış Antlaşması", (Der.) Baskın Oran, Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt: I, 18. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, s.216-217.

¹⁷⁷ Orhan Koloğlu, a.g.m., s.72; Afet, a.g.m., s. 284.

¹⁷⁸ TBMM Gizli Zabıt Ceridesi, Cilt: 3, İ: 196, C: 3, 21.2.1338 (1923), s. 1290.

¹⁷⁹ Ahmet Demirel, "TBMM'de Lozan Görüşmeleri", *Toplumsal Tarih*, Sayı: 115, Temmuz 2003, İstanbul, s. 79.

¹⁸⁰ Mete Tunçay, *Siyasal Tarih (1908-1923)*, (Der.) Sina Akşin, Çağdaş Türkiye Tarihi 1908-1980, Cem Yayınevi, Ankara, 1989, s.79; Zafer Toprak, a.g.m., s. 67.

¹⁸¹ William Hale, *Türk Dış Politikası 1774 – 2000*, (Çev.) Petek, Demir, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2003, s. 48.

zan Barış Antlaşması, 29 Ekim 1923 günü ilan edilen Cumhuriyetin ve dolayısıyla Türkiye'nin kurucu antlaşması niteliği taşımaktadır.¹⁸²

Lozan Barış Antlaşması Sevr Antlaşması ile kıyaslandığında; Sevr Antlaşması, Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihe gömülmesini öngören bir antlaşma iken Lozan Barış Antlaşması, hür bir millet sıfatıyla Sevr Antlaşmasının hükümlerine boyun eğmeyen Türk devletinin istiklal hakkını tüm dünyaya kabul ettiren bir antlaşmadır.¹⁸³

Lozan Barış Antlaşması'nda genel olarak Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'nin Osmanlı İmparatorluğu'ndan kalan siyasi ve hukuki meseleleri ele alınmıştır. Ancak ele alınan konular çoğunlukla halledildiği halde taraflar arasında Musul, Boğazlar, Tazminatlar gibi konularda uzlaşma sağlanamamıştır. Ancak Kıbrıs Adası'nın geleceği konusu, anlaşma sağlanan konular arasında yer almaktadır ve antlaşmanın 16, 20 ve 21. maddeleri Kıbrıs Adası ile ilgili hükümler içermektedir.

MADDE 16 – Türkiye, işbu Andlaşmada belirtilen sınırlar dışında bulunan topraklar üzerindeki ya da bu topraklara ilişkin olarak, her türlü haklarıyla sıfatlarından ve egemenliği işbu Andlaşmada tanınmış adalardan başka bütün öteki adalar üzerindeki her türlü haklarından ve sıfatlarından vazgeçmiş olduğunu bildirir; bu toprakların ve adaların geleceği (kaderi), ilgililerce düzenlenmiştir ya da düzenlenecektir.

MADDE 20 – Türkiye, İngiliz Hükümetince 5 Kasım 1914 tarihinde ilan edilen, Kıbrıs'ın (İngiltere'ye) katılımı tanıdığını bildirir.

MADDE 21 – 5 Kasım 1914 tarihinde Kıbrıs adasında yerleşmiş bulunan Türk uyrukları, yerel kanunun saptadığı şartlar içinde, İngiliz uyrukluğunu edinecekler ve bu kimseler Türk uyrukluğunu yitireceklerdir. Bununla birlikte, işbu Andlaşmanın yürürlüğe girişinden başlayarak iki yıllık bir süre içinde, Türk uyrukluğunu seçme yetenekleri olacaktır; bu durumda, seçme hakkını (option) kullandıkları tarihi izleyecek on iki ay içinde Kıbrıs adasından ayrılmaları zorunlu olacaktır.

İşbu Andlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihte Kıbrıs adasında yerleşmiş olup da, bu tarihte, yerel kanunun öngördüğü şartlar içinde yapılmış başvurma üzerine İngiliz uyrukluğunu edinmiş bulunan ya da edinmekte olan Türk uyrukları da bu yüzden Türk uyrukluğunu yitireceklerdir.

Şurası kararlaştırılmıştır ki, Kıbrıs Hükümetinin, Türk Hükümetinin rızası olmaksızın Türk uyrukluğundan başka bir uyrukluk edinmiş olan kimselere, İngiliz uyrukluğunu reddetme yeteneği olacaktır.¹⁸⁴

¹⁸² Baskın Oran, *Lausanne Barış...*, s. 222.

¹⁸³ Afet, a.g.m., s. 286-287.

¹⁸⁴ Seha L. Meray, *Lozan Barış Konferansı Tutanak Belgeler*, Takım II, Cilt: II, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları: No. 348, Ankara, s. 7-8. (Uluslararası Literatürde; "Yakın Doğu Sorunları Üzerine Lausanne Konferansı, 1922-1923"); İsmail Soysal, a.g.e., s. 99.

Maddelerde de açıkça görüldüğü gibi Türkiye, imzalanan Lozan Antlaşması gereğince, İngiltere'nin 5 Kasım 1914 tarihli ilhak kararını kabul ederek Kıbrıs Adası'nın İngiltere toprakları arasında yer aldığını kabul etmiştir. Ayrıca Türk devlet adamları, dönemin getirmiş olduğu şartlar içerisinde İngiltere'nin Kıbrıs'taki varlığının devamını da desteklemiştir. Çünkü İngiltere'nin bölgedeki varlığı Türkiye'ye de güven vermektedir. Özellikle İtalya'nın Akdeniz'deki tehlikesi ve Rumların da Enosis istekleri İngiltere'nin bölgedeki varlığı ile korunmuş olacaktır.¹⁸⁵

Lozan Antlaşması'nda yer alan 20 ve 21. maddeler doğrudan Kıbrıs Adası ile ilgili maddelerdir. Ancak 16. madde Kıbrıs'ın hukuki statüsü ile ilgili bir maddedir. 16. madde mecliste yapılan görüşmelerde uzun uzun görüşülmüş ve tartışılmıştır. 16. madde Türkiye Cumhuriyeti'nin Misak-ı Milli sınırlarına ters düşmektedir. Çünkü bu madde ilk hali ile Türkiye Cumhuriyeti'nin Mısır ve Sudan'dan, Kıbrıs'tan Adalardan, Trablusgarp'tan ve bütün kıta üzerindeki haklarımızdan vazgeçtiğimiz anlamına gelmektedir. Hâlbuki zamanında bu toprakları kazanmak için çok uğraşmış çok kanlar dökülmüştür. Şimdi bir anda bu topraklardaki hukuki haklardan vazgeçmek kolay olmamıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilerleyen dönemde bu topraklar hakkında hiçbir söz hakkı olmayacağı için Türk delegeler bu maddeye karşı çıkararak maddenin değiştirilmesini talep etmişlerdir.¹⁸⁶ Sonuç olarak uzun süren görüşmelerin ardından Türkiye Cumhuriyeti, Lozan Antlaşması'nda adı geçen ilgili devletlerden bir tanesi olarak, diğer adalarla birlikte Kıbrıs Adası'nın da geleceği hakkında ilerleyen dönemlerde söz sahibi olabilme hakkını¹⁸⁷ bu madde ile saklı tutmuştur.¹⁸⁸

Lozan Antlaşması'nın imzalanmasının ardından Ankara Hükümeti, 23 Ağustos 1923 günü TBMM'de yapmış olduğu görüşmeler neticesinde Lozan Barış Antlaşması'nın kabulünü oylamıştır. Antlaşma metni dört ayrı kanun şeklinde yapılan oylamada birinci kanun 14 ret oya karşılık 213 kabul, ikinci kanun 14 ret oya karşılık 206 kabul, üçüncü kanun 13 ret oya karşılık 208 kabul ve dördüncü kanun ise 13 ret oya karşılık 212 kabul oyuyla kabul edilmiştir.¹⁸⁹ En son olarak da İngiltere, Antlaş-

¹⁸⁵ Zafer Çakmak, *Kıbrıs'ta İsyan...*, s. 160.

¹⁸⁶ Ahmet C. Gazioğlu, *İngiliz İdaresinde...*, s. 32; Şükrü Sina Gürel, a.g.e., s. 112.

¹⁸⁷ 1959 yılının Şubat ayında imzalanan Zürih ve Londra Antlaşmalarında Türkiye Cumhuriyeti'nin İngiltere ve Yunanistan ile taraf olmasını sağlayan madde Lozan Antlaşması'nda son hali ile yer alan 16. maddedir.

¹⁸⁸ Nevin Yurdsever Ateş, "Lozan'dan Kıbrıs Cumhuriyeti'ne...", *Karizma*, Sayı: 18, Yıl:5, İstanbul, 2004, s. 22; Hasan Şanlı, a.g.e., s. 30;

¹⁸⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: 1, İ: 9, C: 2, 23.8.1339 (1923), s. 284.

ma hükümlerini onaylayarak 6 Ağustos 1924 tarihinde antlaşmayı yürürlüğe koymuştur.¹⁹⁰

Lozan Antlaşması'nın onaylanmasıyla birlikte İngiltere Kralı V. George tarafından, Kıbrıs'ın statüsünde 10 Mart 1925 günü yeni bir değişiklik yapılarak, o gün çıkartılan bir Kraliyet Beratı ile Ada İngiliz Taç Kolonisi (Crown Colony) haline getirilmiştir. Beratla beraber, Ada'daki en yüksek İngiliz yöneticisi artık Yüksek Komiser değil Vali olmuştur. 1920 yılından bu yana Yüksek Komiser olarak görevde bulunan Sir Malcolm Stevenson ise yeni dönemin ilk Valisi olmuştur.¹⁹¹

Lozan Barış Antlaşması, yeni Türkiye'nin uluslararası platformda kendine yer edindiğini belgeleyen bir antlaşmadır. Lozan Barışı, Sevr Antlaşması'nın aksine bir felaket senaryosu çizmeyerek Türkiye Cumhuriyeti'nin temellerini atmıştır.¹⁹² Mustafa Kemal Atatürk, imzalanan Lozan Barış Antlaşması'nın önemini 24 Temmuz 1933 günü Hâkimiyet-i Milliye Gazetesine vermiş olduğu beyanatta da şu sözlerle açıklamıştır:

*"Lozan Muahedesi, Türk Milleti aleyhine, asırlardan beri hazırlanmış ve Sevr Muahedenamesi'yle ikmal edildiği zannedilmiş, büyük bir suikastin inhidamını ifade eden bir vesikadır. Osmanlı devrine ait tarihte eşi geçmemiş bir siyasi zafer eseridir."*¹⁹³

Lozan Barış Antlaşması, imzalandığı dönemde Türk basın hayatında da büyük yer kaplamıştır. Dönemin birçok önemli gazetesi, gazetelerinde imzalanan antlaşma ile ilgili haberlere yer vermişlerdir. Tasvir-i Efkâr, Tanin ve Vatan Gazeteleri bu gazetelerden bazılarıdır. Tasvir-i Efkâr Gazetesi'nin antlaşmanın imzalandığı gün yayınladığı haberlerde; Türk Milletinin büyük zafere ulaştığı, Türkiye'nin büyük milletler arasında yerini bulduğu ve bu noktaya gelene kadar yaşanan sıkıntılar kahr-ramanlık dolu cümleler ile ifade edilmiştir. Dönemin diğer önemli gazetelerinden biri olan Tanin Gazetesi ise Tasvir-i Efkâr Gazetesi'nde olduğu Lozan Barışını büyük

¹⁹⁰ Ulvi Keser, "Lozan Sonrasında Kıbrıs Unutuldu mu? Sorusuna Kesitsel Bir Bakış ve M. Remzi Okan", *History Studies International Journal Of History*, Volume: 5, Issue: 4, Special Issue Lausanne, 2013, s. 58.

¹⁹¹ Ahmet C. Gazioğlu, *Enosis Çemberinde...*, s. 193; Ahmet C. Gazioğlu, *İngiliz İdaresinde...*, s. 17; Zafer Çakmak, *Kıbrıs'ta İsyan...*, s. 74; Salahi R. Sonyel, *İngiliz Yönetiminde...*, s. 175; Şükrü Sina Gürel, a.g.e., s. 113; Abdulhaluk Çay, a.g.e., s. 23; Ertuğrul Önalp, a.g.e., s. 85; Veysi Akın, "Kıbrıs Sorunu'nun Ortaya Çıkışı ve Gelişmeler", (Der.) Şenol Kantarcı, Kıbrıs Laboratuvarı, Aktüel Yayınları, İstanbul, 2005, s. 37.

¹⁹² Mehmet Hasgüler, "84. Yılında Lozan Antlaşmasına Bakış",

http://www.usak.org.tr/kose_yazilari_det.php?id=1600&cat=450#.VRLPgfyX9k (e.t. 25.03.2015)

¹⁹³ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2006, s. 489.

heyecan ve coşku ile anlatmıştır. Tanin Gazetesi Lozan Barış Antlaşması'nın, Türkiye ile Avrupa devletleri arasındaki tüm sorunları çözmemesine karşın Türkiye'nin Avrupa devletleri karşısında prestijinin arttığına altını çizmiştir.¹⁹⁴

Bütün gazetelerde benzer haberlerle yer alan Lozan Barış Antlaşması'nın Türk milletinde uyandırdığı heyecan ve coşkunun basına yansması da aynı coşku ile olmuştur. Bu antlaşma ile Türkiye Cumhuriyeti'nin kazandığı saygınlık Türk milleti için gurur kaynağı olmuştur.

2.3.3. Lozan Barış Antlaşması'ndan Sonra Kıbrıs Türklerinin Türkiye'ye Göçleri

Lozan Antlaşması'nda yer alan 21. maddenin getirdiği yeni şartlar gereği, 1878 yılından itibaren İngiliz idaresi altında yaşamış olan Kıbrıs Türk halkı, daha iyi şartlarda yaşayabilmek ve çocuklarına daha iyi bir gelecek sağlayabilmek umuduyla Türkiye'ye göç etmeyi yeğlemiştir. Türkiye Cumhuriyeti de bu göç hareketine destek vermiştir. Çünkü Lozan Antlaşması'nda yer alan "Mübadele Sözleşmesi"¹⁹⁵ gereğince Türk topraklarına yerleşmiş Rum Ortodoks aynı zamanda Türk uyruklu halk ile Yunan topraklarında yerleşmiş Müslüman aynı zamanda Yunan uyruklu halkların 1 Mayıs 1923 tarihinden itibaren zorunlu göç hareketi gerçekleşecektir.¹⁹⁶ Yeni kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti'nin de nüfusa ihtiyacı olması gerekçesiyle Kıbrıs'tan Anavatana gerçekleşen göç hareketi desteklenmiştir.¹⁹⁷

Lozan Antlaşmasının imzalanmasının ardından Türkiye Cumhuriyeti tarafından da destek gören göç hareketine bazen tek kişi bazen de tüm köy halkı katılmıştır. Ayrıca, Kıbrıslı Türklerin başka bir milletin yönetimi altında yaşamak istememeleri, ekonomik olarak Türkiye'de daha iyi standartlarda yaşayacaklarına inanmış olmaları

¹⁹⁴ Türk Parlamento Tarihi TBMM – II. Dönem (1923 – 1927), I. Cilt, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları No.: 1, Ankara, 1993, s. 143-158.

¹⁹⁵ Seha L. Meray, *Lozan Barış Konferansı Tutanak Belgeler*, Takım I, Cilt: I, Kitap: 2, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları: No. 300, Ankara, s. 17-18. (Uluslararası Literatürde; "Yakın Doğu Sorunları Üzerine Lausanne Konferansı, 1922-1923")

¹⁹⁶ Tahir Kodal, "Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası (1923 – 1938)", (Der.) Süleyman İnan ve Ercan Haytoğlu, *Yakın Dönem Türk Politik Tarihi*, 2. Baskı, Anı Yayıncılık, Ankara, 2007, s. 207.

¹⁹⁷ Hikmet Öksüz, a.g.m., s. 36.

da göç sebebi olarak gösterilebilir. Kıbrıslı Türklerin Türkiye'ye karşı besledikleri sevgi de göçün sebepleri arasında yer almaktadır.¹⁹⁸

Kıbrıslı Türk gençler, Ada'da yükseköğretim kurumlarının bulunmaması ve İngiliz yönetimi altında eğitim fırsatlarının yetersiz ve sınırlı olması sebepleriyle, eğitimlerini İstanbul ve Ankara gibi büyük şehirlerde tamamlamak zorunda kalmışlardır. Eğitimlerini parasız tamamlamaları için de Türk vatandaşı olması gereken bu gençler, Kıbrıs uyrukluğundan çıkarak Türk uyrukluğunu seçmişler ve Türkiye'ye yerleşmişlerdir. Türkiye'nin daha çok sahil kasabalarına yerleşen bu Kıbrıslı Türkler Silifke, Anamur, Alanya ve Antalya gibi bölgelerde yaşamlarına devam etmişlerdir.¹⁹⁹

Antlaşma metninin 21. maddesinde yer aldığı üzere İngiliz tabiiyetini kabul etmeyen Kıbrıslı Türkler arasında 1924 yılı içerisinde Konya'ya kadar gelip iskân etmek isteyenler olmuştur. Bu durum karşısında Konya İmar ve İskân Müdürlüğü yetkilileri, Ankara ile irtibata geçmişlerdir. Kıbrıslı Türkler Mübadele Sözleşmesi'ne tabi olmadıkları için Kıbrıs'tan gelen göçmenlere uygulanabilecek yasal bir uygulama bulunmamaktadır. 8 Kasım 1923 tarihli Mübadele İmar ve İskân kanununda da kesin bir açıklama bulunmaması Kıbrıslı Türkleri zor durumda bırakmıştır. Yaşanan bu olumsuz durum karşısında Mübadele İmar ve İskân Bakanlığı konuyu Bakanlar Kurulu'nun gündemine taşımıştır. Bakanlar Kurulu 2 Aralık 1924 tarihinde bir toplantı yaparak 1188 Numaralı Kararname²⁰⁰ ile Kıbrıslı Türklerin kabulüne karar vermiştir.²⁰¹

Kıbrıs Türklerinin 1925 yılında da devam eden bu göç hareketi, Ankara Hükümeti'ni harekete geçirmiş ve 2 Aralık 1924 tarihinde çıkan 1188 Numaralı Kararnameye ek olarak Hükümet tarafından 7 Aralık 1925 tarihinde 2871 Numaralı yeni bir Kararname çıkartılmıştır.²⁰² Bakanlar Kurulu'nda yapılan görüşmelerin ardından;

“Lozan Ahidnamesi'nin birinci 'araziye müteallik ahkâm' faslının yirmi birinci maddesi mucibince verilen hakk-ı hıyardan (seçme hakkı)

¹⁹⁸ Hüner Tuncer, a.g.e., s. 39; Zafer Çakmak, *Kıbrıs'tan Anadolu'ya...*, s.210; Ahmet C. Gazioğlu, *Enosis Çemberinde...*, s.192.

¹⁹⁹ Salahi R. Sonyel, *İngiliz Yönetiminde...*, s. 175; Zafer Çakmak, *Kıbrıs'tan Anadolu'ya...*, s. 210.

²⁰⁰ EK-1: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 030.18.01.01, Yer No: 012.58.18, 2.12.1924 tarih ve 1188 Numaralı Kararname.

²⁰¹ Hikmet Öksüz, a.g.m., s. 36; Zafer Çakmak, *Kıbrıs'tan Anadolu'ya...*, s. 213; Zafer Çakmak, *Kıbrıs'ta İsyân...*, s. 161.

²⁰² EK-2: BCA, Fon Kodu: 030.18.01.01, Yer No: 016.77.6, 7.12.1925 tarih ve 2871 Numaralı Kararname.

istifade ederek Türkiye'ye hicret etmek isteyen ve harekete müheyya bulundukları anlaşılan ve 20.000 nüfus tahmin olunan Kıbrıs Müslümanlarının, sevk ve iskân masrafları kendilerine ait olmak üzere, mülteciler hakkındaki talimatnameye tevfikân merbut cetvelde muharrer muntıkalarda iskânları ve bunlardan bihakkın muhtac-ı muavenet olanların da imkân bulunduğu takdirde ve hükümet için bir kaydı tazammun etmemek ve mesakinin derecesine göre bir veya yekdiğerine münasebet-i sıhriyeleri bulunan birkaç akrabaya tahsis edilmek şartıyla birer hane ve kâfi miktarda arazi verilmek suretiyle iskânları tevzi talimatnamesi mucibince hükümet emrindeki araziden ma'ada arazi-i milliye, haliye, mahlûle ve mevkufeden tedeyyün sureti ile arazi itası... ” şeklinde bir kararname çıkarılmıştır.²⁰³

Kıbrıs Türkleri'nin Anavatan Türkiye'ye göçü, 1925 yılında da devam etmiştir. Gerçekleşen göç hareketinin belirli bir düzen içerisinde devam etmesi amacıyla 1925 yılının Haziran ayında Lefkoşa'da bir Türk Konsolosluğu kurulmuştur. Ali Asaf Güvenir ise ilk Konsolos olarak atanmıştır.²⁰⁴ Bu sevindirici hadise, Cumhuriyet Bayramına da ayrı bir anlam katmış ve o gün üzerinde Türk bayrağının dalgalandığı konsolosluğa Ada'nın her köşesinden binlerce ziyaretçi gelmiştir.²⁰⁵

Türkiye'ye yerleşmek isteyen Kıbrıslı Türkler, bir dilekçe ile Konsolosluğa müracaat etmektedirler. Ancak başvuran kişiler yalnızca Kıbrıs doğumlu Türkler değildir. Kıbrıs doğumlu olmayıp Kıbrıs'ta yaşayan Türkler de İngiliz vatandaşı olmak istemedikleri için göç seçeneği ile karşı karşıya kalmışlardır.²⁰⁶ Başvurular arasında İngiliz uyruğunu seçip sonra pişman olup tekrar Türk uyruğuna geçmek isteyenler de bulunmaktadır.²⁰⁷ Ancak ilerleyen dönemde Lozan Antlaşması gereğince Türkiye'ye göç edip daha sonra tekrar Ada'ya geri dönenler de olmuştur.²⁰⁸

Konsoloslukta, göç etmek için başvuran kişilere “*Kıbrıs'tan Türkiye'ye hicret edenlere mahsus mürur tezkeresi*” hazırlanmaktadır. Bu tezkerede başvuru yapan

²⁰³ Zafer Çakmak, *Kıbrıs'tan Anadolu'ya...*, s. 214; Zafer Çakmak, *Kıbrıs'ta İsyan...*, s. 162.

²⁰⁴ Beria Remzi Özorun, *Mustafa Kemal Atatürk İnkılâbı ve Kıbrıs Türkü*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1989, s. 2120; Meryem Birmeç, *Kıbrıs Türk Basını'nda Lozan Barış Antlaşması, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2005, s.73; Mehmet Demiryürek, “Cumhuriyet Hükümetleri, Atatürk Devrimleri ve Kıbrıs Türk Basını (1920 – 1940)”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü*, Cumhuriyetin 80. Yılına Armağan, Ankara, 2004, s. 149.

²⁰⁵ Beria Remzi Özorun, “Atatürk İnkılâpları ve Kıbrıs Türk'ü (2)”, *Türk Kadını Dergisi*, Sayı: 32, Yıl:3, Ocak 1969, s. 29.

²⁰⁶ “İşbu Andlaşmanın hükümleri uyarınca, Türkiye'den ayrılmış ülkelerde yerleşmiş Türk uyrukları hukukça (de plein droit) ve yerel yasaların öngördüğü şartlarla, bu ülke hangi Devlete bırakılmışsa o Devletin uyruğu olacaktır.” Bkz. Lozan Antlaşması 30. Madde.

²⁰⁷ EK-3: BCA, Fon Kodu: 272.0.0.12, Yer No: 49.97.26, 10.7.1926 Kıbrıs'ta mukim Mehmet Ali'nin Türk tabiiyetine geçme isteği.

²⁰⁸ 3297 Sayılı Kararname (1935, 11 Teşrinievvel), *TC Resmi Gazete*, 3129.

kişilerin resim ve ilgili kişilerin isimleri bulunmaktadır. 3090 Numaralı ve 5 Ağustos 1926 tarihli mürur tezkeresi buna örnek olarak gösterilebilir:

*“Balaya fotoğrafı ılsak edilen Kıbrıs’ta mütevellit Mehmet Bin Mustafa refakatinde zevcesi Fatma ve çocukları Mustafa ve Halide, Lozan muahedenamesi mucibince hakk-ı hıyarını isti’mal ederek Türk tabiiyetini kabul etmiş olduğundan Türkiye’ye hicret etmek üzere işbu mürur tezkeresi ita kılındı.”*²⁰⁹

Bu tezkereyi alan kişiler belgeleriyle beraber Ada’daki İngiliz yönetimine müracaat ederek Ada’dan ayrılabilmektedirler.

Gerçekleşen göç hareketi, Türkiye Cumhuriyeti’nin Larnaka Konsoloslugu’nun harcamalarını da belirli oranda artırmıştır. Konsolosluk bu durum karşısında gerekli makamlara başvurarak masrafların karşılanmasını talep etmiştir. Ancak Konsolosluğun bu talebi, İskân Müdüriyet-i Umumiyesi tarafından bütçede Kıbrıslı Türklerin göçü için yeterli miktarda yardım parasının bulunmaması gerekçesi ile reddedilmiştir. Buna karşın Ankara Hükümeti, Türkiye’ye göç eden Kıbrıslı Türklerin ihtiyaçlarının karşılanması için ellerinden geldiği ölçüde gerekeni yaptırmıştır.²¹⁰

Kıbrıs’tan Türkiye’ye en büyük göçmen akını 6 Ağustos 1924 ile 6 Ağustos 1926 yılları arasında gerçekleşmiştir. Bu yoğun göç akınının sebebi ise Lozan Antlaşması’nın şartları gereği Kıbrıs Türklerine Türk vatandaşı olmaları için tanınan sürenin iki yıl olmasıdır. Bu zaman dilimi içerisinde Ada’dan kaç Kıbrıslı Türkün ayrıldığına dair kesin bir sayı bulunmamakla birlikte bu konu hakkında en sağlam bilgiler Kıbrıs Türk Konsoloslugu’nun İngiliz yetkililere verdiği bilgilerden elde edilmektedir. Edinilen bilgilere göre 9.227 Kıbrıs Türkü’nü içine alan 3.813 mürur tezkeresi ve 83 kişiyi içine alan 66 pasaport verilmiştir.²¹¹ Türk Konsolos’un İngiliz yetkililer ile yapmış olduğu görüşmesinde ise Antlaşma süresi zarfında Kıbrıs Türklerinden 9.327 kişinin Türk vatandaşlığını seçtiği tespit edilmiştir.²¹² Ancak Kıbrıs’ta Londra’ya gönderilen 1928 tarihli Kıbrıs rapora göre Ada’dan Türkiye’ye göç eden kişi sayısının 5.000 kişi olduğu belirtilmiştir.²¹³ Bir başka kaynağa göre ise bu dö-

²⁰⁹ Mehmet Demiryürek, *Lozan Sonrası...*, s. 90.

²¹⁰ A.g.e., s. 91.

²¹¹ Zafer Çakmak, *Kıbrıs’tan Anadolu’ya...*, s. 212.

²¹² İsmail Şahin ve Cemile Şahin ve Mine Öztürk, “Barış Harekâtı Sonrasında Türkiye’den Kıbrıs’a yapılan Göçler ve Tatbik Edilen İskân Politikası”, *Turkish Studies – International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 8/7, Ankara, Summer 2013, s. 605; Zafer Çakmak, *Kıbrıs’tan Anadolu’ya...*, s. 212.

²¹³ Zafer Çakmak, *Kıbrıs’tan Anadolu’ya...*, s. 212.

nemde Türk tabiiyetine geçen Kıbrıslı Türklerin 7.000 – 8.000 civarında olduğu belirtilmiştir.²¹⁴

1935 yılına kadar aralıklarla devam eden bu göç hareketinde tam net sayının belli olmamasına karşın 20.000'den fazla Türk'ün Türkiye'ye göç ettiği bilinmektedir. 1936 yılında Başbakanlık Müsteşarı Bay Kemal Gedeleş tarafından Hacıye Vekâletine yollanan Kıbrıs Birinci İntihab Dairesi Mebuslarından Necati Özkan'ın Kıbrıs Adası Türkleri hakkında verdiği bilgilere göre, Ada'da 300.000 Rum ve 4.000 Ermeni'nin yanı sıra 65.000 civarında Türk yaşamaktadır ve bu da Ada nüfusunun üçte birine tekabül etmektedir.²¹⁵

1924 – 1926 yılları arasında Lozan Antlaşması'nın şartları gereği Türkiye'ye göç eden ailelerden zor şartlar ile karşı karşıya kalanlar ve hatta bazı ailelerin perşanlık içinde geri dönüşler yaşadığı bilinmektedir. Dönemin gazetelerinden Birlik Gazetesi²¹⁶, bu konuda halkı aydınlatan ve göç hakkında bilgiler veren yazılar yayınlamıştır. Aynı zamanda göç eden halkın karşılaştığı zorluklar hakkında da yayınlar yaparak halkı bilinçlendirmeye çalışmıştır. Birlik Gazetesi'ne göre göç eden halkın arkalarında bıraktığı en büyük olumsuz durum ev ve arsalarını ucuz yoldan Rumlara satmaları olmuştur.²¹⁷

Türkiye'ye gerçekleşen göç hareketine karşı olan Birlik Gazetesi, Ahmet Cevdet'in göç meselesi hakkında bir de makalesini yayınlamıştır. Ahmet Cevdet, Kıbrıs'tan göç edilmesine karşı çıkmış ve şu sözleri söylemiştir:

*“Kıbrıslıların bazıları göçe hazırlanıyor ve bir takım öğretmenler köyleri gezerek pasaport vermek için halktan 5'er şilin topluyorlarmış. Kıbrıs'tan Anadolu'ya hicret, Anadolu'dan yine Anadolu'ya hicret etmektir! Ada'nın, Anadolu'nun bir parçası olduğuna şüphe yoktur.”*²¹⁸

²¹⁴ Ulvi Keser, “Kıbrıs'ta Göç Hareketleri ve 1974 Sonrasında Yaşananlar”, *ÇTTAD*, Cilt: V, Sayı: 12, İzmir, 2006, s. 107.

²¹⁵ EK-4: BCA, Fon Kodu: 030.10.0.0, Yer No: 124.886.14, 4-5 Ekim 1936 tarih ve Kıbrıs Milletvekili Necati Özkan'ın Kıbrıs Adası Türkleri hakkında verdiği bilgi.

²¹⁶ 4 Aralık 1924 tarihinde yayın yaşamına giren Birlik Gazetesi, Hacı Bulgurzade Ahmet Hulusi Bey tarafından çıkarılmıştır. Ahmet Hulusi Bey, Atatürk Devrimlerine bağlı, onlara inanan, onların Kıbrıs'a yerleşmesi için uğraşan bir isimdir. Cemalettin Ünlü, a.g.e., s. 73.

²¹⁷ Harid Fedai ve Ahmet An, *Örnekleriyle Kıbrıs Türk Basını I (1891 – 1963)*, TipografArt Basımevi, Lefkoşa, 2012, s. 57.

²¹⁸ Fahriye Emgili, “Kıbrıs'tan Türkiye'ye Yapılan Göçlerin Kıbrıs Türk Basınına Yansımaları (1923 – 1938)”, *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı: 39, Güz 2013, s. 121.

Ahmet Cevdet, Birlik Gazetesi'nde yayınlamış olduğu bir başka yazısında da Türkiye'ye göç eden Türklerin karşılaşacakları zorluklara değinerek şu sözlere yer vermiştir:

*"Bu göçleri dikkate alarak, bunların miktarını tahmin edelim. Sonra bugün memleketimizdeki nüfusun miktarını hesaplayalım. O milyonlarla halktan bugün ne kaldı? İstanbul'un eski mahallelerine bir bakın, Türklerin oradan çekilmekle ne zarar etmiş olduklarını görürsünüz. Kıymetli yerleri bırakıp, kıymetsiz yerlerde yaşamaya başladılar. Bugün Sırbistan'dan geldiği sanılan birtakım göçmenler, Sirkeci civarında bekliyorlar. Gece, gündüz istasyon çevresinde yatıyorlar. Ben oradan tramvaya bineceğim için bu insanların halini görünce için için ağlıyorum. Kim bilir kaç tanesi hastalanıp ölecektir. İşte bu durum muhaceretin belasıdır. Türkler bu duruma tepki göstermiyor, hiç kahır duymuyorlar. Fakat yine de 'millicilik' diye bağırırız. Kıbrıs Türklerinin Ada'da kalmalarında millî bir menfaat görüyorum."*²¹⁹

Ada'da kalıp Türkiye'ye göç etmemek taraftarı olan Birlik Gazetesi, Lozan Antlaşması'nın imzalanmasından ve onaylanmasından sonra 63.000 kişilik Kıbrıs Türkünün hem maddi hem manevi zarara uğrayarak Ada'yı terk ettiğini, kalan Türklerin ise göç eden Türkler kadar sıkıntılar çektiğini savunmuştur. Dönemin gazetelelerinden Söz Gazetesi de benzer şekilde Ada'da kalan halkın hukuki durumunun ne olacağı hakkında Kıbrıs Türk toplumuna şu bilgileri vermiştir:

*"Lozan Muahedesi'nin Kıbrıs Türklerine tayin ettiği hakk-ı hıyar müddeti üç ay sonra hitam bulacaktır. Birçok kardeşlerimiz, anavatan topraklarına kavuşmak, bu bedbaht cezire ile alâka ve rabitalarını kat etmek hususunda teşebbüsât-ı lâzimeye tevessül eylemişlerdir. Bu muhterem kardeşler hakkında muvaffakiyet sevgili yurdumuza müfid bir unsur olmağa çalışmalarını temenni etmekten başka bir düşüncemiz olamaz. Yalnız tetkik etmek istediğimiz, kendi mukadderatlarını bu adanın mukadderatına terk ederek herçe-bad-abad yeşil adamızda kalacak olan ehemmiyetlice bir Türk kütlesinin vaziyet-i içtimaiyye, vaziyet-i hukukiyyesidir."*²²⁰

Mustafa Kemal, Ada'dan Türkiye'ye yapılan göçler sonucu Ada'daki Türk nüfusunun günden güne azaldığını ve bu durumun sakıncalı olduğunu görmesi sebebiyle Ada'dan Türkiye'ye göçü durdurmuştur. Eğer Ada'dan Türkiye'ye devam eden göç hareketi durmazsa stratejik bir konumda bulunan Ada'da Türk nüfusu kalmayacak ve Ada tamamıyla Rumların hâkimiyetine girmiş olacaktır. Atatürk, bu konu hakkında herhangi bir yazılı belge yayınlamamış olmasına karşılık Atatürk ile birçok

²¹⁹ Fahriye Emgili, a.g.m., s. 122.

²²⁰ A.g.m., s. 124.

defa konuşma fırsatı elde etmiş olan Emekli İstanbul Vali Muavini Kıbrıs Kökenli Şevket Yurdakul, kaleme aldığı anılarında bu konuda somut bilgiler vermekte ve Atatürk'ün göçü durdurmak için güvendiği iki milletvekilini Kıbrıs'a gönderdiğini vurgulayarak şöyle demektedir:

“Büyük Ata, Kıbrıs'ı ve Kıbrıslıları çok sevdiğini her vesile ile açığa vurmaktaydı. Ben bu vesilelerden birkaç tanesine şahit olmuş, iftihar etmiş, gurur duymuş Kıbrıslı bir bahtiyarım... Lozan Anlaşmasından sonra hemen hemen bütün Kıbrıslılar (kendilerine tanınan Hakkı Hıyarları - seçme hakkı çerçevesinde) Türk tabiiyetinde kalmayı tercih ederek, Türkiye'ye göçe başladılar. Bu göç o kadar heyecanlı ve süratli idi ki, en kısa zamanda Türkler Kıbrıs'ı boşaltmış olacaktı. Bunu gören büyükler ve bilhassa Ata, bazı temsilcileri göndererek (Rahmetli Kırklareli Milletvekili ve Himaye-i Etfal Cemiyeti Başkanı Fuat Umay ve Siirt Mebusu ve Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi sahibi Mahmut Bey) hicretin durdurulmasını emir buyurdular. Ve göç, böylece bir süre için durmuş oldu...”²²¹

Göç akımının bu şekilde devam etmesi bir süre sonra Ada nüfusunda Türklerin sayısının giderek azalması ve Ada'nın tümüyle Rumların eline geçeceği endişesi, Türk aydınlarını da harekete geçirmiş ve Türk aydınlar göç hareketinin önüne geçmeye çalışmışlardır. Ahmet Cevdet'e göre, bazı göç hareketleri haklı görülebilse de Kıbrıs'tan Türkiye'ye göç bu durumlardan biri olmamalıdır. Stratejik öneminin yanı sıra Ada'daki mevcut Yunan tehlikesi önemli bir Türk varlığını gerekli kılmaktadır.²²²

2.4. ATATÜRK İLKE VE İNKILÂPLARININ KIBRIS'A YANSIMASI

Fransız Devrimini, gelmiş geçmiş bütün inkılâpların en önemlisi olarak gören Mustafa Kemal devrimi şu şekilde tanımlamaktadır:

“Bu, üç nedenle olur, 1. Halk özgürlüğünü kazanmak zorunluluğu ile karşı karşıya kalmıştır. Bu ihtilalin siyasal nedenidir. 2. Toplumda sosyal sınıfla arasındaki farkları, ayrıcalıkları ortadan kaldırmak gerekmiştir. Bu da ihtilalin sosyal nedenidir. 3. Çalışma ve alın terinin bedelini toplamak gerekir. Bu da ihtilalin ekonomik nedenidir.”²²³

²²¹ Sabahattin İsmail, “Atatürk'ün Kıbrıs'a ve Kıbrıs Türklerine Verdiği Önem (2. Bölüm)”, *Müdafaai Hukuk Dergisi*, Sayı: 37, Eylül 2001,

http://mudafaai-hukuk.com.tr/arsiv/eylul01_14.html (e.t. 04.04.2015)

²²² Fahriye Emgili, a.g.m., s. 121.

²²³ Bekir Sıtkı Baykal, “Atatürk ve İnkılâp”, *Belleten*, Cilt: XLVII, Sayı: 188, Ekim 1983, s. 895.

Aynı zamanda Atatürk'e göre devrim, zamanın ihtiyaçlarına ve uygulanan toplumun sosyal, ekonomik ve siyasal yapısına uygun olarak yapılmak zorundadır. Türk inkılâpları da bu şekilde planlanmıştır. Mustafa Kemal'in planlamış olduğu tüm inkılâp hareketlerinin temelinde Türk halkı bulunmaktadır. Aynı zamanda bu değişimler Kıbrıs Türk toplumu arasında da hızlı bir şekilde yayılma imkânı bulmuştur.

Kıbrıs Türk toplumu, ulusal varlığını koruyabilmek ve üzerinde yaşadığı toprakları bir başkasına kaptırmamak için çok zor şartlar altında mücadele vermiştir. Özellikle Kurtuluş Savaşı sonrasında Türkiye'nin de Ada halkı ile fazla ilgilenememesine karşılık Ada halkı Anavatan olarak gördükleri Türkiye'den hiçbir zaman vazgeçmemiş ve Anavatandaki gelişmeleri günü gününe takip ederek Atatürk devrimlerini de hiçbir zorlama olmaksızın gönüllü olarak uygulamışlardır. Atatürk ve Atatürk Türkiye'si Kıbrıs Türk toplumu için çok önemlidir.²²⁴

29 Ekim 1923 günü değiştirilen anayasa ile birlikte Türkiye'de Cumhuriyet ilan edilmiştir. Türk ulusunun muasır medeniyetler seviyesine ulaşması yolunda gerçekleşen yenileşme ve batılılaşma hareketleri, Atatürk'ün önderliğinde ve TBMM'nin kararlarıyla tek tek gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

Ada'da her ne kadar Atatürk devrimlerinin yayılmasını önleyici girişimlerde bulunulsa ve Atatürkçü Kıbrıslı Türklere karşı cephe alınmış olsa da²²⁵ ilk günden itibaren kendini Türk ulusundan ayrı görmeyen ve Türkiye'nin bir uzantısı olarak kabul eden Kıbrıs Türk halkı, Atatürk'ün izini takip ederek, Atatürk'ün Cumhuriyet ile başlatmış olduğu yenileşme hareketlerini günbegün uygulamıştır.²²⁶

2.4.1. Cumhuriyete Bağlılık

Kurtuluş Savaşı'nın kazanılması ile Milli Mücadele'nin başarıya ulaşması, Kıbrıs Türk halkı açısından da büyük sevinç kaynağı olmuştur. Artık, kendilerini İngiliz sömürge yönetimine bırakmak zorunda kalan Osmanlı İmparatorluğu yerine

²²⁴ Sabahattin İsmail ve Engin Birinci, *Atatürk Döneminde Türkiye – Kıbrıs İlişkileri 1919 – 1938*, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları – 14, 1989, s. 213.

²²⁵ 1926 yılında Kıbrıs'a vali olarak atanan kişi Yunan hayranı Ronald Storrs'dur. Storrs, Atatürk devrimlerinin yayılmasını önleyici girişimlere destek olmuş ve Atatürkçülere karşı cephe almıştır. Bkz; Hüner Tuncer, a.g.e., s. 40; Ertuğrul Önalp, a.g.e., s. 86.

²²⁶ Mustafa Haşim Altan, *Atatürk Devrimlerinin Kıbrıs Türk Toplumuna Yansıması*, KKTC Milli Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları – 39, Ankara, 1997, s. 107; Halil Fikret Alasya, *Atatürk İnkılapları...*, s. 15

yeni bir Cumhuriyet ve yeni bir lider vardır. Türkiye Cumhuriyeti ve Atatürk, Anavatan'da nasıl seviliyorsa Kıbrıs Türk toplumu da Atatürk'ü o şekilde sevip benimsemiştir.

Mustafa Kemal'in devrim hareketlerinde en büyük adım 29 Ekim 1923 günü Türkiye'de Cumhuriyet'in ilan edilmesi ile başlamıştır. Cumhuriyet'in ilanı Ada Türkleri arasında da sevinç içinde kutlanmıştır. Bu sevinç gösterileri basında da yansımaları bulmuştur. Dönemin önemli gazetelerinden olan Söz Gazetesi, Cumhuriyet'in ilanından 9 gün önce yayınlanan bir yazısında Cumhuriyet'in ilanından şu şekilde bahsetmektedir:

*"Türkün yüce evladı Mustafa Kemal Paşa, Türk milletinin hür ve müstakil yaşamaya kat'iyen karar verdiğini bütün dünyaya ilan etti. Böylece Türk milleti, hayat ve hürriyetinin müdafii ve muhafızı, bilfiil kendisi olacağını, hakiki mümessili vasıtası ile bildirmiş bulunuyor. Bu Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanı demektir."*²²⁷

1925 yılı itibarıyla 29 Ekim gününün Türkiye'de Cumhuriyet Bayramı olarak ilan edilmesi²²⁸ üzerine Kıbrıs'ın her bir köşesindeki okullarda ve köylerde de kutlamalar yapılmış, her tarafa Türk Bayrakları asılmıştır. Kıbrıs Türk'ü, Söz Gazetesi'nin 17 Ekim 1925 günü attığı manşette de görüldüğü üzere *"Muhterem Gazi'nin açtığı nurlu ve feyizli yolda yürümek her Türk'ün milli vazifesidir."*²²⁹ Bu şekilde düşünen bütün Kıbrıslı Türkler evlerini, dükkânlarını Türk Bayrakları ile donatmışlar, her köşeye Mustafa Kemal'in resimlerini asmışlar, kutlamalar ve fener alayları tertip etmişlerdir. Türkiye Konsolosu Asaf Bey'i tebrik etmek isteyen birçok Türk de Türkiye Konsololuğa gitmiştir. "Cumhuriyet Marşı"nı da dilinden düşürmeyen halk, Cumhuriyet idaresinin gelişinden oldukça memnundur.

1925 yılında açılan Türk Konsololuğunun 1927 yılında nedeni bilinmeyen bazı sebeplerden ötürü lağvedilmiş olması, Kıbrıslı Türkler için üzücü bir hadise olmuştur.²³⁰ Türklerin yoğun istekleri üzerine 1928 yılında yeniden açılan Konsololuğa tekrar Asaf Bey atanmıştır.²³¹ Asaf Bey'i karşılamak için limana giden halk

²²⁷ Ali, Nesim a.g.m., s. 323.

²²⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: 18, İ: 106, C: 1, 19.04.1341 (1925), s. 156-157.

²²⁹ Erdal Yurdakul, a.g.e., s. 69.

²³⁰ Şükrü Sina Gürel, a.g.e., s. 186.

²³¹ Beria Remzi Özoran, "Atatürk İnkılapları ve Kıbrıs Türk'ü (2)", *Türk Kadını Dergisi*, Sayı: 32, Yıl:3, Ocak 1969, s. 29.

“Yaşasın Cumhuriyet, Yaşasın Kemal Paşa!” tezahüratları atmışlardır.²³² Türk Konsolosluğu’na 1936 yılında ise Ekrem İsmail Arar atanmıştır. O seneki 29 Ekim kutlamalarının Konsolosluk çevresinde büyük coşku ve heyecan içerisinde kutlanması İngiliz Hükümeti’ni tedirgin etmiş ve o yılki kutlamalar polis raporuna geçmiştir.²³³

1929 yılı ise Kıbrıslı Türkler için heyecan verici bir olayın yaşandığı bir yıl olmuştur. 1929 yılı Cumhuriyet Bayramı sebebiyle Leymosun Türk Ocağı tarafından Gazi Mustafa Kemal Paşa’ya bir tebrik telgrafı gönderilmiştir:

“Reis-i Cumhur Gazi Paşa Hazretlerine

Ankara

Ulu milletimizin, ulu bayramını tebrik ederiz.

Leymosun Türk Ocağı

29.10.1929”²³⁴

Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın telgrafa verdiği yanıt ise şu şekilde olmuştur:

“Leymosun Türk Ocağı

Kıbrıs

Tebriklerinize teşekkür ederim.

Reis-i Cumhur

Gazi Mustafa Kemal

5.XI.1929”²³⁵

Bir kulübün çekmiş olduğu telgrafa bizzat Mustafa Kemal’in vermiş olduğu bu cevap, Kıbrıs Türkleri için son derece önemli ve de kendilerine değer verildiğinin en güzel örneklerindendir.

2.4.2. Şapka İnkılâbının Kıbrıslı Türklere Yansıması

Mustafa Kemal, 24 Ağustos 1925 günü Kastamonu’ya bir gezi düzenlemiştir. Gerçekleştirdiği gezi sırasında Kastamonu halkına bir konuşma yapan Mustafa Kemal, şimdiye kadar yapmış olduğu ve gelecekte de yapacağı inkılâpların hedefinin

²³² Ali, Nesim, a.g.m., s. 324.

²³³ Şükrü Sina Gürel, a.g.e., s. 187.

²³⁴ Erdal Yurdakul, a.g.e., s. 69; Ali Nesim, a.g.m., s. 324.

²³⁵ Erdal Yurdakul, a.g.e., s. 69; Ali Nesim, a.g.m., s. 325.

Türkiye halkını bir bütün olarak medeni toplumlar seviyesine çıkarmak olduğunu söylemiştir. Ayrıca Mustafa Kemal, şapka giyerek de ilk defa Kastamonu'ya gitmiştir.²³⁶

Mustafa Kemal, 25 Kasım 1925 günü TBMM'de kabul edilen “*Şapka İktisası Hakkında Kanun*” ile şapka inkılâbını gerçekleştirmiştir. Tek maddelik bu kanun şu şekildedir:

*“Türkiye Büyük Millet Meclisi azaları ile irade-i umumiye ve hususiye ve mahalliyeye ve bilumum müessesata mensup memurin ve müstahdemin Türk milletinin iktisa etmiş olduğu şapkayı giymek mecburiyetindedir. Türkiye halkının da umumi serpuşe şapka olup buna münafi bir itiyadın devamını hükümet men eder.”*²³⁷

Mustafa Kemal'in açmış olduğu bu yolda ilerlemekte kararlı olan Kıbrıslı Türk aydınlar, şapka inkılâbını ilk benimseyenler olmuştur. Bu yeni değişim hareketini Kıbrıslı Türk aydın kesim kendileri benimsedikleri gibi diğer Kıbrıslı Türk halkın da benimsemesi için bütün güçleri ile çalışmıştır. 5 Eylül 1925 tarihli Söz Gazetesi'nin “*İHTAR*” başlıklı yazısının yayınlandığı ve yine Söz Gazetesi'nin 12 Eylül 1925 tarihli sayısında da şapka inkılâbını benimsetmek için yazılmış yazılar olduğu bilinmektedir. Ayrıca 5 Eylül tarihli gazetede “*Gazi Paşa Diyorlar ki*” başlığı altında Mustafa Kemal'in medeni kıyafetlere, şapka inkılâbına ve kadınlarının yüzlerini açmaları gerektiğine dair sözleri yayınlanmıştır.²³⁸

Kıbrıs'ta ilk şapka giyen kişi, Mustafa Fadıl Nekipzade'dir. Lefke Belediye Başkanı olan Nekipzade, derhal fesini çıkarmış ve şapka giymiştir. Dönemin Konsolosu Asaf Bey'i de yanına alarak dolaşan Nekipzade'nin bu örnek davranışı, Kıbrıs Türk halkı arasında da hızla yayılmıştır.²³⁹

Şapka İnkılâbının Türkiye'de uygulanması ile birlikte Kıbrıs'ta da birçok Atatürkçü öğretmen ve aydın şapka kullanmaya başlamıştır. Ancak İngiliz sömürge yönetiminin resmi kuruluşlara göndermiş olduğu genelge ile şapka giyilmesi yasaklanmıştır. Yine de çıkartılan karar kamu görevlilerini durdurmakta yeterli olmamıştır. Dönemin hâkimlerinden Mehmet Raif Bey görevine şapka ile gitmiş ve bu tutumun-

²³⁶ Selami Kılıç, “Şapka Meselesi ve Kılık Kıyafet İnkılâbı”, *Ankara Üniversitesi Atatürk Yolu Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 16, 1995, s. 538.

²³⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: 19, İ: 14, C: 1, 25.11.1341 (1925), s. 231.

²³⁸ Beria Remzi Özoran, “Atatürk İnkılâpları ve Kıbrıs Türk'ü (4)”, *Türk Kadını Dergisi*, Sayı: 34, Yıl:3, Mart 1969, s. 26.

²³⁹ Erdal Yurdakul, a.g.e., s. 88.

dan ötürü sömürge yönetimi tarafından Baf'a sürgüne gönderilmiştir. Mehmet Raif Bey buna karşılık sürgünde de şapkasını çıkarmamış ve diğer kamu görevlileri için bir rol model olmuştur. Mehmet Raif Bey'in bu tutumu ile diğer Türk hâkimler de şapka giymeye başlayınca İngiltere bu yeni durumu kabul etmek zorunda kalmıştır.²⁴⁰

İnkılâp hareketi ile lise öğrencileri de şapka kullanmak istediklerini ilgili kişilerden talep etmişler ancak Maarif Başmüfettişi Canon Newham, bu hareketi engellemeye çalışmış ve kendi kurduğu İngiliz okuluna şapka ile gelenleri okula almamıştır. Atatürkçü Türkler arasında büyük tepkiye yol açan bu olay sonrasında 1926 – 1927 öğretim yılından itibaren ortaokul ve liselerde fes kaldırılmış yerine kasket giydirilmesi uygun görülmüştür. İlerici Müftü Hacı Hafız Ziyai Efendi de şapka giymenin küfür sayılmayacağı konusunda fetva vermiştir.²⁴¹

Müftü Hacı Hafız Ziyai Efendi'nin aksine, Türk Kurtuluş Savaşı aleyhinde faaliyette bulunan ve Kuvay-ı Milliyeçilere karşı düşman ile işbirliği yaptıkları için Türkiye'den sınır dışı edilen Yüzelliliklerden²⁴² bazıları Kıbrıs'a gelip İngilizlere sığınmışlardır. Yüzelliliklerden Sait Molla, kendisi gibi gericiler işbirliği yaparak Atatürk inkılâpları aleyhinde söylentiler çıkarmaya başlamışlardır. İngiltere'den parasal destek de gören bu kişiler bu hareketleri ile Kıbrıs Türkünün din duygularını istismar etmeye çalışmışlardır.²⁴³ Bu oluşumun karşısında yer alan ve bu duruma büyük tepki veren Atatürkçü Kıbrıslı Türkler, Sait Molla'nın şapka giyenlerin kâfir sayılacağı gibi sözleri üzerine hocanın bu sözlerini protesto etmişlerdir. 9 Mart 1926 tarihli Söz Gazetesi'nde de bu konu hakkında şu satırlara yer verilmiştir:

“... Bizim ilim adamlarına fazlasıyla muhabbet ve hürmetimiz vardır; fakat ilim ve şeriata iftira edencesine sarf edilen bu uydurma telkinata fazla tahammülümüz yoktur. Vaiz Efendi mevkiinin şeref ve haysiyetini muhafaza etmek ve Vakıf sandığından aldığı parayı helal ola-

²⁴⁰ Erdal Yurdakul, a.g.e., s. 88.

²⁴¹ Ali Nesim, a.g.m., s. 325; Beria Remzi Özoran, “Atatürk İnkılâpları ve Kıbrıs Türk'ü (5)”, *Türk Kadını Dergisi*, Sayı: 35, Yıl:3, Nisan 1969, s. 30.

²⁴² Yüzellilikler meselesi, Türkiye'nin yakın dönem tarihinde karşılaşılan bir olaydır. Milli Mücadele döneminde İtilaf Devletleri ve İstanbul Hükümeti yanlısı, çok farklı meslek gruplarından geniş bir zümrede, Lozan Barış Konferansı sırasında müzakere edilen ve Barış Antlaşması sonucunda genel bir Af Kanunu kapsamı dışında tutularak tespit edilmesi kararlaştırılan 150 kişilik liste içerisinde yer alanlar “Yüzellilikler” olarak adlandırılmışlardır. Murat Yümlü, “Yüzellilikler Meselesi, Mesud Fani ve Risalesi Üzerine Bir İnceleme” *History Studies*, Volume: 2, Issue: 3, 2010, s. 334.

²⁴³ Beria Remzi Özoran, *Mustafa Kemal Atatürk İnkılabı...*, s. 2120; Ali Nesim, a.g.m., s. 326.

rak yemek ve hazmetmek istiyorsa her şeyden evvel ilim adamı olmaya çalışmalıdır...”²⁴⁴

Mustafa Kemal aleyhine propagandalara girişen Sait Molla ve arkadaşları, bu girişimlerinde başarılı olamamışlardır. Gazete çıkarma girişiminde bulunan Sait Molla, bu girişiminde de başarılı olamayacağını anlamış ve Yunanistan’da arkadaşları ile beraber yayınladıkları “İTİLA” adlı gazeteyi Kıbrıs’a getirerek Ada’da yaşayan Türklere göndermeye başlamışlardır. Bu durum Atatürkçü Türkler arasında hiddetle karşılanmıştır. Ada halkının bu öfkesi, Söz Gazetesi’ne gönderdikleri mektuplardan anlaşılabilmektedir:

“Söz Gazetesi Müdür-ü Muhteremi Remzi Beye,

Efendim,

Vatansız bir takım eşhas tarafından Yunanistan’dan neşredilen İTİLA isimli paçavranın 30 numaralı nüshasını takdim ediyorum. Müfsit maksatlarına taraftar bulabilmek emeliyle saf ve necip muhitimize gönderilen ve münderecatı sırf safsata ve herzeden ibaret bulunan bu gazeteyi yollayana iade edilmek üzere gönderiyorum. Lütfen İcra-i iktizası zımında kıymetli tavassutunuzu rica ile arz-ı ihtiram eylerim efendim.”²⁴⁵

Bu durumun üzerine Mehmet Remzi Bey, Sait Molla’yı suçlayıcı bir makale²⁴⁶ yazmış ve de onu Yunan casusu olmakla itham etmiştir. Sait Molla ise Söz Gazetesi aleyhine hakaret davası açmış ve Mehmet Remzi Bey iki ay hapse mahkûm edilmiştir. Ancak asıl amaç Söz Gazetesi’nin kapatılması olduğu için Sait Molla’nın avukatı Mehmet Remzi Bey’den çok yüksek bir ücret istemiştir. Ailesi istenilen bu ücreti ödeyerek matbaayı satılmaktan kurtarmıştır. Türk inkılâplarını korumak pahasına hapse dahi giren Atatürkçü Kıbrıs Türkleri bu inkılâplara olan bağlılıklarını ilelebet sürdürmüşlerdir.²⁴⁷

Mehmet Remzi Bey, 1927 yılında mücadelesini daha iyi sürdürebilmek maksadıyla Ankara Hükümeti’ne müracaat ederek Başbakan İsmet İnönü’ye bir mektup yazmıştır:

²⁴⁴ Beria Remzi Özorun, “Atatürk İnkılâpları ve Kıbrıs Türk’ü (5)”, ... s. 29.

²⁴⁵ A.g.e., s. 30.

²⁴⁶ EK-5: BCA, Fon Kodu: 030.10.0.0, Yer No: 106.695.47, 14.12.1925 tarih ve Kıbrıs’taki Türk okullarındaki öğrencilere şapka giydirilmemesi hususunda mahalli hükümete yapılan müracaat ve Yüzelliliklerden Sait Molla’nın beyanatı ile Söz gazetesinde buna karşılık yayınlanan makale.

²⁴⁷ Beria Remzi Özorun, “Atatürk İnkılâpları ve Kıbrıs Türk’ü (5)”, ... s. 31.

Türkiye Cumhuriyeti Baş Vekâleti Canib-i Âlisine

Pek Muhterem İsmet Paşa Hazretleri

Mukaddime olarak yazacağım sözlerle pek kıymetli olan vaktinizi izâa etmeğe cesaret etmediğimden maruzatımı ber-vech-i âti birkaç satır içinde sıkıştırarak arz ediyorum:

"Söz" matbaa ve gazetesini mahallî bazı içtimâî hukukumuzu müdafaa ve onları temin için tesis ettik. Neşriyata başladığımız esnada Anadolu'nun İstiklâl Harbi zuhur etmiş ve Türkiye'nin en mühim yerleri(nin) düşman istilâsına uğradıklarını nazar-ı dikkate alarak millî davayı da -aczimize bakmayarak- burada müdafaa eylemeği bir vazife telakki eyledik.

Neşriyatımızın o günkü kıymet ve ehemmiyeti Türkiye Matbuat Müdüriyet-i Umumiyesince takdir olunmuş ve Ağaoğlu Ahmet Beyefendi'nin imzası tahtinde idarehanemize bir takdirname gönderilmiştir. İşbu takdirname milletimizin hayat ve istiklâl mücadelesi esnasında bize müteveccih vazifeyi ifaya imkân bulduğumuzu müşir olduğu için bizce mühim bir vesikadır.

Gazetemizin buradaki vazifesinin henüz hitama ermediğine kaniiz; çünkü Türkiye'de yarattığınız ve idare eylediğiniz büyük inkılâptan müteessir ve mutazarrır olanlardan bazıları buraya gelerek gazete neşretmek ve bu suretle muhalefet eylemek istedikleri anlaşılıyor; Filhakika bugünkü Türkiye(nin) herhangi muhalif bir gazetenin neşriyatından müteessir olacak kadar zayıf bir hükümet olmadığını biliyoruz; Lakin adada kalmak mecburiyetinde olan elli bine yakın ırkdaşımızın milli hislerinin muhalif neşriyatla rencide olmasına ve yanlış bir telakkiye imale eylemesine fırsat vermemek için "Söz" ün intişarını idameye çalışmak lazımdır zannederiz.

Mücadele ve mücahidlerin idamesi ve bunların muvaffakiyetle tetvici için mutlaka maddî kuvvetlerle de teçhiz etmek lâzım geldiğini biz zat içimizde bulunmuş ve tecrübe görmüş bir adam sıfatıyla elbette siz de takdir buyursunuz; Öyle anlıyoruz ki muhalifler matbaalarını zenginleştirmiş ve bize rekabet etmek üzere tertibat almışlardır.

Bizim için ittihaz edilen tedabire gayetle mukabele etmek imkânı olmadığından vaziyeti zat-ı âlilerine arz ile muavenetinizi talep eylemeğe karar verdik.

Eğer nokta-i nazarımızın doğru olduğuna kanaat ediyorsanız lütfen bize 12 puntoluk bir kaşa, 16 puntoluk yine bir kaşa ve başlıklara kâfi gelecek kadar 32 puntoluk Türkçe harf gönderilmesine himmet buyurmanızı rica ve istirham ederiz.

Gazetemizin intişarını temin için ayda yedi İngiliz lirası kadar mürettip ücreti de lazımdır.

Kumandan Paşa Hazretleri, maruzatımızı takdire mazhar olduğunu arz eylediğimiz hizmet-i neşriyyemizin mukabil bir ücreti şeklinde telakki buyurmamanızı bilhassa rica ederiz. Çünkü arz eylediğimiz veçhile bu muaveneti vazifemizde devam edebilmek için bir nevi teçhizat ad-

dediyoruz. Vazifemizin burada hitama erdiğine kani iseniz emrediniz, Anadolu'nun herhangi bir mahalline gitmeğe amadeyiz Paşa Hazretleri."²⁴⁸

Başbakan İsmet İnönü, Mehmet Remzi Bey'in bu mektubuna karşılık Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi'nin sahibi Mahmut Bey aracılığıyla Mehmet Remzi Bey'in isteklerinin karşılanmasını kararlaştırmıştır. Mehmet Remzi Bey'in mektubundan tam bir ay sonrasının tarihini taşıyan (24 Şubat 1927) ve "Haçik Kevorkyan Hurufat Dökümhanesi"nden alındığı anlaşılan bir faturaya göre, "*Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi sahibi Mahmut Beyefendi vasıtasıyla Kıbrıs'ta Lefkoşa'da Söz Gazetesi sahibi Mehmet Remzi Bey'e; 90 liralık ve 180 adet 12 puntoluk, 85 liralık ve 170 adet 16 puntoluk ve 65 liralık ve 250 adet 36 puntoluk*" harf satın alınmış ve "*4 liralık iki adet sandık ve ambalaj*" ücreti ile "*6 lira 10 kuruşluk istihlâk pulu*" dâhil olduğunda toplam olarak "*Yalnız iki yüz elli lira on kuruş*" harcanmıştır.²⁴⁹

Harflerin satın alınması ile gönderme hazırlıkları tamamlanmış ve Ada'ya gönderilmiştir. Bu iş ile görevlendirilen Hazine-i Evrak kâtibi Mahmut Nedim Bey, Başbakanlık Müsteşarlığı'ndan aldığı emir üzerine Mehmet Remzi Bey'e bir mektup yazarak, harflerin eline geçer geçmez kendisini bilgilendirmesini istemiştir. Ayrıca Mehmet Remzi Bey'in talep ettiği maddi istek de kabul edilmiştir.

Mehmet Remzi Bey'e ve gazetesi Söz'e yapılan maddi yardımın miktarı tam olarak bilinmemektedir. Mustafa Kemal'in bu alandaki yardımları Naşit Hakkı Uluğ'a göre Hâkimiyet-i Milliye Başyazarı Mahmut Soydam tarafından yürütülmüştür.

*"...Mahmut Bey, önceleri her üç ayda bir sonraları iki ayda az da olsa muayyen bir paranın İstanbul'dan özel bir adresten Lefkoşa'ya gazete sahibine yollanmasını emretti..."*²⁵⁰

2.4.3. Medeni Kanunun Kabulü ve Kadın Hakları

Ankara Hükümeti, 17 Şubat 1926 günü TBMM'de yapılan görüşmeler sonucunda İsviçre Medeni Kanunu'nu örnek alarak yeni bir kanun oluşturmuş ve yeni

²⁴⁸ Mehmet Demiryürek, *Cumhuriyet Hükümetleri, Atatürk Devrimleri...*, s. 154-155.

²⁴⁹ EK-6: BCA, Fon Kodu: 030.10.0.0, Yer No: 28.159.2, 08.03.1927 ve Kıbrıs'ta Söz Gazetesi sahibi Mehmet Ramazan Bey'e gönderilen matbaa harflerinin teslim edildiğini bildiren belge.

²⁵⁰ Cemalettin Ünlü, a.g.e., s. 63.

Türk Medeni Kanunu'nu kabul etmiştir.²⁵¹ Cumhuriyet'in ilanından sonraki bu süreçte liberal bir devlet politikasının yürütülmesi ve Pazar ekonomisine geçilmesi fikri benimsenmiştir. Böyle bir sisteme geçebilmek için de hukuk reformunun yapılması gerekmektedir. Bu bağlamda Medeni Kanun'un bu tarz bir politika yürüten bir Batı ülkesinden alınması da önemlidir.

Atatürk bir konuşmasında *"Ülkeler çeşitlidir; ancak, uygarlık tektir. Bu sebeple, Türkiye bu uygarlığa katılmak zorundadır"* diyerek medeniyet alanında gelişmiş ülkelerin seviyesine ulaşılması gerektiğini vurgulamıştır.²⁵²

1926 yılında kabul edilen Medeni Kanun ile hukuki bakımdan kadın erkek eşitliği kabul edilmiş ve kadınların ikinci sınıf vatandaş olmasının önüne geçilmeye çalışılmıştır. Nasıl ki yapılan her inkılâp Anadolu halkı tarafından benimsenmişse Kıbrıs Türk halkı da Medeni Kanun'a da ayak uydurmuştur.

Kıbrıs Adası'na İngiliz yönetimi geldiği zaman Kıbrıs'ta Osmanlı yönetiminin kalma yasalar vardı. Bu yasalar Müslüman halk için devam ettiği halde Hristiyan halk için yeni yasalar yapılmıştı. Böylelikle evlilik ve miras ile ilgili dini yasalar Kıbrıs Türkleri arasında uzun süre geçerliliğini korumuştur. Bu durum kadının toplumsal hayattaki yerini almasında kolaylıklar sağlamıştır. Atatürk'ün uygulamış olduğu kıyafet inkılâbı da kısa sürede Ada'da uygulanmış ve Türk kadını daha modern bir görünüme kavuşmuştur. Örneğin 1925 yılında gösterimde olan bir tiyatro oyununu kadın ve erkeklerin birlikte izlemeleri, Medeni Kanun'un vermiş olduğu hakların Kıbrıs Türkleri arasında ne kadar hızlı uygulandığının bir kanıtıdır. Aynı zamanda kadın öğretmenler de eğitim alanında yerlerini alarak Kıbrıs Türk halkının çağdaş ve ileri bir toplum olmasında erkekler kadar etkili olmuşlardır.²⁵³

Bu dönemde Kıbrıs'ta çıkan önemli gazetelerden bir tanesi olan Ses Gazetesi'nin birinci sayısında, Mustafa Midhat Bey'in²⁵⁴ eşi Ulviye Hanım "U" mahlası ile *"Kıbrıs Kadınlığına"* başlıklı yazısı ile Atatürk'ün Türk kadınına vermiş olduğu hakları övmekte ve konuyu Kıbrıs Türk kadınlarına getirerek şu şekilde devam etmektedir:

²⁵¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt:22, İ: 57, C: 1, 17.02.1926, s. 229-234

²⁵² Bilge Öztan, "Medeni Kanun'un Kabulünün 70. Yılında Aile Hukuku", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 44, Sayı: 1, Ankara, 1995, s. 80.

²⁵³ Ali Nesim, a.g.m., s. 338.

²⁵⁴ Dönemin lise tarih öğretmeni.

“Yanıbaşımızdaki kardeşlerimiz bu kadar yükselir, bütün dünya kadınlığı, bu kadar çalışırken adamızdaki Türk kadınlığı hala derin bir uykuda. Yükselme ve ilerleme âleminde kadınlarımızda maalesef hiç kılmıdanış yok. Bizi dünya kadınlık inkılâbının çok gerisinde bırakan bu hareketsizliğimize en büyük sebep tahsilimize itina etmeyişimizdir. Kadınlığa yakışan mevkie yükselmemiz için ilk yapacağımız şey okumak, çok okumaktır...”²⁵⁵

1938 yılında Vali Sir Reginald Palmer, “Kıbrıs Müslümanları İçin Bir Aile Kanunu” hazırlatmaya karar vermiş ve komisyon kurulmuştur. Söz Gazetesi’nin “Yarın Yeni Yula Giriyoruz” başlığı altında yer verdiği yazıda ise “...1938 senesinin bizce en önemli hadiselerden biri de bazı içtimai meselelerin halli için hükümet tarafından bir komisyon tayin edilmesidir. Komisyonun alacağı kararları sabırsızlıkla bekliyoruz...” diyerek Türk halkının beklentileri dile getirilmiştir. Vali’nin 23 Kasım 1938 günü yapmış olduğu konuşmasından da anlaşıldığı üzere; Müslümanların nikâh, boşanma, yetimlerin valiliği gibi konuların kanun çerçevesine alınması gerektiğini ancak bu yeni kanunun başka memleketlerin kanununu taklit şeklinde değil, Ada halkının ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde olacağı belirtilmiştir.²⁵⁶

1939 yılının Ocak ayında bahsi geçen konular kanunlaştırılmış ve yayımlanmıştır. Ancak kanun tasarıları Kıbrıslı Türk aydınları ve avukatları memnun etmemiş. Birbirine zıt kanun maddelerinin bulunduğu tasarıda tek olumlu madde poligaminin yasaklanmasıdır.

Görüldüğü üzere Atatürk’ün izinde giden Kıbrıslı Türkler, Atatürk’ün uygulamaya koyduğu her inkılâp hareketini benimsemiş ve uygulamaya çalışmıştır.

2.4.4. Rakam ve Harf İnkılâpları İle Çağdaş Eğitim Seviyesinin Yükselmesi

Mustafa Kemal, muasır medeniyetler seviyesinde bir toplum yaratmanın önünde ki engellerden bir tanesi olarak da Arap alfabesini görmüştür. Osmanlı İmparatorluğu döneminde İslamiyet’in de etkisi ile Arap alfabesinin kullanılıyor olması, yeni Türkiye Cumhuriyeti’nin ilanında sonraki dönemde bazı tartışmaların yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Mustafa Kemal ve arkadaşları, Türk milletinin eğitim ve

²⁵⁵ Sabahattin İsmail ve Engin Birinci, *Atatürk Döneminde...*, s. 254.

²⁵⁶ Erdal Yurdakul, a.g.e., s. 87.

kültür seviyesini yükseltmek, milli kültür duygusunu oluşturabilmek ve de çağdaş uygarlık seviyesine yükselebilmek amacıyla 20 Mayıs 1928²⁵⁷ günü yeni Rakamları kabul ederken aynı zamanda Harf Devrimini de gerçekleştirmiştir. Yeni harfler 1 Kasım 1928 günü “*Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun Layihası*” kanun teklifiyle gerçekleştirilen meclis oturumunda kabul edilmiştir.²⁵⁸

Mustafa Kemal, 23 Ağustos 1928 günü Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi vermiş olduğu bir röportajında yeni Türk harflerinin kullanımından duyduğu memnuniyeti şu şekilde ifade etmiştir:

*“İlk fırka kumandanı olduğum Tekirdağ’ını da 14 sene sonra ziyaret edebildim. Bundan çok memnun ve mütehassısım. Fakat daha çok memnun ve münşerih olduğum nokta şudur: Tekirdağlı vatandaşlarım daha şimdiden yeni Türk harflerini yazıp okumayı hemen öğrenmişlerdir diyebilirim. Memurların kâffesini bizzat imtihan ettim. Sokaklarda ve dükkânlarda halk ile temaslar yaptık. Arap harfiyle hiç yazmak okumak bilmeyenlerin Türk harfleriyle derhal ünsiyet etmiş olduklarını gördüm. Henüz ortada salâhiyettar makamın tasdikinden geçmiş bir rehber olmadan, henüz mektep muallimleri delâlet faaliyetine geçmeden, yüce Türk milletinin hayırlı olduğuna kanaat getirdiği bu yazı meselesinde bu kadar yüksek şuur ve intikal ve bilhassa isticlal göstermekte olduğunu görmek, benim için cidden büyük, çok büyük saadettir....”*²⁵⁹

Aynı şekilde Mustafa Kemal’in İstanbul Belediye Reisine 16.09.1928 günü vermiş olduğu demeç de memnuniyetini ortaya koymaktadır:

*“...Büyük milletimizin bir kat daha inkişaf ve tealisini temin edecek olan yazı inkılâbının fiilen başlaması, buradaki ikametim zamanına tesadüf etti. Bu benim için kıymetli bir hatıradır...”*²⁶⁰

Daha önce Şapka Kanunu’nun benimsenmesi gibi yeni harfler de aydın Kırısılı Türkler tarafından zaman kaybetmeden benimsenmiştir. 12 Ağustos 1928 tarihli Söz Gazetesi de harf inkılâbı haberini şu şekilde vermiştir:

“Yeni Harfler

*Latin harflerinin tetkik ve tespitiye memur komisyon, vazifesini ikmal etmiş ve karar kıldığı şekli, Reis-i Cumhur hazretlerine takdim etmiştir. Kabul edilen şekil yakında neşredilecek ondan sonra kamun layihası ile Büyük Millet Meclisine verilecektir.”*²⁶¹

²⁵⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: 4, İ: 78, C: 2, 20.05.1928, s. 202-208.

²⁵⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: 5, İ: 1, C: 2, 01.11.1928, s. 7.

²⁵⁹ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri I-III, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2006, s. 480.

²⁶⁰ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri I-III, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2006, s. 481.

²⁶¹ Ali Nesim, a.g.e., s. 333.

23 Ağustos 1928 tarihli Söz Gazetesi'nde "*Muallim Cemiyeti ve Mukarreratı*" başlıklı uzunca bir yazı yayınlanmıştır. Yayınlanan yazıda, Kıbrıs Türk Muallimin Cemiyetinin senelik kongresini yaptığını ve doğrudan doğruya mekteplerimizi alakadar eden mühim kararlar alındığı bildirilmektedir. Yazıda Muallim Teki Bey, "*Türkiye'de Latin Harfleri kabul edilirse bizde dahi tatbik edilmesi lazım geldiğini ve burada bir avuç Türkün milletimizden maddi ve manevi imkân olmadığı*" bildirerek şu maddenin kabulünü talep etmiştir: "*Latin Harfleri Türkiye'de kabul edildiği zaman, Kıbrıs'ta da aynen kabulü ve beynelmilel rakamların şimdiden mekteplerde tatbiki.*"²⁶²

Gerçekleştirilen tüm kampanyalar etkisini göstermiş ve yeni ders yılında eğitimin yeni harfler ile olmasına karar verilmiştir. Eğitim Müdürü Mr. Newham'ın aldığı bu karar, Türk okul müdürleri ve köy öğretmenlerine gönderilmiş ve gerekli hazırlıkların yapılması bildirilmiştir. Kıbrıs Hükümeti de Türkçe yapılacak yazışmalarda yeni harflerin kullanılabileceğini Resmi Gazete'de ilan etmiştir.²⁶³

Yeni harflerin Kıbrıslı Türk halka öğretilmesi de Kıbrıslı Türk aydınlar tarafından açılan kurslar ile gerçekleştirilmiştir. 13 Eylül 1928 tarihli Söz Gazetesi "*Yeni Harfleri Benimsemek Vazifemizdir*" başlıklı yazı ile şu çağrıda bulunmuştur:

*"Aziz Gazinin necip milletinden aldığı intiba ve ilhamdan yarattığı mukaddes inkılâp devam ediyor... Türkiye'de olduğu gibi Türkiye dışındaki Türk münevverlerine düşen vazife yeni harfleri benimsemek ve derhal tatbik koymaktır. Her tarafta gece mektepleri açılmalı ve bunlarda, kulüpler de vazife almalıdır... Mukaddes inkılâbın bu kısmındaki muvaffakiyeti pek mühim ve şümullüdür... On sene sonra yeryüzündeki Türkler, inşallah, hep aynı şekilde okuyup yazacaktır. Bu ne büyük bir saadet olacaktır... Böylece yekdiğerine mütehassir Türk kalpleri birleşecektir..."*²⁶⁴

Harf inkılâbının Kıbrıs'taki öncülüğünü diğer Kıbrıslı aydınlar ile beraber Söz Gazetesi'nin sahibi olarak tanıdığımız Mehmet Remzi Bey (Okan) yapmıştır. Ancak gazetenin sadece adının ve yazı başlıklarının yeni harflerle çıkması yetersiz kalmıştır. Bu ihtiyaçtan ötürü çok dar imkânlar dâhilinde Almanya'dan harf siparişi edilmiştir. Büyük bir rastlantı sonucu aynı firmaya Türkiye'den de harf siparişi verilmiştir. Alman firması, Türkiye Hükümeti adına düzenlediği faturaya Söz Gazete-

²⁶² Sabahattin İsmail ve Engin Birinci, *Atatürk Döneminde...*, s. 214.

²⁶³ Beria Remzi Özorun, *Mustafa Kemal Atatürk İnkılabı...*, s. 2122.

²⁶⁴ A.g.e., s. 2122-2123.

si'nin hesabını da eklemiştir. Türkiye'de bu işleri düzenlemekle görevli kişi olan Gazeteci Naşit Hakkı (Uluğ), durumu Mustafa Kemal'e arz ettiği vakit; "*Hay hay, Söz'ün siparişi de tarafımızdan ödensin, Kıbrıs'ta Türk sesi sönmesin*" demiştir. Alman firması bu durumu Söz Gazetesi sahibi Mehmet Remzi Bey'e bildirmiştir. Bu durumun kendisi için büyük bir teşvik yarattığını söyleyen Mehmet Remzi Bey, gazete okurlarına duyurduğu üzere Türkçe harflerle yayın yapmaya başlamıştır. Ancak belirli bir süre Osmanlıca harflere de yer vermiştir.²⁶⁵

Türk Hükümeti'nin bu dönemde Söz Gazetesi'ne ikinci defa göndermiş olduğu harfler ile de 15 Ekim 1930 tarihinde gerçekleşen Kavanin Meclisi seçimleri²⁶⁶ boyunca Söz Gazetesi'nin yeni harfler ile çıkması sağlamıştır.²⁶⁷ Ancak yeni harfleri öğrenmek, özellikle orta yaş sınıf insanlar için zor olduğundan ötürü gazetenin tirajı düşmüştür.²⁶⁸

Toplum karşısındaki görevlerini unutmayan Türk kulüpleri de yeni harfleri bilmeyen öğretmenlere, öğretmenlik yapma görevini üstlenmişlerdir. Yetişkinler için kasabalarda gece mektepleri açmışlar ve birçok öğretmenin yanı sıra yetişkin Kıbrıslı Türklerin de kısa sürede yeni harfleri öğrenmelerine yardımcı olmuşlardır. Latin harflerini daha önceden bilen ya da öğrenmiş olan öğretmenler de hem öğrencilere hem de yetişkinlere yeni harfleri öğretmek için seferber olmuşlardır. Hiçbir karşılık beklemeden yapmış oldukları girişimler sonucunda binlerce Kıbrıslı Türk, cahillikten kurtularak okuma yazmayı öğrenmiştir. Bu sayede Kıbrıs Türk toplumu dünyada okuryazar oranı yüksek olan toplumlar arasında yerini almıştır.²⁶⁹

²⁶⁵ Beria Remzi Özorun, *Mustafa Kemal Atatürk İnkılabı...*, s. 2123; Erdal Yurdakul, a.g.e., s. 60.

²⁶⁶ Harid Fedai, *Kıbrıs'ta Masum Millet Olayı*, KKTC Turizm ve Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1986, s. 15.

²⁶⁷ EK-7: BCA, Fon Kodu: 030.10.0.0, Yer No: 83.548.2, 29.2.1929 tarih ve Kıbrıs Lefkoşa'da çıkan Söz gazetesine matbaa harfleri gönderildiğini gösteren belge.

²⁶⁸ Havva Arslan, İngiliz Sömürge Yönetiminde Kıbrıs Türk Basını: Söz Gazetesi Örneği (1921 – 1946), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2004, s. 23.

²⁶⁹ Beria Remzi Özorun, *Mustafa Kemal Atatürk İnkılabı...*, s. 2123-2124; Beria Remzi Özorun, "Atatürk İnkılapları ve Kıbrıs Türk'ü (6)", *Türk Kadını Dergisi*, Sayı: 37, Yıl: 4, Haziran 1969, s. 28.

2.4.5. Dil İnkılâbı ve Kıbrıslı Türklere Yansıması

Dil İnkılâbı, 12 Temmuz 1932 günü Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin kuruluşu ile başlamaktadır. Amaç Türkçenin, Arapça ve Farsça kökenli sözcüklerden arınmasını sağlamak ve Türkçeyi ulusal bir yazı ve konuşma dili haline getirmektir.²⁷⁰

Kıbrıs Türklerinin, harf devrimini kısa sürede benimsemesi ve Latin harflerini kullanarak yazı yazmaya başlaması ile birlikte dil devrimi de Kıbrıslı Türkler tarafından kısa sürede benimsenmiştir. Atatürk'ün öncülüğünde kurulan Türk Dil Encümeni'nin ürettiği ve Ulus Gazetesi ile duyurduğu yeni Türkçe kelimeler, ilerleyen zaman diliminde Kıbrıs Türk basını tarafından da kullanılmaya başlanmıştır. Ses Gazetesi bu konuda öncülük yapan ilk gazetelerden biri olmuştur. Ancak Ses Gazetesi'nin kullanmış olduğu Türkçe kelimeler, yenilik bakımından anlaşılması zor kelimeler olmuştur. Örneğin 24 Haziran 1935 tarihli gazetede yayınlanan yazı da “Dünya” kelimesi yerine “Acun”, “Millet” kelimesi yerine “Budun”, “Halk” kelimesi yerine “Kamu”, “Vazife” kelimesi yerine “Ödev” vb. kelimeler kullanılmıştır.²⁷¹

Dil İnkılâbının yalnızca okullarda verilen eğitim ile sağlanamayacağı bilindiği için toplum içerisinde yer alan öğretmenlerin, yazarların, gazetecilerin, iletişim araçlarının ve topluma hitap eden kimselerin sürekli bu kelimeleri kullanması ile bu kelimelerin kalıcılığı artırılmaya çalışılmıştır. Gazetelerin rolü burada büyük olmuştur. Örneğin Ses Gazetesi bir sayısında us (akıl), beden (vücut), uyumlu (ahenkli), izerlenir (müteessir olur), ulus (millet) vs. gibi öz Türkçe kelimeler yayınlayarak okuyucuya yeni kelimelerin anlamlarını bu şekilde tanıtmıştır. Ayrıca Ses Gazetesi'nin Mustafa Kemal'den Büyük Önder ya da Ulu Türk Önderi olarak bahsettiği bilinmektedir.²⁷²

Söz Gazetesi de yayınlarında öz Türkçe kelimelere genişçe yer vermiş ve de kelimelerin yanlarında açıklamalarını da vermiştir. Ayrıca Söz gazetesi, gazetenin ayrı bir köşesinde Türkçe sözlük vererek Osmanlıca kelimelerin Türkçe karşılıklarını vermiştir.

²⁷⁰ Zeynep Korkmaz, “Atatürk ve Dil Devrimi”, <http://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=355584> (e.t. 05.04.2015)

²⁷¹ Sabahattin İsmail ve Engin Birinci, *Atatürk Döneminde...*, s. 231.

²⁷² A.g.e., s. 232.

5 Ekim 1934 tarihli Söz Gazetesi, “*Türk Dili İçin Bayram Yapılıyor*” başlığı altında “*öz Türkçenin derleme işinin yıldönümü münasebetiyle 26 Eylül’de Türkiye’nin her semtinde bayram yapıldığı ve halk evlerinde halk türküleri söylendiği*” duyurmaktadır.²⁷³ Ayrıca “*o gün çıkan bütün gazetelerin öz Türkçe basıldığı*” ilave edilmektedir. Yine 16 Ekim 1934 tarihli Söz gazetesi “*Kendi Dilimizle Büyük Önder Kamuyu Kutluyor*” başlığıyla verdiği haberde Mustafa Kemal’in şu kutlama mesajını yayımlamaktadır:

“Dil bayramından ötürü, Türk Dili Araştırma Kurumu genel özeğinden, ulusal kurumlardan, türlü orunlardan birçok kutunbitingler aldım. Gösterilen özel duygulardan çok kıvanç duydum. Ben de kamuyu kutlarım.

Gazi Mustafa Kemal”²⁷⁴

Gazete, mesajın altında metnin içinde geçen bazı öz Türkçe kelimelerin anlamlarını da vermiştir. Bu kelimeler şu şekilde sıralanmıştır:

Önder: lider, yani siyasi fırkadan en büyük zat, sevk ve idare eden

Kurum: cemiyet, teşekkül

Genel: umumi

Özeğinden: heyetinden

Ulusal: milli

Orunlar: mevki

Kutunbitik: tebrik name

Özel: samimi-can ve yürekten

Kıvanç: memnuniyet

Kamu: cümle, umum

2.4.6. Soyadı İnkılâbı ve Kıbrıs Türkleri

Türkiye Cumhuriyeti’nde 1934 yılına kadar hiçbir vatandaş soyadı kullanmamıştır. Bu eksiklik vatandaşlar arasında yalnızca isimleriyle anıldıkları için resmi dairelerde ve toplum ilişkilerinde karışıklıkların yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Yaşanan tüm bu aksaklıkların giderilmesi ve sosyal ilişkilerin belirli bir düzende seyir etmesi için 1934 yılının Haziran ayında 2525 Sayılı Soyadı Kanunu ilan edilmiş

²⁷³ Sabahattin İsmail ve Engin Birinci, *Atatürk Döneminde...*, s. 233; Erdal Yurdakul, a.g.e., s. 68.

²⁷⁴ Sabahattin İsmail ve Engin Birinci, *Atatürk Döneminde...*, s. 234; Erdal Yurdakul, a.g.e., s. 67.

ve her Türk vatandaşının bir soyadı alması zorunlu tutulmuştur.²⁷⁵ Ulu önder Mustafa Kemal'in soyadını ise Türk ulusu adına TBMM vermiştir. 24 Kasım 1934 günü 2587 Sayılı kanun ile Mustafa Kemal'e ATATÜRK soyadının verilmesi uygun görülmüştür.²⁷⁶ Ayrıca Mustafa Kemal'e verilmiş olan Atatürk soyadının başka kişiler tarafından kullanılması engellenmiş ve bu konu 17.12.1934 tarihinde 2888 Sayılı kanun ile resmileştirilmiştir.²⁷⁷

Türkiye'de yaşanan bu yeni gelişmeler Kıbrıs'ta da etkisini göstermiş ve hiçbir baskı ve zorlama olmaksızın Kıbrıs Türkleri arasında soyadı alan kişiler olmuştur. Türkiye'de kabul edilen Soyadı Kanunu'nu Kıbrıs halkına duyuran ise Söz Gazetesi olmuştur:

*"...TBMM'de kabul edilen soyadı kanunu, 2 Temmuz 1934 tarihli resmi gazete ile neşrolunmuştur. Kanun neşri tarihinden 6 ay sonra muteberdir. Bu itibarla 2 Ocak 1935 tarihinde mevkii tatbiki girmiş olacaktır. Kanuna göre her Türk öz adından başka soyadı taşımaya mecburdur. Söyleyişte, yazışta ve imzada öz ad önde soyadı sonra kullanılacaktır..."*²⁷⁸

Gazetede yayınlanan bu haber ile Kıbrıslı Türkler yoğun bir şekilde soyadı almaya başlamış ve herkesin bir soyadı olmuştur. Bu kişiler arasında soyadını bizzat Atatürk'ten almış şanslı kişiler de olmuştur. Mehmet Remzi Bey'e Okan, Necati Bey'e Özkan, Fatin Bey'e de Güvendiren soyadı bizzat Atatürk tarafından verilmiştir.²⁷⁹

2.4.7. Atatürk Döneminde Türkiye-Kıbrıs Kültürel İlişkileri

Atatürk Dönemi olarak adlandırılan 1919 – 1938 döneminde Kıbrıs halkı ile birçok kültürel ve sportif faaliyetler gerçekleştirilmiştir. İlk olarak 1920 yılından itibaren Türkiye'nin milli hava gücü oluşturmaya amacıyla düzenlenen "Büyük Tayyare Piyangosu" Kıbrıs'ta satılmaya başlamıştır. Kıbrıs Türk halkı bu kampanyaya yoğun bir ilgi göstermiştir. 1929 yılının Nisan ayında Darülbeyi Heyeti Ada'yı ziyaret ederek etkinliklerde bulunmuşlardır. Aynı yıl içerisinde Konsolos Asaf Bey'in orga-

²⁷⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: 23, İ: 71, C: 1, 21.06.1934, s. 245.

²⁷⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: 25, İ: 7, C: 1, 24.11.1934, s. 35.

²⁷⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: 25, İ: 18, C: 1, 17.12.1934, s. 203.

²⁷⁸ Erdal Yurdakul, a.g.e., s. 91.

²⁷⁹ A.g.e., s. 92-93.

nizasyonu ile beş Kıbrıslı Türk genci, Türkiye Cumhuriyeti Muallim Mektebi'ne burslu olarak gönderilmişlerdir. Aynı zamanda Türkiye Konsolosluğu'nun girişimi ile Türkiye'de şehit çocuklarına bakmak amacıyla kurulan Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin bir şubesi de Lefkoşa'da açılmış ve Kıbrıs Türklerinden bir yönetim kurulu oluşturulmuştur.²⁸⁰ 1930 yılına gelindiğinde Dar-ül-Fünun futbol takımının Mart ayında Ada'ya gelip futbol müsabakası gerçekleştirmek için girişimlerde bulunduğu bilinmektedir. Aynı yılın Mayıs ayına gelindiğinde Ses ve Saz Heyeti konser vermek için Ada'ya gelmiştir. Haziran ayında ise Türk bayraklı Gerze Vapuru, Mağusa Limanı'na uğramıştır. Mağusa'yı gezen vapur yolcuları, Kıbrıslı Türk halk tarafından büyük coşku ile karşılanmıştır. 1931 yılında Türkiye'nin en iyi pehlivanlarından Dramalı Hasan, Petriçli Hüseyin ve İstanbullu Ethem Efendiler Ada'yı ziyaret ederek güreşler yapmışlardır. Aynı yıl içerisinde ünlü ses sanatçısı Münir Nurettin Selçuk Ada'yı ziyaret ederek konserler verirken Darülbekai Heyeti de Ada'ya ziyarette bulunarak temsiller sunmuştur. 1932 yılında ise aralarında meşhur kemani Sadi Bey ve Refikası Eftalya Hanım'ın bulunduğu "Darülelhan Grubu" tiyatro gösterisi sunmak amacıyla Ada'ya gitmiştir. Aynı sene Seyhan Futbol takımına mensup 50 kişilik Adanalı Sporcu kafilesi 16 - 24 Nisan 1932 tarihinde Kurban Bayramı'nda Ada'ya gelerek Lefkoşa Türk Futbol takımı ile büyük coşkular ve milli heyecan yaratan maçlar yapmışlar. Çukurova takımı Mağusa ve Lefkoşa'da büyük kalabalıklar tarafından karşılanmıştır. Maç Ada'nın dört bir yanından gelen binlerce kişi tarafından ve Türkiye Konsolosu Muhittin Bey ve Türk toplumu ileri gelenleri tarafından da izlenmiştir. Takım Larnaka Limanı'ndan büyük bir kalabalık ve Lefkoşa'dan giden araç konvoyu tarafından gözyaşlarıyla uğurlanmıştır. Takım mensupları geri dönünce Adana'da yayınlanan "Türk Sözü" ve "Mersin" Gazetelerinde Kıbrıs izlenimlerini anlatan yazılar yayınlamışlardır.²⁸¹ 1935 yılına gelindiğinde ise Ertuğrul Saadettin yönetimindeki "Türk Akademi Tiyatro Heyeti Otello" piyesi yedi defa oynanmıştır.²⁸² 1938 yılında Türk Donanmasının Hamidiye isimli eğitim gemisinin Kıbrıs'ın Magosa Limanı'na iki günlük bir ziyarette bulunduğu bilinmektedir. Türk toplumu tarafından

²⁸⁰ Makbule Sarıkaya, "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Bir Sosyal Hizmet Kurumu: Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti", *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 34, Erzurum, 2007, s. 328.

²⁸¹ Şükrü Sina Gürel, a.g.e., s. 187.

²⁸² Sabahattin İsmail, "Atatürk'ün Kıbrıs'a ve Kıbrıs Türklerine Verdiği Önem (1. Bölüm)", *Müdafaai Hukuk Dergisi*, Sayı: 36, Ağustos 2001;

http://mudafaai-hukuk.com.tr/arsiv/agustos01_12.html (e.t. 06.05.2015)

yoğun ilgi ile karşılanan ziyaret İngiliz Hükümeti tarafından endişe uyandırır da Türk yetkililer de İngiltere'yi tedirgin edici davranışlardan kaçınılması için halkı uyarmıştır.²⁸³

Atatürk'ün Kıbrıs'a vermiş olduğu önemi, Cumhurbaşkanlığı döneminde Türkiye ile Kıbrıs arasındaki yukarıda bahsi geçen kültürel faaliyetlerle anlamak mümkündür. Atatürk döneminde gerçekleştirilen bu kültürel ve sportif faaliyetler, dönemin zor şartlarına karşın Kıbrıs Türkleri arasında milli bilincin gelişmesinde etkili olmuştur. Bütün bu faaliyetler Kıbrıs Türkünün kültürünü, dilini, özünü her zaman hatırlamasını ve Türkiye ile bağıını güçlendirerek Türk toplumu arasında milli heyecan yaratmayı amaçlamıştır. Aynı zamanda bu faaliyetler, Türkiye Cumhuriyeti'nin Kıbrıs'a yönelik gerçekleştirdiği milli bir politikasının olduğunu da ortaya koymaktadır.

2.4.8. Atatürk'ün Vefatı ve Kıbrıs Türkleri

10 Kasım 1938 günü, Ulu Önder Mustafa Kemal Atatürk vefat etmiştir. Atatürk'ün ölüm haberi Kıbrıs'ta duyulur duyulmaz Kıbrıslı Türkler, büyük üzüntü yaşayarak ulusal yasa gömülmüştür. Atatürk'ün, Kıbrıs Türk halkı için taşıdığı değer çok büyüktür. Çünkü Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti'nde uygulamaya koyduğu bütün inkılâp hareketlerinde Kıbrıslı Türkleri de unutmamış ve Kıbrıs Türk halkının, Anavatan olarak gördükleri Türkiye'nin manevi olarak bir parçası olduğunu hissettirmiştir. Atatürk'ün beklenmedik ölümü karşısında şaşırarak Kıbrıslı Türkler, bu günden sonra Ata'nın emanetlerine daha da sıkı sarılarak, İngiliz yönetiminin yaşattığı sorunlara ve Rumların Enosis propagandalarına karşı direnerek özgürlük ve bağımsızlık yolunda emin adımlarla ilerlemişlerdir.²⁸⁴

Atatürk'e gönülden bağlı olan Kıbrıs Türk halkı, Ata'nın ölümünden on gün sonra mevlit okutmuştur. Ayrıca Atatürk'ün aziz hatırası için hazırlanmış olan bir belgeselin yayınlanması ise İngilizlerin engeline takılmıştır. 1931 isyanı sonrasında uygulanan kurallar gereği basına getirilen sansür, bu belgeselin yayınlanmasına mani olmuştur. Yaşanan bu üzücü hadisenin üzerine Lefkoşa'daki Türkiye Konsolosu du-

²⁸³ Şükrü Sina Gürel, a.g.e., s. 189.

²⁸⁴ Ahmet C. Gazioğlu, *Enosis Çemberinde...*, s. 311-312.

rumu Ankara Hükümeti'ne bildirmiştir. Ancak Atatürk'ün filmi Ada'daki baskı dönemi sona erene kadar yani 1940 yılına kadar gösterime girememiştir.²⁸⁵

Kıbrıslı Türkler, Mustafa Kemal'in tarih sahnesine çıktığı ilk andan itibaren Mustafa Kemal'e bağlılıklarını göstermişler ve Mustafa Kemal'in açtığı yolda ilerlemeyi bir borç bilmişlerdir. Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra kendilerini Mustafa Kemal'in Türkiye'sinin bir parçası olarak görmüşler ve bu uğurda birçok defa fedakârlıkta bulunmuşlardır. Mustafa Kemal de Kıbrıs Türkünü hiçbir zaman yalnız bırakmamış, onlara Türkiye'nin bir parçası olduklarını hissettirmiştir. İşte yaşanan bu karşılıklı sevgi saygı çerçevesi içinde Mustafa Kemal'in vefatı Kıbrıs Türkünü derinden etkilemiştir.

2.4.9. Atatürk Döneminde Kıbrıslı Rumların Enosis Faaliyetleri

Osmanlı İmparatorluğu, XIX. yüzyılın sonlarına doğru giderek zayıflamış ve sürekli toprak kayıplarının yaşandığı bir çöküş dönemine girmiştir. O yıllarda imparatorluğun dış politikası da elinde bulunan toprakları korumak ve mümkün oldukça az toprak kaybetmek olarak şekillenmiştir. İmparatorluğun bu zayıf döneminde Balkanlar'da çıkan ayaklanmalar sonucunda büyük toprak kayıpları yaşanmıştır.²⁸⁶ Özellikle Yunanistan'ın bağımsız olması ile birlikte Megali İdea hedefi çerçevesinde bütün Rumların Yunanistan'a bağlanmasını öngören bir fikir ortaya çıkmıştır. Yunan milliyetçiliğinin yarattığı Megali İdea, Kıbrıs'ta yaşayan Rumları da kapsadığı için Kıbrıs uzun yıllar karışıkların yaşandığı bir coğrafya olmuştur. Bu noktada Ada'da ilk isyan girişimleri 1821 yılında Yunan isyanının yaşanmasının ardından gerçekleşmiştir. Bu tarihe kadar Ada'da herhangi bir isyan girişiminde bulunmayan Rumlar, bu tarihten sonra Ada'da yapılan propagandaların da etkisi ile heyecana gelmiştir. Bu ilk isyan Vali tarafından etkisiz hale getirilmiş ve isyana teşebbüs eden kişiler cezalandırılmıştır. Ancak bu mücadeleden vazgeçmeyen Rumlar Yunanistan'ın yardımı ile her isyan fırsatını değerlendirmiştir.²⁸⁷

Kıbrıs'ın yönetiminin 4 Haziran 1878 tarihinde İngiltere'ye devredilmesi, Ada'da yaşayan Rumları oldukça mutlu etmiş ve bunu Enosis'e giden yolda bir ba-

²⁸⁵ Ahmet C. Gazioğlu, *Enosis Çemberinde...*, s. 312-313.

²⁸⁶ Faruk Sönmezoğlu, a.g.e., s. 14.

²⁸⁷ Süleyman Özmen, a.g.e., s. 76-77; Turgay Bülent Göktürk, a.g.e., s. 336.

samak olarak görmüşlerdir. 1931 Ayaklanmasına kadar geçen zaman diliminde Yunanistan ve Kıbrıs Rumları, Ada'nın Yunanistan'a bağlanması için şiddetin dışında her yola başvurmuşlardır. Ancak bu yollar bir sonuç vermeyince 1931 olayları yaşanmıştır.²⁸⁸

Rumların Enosis kampanyalarına önderlik eden kişiler ve özellikle Kilise, Osmanlı İmparatorluğu'nun gücünün azalmasına paralel olarak Enosis'i daha da büyük harflerle dillendirmeye başlamışlardır. Öyle ki Ada'daki nüfus çoğunluğunu kullanıp siyasal konumlarını sağlamlaştırarak Türklerin haklarını azaltmak ve Türkler üzerindeki baskıyı artırmayı amaçlamışlardır.²⁸⁹ İngiliz yönetimine de Enosis isteklerini dile getiren telgraflar çeken Rumlar, daha da ileri giderek basın yoluyla Enosis taleplerini yayınlamaya başlamışlardır. Basında çıkan haberlerle beraber Kıbrıslı Rumlar arasında Enosis'in gerçekleşeceğine duyulan inanç her geçen gün biraz daha artmıştır. Nitekim 1880 yılında Osmanlı İmparatorluğu ile Yunanistan arasında yaşanan savaşta Ada'dan Rumların gönüllü olarak gittiği de bilinmektedir.²⁹⁰

XX. yüzyıla yaklaşıırken Yunanistan'dan Kıbrıs'a gelip yerleşen Rumların sayısı da günden güne artmış, Kıbrıslı Rumların Enosis kışkırtması durmadan devam etmiştir. Rumlara bu politikalarında İngiliz liberal Partisi önderi George Ewart Gladstone'un da yardımcı olduğunu görmekteyiz. Bunun en büyük kanıtı da 1896 yılında Westminster Dükü'ne yazdığı şu sözlerdir:

*"Uzun süren yaşamım sona ermeden önce o Helen Adası'nın (Kıbrıs'ın) halkının, dostça yapılacak bir anlaşmayla, Yunanistan Krallığındaki kardeşleriyle organik olarak birleşmelerinden memnunluk duyacağım"*²⁹¹

1878 sonrası dönemde Ada'nın Rum öğrencilerinin aldığı eğitim de Enosis ekseninde etrafında şekillenmiştir. Ada'da eğitim gören öğrenciler için Yunanistan'dan öğretmenler, gelerek Enosis ve Megali İdea fikirlerini öğrencilere empoze etmişlerdir. Böylelikle Enosis politikası güden genç bir yeni nesil yetişirken Rum halk da Enosis propagandalarına devam etmiştir. Yunanistan'ın yardımı ile Kıbrıslı Rumların gerçekleştirmiş olduğu en kapsamlı isyan hareketleri 1912 ve 1931 yıllarında gerçekleşen isyanlardır.

²⁸⁸ Cemalettin Ünlü, a.g.e., s. 75.

²⁸⁹ Şükrü Sina Gürel, a.g.e., s. 44.

²⁹⁰ Zafer Çakmak, *Kıbrıs'ta İsyan...*, s. 27.

²⁹¹ Salahi R. Sonyel, *İngiliz Yönetiminde ...*, s. 153.

1912 yılında başlayan ve önemli kabul edilen ilk ayaklanma, Ada'daki Rum Yasama Konseyi üyelerinin anayasada yapılmasını istedikleri değişikliklerin yapılması sonucu istifa etmeleri ile başlamaktadır. İngiltere karşıtı gösteriler düzenleyen Rumlar olayın daha da büyümesine sebep olmuşlardır. Bu kargaşada Türklerin de evleri ve dükkânları yağmalanmış, halk saldırıya uğramış ve dini mekânlar zarar görmüştür. *"Yaşasın ilhak, yaşasın Yunanistan"* naraları atan Rumlar ile Türkler arasında ilk çatışmalar başlamış ve de Rumlar birçok Türkün yaralanmasına hatta ölmesine sebep olmuşlardır.²⁹² Birkaç gün süren çatışmaların daha fazla büyümesinden endişelenen İngiliz yönetimi Mısır'dan askeri kuvvet isteyerek olayların kontrol altına alınmasını sağlamıştır. Çatışmaların yaşandığı günlerde Kilise'nin önderliğinde bir toplantı yapıldığı ve Enosis kararları alındığı da bilinmektedir.²⁹³

Olayların sona ermesinin ardından Ada yönetimi bir Türk, bir İngiliz ve bir de Rum olmak üzere üç kişilik bir komisyon kurmuştur. Komisyonun hazırlamış olduğu raporda yaşanan olaylar şöyle yorumlanmıştır:

*"... (Bu raporda) açıkça şu ortaya çıkıyor: Türkler olayları başlatmakla suçlanamazlar. Komisyonun Rum üyesi bile onları kasten saldırganlıkta bulunmakla suçlamıyor. Sanıkların ve cezalandırılanların büyük çoğunluğunu Rumlar oluşturuyor."*²⁹⁴

1912 yılında Balkan Savaşları'nın da patlak vermesi sonucunda Osmanlı İmparatorluğu için zor bir dönem daha başlamıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun eski gücünde olmaması Kıbrıslı Türkleri de endişelendirmiştir. Kıbrıslı Türkler arasında günü geldiğinde Ada'nın eski sahibi olan Osmanlı İmparatorluğu'na iade edileceği inancı günden güne azalıyor iken bu durum içerisinde Ada'nın Yunanistan'a bırakılacağına ilişkin dedikodular, Kıbrıslı Türklerin kaygılarını daha da artırıyordu. Bu dedikodulardan oldukça rahatsız olan Türkler İngiliz yönetimine başvurmuşlar ve de eğer Ada'nın siyasi statüsünde bir değişiklik yapılacaksa Ada'yı İngiltere'nin kendi yönetimine alması ya da koruyuculuğu altındaki Mısır'a vermesini önerdikleri anlaşılmaktadır. Kıbrıs Türklerinin kabul edemeyecekleri tek şey ise Ada'nın Yunanis-

²⁹² Salahi R. Sonyel, *İngiliz Yönetiminde ...*, s. 164; Zafer Çakmak, *Kıbrıs'ta İsyan...*, s. 50-51; Gürhan Yellice, "1878'den 1931'e Kıbrıs'ta Enosis Talepleri ve İngiltere'nin Yaklaşımı", *ÇTTAD*, Cilt: XII, Sayı: 24, Yıl: 2012/Bahar, s. 18-19.

²⁹³ Şükrü Sina Gürel, a.g.e., s. 50-51; Ahmet C. Gazioğlu, *Enosis Çemberinde...*, s. 260-261.

²⁹⁴ Salahi R. Sonyel, *İngiliz Yönetiminde ...*, s. 165.

tan'a bırakılması olacaktır. Böyle bir olasılık Ada'da yaşamını sürdüren Türkler için sancılı bir süreç olacaktır.²⁹⁵

Rumlar, 1912-1914 yılları arasında anayasal değişiklik planlarını ikinci plana iterek İngiliz yönetiminden doğrudan doğruya Enosis talep etmeye başlamışlardır. Bu talepler ise İngiliz yönetimi tarafından "*Ada'nın durumunda bir değişiklik düşünülmüyor*" denilerek geri çevrilmiştir.²⁹⁶

1915 yılı Kıbrıs Adası'nın geleceğinin şekillenmesi noktasında önemli bir dönüm noktası olmuştur. 5 Kasım 1914 günü İngiltere'nin Kıbrıs'ı tek taraflı ilhak etmesi ve 16 Ekim 1915'te de Kıbrıs'ı İtilaf Devletleri safında savaşa girmesi koşuluyla Yunanistan'a teklif etmesi hem Türkler için hem Rumlar için önemli bir teklif olmuştur. Ancak Alman yanlısı Yunan Kralı'nın bu teklifi kabul etmemesi İngiltere'nin Enosis'i kesin bir şekilde reddetmesi ve teklifi geri çekmesi ile sonuçlanmıştır. Yunanistan 1917 yılında İtilaf Devletleri safında savaşa dâhil olmuş olsa da İngiltere bu teklifi tekrarlamamış ve Enosis'i açık bir şekilde reddetmiştir.²⁹⁷

Rum-Yunan siyasi literatüründe Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması anlamına gelen Enosis kelimesi; Yunanistan tarafından resmi olarak ilk defa 1928 yılında kullanılmıştır. 1928 yılında Yunanistan, İngiltere, Fransa ve Rusya'ya bir nota vererek, Enosis fikrini ortaya atmış Kıbrıs'ın kendisine bağlanmasını istemiştir.²⁹⁸

Yunanistan tarafından Enosis fikrinin resmileştirilmesinin ardından Kıbrıslı Rumlar, Kıbrıs'ın statüsünün değişmesi ve Megali İdea çerçevesinde Yunanistan'a bağlanması için birçok teşebbüste bulunmuşlardır. Aynı zamanda İngiltere'nin bu dönemde Ortadoğu politikasını değiştirmesinin bir sonucu olarak Rum politikasını da değiştirmesi Rumların isyan girişiminde bulunmaları ile sonuçlanmıştır.²⁹⁹

1925 yılından 1959 yılına kadar geçen 34 yıllık zaman diliminde Rumlar, Ada'nın siyasi olarak Yunanistan'a bağlanması için yoğun bir çaba harcamıştır. Bütün Rumların içlerinde yanan Enosis ateşi hiç sönmemiş aksine her geçen gün artarak devam etmiştir. Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı için ayaklanma teşebbüsünde bulunma-

²⁹⁵ Şükrü Sina Gürel, a.g.e., s. 51-52.

²⁹⁶ Şükrü Sina Gürel, a.g.e., s. 52; Zafer Çakmak, *Kıbrıs'ta İsyan...*, s. 52.

²⁹⁷ Zafer Çakmak, *Kıbrıs'ta İsyan...*, s. 87-88.

²⁹⁸ Müge Vatansever, "Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 12, Özel S., 2010, s. 1497 (Basım Yılı: 2012); Serdar Sakin ve Sabit Dokuyan, *Kıbrıs ve 6-7 Eylül Olayları (Menderes ve Zorlu'nun Tarihi Sınavı)*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2013, s. 29.

²⁹⁹ Müge Vatansever, a.g.m., s. 1497; Serdar Sakin ve Sabit Dokuyan, a.g.e., s. 29.

larının temelinde de bu yatmaktadır. 1931 yılında gerçekleşen ayaklanma da bu ayaklanmaların en önemlileri arasında yer almaktadır.

1931 İsyanı olarak bilinen isyanın temeli, Yunan isyanının 100. yıldönümüne denk gelen 25 Mart 1921 günü Rum halkın Kiliselerde toplanıp Enosis için plebisit yaparak ilhak yönünde bir karara varmaları ve İngiliz Yönetiminden bu kararın uygulamaya geçmesini istemelerine dayanmaktadır.³⁰⁰ Asıl ayaklanma bu hareketten 10 yıl sonra gerçekleşmiş ve Rumlar, 18 Ekim 1931 günü akşamı vergi kanununu³⁰¹ bahane ederek İngiliz Hükümeti'ne karşı Enosis isyanını başlatmıştır.³⁰²

İsyanda Kilise'nin etkisinin güçlü olduğu bilinmektedir. Bu durumu Rum halkı isyana teşvik etmek isteyen Kitium Piskoposu Nicodemos'un şu sözlerinden anlayabilmekteyiz:

*"Yürüyeceğimiz bir tek yol vardır. Enosis bayrağını gün ışığında çekerek, Milli kurtuluşumuzu anavatan Yunanistan'a birleştirerek elde etmiş olacağız. Tanrı ve asırlık vatanımız Yunanistan, Megali İdea adına Halkın Sesi Hakkın Sesidir... Bizim her hususta tek kurtuluşumuz Milli hürriyetimizdir. Bu da Yunanistan'la birleşmekle mümkün olacaktır."*³⁰³

İsyanın başlama parolası olarak da "Artık yabancılara, milli duygularımız ve tahsilimiz olduğunu ve Yunan bayrağı altında hür yaşamamız gerektiğini göstermek zamanı gelmiştir" sözleri belirlenmiş ve 1931 isyanı başlatılmıştır.³⁰⁴ Bu bilgilere ek olarak Yunanistan'a ilhak maksadıyla Kıbrıs Rumlarının çıkardıkları son isyanda İstanbul Rum Ortodoks ruhani reisliğinin de ilgisinin olduğu kaynaklarda yer almaktadır. Dâhiliye Vekilliğinden Yüksek Başvekâlete gönderilen bir belgede Yunanistan'da yayınlanan bir gazetede, milli şair Libertis ve Mustafa mebus Lanitis ve Kıbrıs'ın Yunan Konsolosu Aleksi Kiro ve Belediye Reisi Hacı Pavlo'nun arasında bir

³⁰⁰ Şükrü Sina Gürel, a.g.e., s. 129.

³⁰¹ 1929 yılında başlayan ve tüm dünya ülkelerini etkileyen ekonomik bunalım, Kıbrıs'ı da etkilemiştir. Bu olumsuz koşullar üzerine 1931 yılı bütçe tartışmalarında yıllık bütçe açığını kapatabilmek maksadıyla hükümetin ek gümrük vergisi koymak istemesi Ada halkı için bardağı taşıran son damla olmuştur. Bütçe Komitesi'nin gümrük vergisini artırma yönündeki yasa tasarısı 28 Nisan 1931 günü Meclis'te oylamaya sunulmuş ve Konsey temsilcileri bu vergiyi reddetmişlerdir. Bkz; Turgay Bülent Göktürk, a.g.m., s. 341.

³⁰² Abdulhaluk Çay, a.g.e., s. 25-26.

³⁰³ Abdulhaluk Çay, a.g.e., s. 26; İzzet Öztoprak, "Kıbrıs'ta 1931 İsyanı ve Yankıları", *Belleten*, Cilt: LXII, Sayı: 233, Ankara, Nisan 1998, s. 215.

³⁰⁴ Ahmet C. Gazioğlu, *İngiliz İdaresinde...*, s. 36.

fotoğrafın bulunması Kıbrıs İsyanı ile Fener Başpapazının bir ilgisi olduğu düşüncesini yaratmıştır.³⁰⁵

Limasol'da yer alan olayların Lefkoşa'da duyulması üzerine aşırı milliyetçi Rum kurum ve kuruluşlar ve gençlik örgütleri, Limasol gençleri ile milliyetçilikte yarışır halde harekete geçmişlerdir. Bütün bu yaşanan gelişmeler karşısında Rum Yasama Meclisi üyeleri de istifa etmişlerdir.³⁰⁶

Kıbrıs'ta bu dönemde çıkan gazeteler içinde Söz Gazetesi'nin önemi büyüktür. Söz Gazetesi'nin vermiş olduğu bilgilere göre, isyanın başladığı gün dışarıda toplanmış 4.000-5.000 kişi civarında kalabalık bulunmaktadır. Lefkoşa Komiseri Hart Davis, bu kalabalıktan üç kişilik bir heyet seçilmesini ve taleplerini Vali'ye iletmesini söylemiş olsa da bu teklif Rumlar tarafından kabul edilmemiştir. Şiddete başvuran Rum halk polis araçlarına zarar vermeye başlamış aynı zamanda hükümet binasından da İngiliz bayrağını indirerek Yunan bayrağını çekmişlerdir.³⁰⁷

21 Ekim 1931³⁰⁸ gecesi Lefkoşa'da başlayan isyan, galeyana gelen Rum halkın İngiliz Kıbrıs Valisi'nin konağına doğru yürüyüşe geçmesiyle devam etmiştir. Yunan milli marşını söyleyerek yürüyen isyancılar, Vali Konağı'nın önündeki polisleri de etkisiz hale getirmişler ve "Vali'yi isteriz!" nidaları atmaya başlamışlardır. Rum isyancılar kontrolden çıkmış bir vaziyette Vali Konağı'nı ateşe vermişlerdir. Ada'nın diğer bölgelerine de sıçrayan isyan, Mısır'dan takviye kuvvetin gelmesi ile kontrol altına alınabilmiştir. Sonuç olarak Vali Storrs, Londra'nın onayını aldıktan sonra Kitium Piskoposu ve diğer arkadaşlarını cezalarını çekmeleri ve daha büyük kanlı olaylara sebep olmamaları için Kıbrıs'tan sürgüne yollamıştır. Ayrıca 1931 isyanı sırasında 7 kişi hayatını kaybetmiş, 67 kişi yaralanmış ve de 400 kişi tutuklanmıştır.³⁰⁹ Bir başka kaynağa göre ise 10-12 gün kadar devam eden isyan sonucun-

³⁰⁵ EK-8: BCA, Fon Kodu: 030.10.0.0, Yer No: 109.727.4, 29.II.1931 tarih ve Yunanistan'a iltihak maksadıyla Kıbrıs Rumlarının çıkardıkları son isyanda İstanbul Rum Ortodoks ruhani reisliğinin de ilgisi olduğunu ortaya koyan belge.

³⁰⁶ Ahmet C. Gazioğlu, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kıbrıs", *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt: 19, s. 1503-1504.

³⁰⁷ İzzet Öztoprak, a.g.m., s. 216.

³⁰⁸ Milli Kongre'nin toplanmasından yaklaşık on ay sonra ilhak çabaları yoğunlaşmış ve 17 Ekim 1931 günü Kavanin Meclisi üyesi ve Baf Piskoposu Nicodemos'un Enosis çağrısı ile Rum halk sokaklara dökülmüştür. Ayaklanma sırasında 70'ten fazla köyde olay çıkmıştır; Sabahattin İsmail ve Engin Birinci, *Kıbrıs Türkünün Varoluş Savaşımında İki Ulusal Kongre Meclis-i Milli (1918) Milli Kongre (1931)*, Gelişim Ofset, Lefkoşa, 1987, s. 143.

³⁰⁹ Ahmet C. Gazioğlu, *İngiliz İdaresinde...*, s. 36; Abdulhaluk Çay, a.g.e., s. 26; Hüner Tuncer, a.g.e., s. 41-42; Serdar Sakin ve Sabit Dokuyan, a.g.e., s. 31; Süleyman Özmen, a.g.e., s. 182.

da göstericilerden 10 kişi ölmüş, 30 kişi yaralanmıştır. Yaralanan 38 polisin ise 23'ü Türk 15'i Rum'dur.³¹⁰

Enosis için yaşanan ayaklanmalar, içerde Kilise tarafından destek bulurken dışarıda da Yunanistan tarafından destek görmektedir. Yunanistan 1931 isyanını çıkartan kişilere üstü kapalı şekilde destek olmuşsa da İngiltere'nin de karşısında yer almak istememiştir. Bu dönemde Akdeniz'de değişen dengelere³¹¹ bakıldığında, İtalya'nın Akdeniz'de üstünlük yarışına girmesi Yunanistan'ın İngiltere'ye eskisinden daha çok ihtiyacı olduğu kanısını ortaya çıkarmıştır. Kıbrıs Adası nedeniyle de İngiltere'yle arasının açılmasını istemeyen Yunanistan, İngiltere'yi karşısına alacak her hareketten kaçınmıştır. Ancak 1931 isyanının, Yunanistan'ın Kıbrıs Konsolosu Kyrou tarafından desteklendiği ispatlanmış ve Kyrou'nun Exequatur'u geri çekilerek daha sonra İngiltere'nin hiçbir toprak parçasında görev yapamaması için "*Persona non grata*" (istenmeyen adam) ilan edilmesine karar verilmiştir.³¹²

İngiliz Hükümeti'nin Kıbrıs'ta yönetimde bulunduğu dönem boyunca en baskıcı rejim uygulamasının yaşanmasına sebep olan 1931 isyanı, Kıbrıs'ın tarihinde önemli bir yere sahiptir. Ayrıca bu dönemde İngiliz Hükümeti'nin almış olduğu kararlar, Ada halkının demokratikleşmesinde engel oluşturmuştur. 24 Ekim günü yayınlanan bir bildiri ile Ada'daki tüm gazete ve haberleşme araçlarına sansür uygulanmasına karar verilmiş, Kavanin Meclisi lağvedilmiş³¹³, suçlular sürgüne gönderilmiştir. Ayrıca eğitim öğretimde de kısıtlamalar getirilerek ulusal bayrakların asılması ve milli marşların okutulması yasaklanmıştır.³¹⁴ Suçsuz olan Türk halkının suçlular ile aynı biçimde cezalandırılması İngiliz adalet sistemine yakışmamaktadır.

³¹⁰ Ahmet C. Gazioğlu, *Enosis Çemberinde...*, s. 266.

³¹¹ 1929 yılı bütün dünya ülkelerini yakından etkileyen ekonomik krizin yaşandığı bir yıl olarak tarihte yerini almıştır. 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı olarak anılan kriz döneminden sonra özellikle 1930 yılından sonra İtalya'nın Türkiye'den toprak edinme isteğini artırmıştır. Özellikle Mussoli'nin "Büyük İtalya, Bizim Deniz, Akdeniz" gibi söylemleri Türkiye'yi tedirgin etmiştir. Bu durum karşısında İtalya karşısında daha temkinli davranan Türkiye, İtalya'nın Akdeniz havzasındaki faaliyetlerinin de gözlem altına almıştır. İtalya, sömürgecilik faaliyetlerinin temel noktasını Doğu Akdeniz havzasında Akdeniz içlerine doğru özellikle de Habeşistan yönünde geliştirmeye başlayacaktır. Yunanistan da İtalya'nın bu hamlesi karşısında İngiltere'yi karşısına almak istememiştir. Bkz; Türkan Cantemur, "Türkiye-İtalya İlişkileri (1930 – 1950)", 38. *ICANAS (International Congress of Asian and North African Studies)*, II. Cilt, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları: 14/2, Ankara, 2012, s. 782.

³¹² Ahmet C. Gazioğlu, *İngiliz İdaresinde...*, s. 36; Ertuğrul Önalp, a.g.e., s. 87; Zafer Çakmak, *Kıbrıs'ta İsyân...*, s. 135; Şükrü Sina Gürel, a.g.e., s. 138-139.

³¹³ EK-9: BCA, Fon Kodu: 030.10.0.0, Yer No: 234.577.15, 12.12.1931 tarih ve Kıbrıs meclisi kanunlarının kaldırıldığı, çeşitli tarihlerde neşrolunan emir ve kararların yeni bir nizamname ile birleştirildiği ve yeni nizamnamenin Türkçe nüshasını gösteren belge.

³¹⁴ Ahmet C. Gazioğlu, *İngiliz İdaresinde...*, s. 36-37; Ahmet C. Gazioğlu, *Enosis Çemberinde...*, s. 260-261.

Türkler kendilerine uygulanan bu haksızlığa karşı çıkmış olsalar da Vali Storrs, Türk halkının itirazlarını dikkate almamıştır.³¹⁵

Vali Storrs, olayların bitmesiyle birlikte 16 Kasım 1931 günü Yasama Meclisi'ni lağveden Kraliyet Konseyi Kararı'nın yayınlamış ve 1 Aralık 1931 günü de üç yasa çıkarmıştır:

*"Bunlardan birinci yasa, izinsiz bayrak çekmeyi veya sergilemeyi yasaklamaktadır. İkinci yasa, kilise çanlarının çalınmasını izne bağlamaktadır. Üçüncü yasa ise köy yöneticilerini (muhtarları) atama yetkisini valiye vermektedir. Böylece Türk döneminin uyguladığı "Millet" sistemine dayalı özerklik ortadan kaldırıldı ve muhtarların köy halkı tarafından seçimi yönetimine son verildi."*³¹⁶

21 Aralık 1931 günü çıkartılan yeni bir yasa ile de ortaya çıkan zarar ziyanın, bunu yapan kişiler tarafından karşılanması ve aynen yerine getirilmesi öngörülmüştür. Sorumluların ödemesi gereken tutar ise İngiliz Hükümeti tarafından 34,315 Sterlin olarak belirlenmiştir.³¹⁷

Vali Storrs 1931 isyanı gerçeğini ilerleyen dönemde şu şekilde ifade etmiştir:

*"Kasabalarda Enosis hareketi, zaman süreci içinde ilerlemeye devam etti. Orta dereceli Rum okullarından yetişen her mesleğe mensup yeni nesillere ve gençliğe, yönetime karşı sadakatsizlik aşıl原因 ve onları bu yönde doktrine eden devamlı bir kampanya sebatla, özenle sürdürüldü; kamu hizmetleri hükümetin etkisiyle, etkinlik alanı dışındaki her alanda Rum Ortodoks toplumu, şu veya bu şekilde Yunanistan'a ilhak emeliyle ilişkiydi..."*³¹⁸

1931 isyanından sonra Ada'da 1931 - 1943 yılları arasını kapsayan ve İngiliz Hükümeti tarafından uygulanan bir baskı dönemi yaşanmıştır. Kıbrıslı Rumlar bu baskıdan oldukça rahatsız olurken, 1931 isyanının yaşanması sürecinde hiçbir suç bulunmayan ve hatta isyanın bastırılmasına yardımcı olan Kıbrıslı Türkler, şikâyetlerini ilgili makamlara iletmekle beraber Atatürk'ün gerek Yunanistan gerek İngiltere ile olan dostane ilişkilerine gölge düşürmemek için sabırlı bir bekleyiş içine girmişlerdir.

³¹⁵ Ertuğrul Önalp, a.g.e., s. 88; Salahi R. Sonyel, *İngiliz Yönetiminde ...*, s. 178.

³¹⁶ Ahmet C. Gazioğlu, *Enosis Çemberinde...*, s. 266; Şükrü Sina Gürel, a.g.e., s. 142.

³¹⁷ Ahmet C. Gazioğlu, *Enosis Çemberinde...*, s. 266; Ahmet C. Gazioğlu, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e...*, s. 1505.

³¹⁸ Ahmet C. Gazioğlu, *Enosis Çemberinde...*, s. 253.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ATATÜRK DÖNEMİNDE KIBRISLI TÜRKLERİN VARLIK SAVAŞIMI VE BASIN HAYATI

3.1. KIBRISLI TÜRKLERİN VARLIK SAVAŞI

3.1.1. Meclis-i Milli (1918)

1914 yılında Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ardından dünyaya yeni şeklini vermek ve barış şartlarını saptamak amacıyla 18 Ocak 1919 günü Paris'te, Paris Barış Konferansı düzenlenmiştir. Başta Yunanistan olmak üzere Kıbrıslı Rumlar da bu durumu bir fırsat olarak görmüşlerdir. Özellikle İngiltere'nin 5 Kasım 1914 günü Kıbrıs'ı tek taraflı ilhak etmesi ve bir sene sonra da Kıbrıs'ı Yunanistan'a vermeyi teklif etmesi Kıbrıslı Rumların Enosis isteklerini tetikleyen en önemli adımlar olmuştur.

Kıbrıslı Rumların bu Enosis'çi tavrından rahatsız olan Kıbrıslı Türkler savaşın bitiminin ardından bir kongre düzenleyerek Enosis'i reddeden kararlar almışlardır. 10 Aralık 1918 günü Müftü Hacı Hafız Ziyai Efendi ve Başöğretmen Mehmet Remzi Bey öncülüğünde Lefkoşa'da toplanan bu kongre Meclis-i Milli (Ulusal Meclis) adını almıştır.³¹⁹ Bu toplantıda alınan kararlar ile "*Ada'nın Yeniden Osmanlı Devleti'ne Verilmesi Gerektiği*" sonucuna varılmıştır. Ayrıca Paris'te yapılacak olan Barış Konferansı'na Hacı Hafız Ziyai Efendi'nin gönderilmesi kararlaştırılmıştır, ancak Hacı Hafız Ziyai Efendi'nin Ada'dan ayrılması İngiliz idaresince engellenmiştir.³²⁰

³¹⁹ Sabahattin İsmail ve Engin Birinci, *Kıbrıs Türkünün Varoluş...*, s. 28; İsmail Bozkurt, "*Atatürk ve Kıbrıs Kültürü*", I. Uluslararası Atatürk ve Türk Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri, 2001; Cemalettin Ünlü, a.g.e., s. 49; Ahmet C. Gazioğlu, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e...*, s. 1499.

³²⁰ Sabahattin İsmail ve Engin Birinci, *Kıbrıs Türkünün Varoluş...*, s. 29-33; Cemalettin Ünlü, a.g.e., s. 50.

Mehmet Remzi Bey'in kızı Beria Remzi Özoran, babasının özel notlarından ve Söz ve Doğru Yol Gazetelerinden, Meclis-i Milli'nin yıldönümlerinde çıkan yazılardan derlediği bilgiler ile şunları anlatmaktadır:

“O günlerin yol durumu ve ulaşım vasıtaları ile kışın soğukunda bu çağrıya uymak şüphesiz ki maddi, manevi büyük külfet demektir. Fakat en mütevazı Türk köyleri bile bundan kaçınmadılar. Israrla yayılan asılsız söylentilere de aldırmadılar... 10 Aralık 1918 günü Lefkoşa'da Müftü Efendi'nin evinde ve onun Başkanlığında açılan Kurultay, vakarlı, heyecanlı ve haşmetli bir şekilde devam etmiş... Oy birliği ile alınan kararlara göre Müftü Efendi Başkanlığında bir Kıbrıs Türk heyeti Paris'e gidecek, orada İstanbul delegeleri ile istişare edecek onların direktiflerine uyarak temaslar yapacak, faaliyetlerde bulunacaktı. Vatan ve millet aşkına her türlü masraflara seve seve katlanılacaktı...”³²¹

12 Aralık 1918 günü de devam eden toplantıda Müftü'nün oybirliği ile Paris'e gitmesine karar verilmiştir. Müftü orada İstanbul'daki delegeler ile istişarelerde bulunarak Kıbrıs Türkünün sesini ve isteklerini duyuran çalışmalar yapacaktır. Ancak Meclis-i Milli'nin toplanmasıyla birlikte İngiliz Hükümeti'nin Kıbrıslı Türklere karşı baskıları da artmıştır. İngiliz Hükümeti'nin koymuş olduğu engeller neticesinde Kıbrıs Türk Heyeti'nin Ada'dan ayrılması mümkün olamamıştır. Bütün bunlara ek olarak Milli Kongre'nin de gerçekleştirilmesini sağlayan isimlerden olan Mehmet Remzi Bey de Başöğretmenlik görevinden uzaklaştırılmıştır. Ayrıca Türk okullarının denetim altına alınması için de planlar geliştirilmiştir.³²²

Birinci Dünya Savaşı'nın yaşandığı yıllarda Kıbrıs'ta bir Türkçe gazetenin bulunmayışı, Kıbrıs Türklerinin seslerini dünyaya duyurmalarını engelleyen bir durum olmuştur. Meclis-i Milli'nin toplandığı gün bu konunun da üzerinde duran aydınlar, kongrenin hemen ardından bir gazete çıkarmak için girişimlere başlamışlardır. Mehmet Remzi Bey ve Avukat Ahmet Raşit Bey, birlikte Doğru Yol Gazetesi'ni çıkarmaya başlamışlardır. Gazetenin ilk sayısı ise 8 Eylül 1919 günü çıkmıştır.³²³

Doğru Yol Gazetesi, aynı zamanda Meclis-i Milli'nin kararlarını dünyaya duyurmada, Enosis'e karşı mücadelede etmede, Kıbrıs Türk halkının uygar bir düzeye ulaşmasında, İngiliz Hükümeti tarafından elinden alınan hakların geri alınmasında, Ulusal Kurtuluş Savaşı'na destek olma ve gelişen olaylar ile ilgili Kıbrıs Türk halkını haberdar etme görevlerini üstlenmiştir. Ancak bu durum İngiliz Hükümeti'ni tedirgin

³²¹ Sabahattin İsmail ve Engin Birinci, *Kıbrıs Türkünün Varoluş...*, s. 28-29.

³²² Ahmet C. Gazioglu, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e...*, s. 1499.

³²³ Cemalettin Ünlü, a.g.e., s. 50.

etmiş ve gazeteye 1920 yılında sansür uygulaması başlatılmıştır.³²⁴ Bunun üzerine Mehmet Remzi Bey, yayın hayatına Söz Gazetesi ile devam etmiştir. Doğru Yol Gazetesi'nin devamı niteliğinde olan Söz Gazetesi, yerine geçtiği gazetenin bütün görevlerini üstlenmiş ve yayın hayatına devam etmiştir.

Kıbrıs Türkleri, Meclis-i Milli'de alınan kararlar neticesinde Ulusal Kurtuluş Savaşı'nda Milli Mücadele'ye büyük destek vermişlerdir. Özellikle gösterime koydukları tiyatro oyunlarının gelirlerini Anadolu'ya bağışlamaları bunun en büyük örneğidir. Ayrıca Ada'da eğitim alanında ve ekonomi alanında bir seferberlik başlatılmıştır. Okul sayılarını artırmak, öğretmen yetiştirmek, eğitim şartlarını daha iyi hale getirebilmek, gençleri okula ve sanata teşvik etmek amacıyla faaliyetler başlatılmıştır. Meclis-i Milli'den sonra başlayan bu hareketleri en güzel örnekleyen gazete Söz Gazetesi olmuştur.³²⁵

Meclis-i Milli Kongresi'nin sonuçlarına baktığımızda; Kıbrıs Türkleri ilk kez bir bütün olarak Enosis'e karşı olduklarını ilan etmişlerdir. Ayrıca Osmanlı İmparatorluğu'nun Ada'dan ayrılmasının ardından, Kıbrıs Türkleri ilk defa ayrı bir halk, ayrı bir siyasi ve ulusal varlık olduklarını kanıtlamışlardır. Meclis-i Milli, hem Rumlara hem de İngilizlere, Türklerin de Ada'da var olduğunu hatırlatmış ve bunu dünyaya ilan etmiştir. Nihayetinde Kıbrıs Türkü 10 Aralık 1918 günü topladığı ulusal kongre ile self-determinasyon yürüyüşünü başlatmıştır. Yaşanan bu olaylar neticesinde Kavanin Meclisi'nin mebuslarından Necati Özkan'ın girişimleri ile 1931 yılında Milli Kongre ismiyle ikinci bir kongre toplanacaktır.³²⁶

3.1.2. Milli Kongre (1931)

Yeni bir devlet olarak tarih sahnesine çıkan Türkiye Cumhuriyeti, Ulusal Kurtuluş Savaşı süresince büyük sıkıntılar yaşamıştır. Kurtuluş Savaşı'nın ardından yaşanan tüm bu sıkıntılarda Kıbrıslı Türkler de Milli Mücadeleyi desteklemek için yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin en yakın izleyicisi ve de Atatürk Devrimlerini itiraz etmeden benimseyen bir millet olmuşlardır.

³²⁴ Sabahattin İsmail ve Engin Birinci, *Kıbrıs Türkünün Varoluş...*, s. 34-35.

³²⁵ A.g.e., s. 38-56.

³²⁶ A.g.e., s. 65-66.

10 Aralık 1918 günü toplanan Meclis-i Milli'nin ardından 1931 yılına gelindiğinde yeni bir kongrenin toplanmasına karar verilmiştir. Bu görevi ise Milletvekili Necati Özkan üstlenmiştir. 23 Nisan 1931 günü Necati Özkan tarafından Söz Gazetesi'nde bir çağrı yayınlamıştır. Bu çağrı ile Necati Özkan, Türk köy ve mahalle mümessillerine hitaben, Kıbrıslı Türkleri, Kurban Bayramı'nın 4. günü (1 Mayıs 1931) Lefkoşa'da kendi evinde saat 10.00'da toplanacak olan Milli Kongre'ye davet etmektedir.³²⁷ Yayımlanan çağrıdan sonra kongreye katılmak için gelen halk temsilcileri, Necati Özkan'ın evinde toplanmışlardır. Toplantıda toplum sorunları tartışılırken Rumların Enosis faaliyetleri hakkında yaşanan tartışmalar da olmuştur. Bir Halk Meclisi niteliğinde toplanan kongrede tartışılan konular ile ilgili mühim kararlar alınmıştır ve bu kararların yürütülmesinden sorumlu olacak bir heyet seçilmiştir.³²⁸ Kongrede alınan kararlar şunlardır:³²⁹

- i. Kongre, Kıbrıs Türk toplumunun orta dereceli eğitimi konusunda, diğer toplumların sahip bulundukları hukuk ve ayrıcalıklara aynen kavuşmak hakkının tamamıyla bilincindedir ve bunu en yüksek bir arzu ile istemektedir.
- ii. Ada'nın Türk halkı, Müftülüğünün dini yönden gerekli olduğunu ve diğer toplumlar gibi bir dini lidere büyük gereksinimimiz bulunduğunu pek derin bir şekilde hissetmekte olduğundan Kongre, yüzyıllardan beri devam eden ve hâlihazırda dünyanın her yanında yaşayan İslam toplumlarında var olan Müftülük Makamını her türlü etki ve nüfuzdan uzak ve toplumca seçilmesi koşuluyla yeniden yaşama geçirir...
- iii. Kıbrıs Türk Ulusal Kongresi, Şeriye Mahkemelerin bağımsız kalması ve eskiden olduğu gibi maaşlarının genel bütçeden ödenmesi gerektiğini hükümete hatırlatır ve bu konuda hükümetin toplum hukukuna saygılı davranmasını bekler.
- iv. Kongre, İslam Evkafı'nın sırf toplum malı ve ecdadımızın hayırlı maksatlar için ve eğitim sevgisi nedeniyle oluşturdukları bir toplum kurumu olması itibarıyla, yönetiminin de topluma ait bulunduğu inancındadır. İslam Evkafı'nın, her 3 yılda bir Kongre tarafından seçilecek altı Türk üye

³²⁷ Ahmet C. Gazioğlu, *Enosis Çemberinde...*, s. 246.

³²⁸ Sabahattin İsmail ve Engin Birinci, *Kıbrıs Türkünün Varoluş...*, s. 108-110.

³²⁹ Ahmer C., Gazioğlu, *Enosis Çemberinde...*, s. 249-251.

ile hükümetçe tayin edilecek bir üye tarafından yönetilmesi ve 1928 yılında çıkarılan (Evkafı ve Müftülüğü İngiliz yönetimine devreden) yasanın iptal edilmesi istenmektedir.

- v. Kongre, aldığı kararları Hükümet nezdinde izlemek ve sonuçlandırmak, ileride ortaya çıkacak toplum meselelerini gözden geçirmek ve gereken girişimleri yapmak...üzere Kavanin üyesi Mısırlızade Necati (Necati Özkan), Kavanin üyesi Zeka, Avukat Bahaettin,... oluşan bir Merkez Heyeti'ne tam ve kesin yetki ile vekalet verir.
- vi. Kongre, toplumun açık hakkına ve sömürge müsteşarının 1931 Kavanin Meclisi oturumlarının birinde Türk toplumunun Müftü seçmek hukuk ve özgürlüğüne sahip olduğuna ilişkin sevindirici demecine dayanarak, bugün bu mevkii işgal etmek ve Kıbrıs Türk toplumunun dini lideri olmak üzere, Baf kasabasında Avukatlık yapan Ahmet Sait Efendi'yi Müftü seçtiğini ilan eder ve hükümetin bu seçimi tanınması dileğinde bulunur.

7 Mayıs 1931 tarihli Söz Gazetesi, Kongre izlenimlerini şu şekilde aktarmıştır:

*"Milli mümessiller hiçbir engelle alırmadan mesafeler aşılar, fedakârlıklar yaptılar ve merkeze koştular. Çünkü onları milli vazife çağırıyordu... Mukaddes mabetlere mahsus bir huşu içinde ve büyük bir sükûnetle en çetin ve mudil meseleler müzakere edilmiş, kararlara varılmıştır. Halkın alaka ve teyakkuzu mucib-i iftihardır. Her fert meseleleri takip ediyor, fikirlerini serbestçe ileri sürüyordu... Halkımız bu hareket ve şuuru ile yüksek haklara, en yüksek şereflere istihkakı olduğunu ispat etmiştir. Haklarını bu kadar kuvvetle müdafaa eden şerefli bir kitleyi haklarından mahrum etmek için hiçbir sebep ve bahane kalmamıştır."*³³⁰

Alınan bu kararlar, 21 Ekim 1931 günü başlayan Rum isyanı sebebiyle hayata geçirilememiş ve İngiliz Hükümeti de Milli Kongre tarafından alınan bu kararları kabul etmemiştir. İngiliz Hükümeti, Kıbrıs Türklerinin teşkilatlanmasını istememektedir. Ancak İngiliz Hükümeti bu kongreyi tanımamış olsa da Türkler açısından bu kongrenin önemi büyüktür. Çünkü Kıbrıs Türkleri, İngiliz Hükümeti'ne rağmen geleceği hakkında önemli kararlar almıştır. Bu durumu Necati Özkan, Mehmet Remzi

³³⁰ Beria Remzi Özoran, *Kıbrıs Türklerinin 1931 Kurultayı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1983, s. 2090-2091.

Bey ve Ahmet Sait Bey tarafından 26 Nisan 1937 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı İsmet İnönü'ye hitaben yazdıkları mektuplarında da görebilmekteyiz.³³¹

Keza aynı şekilde 1939 yılında Necati Özkan Bey'in, dönemin TC Başbakanı Refik Saydam'a Kıbrıs Türkleri adına göndermiş olduğu mektupta da Kıbrıs ve Kıbrıs Türkleri hakkında bilgiler verilirken mücadelelerine devam edebilmeleri için Anavatan Türkiye'den destek görmek istediklerini görmekteyiz.³³²

3.2. KIBRIS'TA BASIN HAYATININ DOĞUŞU

Kıbrıs Adası, yüzölçümü bakımından küçük bir Ada olmasına karşın haberleşmenin dar imkânlarla gerçekleştiği 1880 – 1890 dönemlerinde bile Kıbrıs'ta gazete ve bu mesleğe gönül veren aydınlar bulunmuştur. Dünya basını teknik olarak ilk yayınlarını çıkarmaya çalışırken Kıbrıs'ta el ile çevrilen ilkel baskı makineleri ile gazete çıkarma çabaları yaşanmıştır.³³³

Ada'da yaşayan kişi sayısı ile Ada'da çıkarılan gazete sayısı orantılandığında da büyük bir oran karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, 4 Nisan 1891 yılında yapılmış olan bir nüfus sayımına göre halkın 38.695 kişilik bölümü kasabada, 170.591 kişilik bölümü ise köylerde yaşamaktadır.³³⁴ Aynı yıl yapılan resmi sayıma göre ise Ada'da net olarak dokuz gazete yayınlanmaktadır. Görüldüğü üzere Ada'da nüfusun az olmasına karşın canlı bir basın hayatı bulunmaktadır. Ayrıca gazeteler az sayıda basılmalarına rağmen dünyanın dört bir tarafına ulaştırılmaya çalışılmıştır.

Kıbrıs'ta yayınlanan ilk gazetenin İngilizce olarak yayımlandığı ve isminin *The Cyprus* olduğu bilinmektedir. 29 Ağustos 1878 tarihinde yayın hayatına giren Cyprus, yayın hayatına 7 Ağustos 1899 yılına kadar devam etmiştir.³³⁵

Ada'da İngiliz Yüksek Komiseri General Sir Garnet Wolseley döneminde, 1 Kasım 1878 tarihinden itibaren *The Cyprus Gazette* isimli bir gazete İngilizce olarak

³³¹ EK-10: BCA, Fon Kodu: 030.10.0.0, Yer No: 124.886.19, 26.04.1937 tarih ve Kıbrıs Türk Milli Kongre Heyeti Merkeziyesi'nin Kıbrıs Türkleri hakkında verdiği bilgiyi gösteren belge.

³³² EK-11: BCA, Fon Kodu: 030.01.0.0, Yer No: 36.218.1, 26 İkincikanun (Ocak) 1939 tarih ve Kıbrıs Türkleri adına M. Necati Özkan imzasıyla gönderilen mektup ve verilen cevap.

³³³ Cemalettin Ünlü, a.g.e., s. 7.

³³⁴ A.g.e., s. 7.

³³⁵ A.g.e., s. 230.

yayınlanmıştır. İngiltere yönetimi tarafından 1960 yılına kadar yayınlanan bu gazete, Ada'daki ilk resmi gazetedir. Aynı zamanda The Cyprus Gazette, Türkçe ve Rumca olarak da yayınlanmıştır.³³⁶

Kıbrıs'ta İngiliz Hükümeti öncesi dönemde belirli bir basın hayatı bulunmamaktadır. Kıbrıs Türk basınıyla ilgili ilk istatistikî bilgilere, 1889 – 1946 yılları arasında İngiliz Sömürge Yönetimi'nin düzenli olarak yayınladığı Hükümet Yıllığı olarak bilinen “*Blue Book*” isimli kitapta rastlanmaktadır. Bu kitapta Kıbrıs'ta yayınlanan gazeteler hakkında bilgiler vardır.³³⁷

Ada'ya İngilizlerin gelişiyle birlikte Larnaka'da ilk basımevi kurulmuş ve ilk gazete yayınlanmıştır. 29 Ağustos 1878 tarihli bu gazete, KiproslCyprus adını taşımakta, haftalık olarak yayınlanmakta ve ilk iki sayfası İngilizce diğer sayfaları Rumcadır.³³⁸

Ada'da yaşanan bu gelişmeler Kıbrıslı Türkleri de etkilemiş ve Rumca yayın yapan gazeteler kadar olmasa da Türkçe olarak yayın yapan gazeteler de yayınlanmaya başlanmıştır.

3.3. İNGİLİZ İDARESİ DÖNEMİNDE KIBRIS TÜRK BASINI

Kıbrıs'ın yönetiminin 1878 yılında İngiltere'ye devredildiği dönem, Osmanlı İmparatorluğu için gerilemenin yaşandığı yıllara denk gelmektedir. Bu karanlık günlerde Anavatan'dan haber almak isteyen Kıbrıslı Türkler yalnızca İstanbul'da çıkan gazeteler aracılığı ile bilgi edinebilmektedir. Aydın kesim haricinde yabancı basını takip eden kişi de olmadığı için Ada halkı hiçbir olaydan haberdar olamamaktadır.³³⁹

Kıbrıs Türk Basınının, Kıbrıslı Rumların Enosis propagandalarına tepki olarak ortaya çıktığı söylenebilir. Kıbrıslı Rumların Enosis çizgisinde yürüttükleri yayınlar, Ada'nın Yunanistan'a ilhakını öngördüğü için Kıbrıslı Türkleri endişelendirmiştir. Nitekim Enosis propagandası yapan Rumca gazetelere karşılık Ada'da Türk-

³³⁶ Özcan Mert, “Osmanlı Belgelerine Göre Bir Kıbrıs Gazetesi: Zaman”, [Bildiri], 15. Ciepo Sempozyumu, Londra, Temmuz 2002.

³³⁷ Orhan Turan, *Tarihten Günümüze Kıbrıs Türk Basını (1879 – 2009)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2013, s. 14.

³³⁸ Mehmet Demiryürek, “Kıbrıs Türk Basını ve Türkiye Hükümetleri I (Osmanlı Dönemi) (1878 – 1910)”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 25-26, Ankara, Mayıs-Kasım 2000, s. 120.

³³⁹ Beria Remzi Özoran, “Kıbrıs'ta Türk Gazeteciliği”, *Türk Kadını Dergisi*, Sayı: 40, Yıl: 4, Eylül 1969, s. 24.

ler tarafından 1888 yılında çıkarılan ilk gazete SADET/SAADET isimli gazetedir.³⁴⁰ Birçok kaynağa göre ilk Türkçe gazetenin ZAMAN Gazetesi olduğu iddia edilse de Blue Book'un 1889 – 1890 tarihli cildinde Türkçe olarak bir gazetenin varlığından söz edilmektedir. Bu duruma göre Sadet Gazetesi yayınlanan 16 sayısı ile ilk Türk gazetesi olduğunu kanıtlamış, lakin Sadet Gazetesi'nin hiçbir sayısına ulaşılamamıştır. Sadet Gazetesi ile ilgili başka bir sıkıntı da yayın yaşamına girdiği yıl ile ilgilidir. Gazetenin 1 Nisan 1889 yılından sonra yayın yaşamına girdiğini ileri sürenler de vardır.³⁴¹ 1908 yılında yayınlanmış olan bir kitapta ise Sadet Gazetesi'nin yayın tarihi 11 Temmuz 1889 olarak verilmiştir.³⁴²

O tarihlerde ve ilerleyen dönemlerde yayınlanan bütün gazetelerin ortak yönleri mücadele basını olma özelliğidir. Bu konuyu İsmail Bozkurt şu şekilde dile getirmiştir:

“Gazetelerin yayın ilkeleri ve izledikleri yayın politikaları incelendiğinde görülecektir ki, tüm gazeteler bir işlevi yerine getirmek için yayınlanmıştır. O da bu adada Kıbrıs Türkünün sesini ve varlığını duyurmak, haklarını ve çıkarlarını savunmak, Adanın Yunanistan'a ilhak edilmesine, Enosis'e karşı çıkmak, kısacası Kıbrıs'ta Atatürk'ün deyişi ile 'Türkün sesinin solmasını' önlemektir. Bu nedenle basınımız bir mücadele basını olmuştur. Ve basınımız için en doğru tanımlama da budur: Kıbrıs Türk Basını Bir Mücadele Basınıdır.”³⁴³

1892 yılında Kıbrıs'ta yapılan resmi sayımlara göre Türkçe olarak sadece iki gazetenin yayınlandığı bilinmektedir. Bu gazeteler Zaman Gazetesi ve Kıbrıs Gazetesi'dir. Kısaca Kıbrıs'ta yayınlanan Türkçe gazetelere baktığımızda şu isimlerle karşılaşmaktayız:

³⁴⁰ Beria Remzi Özoran, “Kıbrıs'ta Türk Gazeteciliği – İngiliz Geçici İdaresi Devrinde”, *Türk Kültürü*, Sayı: 41, Yıl: IV, İstanbul, Mart 1966, s. 471.

³⁴¹ 1878 yılında İngiltere'nin Ada'ya el koyması sonrasında kamuda çeşitli değişiklikler yapmış ve bazı kişilerin görevlerine son vermiştir. 1888-1889 tarihli Blue Book'un 121. Sayfasında Kıbrıs'ta yapılan memur atamaları bölümünde “...Limasol Malmüdürlüğüne, evvelce Osmanlı yönetiminde bu görevi sürdürmekte olan Ahmet Emin Ağa'nın” atandığı yazmaktadır. Yine aynı kitapta Limasol Malmüdürlüğünün 1 Nisan 1889 tarihinde kaldırıldığı yazmaktadır. Limasol Malmüdürlüğü durup dururken hem de Ada'nın ve Ada insanının kaderinde büyük dalgalanmalar olduğu bu dönemde gazete yayınlacağı olasılığı varsayılmamaktadır ki yasalar da buna karşıdır. Anlaşılan o ki Ahmet Emin Efendi, 1 Nisan 1889 tarihinden sonra Limasol Malmüdürlüğü görevinden alınınca Sadet Gazetesi'ni çıkardığı anlaşılmaktadır. Cemalettin Ünlü, a.g.e., s. 16.

³⁴² Süleyman İrvan, “Kıbrıslı Türk Gazetecilerinin Mesleki ve Etik Değerleri”, *Küresel İletişim Dergisi*, Sayı: 1, Bahar-2006, s. 2.

³⁴³ Süleyman İrvan, a.g.m., s. 3.

3.3.1. Zaman

1891 – 1892 yılları arasında Kıbrıs'ta 6'sı Rumca, 2'si İngilizce ve 1'i de Türkçe olmak üzere 9 gazete yayımlanmıştır. Bu gazetelerden Türkçe olarak yayımlanan tek Türk gazetesi Zaman Gazetesi'dir.³⁴⁴ Zaman Gazetesi, 25 Aralık 1891 tarihinde Lefkoşa'da yayımlanmaya başlamıştır. Gazetenin sahibi Hacı Derviş Efendi isminde bir zattır. Gazetenin ilk sayısında yayın amaçları bildirilmiş ve İngiliz sömürgeciliği ile savaşmak ve Enosis'e karşı çıkmak bu amaçlar arasında yer almıştır. Gazete, aynı zamanda Lefkoşa'nın ileri gelenlerinin üyesi bulunduğu Kırathane-i Osmanî isimli kulübün bir organıdır. Gazetenin Başyazarı Muzafferüttin Galip isimli bir zattır. İlerleyen dönemde Hacı Derviş Efendi ile idare heyeti üyeleri arasında çıkan bir anlaşmazlık sebebiyle Hacı Derviş Efendi gazeteyi tek başına çıkarmaya başlamıştır. Lakin Hacı Derviş Efendi'nin okuma-yazması olmadığı için yazıları kendisi yazamaz, yazabilen kişilere hazırlatırdı. Çıkan yazıları kontrol edemeyen Hacı Derviş Efendi, yetkili makamların hoşuna gitmeyecek yazılara sansür uygulayamamaktadır. Nihayetinde 1901 yılında Osmanlı İmparatorluğu ile Zaman Gazetesi'nin arası bozulmuştur. Hacı Derviş Paşa çıkan yazılar sebebiyle şikâyet edilir ve Padişah tarafından verilen paşalık unvanı da geri alınır. Bu durumdan hoşlanmayan yazarlar ise gazeteden ayrılmışlardır.³⁴⁵

9 yıl yayınlanan Zaman Gazetesi, 423 numaralı son sayısı ile kapanır.³⁴⁶

3.3.2. Yeni Zaman

Osmanlı Hükümeti ile Zaman Gazetesi arasında yaşanan gerginliğin ardından Zaman Gazetesi'nden ayrılan yazarlar yeni bir gazete etrafında toplanmışlardır. İlk sayısı 22 Ağustos 1892 tarihini taşıyan Yeni Zaman Gazete, Kırathane-i Osmanî tarafından yayımlanmıştır. Gazetenin sloganı "*Milleti İslamiyenin maarifine hizmet etmek*" ve de padişaha sadakat göstermektir.³⁴⁷

³⁴⁴ Orhan Turan, a.g.e., s. 84.

³⁴⁵ Beria Remzi Özorun, *Kıbrıs'ta Türk Gazeteciliği...*, s. 24; Orhan, Turan, a.g.e., s. 33.

³⁴⁶ Beria Remzi Özorun, *Kıbrıs'ta Türk Gazeteciliği...*, s. 24.

³⁴⁷ A.g.e., s. 24.

Osmanlı Hükümeti'nin Zaman Gazetesi ile yaşadığı gerginliğin ardından Kıbrıs'taki gazetelere müdahalede bulunarak onların kapanmasına neden oluyor gibi görünse de, Ada'da Türkçe yayın yapan gazeteleri özellikle Rum basınının Enosis propagandasına karşı savunmuştur. İmparatorluk, Rum basınında çıkan yayınlara karşı yine basın yoluyla karşılık vererek Kıbrıs Adası'nın Osmanlı toprağı olduğunu savunmuşlardır.³⁴⁸

28 sayı çıktıktan sonra kapatılan Yeni Zaman Gazetesi, dönemin Rum gazetelerinden Foni tis Gıbru'nun Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması konusunda gerçekleştirdiği kampanyalara tüm gücüyle karşı çıkmıştır.³⁴⁹

3.3.3. Kıbrıs

1892 – 1893 yıllarında Kıbrıs basın hayatına Türkçe bir gazete daha eklenecek Ada'da yayınlanan gazete sayısı 10'a çıkmıştır. Türkçe olarak yayınlanan bu gazetelerden bir tanesi Zaman Gazetesi iken diğeri Kıbrıs Gazetesi olmuştur.³⁵⁰

Yeni Zaman Gazetesi, 6 ay kadar yayın hayatında kaldıktan sonra ismi değiştirilerek Kıbrıs Gazetesi olmuş ve 6 Mart 1893 günü yayına başlayan gazete 1893-1898 yılları arasında Kıbrıs Türk basınında yerini almıştır.³⁵¹

Gazete yayınladığı ilk sayısında amaçlarını belirterek çizgisini de gözler önüne sermiştir. Rum Basınıyla savaşmak, Jön Türklerin davasına³⁵² yardımcı olmak, Türk kültürü ve Türk halkına hizmet etmek bu amaçlar arasında yer almıştır.³⁵³

³⁴⁸ Orhan Turan, a.g.e., s. 35.

³⁴⁹ Cemalettin Ünlü, a.g.e., s. 23.

³⁵⁰ Orhan Turan, a.g.e., s. 36.

³⁵¹ Cemalettin Ünlü, a.g.e., s. 25; Harid Fedai ve Ahmet An, a.g.e., s. 9; Beria Remzi Özoran, *Kıbrıs'ta Türk Gazeteciliği İngiliz...*, s. 472; Mehmet Demiryürek, *Kıbrıs Türk Basını...*, s. 124; Orhan Turan, a.g.e., s. 36; Ahmet An, "Kıbrıs Türk Toplumunda İlk Kulüpler", [Bildiri], Birinci Tüm Kıbrıs Sosyal ve İnsan Bilimleri Konferansı, Lefkoşa, Mart 2005.

³⁵² Jön Türkler; Osmanlı Devleti içinde 19. yüzyılın ikinci yarısında Meşrutî bir temele dayalı bir sistem kurmak, Kanun-i Esasi ilanıyla da serbest seçimlere gitmek ve böylece oluşturulacak meclise, ülke geleceğini teslim etmek gibi fikirlerle yola çıkan, hedef olarak batı örnekliğini seçen Osmanlı aydınlarının ortak adıdır. II. Abdülhamit'in 1878'de Meclis-i Mebusan'ı kapattığı günden beri dağınık olan Jön Türk hareketinin birden bire derlenip toparlanmaya ve teşkilatlanmaya başladığı görülmüştür. Sonuç olarak Jön Türk kurumları iki amaç üzerinde birleşmiş oluyorlardı: Sultan Abdülhamit'in zorba kurallarını frenlemek, Kanun-i Esasi'yi tekrar yürürlüğe koymak ve Osmanlı İmparatorluğu'nun bütünlüğünü korumaktı. Bkz; Durdu Mehmet Burak, "Osmanlı Devleti'nde Jön Türk Hareketinin Başlaması ve Etkileri", *OTAM(Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)* Sayı: 14, 2003, s. 298.

³⁵³ Cemalettin Ünlü, a.g.e., s. 25; Orhan Turan, a.g.e., s. 37.

1890 ile 1900 yılları arasında Osmanlı Hükümeti ile Jön Türkler arasında bir mücadele yaşanmıştır. Kıbrıs Gazetesi de Jön Türkleri benimsemeyi yayın ilkesi olarak kabul ettiği için Osmanlı Hükümeti gazete için kapatma kararı almıştır. 1898 yılında Kıbrıs Gazetesi kapatılmıştır. Dönemin gazetecilerinden Mehmet Remzi Bey'in elde ettiği bilgilere göre de Asaf Bey (gazetenin kurucusu), zamanın İçişleri Bakanı Memduh Paşa ile anlaşmış ve her ay almaya başladığı bir ödenek karşılığı gazeteyi kapatmıştır. Gazetenin son sayısı da 31 Ekim 1898 günü çıkmıştır.³⁵⁴

Bu yıllarda çıkmış olan Kokonoz³⁵⁵, Akbaba³⁵⁶, Feryat³⁵⁷ isimli gazeteler de bulunmaktadır. Bu gazetelerden Kokonoz ve Kokonoz'un devamı niteliğinde bulunan Akbaba, mizah türünde yayınların yapıldığı gazetelerdir. Feryat Gazetesi ise ancak dört sayı çıkabilmiş Jön Türk taraftarı bir gazete olmuştur.³⁵⁸

Kıbrıs'ta basın hayatında ilk on yıllık döneme baktığımızda gazetelerin kısa ömürlü oldukları göze çarpmaktadır. Bu duruma etki eden bazı durumlar olmuştur. 1890 – 1900 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğu ile Jön Türklerin karşı saflarda yer almaları, Ada'da Jön Türk taraftarı olan gazetelerin yayın hayatının kısılmasında etkili olmuştur. Aynı zamanda bu gazeteler arasında da Osmanlı İmparatorluğu yanlısı ve Jön Türk yanlısı gazetelerin birbirine karşı takındıkları çatışma hali, Rumlara karşı savaşma halinin ötesine geçerek kendi aralarındaki kavga bu durumu gölgelemiştir. Yaşanan tüm bu olaylar ilk on yıllık dönemde basın hayatının çalkantılı bir dönemden geçmesine sebep olmuştur.

³⁵⁴ Harid Fedai ve Ahmet An, a.g.e., s. 9; Cemalettin Ünlü, a.g.e., s. 26-27; Orhan Turan, a.g.e., s. 37.

³⁵⁵ Kokonoz'un ilk sayısı 27 Kasım 1896 tarihinde yayınlanmıştır. Gazetenin başyazarı Ahmet Tevfik Efendi'dir. Cemalettin Ünlü, a.g.e., s. 27; Harid Fedai ve Ahmet An, a.g.e., s. 10.

³⁵⁶ Kokonoz Gazetesinin imtiyaz sahibi Ahmet Tevfik Efendi tarafından 1 Ekim 1897 tarihinde Akbaba isimli gazete Kokonoz'un devamı niteliğinde çıkmıştır. Cemalettin Ünlü, a.g.e., s. 29; Harid Fedai ve Ahmet An, a.g.e., s. 15.

³⁵⁷ XIX. yüzyılın sonlarına doğru Ada'da yayınlanan Türkçe gazetelerden bir tanesidir. Gazete 11 Aralık 1899 yılında Hocaşade Osman Enveri Efendi tarafından yayınlanmıştır. Cemalettin Ünlü, a.g.e., s. 31; Harid Fedai ve Ahmet An, a.g.e., s. 24.

³⁵⁸ Cemalettin Ünlü, a.g.e., 27-31.

3.3.4. Mir'at-ı Zaman

3 Mart 1901³⁵⁹ tarihinde yayın hayatına giren Mir'at-ı Zaman Gazetesi, daha önce de Kokonoz ve Akbaba Gazetelerini yayınlayan Ahmet Tevfik Efendi tarafından yayınlanmaya başlamıştır.³⁶⁰

Mehmet Remzi Bey'in tabiriyle "*haftalık bir Jön Türk gazetesi*" olan Mir'at-ı Zaman Gazetesi, yayınlanmaya başladığı ilk zamanlardan itibaren Jön Türk yanlısı yayınları sebebiyle İstanbul Hükümeti tarafından hoş karşılanmamıştır. Ahmet Tevfik Bey'in daha önce çıkarmış olduğu gazetelerin de bu durumda payı büyüktür. 1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilan edilmesi ile Ahmet Tevfik Bey de Meşrutiyete destek vermiş hatta bir de "*Bela-yı İstibdat*" isimli bir tiyatro eseri yayınlamıştır.³⁶¹

Mir'at-ı Zaman Gazetesi'nin sayılarında çoğunlukla Ada Rumları ve Rumların destekçileri Yunanistan, İngiltere ve Ada'da yayınlanan bir diğer Türk gazetesi olan Sünhat Gazetesi³⁶² ile rekabetleri hakkındaki haberler yer almıştır.³⁶³

Belirli dönemlerde kapanmak zorunda kalan ve bir süre sonra tekrar yayına devam eden gazete, son olarak 11 Nisan 1910 tarihinde yayınlanmış ve tekrar yayınlanmamıştır.³⁶⁴

3.3.5. Kıbrıs

Gümrük memurluğundan emekli olan Mehmet Derviş Efendi, 2 Haziran 1913 günü Kıbrıs Gazetesi ile yayın hayatına atılmıştır. Bu dönemde yayınlanmakta olan Türk gazeteleri arasında yalnızca Seyf³⁶⁵ Gazetesi bulunmaktadır ki Seyf Gazetesi de 15 Haziran 1914 günü yayın hayatına son vermiştir.

³⁵⁹ Gazetenin tam çıkış tarihi kesin olamamakla beraber 3 Mart 1900 tarihinde çıktığını yazan kaynaklar da bulunmaktadır. Bkz; Beria Remzi Özoran, *Kıbrıs'ta Türk Gazeteciliği İngiliz...*, s. 473; Mehmet Demiryürek, *Kıbrıs Türk Basını...*, s. 130.

³⁶⁰ Cemalettin Ünlü, a.g.e., s. 35-36; Orhan Turan, a.g.e., s. 40; Harid Fedai ve Ahmet An, a.g.e., s. 25.

³⁶¹ Mehmet Demiryürek, *Kıbrıs Türk Basını...*, s. 130.

³⁶² Mehmet Arif Efendi tarafından 1 Ekim 1906 tarihinde Lefkoşa'da haftalık olarak yayınlanmıştır. Orhan Turan, a.g.e., s. 44.

³⁶³ Orhan Turan, a.g.e., s. 41; Harid Fedai ve Ahmet An, a.g.e., s. 26.

³⁶⁴ Cemalettin Ünlü, a.g.e., s. 38; Harid, Fedai ve Ahmet, An, a.g.e., s. 27; Mehmet Demiryürek, *Kıbrıs Türk Basını...*, s. 131; Beria Remzi Özoran, *Kıbrıs'ta Türk Gazeteciliği İngiliz...*, s. 474; Orhan Turan, a.g.e., s. 44.

³⁶⁵ Seyf Gazetesi 12 Mart 1912 günü yayınlanmaya başlamıştır. İmtiyaz sahibi ve sorumlu müdürü Bodamyalızade Mehmet Münir Bey'dir. Genel görüş olarak İngiliz yönetimi paralelinde olan Evkafçı-

Kıbrıs Gazetesi, yayın programı olarak; başyazı, iç ve dış haberler, edebiyat, ilmi ve fenni konuların yanı sıra ilan haberlerini yayınlamayı amaç edinmiştir.³⁶⁶ Gazetenin 29 Eylül 1913 tarihli 9. sayısında ise ana program değişmemekle birlikte tertip ve düzende toparlanmalar göze çarpmıştır. Gazetenin birinci yılı münasebetiyle 1 Haziran 1914 tarihli 26. sayıda gazetenin yayın amaçları belirlenmiştir:

1. Kıbrıs Gazetesi, Türklüğe ve milliyete hizmet etmiş, Türklüğün sesini duyurmuştur, onun dertlerine ortak olmuştur.
2. Bu gazete, Ada'daki milli menfaatlerimizi müdafaa ve muhafaza etmek için çok çalışmıştır.
3. Gazetemiz, bilhassa maarif konularına fazla değinmiş ve onları büyük bir titizlikle inceleyip değerlendirmiştir.
4. Kıbrıs Gazetesi, şahsiyata zerre kadar değer vermemiştir.³⁶⁷

Kıbrıs Gazetesi'nin koyu bir Evkaf yanlısı olduğu bilinmektedir. Özellikle Mehmet Derviş Efendi'nin oğlu Mustafa Mithat Bey'in yazmış olduğu yazılar Osmanlı Hükümeti tarafından oldukça beğenilmektedir.³⁶⁸

1914 yılının Haziran ayında Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi ile Osmanlı İmparatorluğu da bir müddet sonra savaşa dâhil olmuştur. Ancak Kıbrıs Adası'nın İngiltere'nin yönetiminde bulunması Ada'da yaşayan Türkler ve Rumlar için yeni bir dönemin başladığının işaretlerini göstermektedir. Savaşın başlaması ile birlikte Kıbrıs Türkleri için sıkıntılı bir dönem başlamış ve basın hayatında gazetesiz kalma tehlikesi ile karşı karşıya kalınmıştır. 24 Ağustos tarihli sayısında Kıbrıs Gazetesi bu konuyu başmakale halinde duyurmuştur:

*"...Hizmetlerimize mukabil bir şey istemiyoruz. Böyle olduğu halde masraflarımızı bile almaz isek ve cebimizden de para sarfına mecbur olur isek, bu hal gazetemizin istikbalini katiyen temin edemez. Ada'da on beşten ziyade Rumca gazete intişar etmektedir. Bunlar hem kendi masraflarını alıyorlar hem kar ediyorlar. Biz ise maalesef bir gazetenin yalnız masrafını temin edemiyoruz. Seyf refikimiz maalesef tatil-i neşriyata bu yüzden mecbur oldu. Ada'da bir Türk gazetesi kaldı ki o da Kıbrıs'tır. Onun da hali bundan ibaret..."*³⁶⁹

lara karşıdır. Gazetenin yayın amaçları diğer Türk gazetelerde olduğu gibi ilk olarak Enosis'e karşı çıkmak ve Ada Türklerini korumaktır. 1912 olaylarında Ada Türklerinin tepkilerine geniş yer ayıran gazete, 15 Haziran 1914 günü ekonomik sebeplerden ötürü yayın hayatına son vermiştir. Bkz; Cemalettin Ünlü, a.g.e., s. 43-45.

³⁶⁶ Orhan Turan, a.g.e., s. 62.

³⁶⁷ Cemalettin Ünlü, a.g.e., s. 45; Orhan Turan, a.g.e., s. 62; Harid Fedai ve Ahmet An, a.g.e., s. 39.

³⁶⁸ Beria Remzi Özoran, *Kıbrıs'ta Türk Gazeteciliği İngiliz...*, s. 475.

³⁶⁹ Cemalettin Ünlü, a.g.e., s. 46-47.

1914 – 1915 tarihli Cyprus Blue Book’a bakıldığında bu dönemde on üç tane Rum gazetesi yayınlanırken yalnızca bir tane Türk gazetesi yayınlanmaktadır. Kıbrıs Gazetesi’nin başyazarı da bu durumu tamamıyla ekonomik sebeplere ve Türk halkın gazetelere ilgi göstermemesine bağlamaktadır.³⁷⁰

Kıbrıs Gazetesi, Birinci Dünya Savaşı’nın yaşandığı yıllarda yayın yaşamını sürdürmeye çalışmış ancak gazete nedeni tam olarak bilinmeyen sebeplerden ötürü yayın yaşamına son vermiştir. Gazetenin kapanması sonucunda Kıbrıs Türk halkı, dört yıl boyunca gazetesiz kalmış ve Dünya ve Anadolu’da yaşanan olayların yanı sıra Ada’nın sınırları içerisinde yaşanan olaylardan bile haberdar olmakta güçlük çekmiştir.³⁷¹

Gazetenin tam olarak hangi tarihte yayın hayatının sona erdiği bilinmemekle beraber 1915 yılının Haziran ayında son sayısının çıktığı tahmin edilmektedir.³⁷²

3.4. TÜRK KURTULUŞ SAVAŞI VE KIBRIS TÜRK BASINI

Dönemin gazetelerinden II. Meşrutiyet’ten sonra İstanbul’da çıkan ve İttihat taraftarı bir gazete olan Tanin Gazetesi, Kurtuluş Savaşı yıllarında ulusal direnişi destekleyen bir gazete olmuştur. Tanin Gazetesi³⁷³, ne göre Osmanlı İmparatorluğu, savaştan zaferle çıkacak Kıbrıs Adası İngiltere’den geri alınacaktı. Ancak Tanin Gazetesi’nin umduğu gerçekleşmedi ve Osmanlı İmparatorluğu yenilerek topraklarını kaybetmiş ve yok oluş sürecine girmiştir. Yaşanan bu gelişmeler Mustafa Kemal’in önderliğinde Anadolu’da ulusal bir kurtuluş hareketinin başlamasını tetiklemiştir. Aynı zamanda Mustafa Kemal’in bu hareketi Kıbrıslı Türkleri de etkilemiş ve Kıbrıs’ta yayın yapan Türkçe gazete ve dergiler de ulusal kurtuluş hareketine destek veren yazılar yazmaya başlamıştır.³⁷⁴ Aynı zamanda Türkiye Cumhuriyeti’nin ilanının

³⁷⁰ Cemalettin Ünlü, a.g.e., s. 47.

³⁷¹ Orhan Turan, a.g.e., s. 63.

³⁷² Harid Fedai ve Ahmet An, a.g.e., s. 39-40.

³⁷³ Tanin Gazetesi, dönemin siyasi ve sosyal olaylarına karşı ortaya koyduğu düşünceleriyle Türk basınında önemli bir yere sahip olmuştur. 19 Temmuz 1324 (1908) tarihinde Tefvîk Fikret, Hüseyin Kazım ve Hüseyin Cahit tarafından yayın yaşamına giren gazetenin, yayın yaşamına girmesi düşüncesini ortaya atan kişi Hüseyin Kazım iken gazetenin ismini koyan kişi Tefvîk Fikret’tir. Bkz; Mustafa Yılmaz, “Tanin Gazetesi İnceleme ve Seçilmiş Metinler (701-899 Sayılar)”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat, 2013, s. 1.

³⁷⁴ Mehmet Demiryürek, *Cumhuriyet Hükümetleri, Atatürk Devrimleri...*, s. 138-139.

dan sonra Atatürk inkılâplarının Kıbrıslı Türkler tarafından benimsenmesi ve Ada'da yerleşmesi noktasında Ada halkına öncülük etmiştir.

Kıbrıs Türk Basını, üzerinde yaşadığı toprakları koruyup kollamak ve bu topraklarda varlığını devam ettirebilmek için Kıbrıs Rum Basını'nın Enosis politikasına her zaman karşı durmuştur. Ayrıca Kıbrıs Türk Basını, İngiliz Sömürge Yönetiminin Kıbrıs Türk toplumuna uyguladığı kötü muameleleri de dile getirmiştir. Kıbrıs Türk toplumu, Türk basını'nın Ada'ya gelmesi ile birlikte Anadolu ile ilgili haberleri birinci elden öğrenmiş ve kimsenin etkisi altında kalmadan ortak bir değer etrafında toplanarak Türk özelliğini korumaya devam etmiştir.³⁷⁵

Bu gazete ve dergilerin belli başlı özellikleri aşağıdaki gibi kısaca açıklanmaya çalışılmıştır.

3.4.1. İrşad Dergisi

Yayın hayatına 1 Haziran 1920 günü Larnaka'da giren ve 1 Nisan 1922 gününe kadar yayın yaşamına devam eden İrşad Dergisi, hemen her sayısında yabancı basından yazarların yazılarına yer verirken çoğunlukla Türkiye lehinde haberleri yayınlamıştır.³⁷⁶ Larnaka Neşr-i Maarif Cemiyeti adına yayınlanan derginin;

“Türk gençliğinin milli şuurunu daima uyanık tutmak,...,Türk maarifine hizmet etmek,...,Vatana bağlılığını devam ettirmek ve İstiklâl Savaşımızın devam ettiği bugünlerde onunla yardımlaşmayı sağlamak, Rum basını'nın Enosis emelleri ve İngiliz sömürgeciliği ile mücadele etmek” gibi yayın ilkeleri benimsediği ve bu doğrultuda yayın yaptığı görülmektedir.³⁷⁷

Bu ilkeler doğrultusunda yayın hayatına devam eden İrşad Dergisi, Türk İstiklal Savaşı süresince diğer yayın organları oranında üzerine düşen görevi yapmıştır. İrşad Dergisi'nin İstiklal Savaşı'nı destekleyen yazıları çoğunlukla derginin Başyazarı Mehmet Nazım Bey tarafından kaleme alınmıştır. Mehmet Nazım Bey, derginin 1 Şubat 1921 tarihli sayısında *“Anadolu ve İstikbali”* isimli yazısında Türkiye'nin son yıllarda uğradığı felaketleri sayarak şöyle demektedir:

³⁷⁵ Orhan Turan, a.g.e., s. 21.

³⁷⁶ Ertuğrul Aydın, “Kıbrıs Türk Dergiciliği”, *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, S. 8, Y. 4, Temmuz-Aralık 2012, s. 160; Orhan Turan, a.g.e., s. 293.

³⁷⁷ Cemalettin Ünlü, a.g.e., s. 68.

“Ve bugün o vaka-i musibetin netice fecayı’ini, vatanımızın parça parça düşman ellerinde ezildiğini görüyoruz.

Bugün garp siyasetinin kanun-ı inkisamı tatbik etmek istediği kıt’a-i arz Türklüğün melce-i hayatı, sevgili yurdu, mader-i müşfiki yeşil Anadolu’dur. Anadolu bizim için her şeydir. Sevk-i kader ve muavenet-i tali’le Altay dağlarından ayrılarak garba tevcih-i nigah eden büyük dedelerimiz nihayet Anadolu’nun zümrüt ovalarında Devlet-i Osmaniye’nin ilk çatısını kurdular... Müttefikler Kemal Paşayı bir sene mukaddem alelade bir şakî tanıyorlardı. Hâlbuki bugün İstanbul hükümetine Kemalistlerle anlaşmayı teklif ediyorlar... Netice olarak, bugünkü ahval karşısında kemal-i cesaretle şunu diyebiliriz ki: İki sene bir devre-i iğtişâş içinde pek ümitsiz dakikalar yaşayan, Anadolu o muazzez Türk yuvası bugün evlâtlarının ölmez azmi sayesinde yine altı yüz senelik anane ve mazisiyle temiz bir Türk yatağı olarak yaşayacaktır.”³⁷⁸

İrşad Dergisi, diğer gazeteler gibi Türk Kurtuluş Savaşı sürecinde üzerine düşen görevi yapmış ve Türkiye’de savaştan etkilenen kişiler için yardım kampanyası başlatmıştır. Kampanya kapsamında İstanbul’da yardıma muhtaç insanlar için birçok makale yayınlamıştır.³⁷⁹

İrşad Dergisi, 1 Nisan 1921 günkü sayısında “Ankara gazetelerinden muktebestir” dipnotuyla TBMM’nin 12 Mart 1921 tarihinde İstiklal Marşı’nın kabulünü de okuyucularına gecikmeden duyurmuştur.³⁸⁰

Derginin 1 Mart 1922 tarihli sayısında ise New York Tribune’den aktarmalı “Hasta Adamın Gölgesi Tekrar Avrupa Üzerine Düşüyor” başlıklı bir yazı yayınlanmıştır. Haberde, uzun zamandan beri Avrupa’da Hasta Adam olarak tasavvur edilen Türkiye’nin, beklenenin aksine 1922 yılında ani bir çıkış ile Avrupa devletleri arasındaki yerini aldığı ve ansızın Yeni Dünya Konferans masasında yerini aldığını belirtmektedir.³⁸¹

Türk İstiklal Savaşı’nın devam ettiği bu yıllarda İrşad Dergisi, Kıbrıs Türkünün milli duygularını canlandıran ve Türkiye ile yardımlaşmayı sağlayan kuvvetli yayın organlarından bir tanesi olarak yayın hayatına devam etmiştir.

³⁷⁸ Mehmet Demiryürek, *Cumhuriyet Hükümetleri, Atatürk Devrimleri...*, s. 142.

³⁷⁹ Ömer Pirlepel, “Türk İstiklal Savaşı Sürecinde Kıbrıs”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, 2009, s. 51.

³⁸⁰ Mehmet Demiryürek, *Cumhuriyet Hükümetleri, Atatürk Devrimleri...*, s. 142.

³⁸¹ Sabahattin İsmail ve Engin Birinci, a.g.e., s. 57-59.

3.4.2. Ankebut Gazetesi

Anadolu’da Kurtuluş Savaşı’nın devam ettiği yıllarda, İrşad Dergisi ile aynı yıllarda çıkan Ankebut Gazetesi de milli mücadeleye destek veren yazılar yazmış ve yayınlamıştır. Sözlük anlamı “örümcek” anlamına gelen gazetenin ilk sayısı 28 Temmuz 1920 günü yayınlanmıştır. Ancak bu sayılar Ankebut’un İlavesi olarak çıkmıştır. Gazetenin ilk sayısı 8 Eylül 1920 tarihini taşımaktadır.³⁸² Gazete kendini “*Haftalık Edebi ve İçtimai Türk Gazetesi*” olarak tanımlarken Cyprus Blue Book’ta “*Edebi ve Sosyal Dergi*” olarak ifade edilmiştir.³⁸³

Yayın hayatına başladığında Kıbrıs Türklerinin eğitim ve ticaret alanında bilinçlenmelerini sağlamak isteyen Ankebut Gazetesi, yayın hayatı boyunca daha çok dış haberler ve Anadolu’da devam eden Kurtuluş Mücadelesi hakkında haberler yapmıştır. Aynı zamanda şiir de yayınlanan gazetede Ankebut ile Çekirge’nin, Sakarya Meydan Savaşı üzerine atışmalarına şöyle yer verilmiştir:

“Ankebut:

*Anadolu Türklerin ocağı
Kıbrıs da onun bir bucağı
Çekilir mi Yunan bayrağı
Var iken Türk’ün al sancığı*

Çekirge:

*Kral Kostiye yaramadı Yunan tacı
Anadolu seferi unutulmaz bir acı
Tavassut dilenmeğe çıktı Baltacı
Gunaris’i de sardı yaman bir sancı... ”³⁸⁴*

Gazetenin bu Türk yanlısı ve kışkırtıcı yazıları, Ada’da yaşayan Kıbrıslı Rum halkı, Anadolu’da Türklere karşı Yunanistan’ın safında yer alıp savaş verdikleri için rahatsız etmiştir. Hatta Ankebut’a göre Lefkoşa’da yayınlanan Elefteria Gazetesi, yayınlanan bazı şiirleri Rumcaya çevirerek Ankebut Gazetesi’ni hükümete şikâyet etmiştir. Elefteria Gazetesi’nin bu şikâyeti üzerine Ankebut Gazetesi Başyazarı Mehmet Fikri Bey polisler tarafından tutuklanarak sorguya çekilmiştir.³⁸⁵

³⁸² Harid Fedai ve Ahmet An, a.g.e., s. 48; Orhan Turan, a.g.e., s. 68; Meral Demiryürek, “Ankebut ve Milli Mücadele”, *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 2, Aralık 2003, s. 39.

³⁸³ Orhan Turan, a.g.e., s. 68.

³⁸⁴ Mehmet Demiryürek, *Cumhuriyet Hükümetleri, Atatürk Devrimleri...*, s. 142-143.

³⁸⁵ A.g.e., s. 146.

Anadolu'da Türk İstiklal Savaşı'nın devam ettiği bir dönemde yayın hayatına giren Ankebut Gazetesi, savaş süresince yardıma muhtaç birçok insanın sıkıntılarını yazdığı çeşitli yazılarla dile getirmiş ve Mustafa Kemal Paşa'ya ayrı bir önem atfetmiştir. Gazete Mustafa Kemal Paşa ve Milli Mücadele ile ilgili çok sayıda yayın yapmıştır. 23 Nisan 1921 tarihli sayısında ise Türk kuvvetlerinin Yunan kuvvetleriyle olan çarpışmasını okurlarına şu şekilde aktarmıştır:

*“İstanbul'dan gelmiş olan resmi Türk tebliği Eskişehir mevzisinde devam eden şiddetli muharebede Türklerin ihzar-ı galibiyet eylediklerini işar ediyor ki bir Yunan fırkası takip edilerek dağıtılmıştır. İş bu muzafferiyet, Yunan tebligatıyla dahi teyit eyleneştir. İstanbul ile Anadolu halkı izhar-ı şadümanı eylemektedir.”*³⁸⁶

Anadolu'da Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasının ardından, Kıbrıs Türk toplumu Anadolu'daki durumu daha yakından takip etmeye başlamış ve Anadolu'nun zafer heyecanına ortak olmuştur. 13 Eylül 1922 günü Ankebut'un atmış olduğu *“Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Başkumandan Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin Fedakâr milletimize, Kahraman Ordularımıza Hitaben”* başlıklı bildiri bu durumun örnekleri arasında yer almaktadır.³⁸⁷

Ankebut Gazetesi'ne göre savaşın tek bir lideri vardır ve o da Mustafa Kemal Paşa'dır. Mustafa Kemal gibi büyük insanları yetiştirdiği için İstanbul'da önem taşımaktadır ki hatta köylüler tarafından İstanbul'u öven şiirler yazıldığı görülmüştür.³⁸⁸

Savaşın başladığı ilk günden itibaren Türk halkının güvenini kazanmış bir lider olan Mustafa Kemal, o zor günlerde Kıbrıs Türkleri için de hem kurtarıcı hem de kahraman bir lider olmuştur. Kıbrıs Türkleri arasında Mustafa Kemal'e olan sevgi hiç azalmayıp aksine günden güne katlanmıştır. Dönemin zor şartları altında gazete kâğıtlarının dahi zor temin edildiği günlerde Ankebut Gazetesi Mustafa Kemal'in resimlerini basmıştır. Kıbrıs Türk basınında resimli yayınlar çok nadir olmasına karşın Mustafa Kemal'e duyulan saygı ve sevgi, o resimlerin basılmasında etkili olmuştur.³⁸⁹

Ankebut Gazetesi'nin Mustafa Kemal'e vermiş olduğu değeri, gazetenin Mustafa Kemal'in vermiş olduğu beyanatları yayınlamasından da anlayabilmekteyiz.

³⁸⁶ Orhan Turan, a.g.e., s. 69.

³⁸⁷ Şükrü Sina Gürel, a.g.e., s. 166.

³⁸⁸ Meral Demiryürek, a.g.m., s. 42.

³⁸⁹ A.g.m., s. 44.

Birçok beyanatı kısaltmadan tamamıyla yayınlayan gazete, Mustafa Kemal'in millete ve orduya seslendiği konuşmalardan bir tanesini şu şekilde yayınlamıştır:

“Türkiye Büyük Millet Meclisi reisi başkumandan Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri fedakâr milletimize kahraman ordularımıza hitaben atideki beyannameyi neşr buyurmuşlardır...”

Bu haberin altına siyah-beyaz bir Atatürk portresi yerleştiren gazete, portrenin altına da “*Ordularımıza Akdeniz’i hedef gösteren Başkumandanımız müşir Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri*” yazmıştır.³⁹⁰

Gazetenin son sayısı olan 138. sayı 21 Temmuz 1923 tarihinde çıkmıştır.³⁹¹ Ankebut Gazetesi, içinde bulunduğu sıkıntılı döneme karşın Ulusal Kurtuluş Savaşı’nı sonuna kadar destekleyen, Kıbrıslı Türklere savaş hakkında bilgiler vermeye çalışan ve toplumun duyarlılığını canlı tutan yayınlar yaparak basın hayatına tutunmuş bir gazete olarak tarihe geçmiştir.³⁹²

3.4.3. Doğru Yol Gazetesi

Birinci Dünya Savaşı’nın yaşandığı yıllarda Kıbrıs’ta bir Türkçe gazetenin bulunmayışı, Kıbrıs Türklerinin seslerini dünyaya duyurmalarını engelleyen bir durum olmuştur. Meclis-i Milli’nin toplandığı gün bu konunun da üzerinde duran aydınlar, kongrenin hemen ardından bir gazete çıkarmak için girişimlere başlamışlardır. Bu kapsamda Birinci Dünya Savaşı’nın ardından çıkan ilk gazete Doğru Yol Gazetesi olmuştur. 8 Eylül 1919 günü yayın yaşamına giren gazetenin sahibi ve Başyazarı, Dava Vekili Avukat Ahmet Raşit Bey iken sorumlu müdür Mehmet Remzi Bey’dir.³⁹³

Doğru Yol Gazetesi amaçlarını ise şu şekilde belirlemiştir: Kıbrıs Türkünün varlığını duyurmak ve onun dertlerini dile getirerek Kıbrıs Türkünün içinde bulunduğu durum ve dünya olayları hakkında bilgiler vermek.

Birçok zorluğa ve engellemelere karşı çıkartılan Doğru Yol Gazetesi, haftalık bir gazete olarak yayınlanmıştır.³⁹⁴

³⁹⁰ Meral Demiryürek, a.g.e., s. 44-45.

³⁹¹ Bir başka kaynak ise gazetenin son sayısının 5 Mayıs 1923 tarihini taşıdığını ve son sayısının 135 numarasını taşıdığını belirtmiştir. Bkz; Orhan Turan, a.g.m., s. 73.

³⁹² Harid Fedai ve Ahmet An, a.g.e., s. 50-51.

³⁹³ Cemalettin Ünlü, a.g.e., s. 50; Orhan Turan, a.g.e., s. 64.

³⁹⁴ Orhan Turan, a.g.e., s. 64.

Kıbrıs Türkünün her türlü sıkıntısına yardımcı olmaya çalışan gazete, yayına başladığı ilk zamanlarda Girne’de İngilizler tarafından hapsedilmiş olan Antalyalı Ahmet Çavuş’un olayını açığa çıkararak halkı bilinçlendirmiştir.

Gazete aynı zamanda 10 Aralık 1918 günü toplanan Meclis-i Milli’nin de basın sözcülüğü görevini üstlenmiştir. Meclis-i Milli’nin toplanıp kararların alınmasından yaklaşık bir yıl sonra, Doğru Yol Gazetesi “*Meclis-i Milli kararları şatafatsız bir eda taşıyan şu beyanname ile yayınlanmıştır*” girişi ile kararları Dünya kamuoyuna duyurmuştur.³⁹⁵

Savaşın devam ettiği günlerde Kıbrıs’ta da savaşın etkileri hissedilmektedir. İngiliz Hükümeti’nin özellikle Ada Türkleri üzerinde uyguladığı kısıtlamalar bulunmaktadır ki bu kısıtlamalardan Doğru Yol Gazetesi de nasibini almıştır. İngiliz Hükümeti’nin 1920 yılında başlattığı sansür yasağı ile gazetenin kapatılma riskinin bulunmasına karşılık gazetenin sorumlu müdürü Mehmet Remzi Bey, Kıbrıslı Türk halkı habersiz bırakmamak amacıyla bir önlem almak istemiş eğer Doğru Yol Gazetesi kapatılacak olursa kendi adına Söz Gazetesi’ni çıkarmak için İngiliz Hükümeti’ne başvurmuştur. Aradan geçen zaman diliminde Doğru Yol Gazetesi birkaç defa kapatılma riski ile karşı karşıya kalmıştır. Durum böyle olunca Mehmet Remzi Bey Söz Gazetesi’ni yayınlamaya başlamıştır ve Doğru Yol Gazetesi’nden de ayrılmıştır.³⁹⁶

Doğru Yol Gazetesi, 9 Eylül 1920 günü kapatılmıştır. Ancak 28 Şubat 1921 günü tekrar yayınlanmaya başlayan gazete kesin bir tarih olmamasına karşın 1926 yılına kadar yayın hayatına devam etmiştir.³⁹⁷ Bu tarihten sonra Lozan Barış Antlaşması’nın 21. Maddesinden yararlanarak Türk vatandaşlığına geçen Raşit Bey, gazete-yi kendi isteğiyle kapatmıştır.³⁹⁸

³⁹⁵ Cemalettin Ünlü, a.g.e., s. 51.

³⁹⁶ A.g.e., s. 51.

³⁹⁷ Harid Fedai ve Ahmet An, a.g.e., s. 41.

³⁹⁸ Orhan Turan, a.g.e., s. 66-67.

3.4.4. Söz Gazetesi

Dönemin önemli gazetelerinden bir diğeri olan Söz Gazetesi, 15 Şubat 1921 günü Doğru Yol Gazetesi'nin devamı niteliğinde yayın hayatına başlamış bir gazetedir.³⁹⁹

Gazetenin kurucusu Mehmet Remzi Bey'in kızı Beria Remzi Özorun, gazetenin nasıl çıkarıldığını şu şekilde anlatmaktadır:

*"Doğru Yol birkaç ay çıktıktan sonra (bu gazetenin yayına başladığı tarih: 8 Eylül 1919) Nisan 1920'de sansüre tabi tutuldu Hükümete tanınan olağanüstü yetkiler hala yürürlükte idi. Bunlara dayanarak hükümet bir gazeteyi belirli bir süre için ya da süresiz olarak kapatabilirdi. Bu durumda Mehmet Remzi kendi adına SÖZ adında bir gazetenin daha imtiyazını aldı. Doğru Yol kapanırsa Söz yayınlanacaktı. Bu imtiyaz hakkının kaybolmaması için (zira yürürlükteki kanuna göre altı ay içinde yayına başlamayan veya yayınına altı ay ara veren bir gazetenin imtiyazı hükümsüz kalıyordu) Doğru Yol kapanmadan da arada bir Söz çıkıyordu. Mehmet Remzi bazı nedenlerle 1920 Eylülünden itibaren Doğru Yol gazetesinden tamamen ayrılarak Söz'ü muntazaman yayınlamaya başladı."*⁴⁰⁰

Anadolu'da Ulusal Kurtuluş mücadelesi devam ederken İngiltere'nin baskıları da günden güne artmıştır. Kıbrıs Rum basını Türkler lehine yayın yaparken İzmir'in de Yunan topraklarına katıldığını yazmaları Yunanistan ve Rumların gerçek emellerinin ne olduğunu gözler önüne sermektedir. Yaşanan bu olaylar karşısında Kıbrıs Türk basını da üzerine düşeni yapmış ve Mehmet Remzi Bey Kıbrıslı Türklerin hislerini 5 Eylül 1921 günkü sayısında şu şekilde aktarmıştır:

"Anadolu muharebesinin Yunan lehine inkişafı Türk ve Müslüman âleminin sükût ve izmihlali demektir. Bunun için her birimizin geçirmekte olduğumuz bu sayılı günleri büyük bir ehemmiyet ve dikkatle takip etmemiz ve dava-i milli ve dinimizin pişdar ve mümessilleri olanların etrafında toplanarak maddi ve manevi müzakerelerde bulunmamız kati olarak fariza-i zimmetimizdir."

*Türklerin bu istiklal harbinde bilfiil muavenet etmek şerefinden mahrum olan bizim gibilere terettüp eden vazife, onların muvaffakiyeti için Cenabı Allah'a yalvarmak ve bu harpte feda-i can eden muazzez vücutların umum Türk ve Müslümanların yed-i emanetine tevdi ettikleri masum yavrularının imdadına koştaktadır."*⁴⁰¹

³⁹⁹ Orhan Turan, a.g.e., s. 73; Harid Fedai ve Ahmet An, a.g.e., s. 41.

⁴⁰⁰ Cemalettin Ünlü, a.g.e., s. 55.

⁴⁰¹ Ali Nesim, a.g.m., s. 320.

1919 - 1922 yılları arasında haftada bir yayınlanan Söz Gazetesi'nde eğitimin önemi, eğitimin gerekliliği, Ada'da ki eğitim hayatının çektiği sıkıntılar hakkında 50'den fazla makale yayınlanmıştır. Eğitimin ardından ekonominin de düzelmesi konusunda atılımlar yapılmıştır. Bu doğrultuda da Doğru Yol Gazetesi ve Söz Gazetesi'nde yayınlanan makaleler bulunmaktadır. Bütün bu çabaların gerçekleşmesi, örgütlenmiş bir halkın oluşmasını da gerekli kılmıştır. Aydınlar bu konuyu da atlamamış ve basın yolunu kullanarak halkı örgütleme yoluna gitmişlerdir.⁴⁰²

Dönemin getirdiği tüm zorluklara karşın Mehmet Remzi Bey ve arkadaşları üstlerine düşen görevleri layıkıyla yapmaktadırlar. TC Lefkoşa Konsoloslugu'nun maddi olarak destek vermesinin yanında Ankara Hükümeti tarafından yeni harflerin kabul edildiği dönemde matbaa da hediye edildiği bilinmektedir. Ankara Hükümeti, Kıbrıs'ta Türk sesinin solmaması için elinden gelen imkânlar dâhilinde yardımcı olmuştur.⁴⁰³

Mehmet Remzi Bey aynı zamanda Ankara'da yayınlanan Hâkimiyet-i Milliye Gazetesinin de Ada'da satılmasına ve Kıbrıslı Türk okurların bu gazeteyi de okumasına aracılık etmektedir. Nitekim Mehmet Remzi Ankara'da tanınan ve takdir edilen bir isim olmuştur.⁴⁰⁴

Mehmet Remzi Bey'in Kurtuluş Savaşı yıllarında yapmış olduğu Milli Mücadele'ye destek verdiği yayınlar, Ankara Hükümeti'nin de dikkatini çekmiş ve dönemin Basın-Yayın Müdürü Ahmet Ağaoğlu tarafından 21 Ağustos 1922 günü Mehmet Remzi Bey'e tebrik ve teşekkür yazısı gönderilerek bu tür yayınlara devam etmesi istenilmiştir.⁴⁰⁵

Ulusal Kurtuluş mücadelesi sürecinde, Rum basını Türkleri endişeye salan abartılı haberler yapmıştır. Herhangi bir ajansa kayıtları bulunmayan Türkler ise Anadolu'dan bir haber alamadığı için Rum basınının yapmış olduğu Eskişehir'in Yunanistan'ın eline geçtiği hatta Mustafa Kemal'in intihar ettiği haberlerini okumuştur. Bu haberlere itibar etmeyen Türkler yine de İstanbul'da bulunan Akşam Ajansı'na kayıt olmak istemişler ancak bu istekleri de Rumlar tarafından engellenmiştir. İstanbul Ajansı'nın Kıbrıslı Türklerin bu isteklerinden haberdar olmamasına karşılık

⁴⁰² Sabahattin İsmail ve Engin Birinci, *Kıbrıs Türkünün Varoluş...*, s. 38-56.

⁴⁰³ Beria Remzi Özorun, *Mustafa Kemal Atatürk İnkılabı...*, s. 2123.

⁴⁰⁴ Mustafa Haşim Altan, a.g.e., s. 95-98.

⁴⁰⁵ Harid Fedai ve Ahmet An, a.g.e., s. 42; Cemalettin Ünlü, a.g.e., s. 59-60; Mustafa Haşim Altan, a.g.e., s. 93; Ali Nesim, a.g.m., s. 322; Şükrü Sina Gürel, a.g.e., s. 167.

Kıbrıslı Türkler de İstanbul'dan bir haber gelmediği için Mısır'da bulunan bir Ajans ile bağlantıya geçmiştir. Türkiye'de Cumhuriyet'in ilanı ve sonrasında gerçekleşen inkılâp hareketlerinin yaşanmış olduğu bu dönemde Kıbrıs Türkünün en çok merak ettiği konu Anadolu'dan gelecek olan haberler olduğu için Söz Gazetesi bu durumun da çaresini bulmuş ve telgraf haberlerini de gazetede yayınlamaya başlamıştır. Her gün gelen telgraf haberleri matbaa kapılarının camlarına asılır ve halk da haberleri oradan okurdu. Ancak Lefkoşa'da yaşayan halk dışında haberlerin günü gününe takip edilememesi, matbaayı hızlandırmış ve gelen haberler hemen dizilip basılmaya başlanmıştır.⁴⁰⁶

Anadolu'da kazanılan zaferler üzerine Kıbrıs'a giden her haber Kıbrıslı Türkler için müjdeli haber niteliği taşımaktadır. Kıbrıs'ta bayram coşkusu içinde kutlanan bu haberler üzerine Ada'da şenlikler düzenlenmekte, aziz şehitlerin kutsal ruhları için de mevlitler okutulmaktadır.

Kıbrıslı Türkler, kendilerini hiçbir zaman Anavatan saydıkları Türkiye'den ayrı görmemiş ve Mustafa Kemal ve arkadaşlarının kazandıkları her zaferi de Ada'da her bir tarafı bayraklar ile donatarak kutlamışlar ve Atatürk Devrimlerini de kabul etmişlerdir. Basın alanında da Söz Gazetesi aynı zamanda dönemin diğer bir önemli gazetesi Ses Gazetesi⁴⁰⁷, yayın yaşamı boyunca Ada'da Atatürk Devrimlerinin savunucusu ve öncüsü olma görevlerini üstlenmiştir. Özellikle Yeni Türk harflerini benimseyen ve gazetesini yeni harfler ile çıkarmaya başlayan Mehmet Remzi Bey bu konuda diğer aydınlara da öncülük etmiştir.

⁴⁰⁶ Mustafa Haşim Altan, a.g.e., s. 117; Orhan Turan, a.g.e., s. 74.

⁴⁰⁷ Ses Gazetesi, 29 Nisan 1935 tarihinde yayın hayatına girmiştir. Gazetenin sahibi ve başyazarı Hasan İzzet Asım Bey iken diğer yazarları arasında Av. Hoca A. Sayıd ve "C" mahlası ile Mithat Efendi'nin eşi Ulviye Hanım bulunmaktadır. Gazetede yayınlanan haberler de Atatürk ile ilgili haberler de yapılmaktadır ve bu haberlerde Atatürk övülmektedir. Ses gazetesi, eski Türkçe yerine Yeni Türkçe kullanmaya özen göstermiş ve Atatürkçü bir olma özelliğinin yanı sıra Türkiye'ye gönülden bağlı bir yayın politikası yürütmüştür. Aynı zamanda Rumların Enosis propagandalarına karşı çıkmış, Kıbrıslı Türklerin sesini dünyaya duyurmuştur. Kıbrıs'tan Anadolu'ya göç edilmesine karşı çıkmıştır. Aynı zamanda Ses Gazetesi, Kıbrıslı Türklerin eğitim, sağlık, ekonomik ve daha birçok konuda yardımına koşmuştur. İngiliz Hükümeti'nin Türklere karşı uyguladığı politikaları da deşifre ederek günyüzüne çıkarmıştır. Kıbrıs Türküne ve Anadolu'ya verdiği önem ve değerden ötürü dönemin önemli gazeteleri arasında yer almaktadır. Yayın hayatı boyunca Kıbrıs Türkünün haklılığını savunan yayınlar yapması gazetenin değerini de artırmıştır. Gazetenin son sayısı 21 Haziran 1938 tarihini taşımaktadır. Gazetenin yayın hayatına son vermesinin nedeni ise Söz Gazetesi'nde çıkan bir haberden anlaşıldığı üzere Ses Gazete'sinin sahibi Hasan İzzet Asım Bey'in vefat etmesidir. Sabahattin İsmail, *Kıbrıs Türk Basınında İz Bırakanlar*, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, Lefkoşa, 1988, s. 12-84; Orhan Turan, a.g.e., s. 101.

Söz ve Ses Gazetelerinin milliyetçiliği savunan yayınlar yapmaları ve Atatürk döneminde Kıbrıs Türkünün durumu ile ilgili yayınlar yapmaları İngiliz Hükümeti'ni bu dönemde de endişelendirmiştir. Sansür uygulamasına devam eden Hükümet aynı zamanda Söz Gazetesi'nin Kemalizm'in ilerlemesi için Türk Konsolosluğundan maddi yardım aldığını öne sürmüştür.⁴⁰⁸

Gazete, 22 Ocak 1942 günü Mehmet Remzi Bey'in vefatına kadar yayın hayatına devam etmiştir. 5 Mart 1943 günü Mehmet Remzi Bey'in kızları Vedia ve Bedia Okan tarafından tekrar yayın hayatına giren gazete, 14 Ağustos 1946 günü kesin olarak yayın hayatından ayrılmıştır.⁴⁰⁹

3.5. KIBRISLI RUMLARIN ENOSİS FAALİYETLERİNİN BASINA YANSIMASI

Kıbrıs Adası, Türk egemenliğinden çıktıktan sonra Kıbrıslı Rumlar Enosis yolunda emin adımlarla yürüyebilmek maksadıyla, basını etkili bir araç olarak kullanmışlardır. Enosis'in gerçekleşmesi konusunda çeşitli fikirler barındıran Rum toplumunda, her fikrin bir temsilcisi bulunmaktadır ve bu fikirlerini halka empoze etme konusunda da basını etkili bir araç olarak kullanmıştır. Bu sebeptendir ki her dönemde Rum basın yayınları Türk basın yayınlarına oranla çok daha fazla olmuştur.

Kıbrıs'ta Rum basını ile ilgili ilk kaynaklar çoğunlukla Ada dışındaki kaynaklardan elde edilmektedir. Bu noktada Cemalettin Ünlü'nün kitabından elde ettiğimiz bilgilere göre; Claude Delaval Cobham'ın bir eserinde 1878 yılından 1908 yılına kadar Kıbrıs'ta yayınlanan gazeteler hakkında bilgiler verildiği bilinmektedir. Toplamda 47 gazetenin yayın hayatında olduğu bilgisini veren yazar, bu gazetelerden 28'inin Rumca, 11'inin İngilizce ve 6'sının da Türkçe olduğunu belirtmiştir.⁴¹⁰

İngiliz Hükümeti 1878 yılında Kıbrıs'ın yönetimini ele aldığı Ada'da bulunan Ortodoks halk ve özellikle Kilise oldukça güçlü bir yapılanmaya sahiptir. Kili- se bu gücünü Enosis için kullanmış ve İngiltere'nin Ada'yı yönetimi altına almasını Enosis için bir fırsat olarak görerek Yunanistan ile bağlantılar kurmuştur.

⁴⁰⁸ Orhan Turan, a.g.e., s. 76.

⁴⁰⁹ Orhan Turan, a.g.e., s. 76-77; Harid Fedai ve Ahmet An, a.g.e., s. 45;

⁴¹⁰ Cemalettin Ünlü, a.g.e., s. 229.

Dönemin Enosis fikrini en iyi savunan gazetelerden bir tanesi Foni Tis Kibru'dur. Gazete Enosis'i, ağır vergiler altında ezilen halkın kurtuluşu olarak görmektedir. Bu yönde İngiliz Hükümeti'ni de kışkırtan Rumlar, Rum halk tarafından da yoğun destek görmektedir.⁴¹¹

Dönemin bir diğer önemli gazetesi ise Evagoras'tır. Evagoras da diğer gazetelerde olduğu gibi Enosis propagandasının en önemli araçlarından bir tanesi olarak yayın hayatında kaldığı sürece görevini sürdürmüştür.⁴¹²

Eleftheria Gazetesi ise Kıbrıs Adası'nda 60 yıldan fazla yayın hayatında kalabilen ender gazetelerden biri olmuştur. Gazete, yayınlandığı son güne kadar Enosis'i savunmuş ve Ada'nın taksimi ve federasyon tezlerine karşı çıkmıştır. Komünist düşmanı olduğu bilinen gazete, Ada'da en çok baskısı olan gazetedir ve ciddi bir gazete olması özelliğinden ötürü aydın kesimin takip ettiği gazete olmuştur.⁴¹³

Bütün Rum gazetelerinde olduğu gibi Pafos (Baf) Gazetesi Enosis yanlısı bir gazete olmasının yanı sıra yayınlandığı bölge olan Baf'ın sorunlarıyla da yakından ilgilenmiştir. 1931 İsyanı sonrasında ise gazete dilinin daha özenle kullanıldığı bilinmektedir.⁴¹⁴

Atatürk Döneminde yayınlanmış olan belli başlı Rum gazeteleri yukarıda belirttiğimiz şekildedir. Bu dönemde Enosis'i gerçekleştirmek için her yolu deneyen Rumların basına da oldukça değer verdiği görülmektedir. Ada'nın da İngiliz yönetiminde bulunması, Kıbrıslı Rumları Enosis yolunda cesaretlendirmiş olsa da Kıbrıslı Türkler Rum basınında çıkan asılsız haberlere itibar etmemiştir.

Kıbrıs Türk basını karşısında sayı olarak büyük üstünlük sağlamış olan Kıbrıs Rum basını, basın tarihi boyunca her dönemde yayın hayatını devam ettirmiştir. Savaş yıllarında ve 1931 İsyanı sonrasında Ada'da basın hayatında sansür uygulanmış olsa da Rum basını bu durumdan fazla etkilenmeyerek Türk basını sansür yasaklarından daha çok etkilenmiştir. Öyle ki, Rumlar Yunanistan'dan aldığı desteği ve Kili-se'nin gücünü etkili bir şekilde kullanarak Enosis propagandasını dünyaya basını kullanarak duyurmuştur.

⁴¹¹ Cemalettin Ünlü, a.g.e., s. 235.

⁴¹² A.g.e., s. 238.

⁴¹³ A.g.e., s. 243.

⁴¹⁴ A.g.e., s. 254-255.

SONUÇ

Kıbrıs Adası; Ortadoğu petrolünün ulaşım yolları üzerinde bulunması, Anadolu Ortadoğu Süveyş Kanalı hattına hâkim olması ve Süveyş Kanalı Hint ve Pasifik Okyanusuna uzanan deniz yolunun kontrol noktalarından biri olması sebebiyle stratejik bir konumda bulunmaktadır. Ada bu özelliği sebebiyle de tarihin bütün dönemlerinde çeşitli uygarlıklara ev sahipliği yapmıştır. Tam olarak 307 yıl süresince Osmanlı İmparatorluğu yönetiminde bulunan Kıbrıs Adası, İngiltere'ye devrinden itibaren günümüze değin ulaşan süreçte, milli bir dava olarak Türk siyasi tarihindeki yerini almıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'ndan zamanında ayrılmış bütün Türk Müslüman toplulukları arasında Kıbrıs Türkü kadar Anadolu'ya bağlı ve mücadeleci olan bir topluluk daha yaşamamıştır. Osmanlı İmparatorluğu tarih sahnesinden çekildikten sonra bu topluluklar ya Anadolu'ya göç etmişler ya da bulundukları bölgenin toplulukları arasında asimile olup kaybolmuşlardır. Kıbrıs halkı ise Anadolu ile bağını koparmamış ve yıllar içerisinde zor günler yaşamış olsa da bugünlere gelerek Yavruvatan olma özelliğini korumuştur.

Osmanlı İmparatorluğu 1571 yılında Kıbrıs'ı fethettiğinde, Ada'da Ortodoks Hristiyanlar yaşamaktaydı. Osmanlı İmparatorluğu'nun, fetih öncesi dönemde Ortodoksların ve Kilise'nin elinden alınmış olan hakları Ortodokslara ve Kilise'ye tekrardan vermesi, ilerleyen dönemde Kilise'nin güçlenmesine ve Enosis için yapılan propagandaların örgütleyicisi konumuna yükselmesine sebep olmuştur. Kilise'nin etkisinin bulunduğu her alanda özellikle okullarda Enosis fikri küçük yaşlardan itibaren çocuklara benimsetilmiş ve Enosis'i gerçekleştirmek için Türk düşmanı yeni bir nesil yetiştirilmiştir.

Ada'da yönetimin 1878 yılında İngiltere'ye devrinin ardından belli başlı sınıktılar da ortaya çıkmaya başlamıştır. Özellikle Kıbrıslı Rum halkın Enosis istekleri

ve bu doğrultuda uyguladıkları propagandalar Kıbrıslı Türk halk için oldukça zor ve sıkıntılı günlerin yaşanmasına neden olmuştur. Kıbrıslı Rumlar, Ada'da İngiliz yönetiminin başlaması ile Enosis hedeflerine daha kolay ulaşacaklarını düşünmüştür. Ancak Rumlar için bu durum hiç de umdukları gibi olmamıştır. Enosis için her fırsatı değerlendiren Kıbrıslı Rumların ve Yunanistan'ın bu isteği İngiltere tarafından reddedilmiştir. Ancak Yunanistan yine de Yunan kültürünü hem diliyle hem okuluyla Ada'ya taşımayı başarmıştır. Özellikle dergiler ve gazeteler Enosis propagandasında birer araç haline dönüştürülmüştür. Gün geçtikçe eylemlerin dozunu artıran Rumlar 1931 yılında eylemlerine şiddeti de ekleyerek büyük bir isyan başlatmıştır. 1931 İsyanı olarak da bilinen bu isyanda hedef İngiltere'dir. Ancak İngiliz kuvvetleri tarafından bastırılan isyan sonucunda cezalandırılan kişiler arasında Rumların yanı sıra Türklerin de bulunması İngiltere'nin adalet sisteminin sorgulanması gerektiğini düşündürmektedir.

Kıbrıs Adası, 1878 yılında idari, 1914 yılında hem idari hem siyasi ve 1923 yılında ise hem idari hem siyasi hem de hukuki olarak Türkiye Cumhuriyeti'nden ayrı düşmüştür. Ancak Kıbrıs Türk toplumu kendini her zaman Anavatan olarak gördükleri Türkiye'nin bir parçası olarak görmüştür. Türkiye'deki bütün gelişmeleri basın yoluyla yakın bir şekilde takip eden Kıbrıs Türk toplumu, Ulusal Türk Kurtuluş Savaşı'nda da Anadolu'nun yanında yer alarak Anadolu'ya her türlü yardımı kendilerine bir borç bilmişlerdir. Atatürk Devrimlerini de itirazsız bir şekilde kabul edip uygulamış olan Kıbrıs Türk toplumuna bu süreçte önderlik eden kişiler ise Mehmet Remzi Bey, Necati Bey gibi dönemin aydın kesiminden isimler olmuştur.

1923 yılına gelindiğinde ise bu yıl Türkiye Cumhuriyeti açısından önemli gelişmelerin yaşandığı bir yıl olmuştur. 24 Temmuz 1923 günü Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanması ve 29 Ekim 1923 günü Cumhuriyet'in ilanı bu yıl yaşanan önemli gelişmeler arasında yerlerini almıştır. Lozan Barış Antlaşması, Dünya siyasi hayatında bir dönüm noktası olarak kabul edilirse, Türkler için öneminin ne derece büyük olduğu da anlaşılmış olur. Çünkü Lozan Barış'ı Türk milleti için, imzalanmış sıradan bir antlaşma olmamıştır. Bu antlaşma, vaktinde Avrupa'dan atılan Türklerin Avrupa'ya geri dönüşünü de temsil etmekte ve Türkiye Cumhuriyeti'nin uluslararası platformdaki yerini belirlemektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu antlaşması da sayı-

labilecek Lozan Barış Antlaşması, Türklerin Anadolu'da yok edilmesini öngören Sevr Antlaşması'nı geçersiz kılmasının yanı sıra Türkiye Cumhuriyeti'nin ekonomik ve siyasi yönden de tam bağımsız ve egemen bir ülke olduğunu Avrupa'ya kabul ettirmiştir.

Lozan Barış Antlaşması'nın Türkiye için öneminin büyük olmasının yanı sıra Antlaşma Kıbrıs Türkünün de geleceği hakkında maddeler içerdiği için Kıbrıs Adası'nda da büyük heyecan ile karşılanmıştır. İmparatorluk sonrası Kıbrıs'ın hukuki durumunu karar altına alan Lozan Barış Antlaşması'nın 16, 20 ve 21. maddeleriyle Türkiye Kıbrıs üzerindeki tüm hak ve senetlerinden vazgeçerek, Ada'nın İngiltere'ye bırakılmasına razı olmuştur. Her ne kadar Kıbrıs'ın İngiltere'ye bırakılması, ulusal sınırlar içine dâhil edilememesi diplomatik açıdan bir kayıp olarak görülüp Türkiye'de tartışmalara neden olsa da kapitülasyonların kaldırılması, tam bağımsızlık, toprak bütünlüğü ve ulusal egemenlik konuları üzerinden Lozan Barış Antlaşması'nın tefsiri diplomatik bir zafer olarak algılara yerleşmiştir. Lozan Barış Antlaşması'na yönelik bu olumlu algı böylelikle Kıbrıs Adası gibi diğer kayıpların da acısının hafifletilmesine neden olmuştur.

Lozan sonrası dönemde Türkiye, ahde vefa ilkesi ve yukarıda bahsi geçen siyasi anlayış çerçevesinde İngiltere egemenliğindeki Kıbrıs'a, Lozan Antlaşması'nın 21. maddesi kapsamında kalan konular dışında, müdahalede bulunmaktan kaçınmıştır. Bu politikanın bir neticesi olarak Türkiye, 1924-1954 arası dönemde Kıbrıs'ta yaşanan olayları ve Kıbrıs'ın geleceği ile ilgili tartışmaları İngiltere'nin bir iç meselesi olarak görmüştür.

Netice olarak Türkiye Cumhuriyeti tarafından Kıbrıs'ın İngiltere'nin toprağı olduğu kabul edilmiş olsa da Kıbrıs Türklerine Ada'dan Anadolu'ya göç edebilme hakkı verilmiş ve bu hak iki sene içerisinde yoğun bir göç akımının yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Lozan Barış Antlaşması ile Kıbrıs'tan Anadolu'ya göç eden binlerce Türk aileden ekonomik açıdan zorlananlar da olmuştur. Devlet elinden geldiği ölçüde Kıbrıslı göçmen ailelere yardım etmiş olsa da ilerleyen dönemde Anadolu'dan Kıbrıs'a geri dönen aileler de olmuştur. Burada önemli olan bir durum bulunmaktadır ki o da Kıbrıslı Türk aydınlar arasında göçün tartışma konusu olmasıdır. Göçü destekleyen kişilerin olmasının yanı sıra Kıbrıs Türk milliyetçiliğinin korun-

ması noktasında göçe karşı çıkan kişiler de bulunmaktadır. Ada'da azalan Türk nüfusu karşısında Rum nüfusunun günden güne artması, Rumların Enosis'in emellerinin gerçekleşeceği ve böylece bir gün Ada'nın Rumların egemenliğine geçeceği korkusunu ortaya çıkarmış ve göç fikrine karşı bir aydın kitlesi oluşmuştur.

Ada'da Kıbrıslı aydınlar arasında göç sebebiyle ikiye bölünmüşlük bulunuyor olsa da aydınlar Kıbrıs Türk toplumunun gelişmesi için ellerinden geleni yapmışlardır. Atatürk Devrimleri'nin Ada'da en iyi şekilde uygulanmasını kendilerine birer görev bilen aydınlar, Ada'da basın hayatının gelişmesine de katkı sağlamışlardır. Rumların Enosis propagandalarında basını da kullanmaya başlaması, Ada'da Türk basın hayatının doğmasında da etkili olmuştur. Özellikle Ulusal Kurtuluş Savaşı yıllarında Ada'dan Anadolu'ya yapılan yardımlarda halkın bilinçlenmesi ve yardım çağrılarının basın aracılığı ile yapılmasında İrşad, Söz, Doğru Yol gibi dönemin önemli gazetelerinin katkısı büyük olmuştur. Kıbrıs Türk toplumunun gerçekleştirdiği maddi ve manevi bu yardımlar ise kendilerini Anadolu'nun bir parçası olarak görmelerinden ileri gelmektedir.

Atatürk, Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasının ardından Kıbrıs Türk toplumu tarafından bir kurtarıcı olarak görülmüştür. Bu sebeptendir ki Atatürk'ün Kıbrıs Türk toplumuna vermiş olduğu değer de, onları Türkiye'den ayrı tutmamasından anlaşılabilmektedir. Öyle ki, dönemin dış politikasında da önemini koruyan Kıbrıs Adası, özellikle İtalya'nın bir tehdit olarak Akdeniz'e inmesinden sonra önemini bir kat daha artırmıştır. Yunanistan ve özellikle İngiltere'nin güvenliğini tehdit eder duruma gelen İtalya karşısında Türkiye de Yunanistan da İngiltere'yi karşısına alacak politikalardan uzak durmayı tercih etmişlerdir.

Kıbrıs'ta Türkleri ve en çok da Rumları ilgilendiren en önemli konulardan bir tanesi Enosis olmuştur. Kilise'nin desteği ve Rum okullarının Enosisçi yeni bir kuşak oluşturma çabaları ile Ada'da Türk düşmanı nesiller yetişmiştir. İngiliz yönetimi öncesinde de istenilen Enosis, yeni yönetim ile beraber Rumların her fırsatta İngiliz Hükümeti'nden Kıbrıs'ın Yunanistan'a verilmesi noktasında seslerinin daha net çıkmasına zemin hazırlamıştır. Öyle ki, Helen hayranı İngiltere, Rumların için Enosis idealine ilk başlarda sıcak bakmış olsa da ilerleyen dönemde fikrini değiştirmiş Enosis yolunu Rumlara kapamıştır. Yunanistan her duruma karşın yine de kendi kül-

türünü Ada'ya taşımaya devam etmiştir. Bu işte oldukça başarılı olan Yunanistan, İngiltere'nin Enosis yolunu açması için sürekli bir çaba içinde olmuştur. Ancak 1931 yılı, Ada'da Enosis propagandalarının büyük bir isyana dönüştüğü yıl olarak tarihe geçmiştir. Kıbrıs Rumlarının Kilise liderliğinde başlattıkları bu isyan, İngiliz Hükümeti tarafından kısa sürede bastırılmış olsa da İngiliz adaletine yakışmayan bir şekilde isyan sonrasında Rumların yanı sıra Türkler de uygulanan cezalardan nasibini almıştır.

Sonuç olarak, Kıbrıs Türk dış politikasının her döneminde gündemde olan ve önemini koruyan bir konu olmuştur. Ada'nın stratejik konumu ve Kıbrıs Türkleri ile olan ilişkiler, Ada ile Anadolu arasında vazgeçilmez bağların kurulmasını gerekli kılmıştır. Tam bağımsız milli bir Türk devleti kurma yolundaki Atatürk, Lozan Barış Antlaşması gereği Kıbrıs Adası'nı kaybetmiş olsa da ortada var olan değerler ve geçmişten gelen kültür birikimi sayesinde Ada Türklerini hiçbir zaman yalnız bırakmamış ve de onları Türk milletinden ayrı bir millet olarak görmemiştir. Gerçekleştirmiş olduğu devrim hareketleri ile de bunu ispatlayan Atatürk, Kıbrıs Türk toplumu arasında da Türk milliyetçiliğinin gelişmesinin mimarı sayılabilir. Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasının ardından padişahı ümidini kesen Kıbrıslı Türkler, Mustafa Kemal Paşa etrafında toplanmışlar ve Ulusal Kurtuluş Savaşı yıllarında da tek bir amaç etrafında birleşerek, dışarıdan gelen baskılara ve yıldırma politikalarına boyun eğmemiş ve gücünü ispatlamıştır.

KAYNAKÇA

A. Arşiv Belgeleri

1. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 030.10.0.0, Yer No: 28.159.2

BCA, Fon Kodu: 030.01.0.0, Yer No: 36.218.1

BCA, Fon Kodu: 030.10.0.0, Yer No: 83.548.2

BCA, Fon Kodu: 030.10.0.0, Yer No: 106.695.47

BCA, Fon Kodu: 030.10.0.0, Yer No: 109.727.4

BCA, Fon Kodu: 030.10.0.0, Yer No: 124.886.14

BCA, Fon Kodu: 030.10.0.0, Yer No: 124.886.19

BCA, Fon Kodu: 030.10.0.0, Yer No: 234.577.15

BCA, Fon Kodu: 030.18.01.01, Yer No: 012.58.18

BCA, Fon Kodu: 030.18.01.01, Yer No: 016.77.6

BCA, Fon Kodu: 272.0.0.12, Yer No: 49.97.26

B. Resmi Yayınlar

Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Zabıt Ceridesi

C. Gazeteler

HÜRSÖZ Gazetesi, 13.01.1949.

TC Resmi Gazete, 11.09.1935.

D. Araştırma Eserler

3297 Sayılı Kararname (1935, 11 Teşrinievvel), *TC Resmi Gazete*, 3129.

84. Yılında Lozan Antlaşmasına Bakış (2007, Aralık 10)

http://www.usak.org.tr/kose_yazilari_det.php?id=1600&cat=450#.VRLPgfySx9k (25 Mart 2015)

Ada Rumları denilen halk aslen Yunanlı değildir (1949, Ocak 13) *HÜRSÖZ*.

Afet, “*Türk İstiklali ve Lozan Muahedesi*”, *Belleten*, Cilt: II, Sayı: 7/8, Ankara, 1994, ss. 277-291.

Ahmetbeyoğlu, A. ve Afyoncu, E., *Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi*, Tarih ve Tabiat Vakfı, İstanbul, 2001.

Akşin, S., *Çağdaş Türkiye Tarihi 1908-1980*, Cem Yayınevi, Ankara, 1989.

Al, A., *Türk Dış Politikası 1918 – 1980*, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2014.

Alasya, H. F., “*Atatürk İnkılâpları ve Kıbrıs Türkleri*”, *Kemalist Atılım Dergisi*, Yıl: 2, Sayı: 24, Ankara, 1983.

Alasya, H. F., “*Kıbrıs Türklüğü*”, *Türk Yurdu*, Cilt: 9, Sayı: 18 (364), Ankara, 1988.

Alasya, H. F., “*Kıbrıs’taki Türk Eğitim Müesseseleri*”, *Türk Kültürü*, Sayı: 10, Ankara, 1963.

Alasya, H. F., “*Osmanlı Hükümeti Tarafından Ortodoks Kilisesine Verilen İmtiyazlar*”, Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi Türk Heyeti Tebliğleri (14 – 19 Nisan 1969), Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 36, Ankara, 1971.

Altan, M. H., *Atatürk Devrimlerinin Kıbrıs Türk Toplumuna Yansıması*, KKTC Milli Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları – 39, Ankara, 1997.

An, A., *Kıbrıs Türk Toplumunda İlk Kulüpler*, [Bildiri], Birinci Tüm Kıbrıs Sosyal ve İnsan Bilimleri Konferansı, Lefkoşa, Mart 2005.

An, A., *Kıbrıs’ta Üç Dönem Üç Aydın*, Yazılama Yayınevi, İstanbul, 2013.

Arslan, H., *İngiliz Sömürge Yönetiminde Kıbrıs Türk Basını: Söz Gazetesi Örneği (1921 – 1946)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2004.

- Atatürk, M. K., *Nutuk*, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü, Cilt: I, 10. Baskı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1970.
- Atatürk, M. K., *Nutuk*, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü, Cilt: II, 9. Baskı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1969.
- Atatürk, M. K., *Nutuk*, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü, Cilt: III, 10. Baskı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1969.
- Aydın, E., “Kıbrıs Türk Dergiciliği”, *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, S. 8, Y. 4, Temmuz-Aralık 2012, ss. 159-172.
- Aydın, M., “Batı ve Doğu Hristiyanlığına Tarihi Bir Bakış”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 27, Sayı: 1, Ankara, 1986, ss.123-148.
- Barlas, D. ve Güvenç, S., *Türkiye’nin Akdeniz Siyaseti (1923 – 1939): Orta Büyüklükte Devlet Diplomasisi ve Deniz Gücünün Sınırları*, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2014.
- Berber, E., “Kıbrıslı Rumların Türk Kurtuluş Savaşı’ndaki Etkinlikleri”, CENTER FOR TURKISH STUDIES PORTLAND STATE UNIVERSITY, OCCASIONAL PAPER SERIES VOL.2 – NO.1, FEBRUARY 2010.
- Birmeç, M., *Kıbrıs Türk Basını’nda Lozan Barış Antlaşması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2005.
- Bolat, M., “Genel Hatlarıyla Atatürk Dönemi Türkiye’nin İkili İlişkileri”, *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi*, Cilt: 7, Sayı: 1, 2006, ss. 45-74.
- Bostan, İ., “AKDENİZ”, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt: 2, Yıl: 1989, ss.231-234.
- Bozkurt, İ., “Atatürk ve Kıbrıs Kültürü”, I. Uluslararası Atatürk ve Türk Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri, 2001.
- Burak, D. M., “Osmanlı Devleti’nde Jön Türk Hareketinin Başlaması ve Etkileri”, *OTAM(Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)*, Sayı: 14, 2003, ss. 291-318.

Cantemur, T., “*Türkiye-İtalya İlişkileri (1930 – 1950)*”, 38. ICANAS (İnternational Congress of Asian and North African Studies), I. Cilt, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları: 14/1, Ankara, 2012, s. 779-814.

Cicioğlu, H., “*Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Eğitim*”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt: 16, Sayı: 2, 1988, ss. 209 - 224.

Criss, N. B., “*Müttefik İşgali Atındaki İstanbul’dan Bir Kesit: 1918 – 1920 Yıllarında İngiliz - Fransız Rekabeti ve İdari Sorunlar*”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi - OTAM*, Ankara, 1990.

Çağlar, H. N., *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC)’nin Meşruluğu Bağlamında Mülkiyet Sorunu*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2011.

Çakmak, H., *Türk Dış Politikası 1919 – 2008*, Barış Platin Yayınları, Ankara, 2008.

Çakmak, Z., “*Kıbrıs’tan Anadolu’ya Türk Göçü (1878-1938)*”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı:36, Erzurum, 2008, ss. 201-223.

Çakmak, Z., “*Türkiye ile Yunanistan Arasında İmzalanan ‘Samimi Anlaşma Misakı’ (14 Eylül 1933) ve Yankıları*”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 172, Ocak-Şubat 2008, ss. 107-128.

Çakmak, Z., “*Türk-Yunan Savaşları Sırasında Kıbrıs Rumlarının Tutumu*”, *Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı*, Sayı: 173, İstanbul, Nisan 2008.

Çakmak, Z., “*Venizelos’un Atatürk’ü Nobel Barış Ödülü’ne Aday Göstermesi*”, *Atatürk Kültür Merkezi Dergisi Erdem*, S. 52, Aralık 2008, ss. 91-109.

Çakmak, Z., “*Yunanistan Başbakanı Panagis Tsaldaris’in Türkiye’yi Ziyareti (10-17 Eylül 1933)*”, *Turkish Studies*, 2/4, Fall 2007, ss. 1271-1282.

- Çakmak, Z., *Kıbrıs'ta İsyân-Kıbrıslı Rumların 1931 Enosis İsyanı ve Kıbrıs Türklerine Etkisi*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2009.
- Çay, A., *Kıbrıs'ta Kanlı Noel – 1963*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 93 Seri I-Sayı: A.13, Ankara, 1989.
- Çelik, C., “*Osmanlı Yönetiminde Kıbrıs'ta Kıtık ve Çözüm Yolları (1869-1874)*”, CEDRUS, Volume: II, Antalya, 2014, ss.497-525.
- Çevikel, N., “*Kıbrıs Eyaletinde Müslim-Gayrimüslim İlişkileri*”, *Osmanlı*, Cilt: 4, Ankara, 1999, ss.277-286.
- Çiçek, K. ve Saydam, A., *Kıbrıs'tan Kafkasya'ya Osmanlı Dünyasında Siyaset, Adalet ve Raiyyet*, Derya Kitabevi, Trabzon, 1998.
- Çiçek, K., “KIBRIS”, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt: 25, Yıl: 2002, ss.374-380.
- Demirci, K., “ORTODOKSLUK”, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt: 33, Yıl: 2007, ss.409-414.
- Demirel, A., “*TBMM'de Lozan Görüşmeleri*”, *Toplumsal Tarih*, Sayı: 115, İstanbul, Temmuz 2003.
- Demiryürek, M., “*Ankebut ve Milli Mücadele*”, *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 2, Aralık 2003, ss. 37 – 52.
- Demiryürek, M., “*Cumhuriyet Hükümetleri, Atatürk Devrimleri ve Kıbrıs Türk Basını (1920 – 1940)*”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Cumhuriyetin 80. Yılına Armağan, Ankara, 2004, ss. 135-172.
- Demiryürek, M., “*Kıbrıs Türk Basını ve Türkiye Hükümetleri I (Osmanlı Dönemi) (1878 – 1910)*”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, S 25-26, Ankara, Mayıs-Kasım 2000, ss. 119 – 134.
- Demiryürek, M., “*Lozan Sonrası Kıbrıs'tan Türkiye'ye Göç (1923 – 1926)*”, *Toplumsal Tarih*, Sayı: 115, Temmuz 2003, İstanbul, ss. 90 – 93.

- Dilek, M. S., “Akdeniz’de Yaşanan Güvenlik Sorunu ve Büyük Güçlerin Politikası (1936 – 1939)”, *Turkish Studies*, Volume 7/4, Ankara, Fall 2012, ss. 1519-1540.
- Dinç, G., *Osmanlı Yönetiminde Kıbrıs (1800-1839)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya, 2010.
- Dündar, R. ve Aydın, M., “Karaman Eyaleti Niğde Kazasından Kıbrıs’a Göçürülen Aileler”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 47, Erzurum, 2012, ss. 225-256.
- Dündar, R., “Kıbrıs’ın Fethi ve İskânı”, *Osmanlı*, Cilt: 4, Ankara, 1999, ss.632-647.
- Emgili, F., “Kıbrıs’tan Türkiye’ye Yapılan Göçlerin Kıbrıs Türk Basınına Yansımaları (1923 – 1938)”, *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı: 39, Güz 2013, ss. 111-136.
- Erdönmez, C., *Şer’iyye Sicillerine Göre Kıbrıs’ta Toplum Yapısı (1839-1856)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2004.
- Eroğlu, A. H., “Hristiyanların Bölünme Sürecine Genel Bir Bakış”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 41, Sayı:1, Ankara, 2000, s. 309-325.
- Ertan, T. F., “Lozan Konferansı’nda Türkiye’yi Temsil Sorunu”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S 53, (Lozan Antlaşması Özel Sayısı), Ankara, 2013, ss.61-76.
- Fedai, H., *Kıbrıs’ta Masum Millet Olayı*, KKTC Turizm ve Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1986.
- Fedai, H. ve An, A., *Örnekleriyle Kıbrıs Türk Basını I (1891 – 1963)*, TipografArt Basımevi, Lefkoşa, 2012.
- Gazioğlu, A. C., “Kıbrıs’ta Türk Yönetiminin Hoşgörülü Davranışı ve Hristiyan Toplumlara Tanınan Haklar”, *Kıbrıs’ın Dünü – Bugünü Uluslararası Sem-*

- pozyumu, (31 Ekim 1991), KKTC Doğu Akdeniz Üniversitesi ve TC Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Rektörlükleri Yayınları Nu: 8, Ankara, 1993.
- Gazioğlu, A. C., “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Kıbrıs”, *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt: 19, ss. 1495-1538.
- Gazioğlu, A. C., *Enosis Çemberinde Türkler*, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi (CYREP), Lefkoşa, 2000.
- Gazioğlu, A. C., *İngiliz İdaresinde Kıbrıs (1878 – 1960) Cilt:1 Statü ve Anayasa Meseleleri*, Ekin Basımevi, Lefkoşa, 1960.
- Göktürk, T. B., “Rumlar’ın Kıbrıs’taki Enosis İsteklerinin Şiddete Dönüşmesi: 1931 İsyanı; Öncesi ve Sonrası”, *ÇTTAD*, Cilt: VII, Sayı: 16 - 17, Yıl: 2008/Bahar-Güz, ss. 335-363.
- Göyünç, N., “Türk Hizmetine Giren Bazı Kıbrıs Müdafileri”, Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi Türk Heyeti Tebliğleri (14 – 19 Nisan 1969), Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 36, Ankara, 1971.
- Göze, A., “On Altıncı Yüzyıl Düşünürlerinde Baskıya Karşı Direnme”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Cilt: 34, Sayı: 1-4, İstanbul, 1968, ss. 243-277.
- Gündağ, N., “Mondros Mütarekesi Sürecinde Mustafa Kemal Paşa’nın Milli Mücadele İçin Yöntem Arayışları”, *Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 10, Yıl: 5, Ankara, 2009.
- Güneş, İ., “Vahdettin’in Amerikan Başkanına Mektubu”, *Ankara Üniversitesi Dergisi*, Cilt: 24, Sayı: 37, Ankara, 2005, ss. 47-57.
- Gürel, Ş. S., *Kıbrıs Tarihi (1878 – 1960) Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika*, Kaynak Yayınları, Ankara, 1984.
- Gürsoy, C., “Coğrafya Bakımından Kıbrıs ve Türkiye”, Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14 – 19 Nisan 1969), Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 36, Ankara, 1971.

- Hale, W., *Türk Dış Politikası 1774 – 2000*, Çev: Petek Demir, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2003.
- İnalcık, H., “*Ottoman Policy And Administration In Cyprus After The Conquest*”, Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi Türk Heyeti Tebliğleri (14 – 19 Nisan 1969), Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 36, Ankara, 1971.
- İnan, S. ve Haytoğlu, E., *Yakın Dönem Türk Politik Tarihi*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2007.
- İrvan, S., “*Kıbrıslı Türk Gazetecilerinin Mesleki ve Etik Değerleri*”, *Küresel İletişim Dergisi*, Sayı: 1, Bahar-2006, s. 1-14.
- İsmail, S., “*Atatürk’ün Kıbrıs’a ve Kıbrıs Türklerine Verdiği Önem (1. Bölüm)*”, *Müdafaa-i Hukuk Dergisi*, Sayı: 36, Ağustos 2001;
http://mudafaa-i-hukuk.com.tr/arsiv/agustos01_12.html (e.t. 06.05.2015)
- İsmail, S., “*Atatürk’ün Kıbrıs’a ve Kıbrıs Türklerine Verdiği Önem (2. Bölüm)*”, *Müdafaa-i Hukuk Dergisi*, Sayı: 37, Eylül 2001,
http://mudafaa-i-hukuk.com.tr/arsiv/eylul01_14.html (e.t. 04.04.2015)
- İsmail, S., *Kıbrıs Türk Basınında İz Bırakanlar*, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, Lefkoşa, 1988.
- İsmail, S. ve Birinci, E., *Atatürk Döneminde Türkiye – Kıbrıs İlişkileri 1919 – 1938*, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları – 14, 1989.
- İsmail, S. ve Birinci, E., *Kıbrıs Türkünün Varoluş Savaşımında İki Ulusal Kongre Meclis-i Milli (1918) Milli Kongre (1931)*, Gelişim Ofset, Lefkoşa, 1987.
- Kamel, A., *1923’ten Günümüze Türk Dış Politikası ve Diplomasisi*, İnkılâp Yayınevi, İstanbul, 2014.
- Kantarıcı, Ş., *Kıbrıs Laboratuvarı*, Aktüel Yayınları, İstanbul, 2005.

- Keser, U., "Kıbrıs'ta Çanakkale Savaş Esirleri ve Savaş Döneminde Adada Yaşananlar", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılı*, 2007, ss.1-68.
- Keser, U., "Kıbrıs'ta Göç Hareketleri ve 1974 Sonrasında Yaşananlar", *ÇTTAD*, Cilt: V, Sayı: 12, İzmir, 2006, ss. 103-128.
- Keser, U., "Lozan Sonrasında Kıbrıs Unutuldu mu? Sorusuna Kesitsel Bir Bakış ve M. Remzi Okan", *History Studies International Journal Of History*, Volume: 5, Issue: 4, Special Issue Lausanne, 2013, ss. 55-80
- Keser, U., *Kıbrıs 1914-1923 (Fransız Ermeni Kampları, İngiliz Esir Kampları ve Atatürkçü Kıbrıs Türkü)*, A.H.A. Yayınları-17, Lefkoşa, 2000.
- Kılıç, S., "Şapka Meselesi ve Kılık Kıyafet İnkılâbı", *Ankara Üniversitesi Atatürk Yolu Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 16, 1995, ss. 529-547.
- Kızılkaya, A. ve Kalaycı, E., "Osmanlı Devleti'nin İskân Siyaseti ve Yerleşim Birimleri Üzerine Bir Değerlendirme", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 18, Hatay, Yıl: 2012, ss.361-378.
- Kızılyürek, N., *Milliyetçilik Kıskaçında Kıbrıs*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011.
- Koloğlu, O., "İngiliz Gözüyle Lozan", *Popüler Tarih*, Yıl: 3, Sayı: 2003/35, İstanbul, 2003.
- Kökdemir, N., *Dünkü ve Bugünkü Kıbrıs*, İstiklal Matbaası, Ankara, 1956.
- Kuran, E., "Kıbrıs İdaresi'nin İngiltere'ye Terki, Kıbrıs ve Türkler", Cilt No: III, Sayı: B2, Ankara, 1964.
- Kuran, E., "Türk – Yunan İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs Sorunu (1923 – 1939)", *Kıbrıs'ın Dünü – Bugünü Uluslararası Sempozyumu*, (31 Ekim 1991), KKTC Doğu Akdeniz Üniversitesi ve TC Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Rektörlükleri Yayınları Nu: 8, Ankara, 1993.
- Kurat, Y. T., "1878 Kıbrıs Konvansiyonu ve Enosis Kuvvâcılarını", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi Dün/Bugün/Yarın*, Sayı: 89, İstanbul, 2004.

- Mahmut Celaledin Paşa, “*Mir’at-ı Hakikat Tarihi Hakikatların Aynası*”, Haz: İsmet Miroğlu, Cilt: I-II-III, Berekat Yayınevi, İstanbul, 1983.
- Meray, S. L., *Lozan Barış Konferansı Tutanak Belgeler*, Takım II, Cilt: II, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları: No. 348, Ankara, s. 7-8. (Uluslararası Literatürde; “*Yakın Doğu Sorunları Üzerine Lausanne Konferansı, 1922-1923*”)
- Mert, Ö., “*Osmanlı Belgelerine Göre Bir Kıbrıs Gazetesi: Zaman*”, [Bildiri], 15. Ciepo Sempozyumu, Londra, Temmuz 2002.
- Müttefik ve Ortak Devletlerle Türkiye Arasında 10 Ağustos 1920’de Sevres’de İmzalan Barış Andlaşması*,
http://sam.baskent.edu.tr/belge/Sevr_TR.pdf (e.t. 01.03.2015)
- Nesim, A., “*Kıbrıs Türklerinde Atatürk İlke ve İnkılâpları*”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt:5, Sayı:14, Ankara, 1989.
- Oran, B., *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt: I, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013.
- Orhonlu, C., “*Osmanlı Türklerinin Kıbrıs Adasına Yerleşmesi (1570-1580)*”, *Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları*, Sayı: 139-140-141, Yıl: XII.
- Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları), Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2000.
- Öksüz, H., “*Lozan’dan Sonra Kıbrıs Türkleri’nin Anavatana Göçleri*”, *Tarih ve Toplum Dergisi*, Cilt: 32, Sayı: 187, İstanbul, 1999.
- Önalp, E., *Geçmişten Günümüze Kıbrıs*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2010.
- Önsoy, R., “*Türk – Yunan İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs Meselesi (1939 Sonrası)*”, Kıbrıs’ın Dünü – Bugünü Uluslararası Sempozyumu, (31 Ekim 1991), KKTC Doğu Akdeniz Üniversitesi ve TC Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Rektörlükleri Yayınları Nu: 8, Ankara, 1993.

- Öymen, O., “Kıbrıs’ın Dünü ve Bugünü”, *Mülkiye*, Cilt: XXVIII, Sayı: 242, Ankara, 2004.
- Özakman, T., *Çılgın Türkler Kıbrıs*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2013.
- Özmen, S., *Avrasya’nın Kırılma Noktası KIBRIS*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007.
- Özoran, B. R., “Atatürk İnkılâpları ve Kıbrıs Türk’ü (2)”, *Türk Kadını Dergisi*, Sayı: 32, Yıl:3, Ocak 1969, ss. 28-29.
- Özoran, B. R., “Atatürk İnkılâpları ve Kıbrıs Türk’ü (4)”, *Türk Kadını Dergisi*, Sayı: 34, Yıl:3, Mart 1969, ss. 26-27.
- Özoran, B. R., “Atatürk İnkılâpları ve Kıbrıs Türk’ü (5)”, *Türk Kadını Dergisi*, Sayı: 35, Yıl:3, Nisan 1969, ss. 29-31.
- Özoran, B. R., “Atatürk İnkılâpları ve Kıbrıs Türk’ü (6)”, *Türk Kadını Dergisi*, Sayı: 37, Yıl: 4, Haziran 1969, ss. 27-28.
- Özoran, B. R., “Enosis Karşısında Kıbrıs Türkü (1878-1914 Dönemi)”, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türkiyat Araştırma Merkezi, Beşinci Milletler Arası Türkoloji Kongresi İstanbul 23-28 Eylül 1985, Cilt: 2, İstanbul, 1989.
- Özoran, B. R., “İstiklal Harbi Sırasında Kıbrıs Türkünün Anavatana Yardım Kampanyası”, *Kıbrıs Mektubu Dergisi*, Cilt: 14, No: 6, Ankara, 2001.
- Özoran, B. R., “Kıbrıs Türklerinin 1931 Kurultayı”, *Türk Tarih Kurumu Basımevi*, Ankara, 1983.
- Özoran, B. R., “Kıbrıs’ta Türk Gazeteciliği – İngiliz Geçici İdaresi Devrinde”, *Türk Kültürü*, Sayı: 41, Yıl: IV, İstanbul, Mart 1966, ss. 471-476.
- Özoran, B. R., “Kıbrıs’ta Türk Gazeteciliği”, *Türk Kadını Dergisi*, Sayı: 40, Yıl: 4, Eylül 1969, ss. 24-25.

- Özoran, B. R., “Kıbrıs’ta Türk Kültürü”, Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi Türk Heyeti Tebliğleri (14 – 19 Nisan 1969), Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 36, Ankara, 1971.
- Özoran, B. R., *Mustafa Kemal Atatürk İnkılâbı ve Kıbrıs Türkü*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1989.
- Öztan, B., “Medeni Kanun’un Kabulünün 70. Yılında Aile Hukuku”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 44, Sayı: 1, Ankara, 1995, ss. 79-125.
- Öztoprak, İ., “Kıbrıs’ta 1931 İsyanı ve Yankıları”, *Belleten*, Cilt: LXII, Sayı: 233, Ankara, Nisan 1998, ss. 207-232.
- Pirlepel, Ö., *Türk İstiklal Savaşı Sürecinde Kıbrıs*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, 2009.
- Sakin, S. ve Dokuyan, S., *Kıbrıs ve 6-7 Eylül Olayları (Menderes ve Zorlu’nun Tarihi Sınavı)*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2013.
- Samani, M. O., *Kıbrıs’ta Bir Sömürge Kurumu: Kavanin Meclisi (1882-1931)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007.
- Sarıkaya, M., “Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Bir Sosyal Hizmet Kurumu: Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti”, *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 34, Erzurum, 2007, ss. 321-338.
- Sarıkoyuncu Değerli, E., “Atatürk Dönemi Türk – Yunan Siyasi İlişkileri”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 15, Ağustos 2006, ss. 239-262.
- Serdar, S., “Misak-ı Milli’nin Hazırlanışı ve İlanıyla İlgili Görüşler”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 13, 2002, ss. 313-330.
- Sertoğlu, M., “Kıbrıs’ın Fethi”, *Hayat Tarih Mecmuası*, Yıl: 10, Cilt: 2, Sayı: 10, Sıra No: 118, İstanbul, 1974, ss.7-16.

- Sonyel, S. R., “İngiliz Dışışleri Belgelerine Göre: Osmanlı Padişahı Abdülhamit, 48 Saat İçinde Kıbrıs’ı İngilizlere Nasıl Kiraladı”, *Belleten*, Cilt: XLII, Sayı: 168, Ankara, 1978, ss.727-741.
- Sonyel, S. R., “İngiliz Yönetiminde Kıbrıs Türklerin Varlık Savaşımı (1878-1960)”, *Belleten*, Cilt: LIX, Sayı: 224, Ankara, Yıl: 1995.
- Soysal, İ., *Türkiye’nin Siyasal Andlaşmaları, I. Cilt (1920 – 1945)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2000.
- Sönmezoğlu, F., *İki Savaş Sırasında ve Arasında Türk Dış Politikası*, Der Yayınları, İstanbul, 2011.
- Suha, A., “Kıbrıs’ta Türk Maarifi”, Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi Türk Heyeti Tebliğleri, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 36, Seri I – Sayı: A2, Ankara, 1971, ss. 221-235.
- Şahin, İ., “1878 Kıbrıs Antlaşması ve Ermeni Meselesi”, *Ermeni Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 43, 2012, ss. 133-164.
- Şahin, İ., “Abdülhamit Dönemi’nde Kıbrıs”, *Düşünen Siyaset Dergisi*, Sayı:27, Ankara, 2010, ss. 209-223.
- Şahin, İ., “Ermeni Olaylar Sırasında Kıbrıs Adası’nın Rolü (1878 – 1900)”, *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi*, Sayı: 31, Cilt: 8,2012, ss. 57-81.
- Şahin, İ., *Kıbrıs’ın Sosyal Tarihi (Tarihi Arka Planı ve 1945-1974 Arası Olayları)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2011.
- Şahin, İ., Şahin, C. ve Öztürk, M. “Barış Harekâtı Sonrasında Türkiye’den Kıbrıs’a yapılan Göçler ve Tatbik Edilen İskân Politikası”, *Turkish Studies – International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 8/7, Ankara, Summer 2013, ss. 599-630.
- Şanlı, H., *Kıbrıs 1878 – 1924 Siyasal – Toplumsal Değişimler*, Güneş Matbaacılık T.A.Ş., Ankara, 1967.

- Taner, T., “*Lozan Muahedesi ve Kapitülasyonların İlgası*”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Cilt: 7, Sayı: 4, İstanbul, 1941, ss.723-730.
- Toprak, Z., “*80. Yıldönümünde Lozan Barış Antlaşması*”, *Toplumsal Tarih*, Sayı: 115, İstanbul, Temmuz 2003.
- Tuncer, H., *Kıbrıs Sarmalı Nasıl Bir Çözüm?..*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2013.
- Turan, O., *Tarihten Günümüze Kıbrıs Türk Basını (1879 – 2009)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2013.
- Türk Parlamento Tarihi TBMM – II. Dönem (1923 – 1927), I. Cilt, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları No.: 1, Ankara, 1993.
- Uçarol, R., *1878 Kıbrıs Sorunu ve Osmanlı – İngiliz Anlaşması (Ada’nın İngiltere’ye Devri)*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 2434, İstanbul, 1978.
- Ünlü, C., *Kıbrıs’ta Basın Olayı (1878 – 1981)*, Basın Yayın Genel Müdürlüğü, Ankara, 1981.
- Vatansever, M., “*Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi*”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 12, Özel S., 2010, ss. 1487-1530 (Basım Yılı: 2012).
- Yellice, G., “*1878’den 1931’e Kıbrıs’ta Enosis Talepleri ve İngiltere’nin Yaklaşımı*”, *ÇTTAD*, Cilt: XII, Sayı: 24, Yıl: 2012/Bahar, ss. 13-26.
- Yetim, F., “*Atatürkçü Dış Politika Bağlamında 1919 – 1922 Dönemi Türk Dış Politikası*”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 8, 2006, ss. 203 – 226.
- Yıldırım, M., *Kıbrıs Rum Ortodoks Kilisesi*, Aziz Andaç Yayınları, Ankara, 2008.
- Yılmaz, M., *Tanin Gazetesi İnceleme ve Seçilmiş Metinler (701-899 Sayılar)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat, 2013.

- Yolak, S., *1571'den Günümüze Kıbrıs Türk Yönetimleri*, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı, Lefkoşa, 1989.
- Yurdakul, E., *Kıbrıs Türkleri ve Atatürk İnkılâplarının Kıbrıs'ta Uygulanması*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2002.
- Yurdsever Ateş, N., "Lozan'dan Kıbrıs Cumhuriyeti'ne...", *Karizma*, Sayı: 18, Yıl:5, İstanbul, 2004, ss. 19-30.
- Yüksel, D. Y., "Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi (1914-1958)", *ÇTTAD*, Cilt: VIII, Sayı: 18-19, Yıl: 2009/Bahar-Güz, ss. 161-184.
- Yümlü, M., "Yüzellilikler Meselesi, Mesud Fani ve Risalesi Üzerine Bir İnceleme", *History Studies*, Volume: 2, Issue: 3, 2010, ss. 333-349.
- Zia, N., *Kıbrıs'ın İngiltere'ye Geçışı ve Ada'da Kurulan İngiliz İdaresi*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Yayın No. 44, Seri III – Sayı A12, Ankara, 1975.

EKLER

EK-1: BCA, 030.18.1.1 – 12.58.18: İngiliz uyuğunu kabul etmeyip Kıbrıs'tan Anavata-na göçe den Türklerin iskânı.

[illegible]

T.C.
GABARIK
KURUMU ARSIVI

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

[illegible]

غازیہ خانم دکنی رافقہ بیگم جبرہ بیگم رافقہ بیگم دکنی عابدہ بیگم عابدہ بیگم
 محمد دعاتت اجتیار بیگم خجارت بیگم زرافت خانم دکنی خود بیگم سیدہ بیگم دکنی جبرہ بیگم
 محمد بیگم محمد بیگم محمد بیگم محمد بیگم محمد بیگم محمد بیگم

Device:

Öğretmen Adı Soyadı: Özge Akın Tarih: 15.05.2024

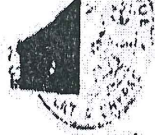
EK-3: BCA, 272.0.0.12 – 49.97.26: Kıbrıs'ta mukim Mehmet Ali'nin Türk tabiiyetine geçme isteği.

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

50.

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

قبرصيا مقيم محمد علي بن علي

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

۱۸۷۸ تاربخت قریس مندر ایست اولاد آتیم و اخیل ادا محمد علی بن علی
مندر کما نام مندر اولوب ۶۱ قریس مندر ایست قریس مندر ایست قریس مندر ایست
معالقه تاربخت اولوب قریس مندر ایست قریس مندر ایست قریس مندر ایست
معالقه تاربخت اولوب قریس مندر ایست قریس مندر ایست قریس مندر ایست
۱۸۸۶ تاربخت قریس مندر ایست قریس مندر ایست قریس مندر ایست
عسیر ۶۱ مندر ۱۹۳۷ تاربخت قریس مندر ایست قریس مندر ایست
مندر تاربخت قریس مندر ایست قریس مندر ایست قریس مندر ایست
بر ابرسید مندر قریس مندر ایست قریس مندر ایست قریس مندر ایست
و تاربخت قریس مندر ایست قریس مندر ایست قریس مندر ایست
الک مندر اولوب قریس مندر ایست قریس مندر ایست

۱۹۷۷

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Fon No: 272 0 0 12 - Kutu No: 49 - Dosya No: 97 - Sıra No: 26

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

DEVLET ARŞİ-LEİ GENEL İKİDARLUSO
CUMHURİYET ARŞİVİ

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Das ist ein Modell.

۱۲ / ۱۴۹

[illegible]

Devlet Anayasaları Genel Müdürlüğü

Devlet Kurumları Genel Müdürlüğü

12 - Kutu No: 49 - Dosya No: 97 - Sıra No: 26

(Handwritten notes above the grid)

272			12	49	97	26	A
-----	--	--	----	----	----	----	---

272 0 0 12 - Kutu No: 49 - Dosya No: 97 - Sıra No: 26

Devlet Kurumları Genel Müdürlüğü

EK-4: BCA, 030.10.0.0 – 124.886.14: Kıbrıs Milletvekili Necati Özkan'ın Kıbrıs Adası Türkleri hakkında verdiği bilgi.

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü 4-5 1.5047 1836
(4-5/14/1836) 61 000

T.C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET AYRINTI

Başbakanlık Müsteşarı Bay Kemal Gedeleğ tarafından Hariciye Vekâletine yollanan Kıbrıs Birinci İntihab Dairesi mebuslarından Necati Özkan'ın Kıbrıs adası Türkleri hakkında verdiği izahat noklarıdır :

I.

İhsai Malumat :

Kıbrısta mevcut muhtelif anasırın nüfusu :

Rum : 300.000
Türk: 65.000
Ermeni: 4.000

Mecliste muhtelif anasıra mensub azalar :

Rum : 12
Türk: 3 { Necati Özkan
Zekâ
Doktor Eyüp

İngiliz: 9 : Meclis'deki İngiliz azalar muntahap olmayıp mahalli Hükümet tarafından tayin olunurlar .

II.

Ada Türklerinin şikâyet ettikleri haller :

a- Maarif sahası :

1- Rumların her sene mektepleri çoğaltıldığı halde Türk mektepleri azaltılıyor . 1935 de 42 ve 1936 da 39 Türk mektebi kapatılmış .

2- Rumların mekteplerine müdahale edilmediği halde Türk lisesine müdahale ediliyor . Gelecek sene lise kolej şekline sokulup başına bir İngiliz Müdür konulacakmış .

3- 1931 isyanına iştirak eden Rum muallimleri bile ancak tahkeme kararile işlerinden çıkarıldıkları halde milliyetçi Türk muallimleri sudan bahanelerle ve idari kararlarla işlerinden çıkarılıyorlar . Şimdi Sümer Bankda çalışmakta olan Tağı bunun bariz bir misalidir.

4- Rum mektepleri için Yunanistan'dan kitap getirilerek bunlar okutulduğu halde oraya Maarif Vekâleti tarafından tavsiye ile gönderilen Türk Lisesi Müdürü mahallî Hükûmetin teşviki ve himayesile Türk mekteplerinde ancak kendisi tarafından telif edilen ve millî duyguyu uyandıracak bir tek yazıyı ihtiva etmeyen Kitapları okutturuyormuş.

b- Evkaf işleri

Türk cemaatine malî sahada kuvvetli bir destek olabilecek Evkaf Lozan ahidnamesi ahkâmı hilâfına ve Kıbrıs Evkaf Murahhası Münür'ün delâletile İngiltere Kırallı namına tescil ettirilmişdir. Halbuki Rum evkafı serbesttir, ve cemaate aiddir. Rum evkafını halk tarafından muntahab heyetler idare ettiği halde Türk evkafını Hükûmet tarafından tayin olunmuş bir İngiliz ve bir Türk memur idare eder.

c- Siyasî Saha:

1- 1931 ihtilâlindenberi Meclis ictimaa davet edilmemektedir. 1928 tarihinen beri de müftülük mülgadır. Bu suretle Türk cemaatini temsil edecek ve Hükûmet yanında onun iddialarını müdafaa edecek bir kimse yoktur.

Halk mutaassıb değildir. Ancak sırf kendilerinin müddeiyatını Hükûmete erigdirebilmek için Avukat Bay Said'i müftü seçmişlerdir. Ancak Hükûmet bunu tanımamıştır.

Rumların ise despotları vardır. Ve Hükûmet yanında Rum cemaatinin mümessilliği vazifesini görür.

2- Hükûmet bütcesinden maaş alan Türk cemaati memurlarının maaşları kesilmişdir. (mahakimî geriye memurları)

Bu şekilde ezilmemelerini ve haklarının korunmasını temin için Bay Necati Özkan ve arkadaşları mahallî Hükûmet nezdinde semere vermiyen teşebbüslerde bulunmuşlar.

030 10 124 836 10

2

Adanın Türk halkı bu badireden kurtulmak için yegâne çare olarak hicreti görüyor .

Ancak bu halkın münessili olan ve 65 bin Türkten 63 bininin kendi partisine mensub olduğunu söyleyen Necati Özkan ve diğer arkadaşları Hükümetin bu husustaki noktai nazarinı öğrenmeden adayı boşaltma mesuliyetini üzerlerine almak istemiyorlar .

Bunlar Türklerin Kıbrıs'da kalmaları lazım ise : Evvelâ : İktisaden kuvvetlendirmeleri lazım geldiğini söylüyorlar .

Bu hususu tenin için Muri Özkan aşağıda bildirilen vasıtalarla müracaat edilmesini tavsiye ediyor :

a- Kıbrıs'da Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti/Mısır-
da olduğu gibi bir sigara fabrikası tesis etmesi . (Rumların
ada da bir sigara fabrikası vardır. Mumaileyh yaptığı tetkikata
istinaden açılacak bir Türk fabrikasının senevi 100 bin kilo
Türk tütünü işleyebileceğini söylüyor .

b- Kıbrıs'da İş Bankası/bir gube açması .

c- Sumer Bank'ın bir yerli Mallar pazarı açması .

Bunlar yapılmak suretile bir çok Türk aileleleri iş bulacak ve sıkıntıdan kurtulacaktır diyen mumaileyh kendisinin bu vadide ilk adımı attığını ve bir fabrika ve iki ticarethane açdığını söylüyor .

Saniyen : Türk harsının inkişafı için burada Hükümetimizin yardımile tam kadrolu bir lisenin açılmasının temin edilmesi . (Bu lise için ada'dan duhuliye parası olarak 1500 İngiliz lirası toplanabileceğini söylüyor .)

Salisen siyasi sahada Hükümetimizin İngiltere ile

030 10 124 886 14

3

./.

- 4 -	BASBAKANI CUMHURİYET	100
-------	-------------------------	-----

inkıfâf etmekte olan dostluğundan bilistifade yapacağı destane
bir teşebbüsde Türk cemaatine mahalli Hükûmetin hüsnü tevecc-
cühünü celbetmesi .

Eğer matlup Türk halkının adadan hicreti ise:
biran evvel ana yurda naklin kabil olup olmağına sötüyor
ve şimdi ana yurda dönülürse pek çoklarının Hükûmete barolma-
dan yaşayacak kadar servetleri olduğunu söylüyor .

Lefkoşa Komiserinin kendisine Türkiye'ye giderse
bir daha geri dönemeyeceği şeklinde vaki tehdidine rağmen
ana vatana vaziyeti arz için gelen mumaileyh bütün bu hususat
hakkında direktif almak istiyor .

4 - 5 teşrinisani 1936.

030	10	124	886	14
-----	----	-----	-----	----

4

Y. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

۱۰۰
 ۱۰۱
 ۱۰۲
 ۱۰۳
 ۱۰۴
 ۱۰۵
 ۱۰۶
 ۱۰۷
 ۱۰۸
 ۱۰۹
 ۱۱۰
 ۱۱۱
 ۱۱۲
 ۱۱۳
 ۱۱۴
 ۱۱۵
 ۱۱۶
 ۱۱۷
 ۱۱۸
 ۱۱۹
 ۱۲۰
 ۱۲۱
 ۱۲۲
 ۱۲۳
 ۱۲۴
 ۱۲۵
 ۱۲۶
 ۱۲۷
 ۱۲۸
 ۱۲۹
 ۱۳۰
 ۱۳۱
 ۱۳۲
 ۱۳۳
 ۱۳۴
 ۱۳۵
 ۱۳۶
 ۱۳۷
 ۱۳۸
 ۱۳۹
 ۱۴۰
 ۱۴۱
 ۱۴۲
 ۱۴۳
 ۱۴۴
 ۱۴۵
 ۱۴۶
 ۱۴۷
 ۱۴۸
 ۱۴۹
 ۱۵۰
 ۱۵۱
 ۱۵۲
 ۱۵۳
 ۱۵۴
 ۱۵۵
 ۱۵۶
 ۱۵۷
 ۱۵۸
 ۱۵۹
 ۱۶۰
 ۱۶۱
 ۱۶۲
 ۱۶۳
 ۱۶۴
 ۱۶۵
 ۱۶۶
 ۱۶۷
 ۱۶۸
 ۱۶۹
 ۱۷۰
 ۱۷۱
 ۱۷۲
 ۱۷۳
 ۱۷۴
 ۱۷۵
 ۱۷۶
 ۱۷۷
 ۱۷۸
 ۱۷۹
 ۱۸۰
 ۱۸۱
 ۱۸۲
 ۱۸۳
 ۱۸۴
 ۱۸۵
 ۱۸۶
 ۱۸۷
 ۱۸۸
 ۱۸۹
 ۱۹۰
 ۱۹۱
 ۱۹۲
 ۱۹۳
 ۱۹۴
 ۱۹۵
 ۱۹۶
 ۱۹۷
 ۱۹۸
 ۱۹۹
 ۲۰۰
 ۲۰۱
 ۲۰۲
 ۲۰۳
 ۲۰۴
 ۲۰۵
 ۲۰۶
 ۲۰۷
 ۲۰۸
 ۲۰۹
 ۲۱۰
 ۲۱۱
 ۲۱۲
 ۲۱۳
 ۲۱۴
 ۲۱۵
 ۲۱۶
 ۲۱۷
 ۲۱۸
 ۲۱۹
 ۲۲۰
 ۲۲۱
 ۲۲۲
 ۲۲۳
 ۲۲۴
 ۲۲۵
 ۲۲۶
 ۲۲۷
 ۲۲۸
 ۲۲۹
 ۲۳۰
 ۲۳۱
 ۲۳۲
 ۲۳۳
 ۲۳۴
 ۲۳۵
 ۲۳۶
 ۲۳۷
 ۲۳۸
 ۲۳۹
 ۲۴۰
 ۲۴۱
 ۲۴۲
 ۲۴۳
 ۲۴۴
 ۲۴۵
 ۲۴۶
 ۲۴۷
 ۲۴۸
 ۲۴۹
 ۲۵۰
 ۲۵۱
 ۲۵۲
 ۲۵۳
 ۲۵۴
 ۲۵۵
 ۲۵۶
 ۲۵۷
 ۲۵۸
 ۲۵۹
 ۲۶۰
 ۲۶۱
 ۲۶۲
 ۲۶۳
 ۲۶۴
 ۲۶۵
 ۲۶۶
 ۲۶۷
 ۲۶۸
 ۲۶۹
 ۲۷۰
 ۲۷۱
 ۲۷۲
 ۲۷۳
 ۲۷۴
 ۲۷۵
 ۲۷۶
 ۲۷۷
 ۲۷۸
 ۲۷۹
 ۲۸۰
 ۲۸۱
 ۲۸۲
 ۲۸۳
 ۲۸۴
 ۲۸۵
 ۲۸۶
 ۲۸۷
 ۲۸۸
 ۲۸۹
 ۲۹۰
 ۲۹۱
 ۲۹۲
 ۲۹۳
 ۲۹۴
 ۲۹۵
 ۲۹۶
 ۲۹۷
 ۲۹۸
 ۲۹۹
 ۳۰۰
 ۳۰۱
 ۳۰۲
 ۳۰۳
 ۳۰۴
 ۳۰۵
 ۳۰۶
 ۳۰۷
 ۳۰۸
 ۳۰۹
 ۳۱۰
 ۳۱۱
 ۳۱۲
 ۳۱۳
 ۳۱۴
 ۳۱۵
 ۳۱۶
 ۳۱۷
 ۳۱۸
 ۳۱۹
 ۳۲۰
 ۳۲۱
 ۳۲۲
 ۳۲۳
 ۳۲۴
 ۳۲۵
 ۳۲۶
 ۳۲۷
 ۳۲۸
 ۳۲۹
 ۳۳۰
 ۳۳۱
 ۳۳۲
 ۳۳۳
 ۳۳۴
 ۳۳۵
 ۳۳۶
 ۳۳۷
 ۳۳۸
 ۳۳۹
 ۳۴۰
 ۳۴۱
 ۳۴۲
 ۳۴۳
 ۳۴۴
 ۳۴۵
 ۳۴۶
 ۳۴۷
 ۳۴۸
 ۳۴۹
 ۳۵۰
 ۳۵۱
 ۳۵۲
 ۳۵۳
 ۳۵۴
 ۳۵۵
 ۳۵۶
 ۳۵۷
 ۳۵۸
 ۳۵۹
 ۳۶۰
 ۳۶۱
 ۳۶۲
 ۳۶۳
 ۳۶۴
 ۳۶۵
 ۳۶۶
 ۳۶۷
 ۳۶۸
 ۳۶۹
 ۳۷۰
 ۳۷۱
 ۳۷۲
 ۳۷۳
 ۳۷۴
 ۳۷۵
 ۳۷۶
 ۳۷۷
 ۳۷۸
 ۳۷۹
 ۳۸۰
 ۳۸۱
 ۳۸۲
 ۳۸۳
 ۳۸۴
 ۳۸۵
 ۳۸۶
 ۳۸۷
 ۳۸۸
 ۳۸۹
 ۳۹۰
 ۳۹۱
 ۳۹۲
 ۳۹۳
 ۳۹۴
 ۳۹۵
 ۳۹۶
 ۳۹۷
 ۳۹۸
 ۳۹۹
 ۴۰۰
 ۴۰۱
 ۴۰۲
 ۴۰۳
 ۴۰۴
 ۴۰۵
 ۴۰۶
 ۴۰۷
 ۴۰۸
 ۴۰۹
 ۴۱۰
 ۴۱۱
 ۴۱۲
 ۴۱۳
 ۴۱۴
 ۴۱۵
 ۴۱۶
 ۴۱۷
 ۴۱۸
 ۴۱۹
 ۴۲۰
 ۴۲۱
 ۴۲۲
 ۴۲۳
 ۴۲۴
 ۴۲۵
 ۴۲۶
 ۴۲۷
 ۴۲۸
 ۴۲۹
 ۴۳۰
 ۴۳۱
 ۴۳۲
 ۴۳۳
 ۴۳۴
 ۴۳۵
 ۴۳۶
 ۴۳۷
 ۴۳۸
 ۴۳۹
 ۴۴۰
 ۴۴۱
 ۴۴۲
 ۴۴۳
 ۴۴۴
 ۴۴۵
 ۴۴۶
 ۴۴۷
 ۴۴۸
 ۴۴۹
 ۴۵۰
 ۴۵۱
 ۴۵۲
 ۴۵۳
 ۴۵۴
 ۴۵۵
 ۴۵۶
 ۴۵۷
 ۴۵۸
 ۴۵۹
 ۴۶۰
 ۴۶۱
 ۴۶۲
 ۴۶۳
 ۴۶۴
 ۴۶۵
 ۴۶۶
 ۴۶۷
 ۴۶۸
 ۴۶۹
 ۴۷۰
 ۴۷۱

جواباً برائے مقررہ نامہ اولیٰ شعبہ خارج و توسیعت دہلی رجا اولیاء

030 10

142

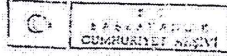
[illegible]

Genel Müdürlüğü

030	10	Genel	100	100	100
-----	----	-------	-----	-----	-----

Fon No: 30 10 0 0 - Kutu No: 106 - Dosya No: 695 - Sıra No: 47

30 10 0 0 - Kutu No: 106 - Dosya No: 695 - Sıra No: 47

وطني

مربطك ياتنامي

ترتيب و طبع ايدن مرتبطك مطبوعه
سوه نطن آتتهه قالى واره دني بولوش
اوله يني نظر ايتار. آلان ققوشه نك
حال ساهر مطبوعه منسوب مرتبط
آتيده ي ياتنامي نشره اورد كورد
و حذرده ي سوه نطنك بوسونته ازاله ي
اسپانه سفل اولار ق توشل ايلشله ر.

سوز و ققمزك نشرلانه كرا جواب
اولق اوزده يوز ايلكردن سيجد ملا
طرقندن كين حفته نشر ايلين ياتنامي
عميت همومي موجب اولش و بويالده
فازيه زاهت شارجده ي بويه برياننامي

بوكون نشر اولان پاپاورده مناسبه

بوكون عترم خلقنك نظر مطالعه حاتي تاريخده طبع اولدني ملوم اولمان
بيانامه شكلده بر پاپاورده وضع ايلشله ر. آتتهه ي انسان مذكور بيانناميك
حرري يوز ايلكردن سيجد ملا اولدني آكلاشله ر.
اولا : كندى اوز وطنه ايدني خالقلردن يته كندى ملن طرقندن مرد اولان بو
حريفك پاپاورده منته مديج بوتون سويله ققوشه كنه يته رد ايدر و امثال مثله
خائيرك ملكشرك بر غزه جيته ديل ااك اولاق بر قرويه ييه نك بر سوز سويله
حمته راشي ككاز. بو وسيله ايله عترم خلقنزه بيلديريرزه مذكور پاپاورده هيچ بر
تورك مطبوعه منته ترتيب و طبع اولدني كي حال ساهر مطبوعه منسوب بر مرتبط
طرقندن ترتيب ايلشله ر.

مذكور پاپاورداك مرتبه سال حضرده هيچ بر مطبوعه منسوب اولمان حين
ماكف كانه برمي طرقندن ترتيب ايلش و روم مطبوعه يته طبع ايلشله ر.
بنامه عليه يز زرده واضع الامضا بوتون مرتبط بويه يوز ايلكرك افكارنه خدمت
ايدن مرحاني برمي بوتون قوتيله تلين ايدر و هيچ بر تورك مطبوعه منته استفاده
راشي ككاز.

« دوشم يول » و « وطن » « برك » « سوز »
« حيت ترتيبه نطن » « حيت ترتيبه نطن » « حيت ترتيبه نطن »
« حسن حسين » « دوزيش جلي » « سيد »

نومرو : ۱۷۸ - ۱۹۲۵

کریه قضا محکمسی نزدنده

مدعی : قازاقا جامع شرفی متولیس فیم بك ملا ابراهیم قازاقانالی ايله
مدعی علیه : قازاقانالی اولوب شمدی اقامتکاهی تا معلوم حتی محده الح میاندیه
قازاقانالی سا کنلرئدن مدعی علیه طرفه

اسی بالاده محرر مدعی طرفندن علیکزه اقامه ایدلش اولان دعوان طولای ۱۹۲۵
سنهسی کانون اولنک یکریمی اوچنجهی چهارشنبه کونی قبل ازوال ساعت سکرده اشبو
محکمه حضورنده حاضر بولونمکیز اشبو جلینامه ايله امر اولنور و معلومکیز اولسونکه
حاضر بولونمکیز حاله ذکر اولنان مدعی آرتق طرفه کزه خبر ویرمکیزن دعواسی
اجرا ایدمیه جکدر .

مدعی ذکر اولنان دعواسیه سا ۹ شباط ۹۲۱ تاریخلی اولوب سا ۹ شباط ۹۲۲
تاریخنده مدعی اتقضا ایدن کماله مربوط بروجیه آنی متباقی دینکیز ارلان یکریمی بش
لیرا ايله سا ۹ شباط ۹۲۳ تاریخندن تاریخ تأدییهت دکن یوزده طقوز قاضی و
سا ۹ شباط ۹۲۱ تاریخ وچ : ۶۳ - ۹۱ نومرولو دهتهامده محرر اموالکیزک
فروختنی و اشبو دعوی مصرفلری طلب و ادعا ایلهمکده در .

ل	۲۷	۵
ش	۲	۵

راس المال	۲۷	۵
سا ۲۰ ایلول ۹۲۲ ده تقدأ تأدییه	۲	۵
	۲۵	

سا ۹ شباط ۹۲۲ تاریخندن ۹ شباط ۹۲۳ تاریخنه قدر یوزده طقوز	۲	۵
قاضی	۲۷	۵

سا ۱۹ اغ-نوس ۹۲۳ تاریخنده تقدأ	۲	۵
متباقی	۲۵	

قاضی : ۹ شباط ۹۲۳ دن اعتباراً یوزده طقوز دن

مدعی وکیل

آوقات م . شاقالی

ترجمی اسلحه مطابقت

۱۹۲۵ . ۱۰ . ۱۰

[illegible][illegible][illegible][illegible]

اسبق و دنیا عدلیہ مستناری
و استنبول خرمی دانی عمری

تاریخ تاسیس: ۸ آذر ۱۳۱۹

شماره اشتراک	مبلغ
سال ۱۰	۲۱۶
۶ ماه ۵۰	
۳ ماه ۲۵	
۱ ماه ۱۰	

مبلغ اشتراک و پستی: ۲۱۶
اعلامات لیون خصوصاً بازاریان: اوتنور.

سپید

مدیر و صاحب: سید محمد وحیدی

تاسیس: ۱۳۱۹	مطبعه و ادوگاه: ۲۸
چاپ: ۱۰۰۰	فهرست: ۱۰۰۰
تیراژ: ۱۰۰۰	تیراژ: ۱۰۰۰

درج اولیایان: ۱۰۰۰
نسخه: (۲) فرستاده

هر هفته نشر اولیایان، سید محمد وحیدی، انتشارات: تورک فرستاده.

توانی جلالت آید... (The main body of the article, written in Persian script, discussing political and social issues of the time.)

030 10
106 585 47

در میان قرایی زوجه محمد و اینکه پندش در پیش
اوله می گاه مزد و نان و سایر محصولات بجا
باشد اوله می و سهولت کند بهت و بوی یکم اجرت
آموزی تدویر الیه می آموز اوله می و پیشین
محصولات به بیج برکتها نان و میوه است و اوله
سبزی با نانک ملو اولی آورده اعلان از مردم
و در میان قرایی
دودو احمد

نور کا جہوری شہنشاہ :

لوزان ساهلسى موجىبه حق خياري
بلاستمال توركاي هرت ايتك اوزره
مرور تذكيري الانلردن اون ايكي كي
واخود دما اوت مدت قيرسه هلق اكرؤ
ايتنه قيرسه ائت ايدن ومستم
ساپورطى حامل بولونان بالمرم توركا
تيهسك شيندوكه مياجته قاييت
علم خياري آلئري زوى اعلان اولونوره

ما فوقه نفسی اعلیٰ حضرت
 فانی کتب مکتبه فی آخر ابرار اندک
 است بول میا خند بر منت اول هودا یل بک
 و حکمه یوازنده اسق باز خانداده اسقیس ک
 دعوالری شیب و بی دعوی درجه دینکده
 برونه نفسی اعلیٰ حضرت به انشا ابرم
 دعوی وکیل
 مدحت

دوا لالان
رتاج آيدى مرائىق و شاتىك رتاج
تورۇك كىتەك خىيە تىسرايدىن دوا لالان
كۆندىن كۆمە تىكلەش تىكەمە و اطرافى
موسىقى مرائىقى بىرچوق تورۇك كىيىم
طوبىلايدىمەن، خىر آلهىزە كۆرە دار-
الان مۇسلىرى يە قايتىدە بىر موسىقى
يۈردى تەپسىلدىك مەراجىت يادىغە
دەرس ورمىك دۇنيەدە اىچىلار .

ماتیلو بیانو
آبوردی چته شامدانی فایز کورل بر
خان و وزیران ... ماهه سیاطیلر
چیکو سرمدی توتوب آردو ایدلیق قلدوزده
غیف ایزلرده پاک بیلیر . ناز قایت امورخدا
طالب اولار بورستدن استفاده ایتلیر ،
سانون آلتی ایسیر اکسیرین مکنه قرینه
کارکن طالع خانی نهامت ایتلیردی .

عدو دہلی فریس ایک دولابی قوم تباہی
ایک پتہ پڑا
کیں سے ہست ہر منور ہر منہ ہر ایک
دولابی انسانی ایچون انکا ایچیک اسول
حسدہ ایضام ورمک اوزرہ ہرجولہ کزی
زکرت ایتندی .

بروسته ، ميسره برهون ، كلكه عمروك
لوزملزى اينسك اوزره بر دولاب التاجيون
هرودن اينسك . دولاب بالى لفاسته تابع

تو میانی، فرزندی بابت سزدل بیایید
 کوه اشرا ایام چک و خوشد مزه علی الحساب
 برمه دار باره و برده حاصل نولایق بخودده
 بر حصه و برمیگرد. اشو این شقدن برش
 انتخاب ایام پیرسز. فرزند بتری صاتی
 ایمن اکل اسول و کندی مایه کرده ادا
 خانه بر کنای نامسند

لیکن سب سے پہلے یہ تو کہ زارندہرو مزہ
خیل کاٹھی اولاج اولان زارندہ ہشتی
تسل امتد۔ امید اولونور کاٹھو لومیا یادزدہ
استادہ ایدہ چکسز : ایستہ مزہ ہر رستہ

وگرچه یو یو بایانانچه تحریک ساهی ایدمکر.
عقدی آکلارومیسکر ؟ اوزده حلقه حقی
تزیلی ایرون یو آکلاردر کرسی ناب ایگزیر
حلقه ایله اوزسی محصور دیا حقی
زمان وار ده یو سکر. خالوکه یولدر. چون
عزکزک صندق و قسبل ایرون ایپدوت
لازدر. یو کونی اینی بیره والله یو توت
اولان زمان صود ایتر.

شېندو آصف بك اتندي
۶۶ نھرين تان غولجی جردہ وسېدو
منږنہ اوتو وېشړه كودو توكيا شېندو
آصف بك اتنديك لولوسني وان حضرت
فرار لږ كډه دې اوتو نښ وگېت سلكان
لطان واسطه څېړس والېكه بليغ
اېلندو .

هین لخدوہ لراں خضر ترنگ وادہ
تدر می آکامدراک وادی منابہ تدریس
امانی نامہ و قروح بولان نوزہ جواب
ورلکده و مشکان ناظری میسر آمدی
واسطہ لراں خضر ترنگ تشریح و لکده در

محبوب برلین
ممنونته خبر آهسته کوره اوزون
مددگیری خدمت حکومتداری
و صداقت خدمت ایدن کجری
مهدی اندی ۹ کانون اول ۹۷۵ دن اعتباراً

[illegible]

آفتاب اولوناجق وشمسی قدر ضایع
ایدین حقوق تلخی اولونجقدر .

باصط وکری زنگیندن عہد آفاق
بارہ سہ طبعاً اولدر نخبہ قدر ضرب ایدولک
مالہستی تحقیر و تہدید اہلشارد .
ماغوسہ پولیس ارکاندن بوزیشی قوسط
دیملر ایلمس مسکینی تحقیقہ مامور ایلمس

وہو نوک پر وہیاستنہ و عفری مید
جہار مرقی عیہ عداک لہم الجہدر
ماغوسہ انقاد اہن جزاب مجلس

شہر حاکم ۲۰ سندھ ٹوٹا اور وہ جاہلیہ
تدقیق ایش وصل جتائندہ مسخوار
اولا ناری بوجہ آتی مجھ پہ اہم مشورہ :
مفتو ک اولہ اور ناغی اولان (جبرن ل)
طوغل مقید کورک ویداسا دل سودیری
یکرمی سہ سہ سہ دکر متلھی خرستوف

ایہ اک مدوشلی باقی اون بشر
جسہ حکوم اولشدرہ برنرک آرقداشو
ارلق اوزره مضمون اولان ہیکر او
روم برائت قازانملرہ ۔

مودا فرشته زوجه محمد حاجی مصطفی
 تحت تصرفه اولاد طایف و فرزند خانلاری
 محمدی بولونادی ایچون بقات کتف محمد قوی
 چیم ایه اکچکم . موی الیه ایسه برشلیک
 بوب ایه چالیشدنی وولوع بولایق حاصله
 اوززنده صیغ ر سوردک ملانی اولادیم
 اولاده ایلم . مودا فرقی
 غلله حاجی مصطفی

اودا ایدیور . اکر قشیمدن مقصد فرارشی
تویب وکیل ایدر ایسه دوقورد ، ققط
ناموسلی بؤدم طرفدن تشیع اولوغندور
سوزنده کومشک ایئوسه نایبه ایصل
واساسد .

جرم مقهود حالتده بالالاکل خرسوز بیه
جرمای حاکملیق تاویه اوشرانیکز مولالاندور

میں اس وقت گرامت احمدی دکنہ میں تھے
کوئٹہ کے ایجنٹ ہونے پر ان کے انتقال
اور ان کے سہیل کے ایک طبعی دوست کے انتقال
میں ان کے انتقال کے بعد ان کے دوستوں
کے انتقال کے بعد ان کے دوستوں کے انتقال کے بعد

بر متجسس اولیفته شهادت ایدل سوززل کدل
برسوده بزم و ناملکتن کچسز بواج آق
قالبی سوزلسمید ، ا کملول حریف ا بزم
تاجلرانی تووکیا کیدوب شتر آرمسته
پناه بزم ، قط س ا بوز کده اقباش
آق تالی وولایش برماله کوب برمد براندده
سوزلسمید - ع شتر سوزلسمید انتقام

ایندو - زوره کیده چسکه ؛ ملکه دود
(دوستان) ترمسیده ؛ سوسنای و خوشامتنه
قبول ایدل میرله ما کعدیل دای وادی ؟
خوشعتدو کده زوره کیده کینجی
مسلک کینجی رده تورکک ایتلی کله واند
وکی زمنی شکندنی ایدمه کوسورتا
برول منشی سافروواری جوجان
ایچینه فوداتر ایدمه ؛ ویدانر برقی
حس ایتدومه اوکته یشتیرنی تصف ایدمه
لایزنی بواجق دودورلر قلسن ایدمه
واطراب بریریسو ایچمه ؛ زورنه ایدمه
ایندو - زوره کیده چسکه ؛ ملکه دود

۱. **مقدمه:** این سند به موجب این که در تاریخ ۱۳۰۲/۰۵/۰۱
 ۲. **موضوع:** تعیین حدود و مرزهای اراضی
 ۳. **محل:** در نزدیکی روستای ...
 ۴. **تاریخ:** ۱۳۰۲/۰۵/۰۱
 ۵. **محل:** در نزدیکی روستای ...
 ۶. **تاریخ:** ۱۳۰۲/۰۵/۰۱
 ۷. **محل:** در نزدیکی روستای ...
 ۸. **تاریخ:** ۱۳۰۲/۰۵/۰۱
 ۹. **محل:** در نزدیکی روستای ...
 ۱۰. **تاریخ:** ۱۳۰۲/۰۵/۰۱

لەر ايشين باقم او ممالاي بته كيدو ؟
موللا و قاندارلى ايستىكلى هر چي
يتمين ، ينير طالعنى تامدنگات پارسيتار
ايمتزمه زهرل ييلان كي خالغلاب طونوز
وجودلى برز و دوسولر ، آيه عيطلى
وهر بالكر و بالكر سرداز وجودلى تاقچند

وشرارند غمابه امین لولای ایبون آلترت
روز سیاه غمناور و اوق حدود خارجینا ز مشهور
سید مولانا یزدانی است دبی قدر کو بود سوز

۲۴
 ذی‌الحجه ۱۲۰۳ کربلا ۱۲۰۳
 و جود می‌باشد که به پیشین برپایه‌های مذکور و
 و نه‌تور کیده می‌باشد برپایه‌های مذکور و
 چونکه برپایه‌های مذکور و
 می‌باشد و اینست که انتقام آلود مرتضی
 ذی‌الحجه ۱۲۰۳ - ماه ماه / ...

موسیٰ الہک برادری حسن ندائی بلکہ

گمین اولوغشدر . تبریک ایدوز .
دین دوتوردی حسین شکیل یی
ایسورمه بی جامع فریده ۱۱۴ نوسور
تاهده برساتیاه شاد ایستدر . هرکو
صباح ۱۱۴۵۰۰ واکولدر سرکه ۵۰۰۰۰۰
خته قبول ایدر . سرایت ایدمک فزاد
مطلقا بمنور براتیله جازدر .

افعال اجنبی وارتناب ایسی حکم جابرند
و جذائی مطرب طوبوق متب اوله بنی تحید
ایستند .
ایست بر کوثر آرمسته ایست سیموللا
کوثر بده تورک ورنکه کجکده رکنده
جسارت لودمش واورده وولناظر کاسته آلات
نظر زدن سلسله حق لایله بر کشته طو تون

وجودی برلندیرمستند،
 از آن اوله بی خطر ایتمک اوکوند
 بنده لاری کیش و مولای او اراده کورمستند،
 جنگیز زاده دلت انتدیک بيلم عدل بی
 قدیم ایشی اوزریت مولای طرئوق وجودی

ايكه ملانن ايسه بجه بده نشورو الى اوزده ده
 اوكه مردار ازم نرسه ناس اچمدم - مگر
 برين ده، نيم جو حظه نسه اچل بر و نال
 عجبه ناس ايكه اخلاقي بربر اچن وابسته
 اوكه جواسني اقامت مولودن كوردنكم سامه
 اچ اوده سني اوليودم !
 اعتزال اچمدم كه مولانك بر صحنه اچرسته ده

چونکه در زمانه اولاد اسلامه دوش و نظيره
پروان خريده حوروات كوروكه وارواردين
خافاروكه كوردي موللاكه بپيروي واپسته ديني
مكر پرايدين ، موللاكه چنه جاسانست
قتل ديروسله مكر پروان لورافه اسانيه
وزراك منديني آيلل كته آهون موللاكه
وموللاكه منايه مازله پسا سوروكه
اچديكي وه اچديم ،
موللا لار منداك اولور كيا اچدي اولديني
يپيكي واخود اولور نچين اچدي اچيرون
صريف اولور ايتلي وكي يپيكي فرست پروان

او کده مدینه مستنای اولی ایچون اسکیله
آیت بی زورنار کرموش و خیت دوستی
پوتون مستنای گوستمه اینلاند.

محصل اولیٰ فی تحقیق ایندیلم ایرون کیندم
ولندیک کیندی و لرائه بیاضی خزانه سیل
کمر ایدرک قنقه نظری ایضاح و اشیر بیاضی
رد و جرح آندی .
قزور تالمی موللا مقصدیه و اصل اولکله
متحصل بررورد ایله لرائه خزانه کی بیاضی

دانشگاه تهران، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، سال ۱۳۸۵، شماره ۱، ص ۱۲۵-۱۳۵

خبردار که در کمال مهر به استانبول توفیق یافتی اولاد بی
جانم به استانبول می استانبول توفیق یافتی ساعی در
امضا اینست و مولانا بی علاقه به استانبول
مولانا بی توفیق یافتی ایان انورم ایانم دجیب
بیانیه بی و شرف و توفیق یافتی ایانم دجیب
(مهر و در) در و شهادت و در و شهادت
شهادت در

مولانا بودیہ کا زہر کتنی جرات
 بڑا مال خزانہ بہ شکایت ایش و تور کیا ہے
 سکرہ اولیوں نکاتی انجمنی و معلک
 حصارہ بونوالہ مرکس کی مولانا دہ ریل
 لارشی پر آڑ مرستاد اولی رومن خط

ایستادگ. اینست. بودند سکر در ده
گور و من و جلیس کنایه و دست
در در بزم ایرون علیه و من کنایه ایستادگ
ایستادگ.

پیشہ ورانہ تعلیم کے شعبہ کے سربراہان کی طرف سے

[illegible]

Fon No: 30 10 0 0 - Kutu No: 28 - Dosya No: 159 - Sıra No: 2

152

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

TC
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

030	: 0		18	153	2
-----	-----	--	----	-----	---

Fon No: 30 10 0 0 - Kutu No: 28 - Dosya No: 159 - Sıra No: 2

۱۰۰
 ۹۰۰
 ۸۰۰
 ۷۰۰
 ۶۰۰
 ۵۰۰
 ۴۰۰
 ۳۰۰
 ۲۰۰
 ۱۰۰
 ۰

Devlet-Arşivi Genel Müdürlüğü

باسمہ و کتاب و حدیث مستشار الفقہاء علیہ

Deydet Argümleri Genel Müdürlüğü

۲۷ سال ۱۳۲۷ فی تاریخ ۲۷/۱۰/۱۳۲۷ فردوسی نظامیه جوایز

توسعه لغزش ده سوز خیزی عیاض محمد رومی بدن فقیه کونیه سلطان اوزره بیاید اولیاه طبعه مد فقا ایگه خنده
در دنیا اوزره ۴ مار ۱۵۷۱ عید صاحب اسانولده و کتک ایدر سارنه مایه خیم فویانه سنک بیر لوت دیورنه دضایر ایک
و خنده قریبک لار نافر اکدن جیغایر یوخا و دودا ده محمد رومی بدن فقیه کونیه ایدر میچو دیورده دیویمه خشتوق
مویا ایدر اسلا لوزم ککچک ادره ندیکلر جه فکر خشتوق قهره مکتوب محمد رومی بدن فقیه کونیه ندیکلر دوشمده وف
ایطک اوزره نافر اسلا ۵۰۰ یز ایچیر میده ر موطعاب دوشم یوچیمه و فیکان ۶۷۰ یز ۵۰ خوش
بلخ اولیاه عیاض اوزره افغ
قبره ایدر یوزی

فردار احمد خونی
مستحق ہے

030	10			28	153	2
-----	----	--	--	----	-----	---

6

Level: Advanced General Modelling

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Türkiye Cumhuriyeti Başvekalet Muameleat Müdürlüğü Ş: 2		Dosya İşareti 139	
T.C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ			
Gelen	Tarihi	Hazır olarak muavinliğine 2-2-1929 Tarihli ve 1257 numaralı taurat cevabıdır. Kibrista müntesir "Töz" gazetesi için intihap ettiğinin 24 Puntaluk harflerin irtaali muvafıktır. Gönderilerek miktarda bu miktarının ve gönderilmeye göre bedeli ile ve sevke masraflı miktarının işleri mütemen nadır efendim. Yazın. 135. m. 8.	
Evrakın	Nümerası		
Masvut			
Tesrit tarihi	6/4/1929		
Masvut	A. Rıza		
Mahyuz	6		
Tobyiz tarihi	7.		
Mukabele edenler	6		
Sadire	Umarı		
Nome - rosa	Hususi		
Merbutatı		5 139	
Sevk tarihi	7-2		
Mokayyidin imzası	Hazır		
		030 10 83 548 2	

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Öz: T.C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ

Kıbrıs'taki Evkaf teşkilatı, her tarafta medreseler açarak, vaizler göndererek İngilizler lehine faaliyete ve propaganda girişimleri, aleyhimizeki faaliyetler gazetesini her gün negre başlanmıştır. Bunlara mukabele için Böz gazetesi de her gün negre başliyacaklarından beri maktarda burufet gönderilmesi ve Türk tarihi ve Türk dili cemiyetlerinin nezariyat ve kararlarından gönderilmesinin tezini istihbar olunmaktadır.

Dosyasına Raptor
11.4.933

030	10								
-----	----	--	--	--	--	--	--	--	--

6

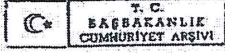
Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

«Söz» gazetesi
Lefkoşa - Kıbrıs

Telgraf Adresi
Söz
P. K. No. 156

12.1.1953

Rek. muhterem Paşam

1594 sayılı

Paşam

Zatı devletliğine hitap etmek şerefi
beni çok sevindirdi. Bunca devlet işleri varken
bu emekli bu okumak için vakit bulduğunuz
vaktin şenliğini takdir ediyorum. Fakat haraka
mıyacağın bir iş olduğu zaman işi tamamlayıp
ve işin imdat istediği adut alıyorum.

Kıbrıs'ta hukuk teşkilatı son zamanlarda
tümünü kadından ve yalın kadından
türkleri değil bir zaman ve çok gülerken
karakla karşıtınız ve karşıtınız tüpük inki
la paşa veya bilerek işleri girer :-

1- Bir takım kocalarından bunları
vay diye tayin etti ve her tarafa saldırdı.

2- Anam ve kızıyı getirenleri vesile ile
his madrisi açtı. Diğer kızı anamkılarında
bunun birer ruhesi almak için daha his kızı
mıdılar- acıcağı, tamamlandı.

3- Şimdiye kadar ayak basıldığı mevkilerde
hakikatı göstermesi gündelik etmek ve dağıt-
mak niyetindedir.

Kıbrıs halkı fakatı, tınıdır. Bununla
mıllî akideleri bu gün mısılmağ fakat
mıyın talimatı ile paşanın kızıca tili

030 10 89 548 2

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

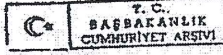
«Söz» gazetesi

Lefkoşe - Kıbrıs

Telgraf Adresi

SÖZ

D. K. No. 156

- 3 - 1933

Bunun için de evlatlarının meadelerini
sizi çok kavgayacağımı bu vasiyet altında yazdım
götürdüğünüz fakat iziniizi takip edersak sizinizi
duyay ve bunden kuvvet alarak kendinizi takip
ettiriyiz.

Çok geçmeden sizi çok gördüm fakat daha
kesa geyimaydım aynenizi meadelerini.

Sizi ve çok meadelerini ailemize rahat ve rahat
dilek ve şimdiye kadar hayat yaşam. Kavgayacağımı
ailem - İfade ve ben ellerinizi öpüyor meadelerini
parayım. Daimi husus meadelerini

M. R. R.

502

Lakadun
23-1-1933

030	10	83	502	2
-----	----	----	-----	---

21.1.33

5
241

98

030	10			83	56.8	2
-----	----	--	--	----	------	---

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

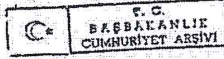
Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

JOURNAL SEUZ

P. D. 82-156

NICONIA-CYTRUS

«سوز» غزلهسى

پوسنه قوشۇلدى
۱۵۶ قوشۇلدى

10/11/28

پاك مۇختەرەم سېندىم
Makemut Bey efendi

efendi

Takriben bir ay evvel zatinalariz
bir mektup gondermis ve gazetengiz için iki
kassalik yeni Türkce harf gonderilmesini hususida
lutfen delillette bulunmanizi isterhem eyleminizden
simdiye kadar buna dair cevabingiz alamadigimdan
bu mektubumle tekrer sizge rahatsiz olmeyi
maclure oldum afviniyi rica eder ve samimi
tegiim ve hurmetlerini takdim eylerim efendim.

Saimi hurmetkariniz

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü
Mehmet Remiz

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

030 10 83 548 2

Fon No: 30 10 0 0 - Kutu No: 83 - Dosya No: 548 - Sıra No: 2

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

EK-8: BCA, 030.10.0.0 – 109.727.4: Yunanistan'a iltihak maksadıyla Kıbrıs Rumlarının çıkardıkları son isyanında İstanbul Rum Ortodoks ruhani reisliğinin de ilgisi olduğu

T. C. DAHİLİYE VEKÂLETİ Emniyet Umumî Müdürlüğü Şube - 4.B.2 Hususi - 2982 Umumi - 4666		943 65	29/II/1931. H: Kıbrısın Yunanistana iltihakı hakkındaki son isyanla fener Eşiş bağışının da alakadar olduğu hakkında.					
	T. C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ	Yüksek başvekilate						
Yunanistana iltihak maksadıyla Kıbrıs Rumlarının çıkardıkları son isyan hareketinde, aynı zamanda İstanbul'daki Rum Ortodoks ruhani reisliğinin gizli faaliyetinin de müessir olduğu, aşağıya naklölunan mülumattan istidlâl olunmaktadır. Atina'da senede bir defa intişar eden "Megas Engiglope-dikos Kozmaias" unvanlı 1931 senesine ait takvimin 24 Ocak tarihli sayfasında Meneccin gibi daha evvel zuhurunu bildirdiği hadizat meyânında bu sene Teğrinisanı zarfında Kıbrısın Yunanistana ilhakına dair bir hareketin rukua geleceğini ve bu meyanda on iki adanın da bu suretle ilhakına bir nümayiş yapılacağını yazmakla bu faaliyeti teyit etmekte ve aynı zamanda Atina'da - Menteşir "Patris" gazetesinin 5 Teğrinisanı 931 tarihli nüshasının birinci sayfasında dercedilen bir resimde Rum Ortodoks ruhani reisinden sonra en büyük "Protosingelos" rütbei - ruhanîyesine irtika ettirilen Sinot azalarından Alaşahir metropolidi Maksimosun son Kıbrıs ihtilâlini ihdas ve hareketi idare eden en mühim usuvlardan millî şair Libertis ve müstafâ mebus Lanitis ve Kıbrısın Yunan konsolosu Aleksi Kiro ve belediye reisi hacı Pavlo arasında fotoğrafının bulunması son - Kıbrıs isyanı ile fener başpapazlığının da alakadar olduğu - kanaatimâkviye etmekte olduğunu arzeylerim efendim. Dahiliye Vekili Tahdim 1-XII-931 Hfz 6-XII-931 1-10-921 5274 Cevabın yazılacak muharrerata altı olduğu şube tarih ve numarasının detayı rica olunur. <table border="1" style="width: 100%;"><tr><td>030</td><td>10</td><td>109</td><td>727</td><td>4</td></tr></table>				030	10	109	727	4
030	10	109	727	4				

EK-9: BCA, 030.10.0.0 – 234.577.15: Kıbrıs meclisi kanunlarının kaldırıldığı, çeşitli tarihlerde neşrolunan emir ve kararların yeni bir nizamname ile birleştirildiği ve yeni nizamnamenin Türkçe nüshası.

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Türkiye Cumhuriyeti
Hariciye Vekâleti
2. nci Daire Umum Müdürlüğü
2. nci Şube

Ankara 1931
Mühür : Kıbrıs isyanı hakkında.

Lef. 2 Yüksek Başvekalet

ŞEKAATLİK
HURİYET ARŞİVİ

22.11.931 tarih ve 2253/688 numaralı tezkereye zeyildir:

Kıbrıs Meclisi kavaninin 13/11/1931 tarihinde lağvulduğu ve hükümet tarafından muhtelif tarihlerde neşrolunan evamir ve mukarreratın yeni bir nizamname ile tevhit edildiği Kıbrıs Konsolosluğunuzdan iğar olunmaktadır.

Bu hususta hükümetin resmi gazetesi olan The Cyprus Gazette'in fevkalâde nüshasında intişar eden fermanın bir sureti mütercemesi ile ahiren neşrolunan Nizamnamenin Türkçe bir nüshası merbuten Yüksek makamlarına arz ve takdim kılınmıştır efendim.

Hariciye Vekili

Takdim
12-XII-931
Hifz
17-XII-931

YASVEKALET EVRAMI

Tarih	Mühür
12-12-931	6459:2

030	10	234	577	15
-----	----	-----	-----	----

Genel muharrerinin hangi daire ve şube ile tebliğ edildiğinin ve muharrir ve muharririnin isimlerinin devesi mevcuttur

2+1 nizamname

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
KIBRIS KONSOLOSLUĞU

13 Teşrinisani 1931 tarihli ve 2176 numaralı
Kıbrıs Ceridei Resmîyesi nüshai fevkaladesinin
tercümesidir.

Zatî Hs. Kralî tarafından istar edilen Fermanla-
rın tasdike iktiran edip bunlar mucibince Meclisi Ka-
vanin ilga ve kanun yapmak selâhiyetinin Valiye bah-
sedildiğinin berayî malûmatı umumîye ilânını Zatî Hs.
Vilâyetpenahî emreyleyler.

Bu Fermanlar tedabiri âcile olarak telâkki edil-
melidir. Kıbrıs müstakbel Kanunu Esasîsî meclisinin
hepsinin bundan sonra tahtî teemmüle alınması icap
edecektir. Fermanlar, usulü vechile temhir edildik-
ten sonra mevkiî meriyete vaz'edileceklerdir.

1030 10 234 577 15

Fon No: 30 10 0 0 - Kutu No: 234 - Dosya No: 577 - Sıra No: 15

EK-10: BCA, 030.10.0.0 – 124.886.19: Kıbrıs Türk Milli Kongre Heyeti Merkeziyesi'nin Kıbrıs Türkleri hakkında verdiği bilgi.

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

K. T. MİLLÎ KONGRE HEY'ETİ MERKEZİYESİ

Lefkoşa

26- 4- 1937

T. C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ

Hıfz

22.7.1937

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Sayın İsmet İnönü'ne

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Kıbrısta İngiltere Hükümetinin idaresinde bulunuyoruz. Bu vaziyet tahtında idareten İngiltere Hükümetine tâbi olmamız zarurîdir. Şüphe edilemezki bizim için bu yolda bir vaziyet ihdas eden ve bundan mes'ûl olan biz değiliz. Çektiğimiz şey eski hilafet idaresindeki seyyiatı-ı cezasıdır. O vaktin Hükümeti kendi selameti için bizi kurban vermiş ve bizi başka ellere teslim eylemiştir. Bununla beraber Cezirede kısıllı kalan Türkler, kendi Türklük seciyelerini bozmamışlar, kanlarına ecnebi kanı karıştırmamışlardır. Bunun için diki Anavatan muhabbetini unutmadık ve unutmıyacağız, zaten Anadolu'nun kucagında ve yalnız idare noktasından ayrılmış isekde hissiyat ve maneviyat cihe-tinden aramızda hiçbir ayrılık kabul etmiyoruz. Bizim idarî vaziyetimiz her ne olursa olsun, herhalde ve cemi zamanda hissiyat ve maneviyatımızın, millî hayat ve varlığımızın evvela menbaı, saniyen kibleşi türkiyadır. Binaenaleyh idarî hususatta İngiltere Hükümetine muracaat ediyor isekte buradaki hayat ve mevcu-diyetimize taalluk eden mesailde Size muracaat eylememiz lazımdır. ve bu babda hiçbir yanlısımız yoktur kanaatindeyiz. İşte bu luzum ve kanaat eseri olmak üzere huzuru devletlerine bir arıza takdimine cesaretyab oluyor ve sair mühim mes'elelerinizle birlikde bu arıza münderecatının da Kıbrıs Türk cemaatinin di- lekleri olmak hasebile mühim addedilmesi ricasında bulunuyoruz.

2 - Malumu devletleri olduğu vechile buradaki Türkler, rum unsu-runun beşde biri nisbetinde bir ekalliyettedirler. Bu unsurun ise kendine göre ihtirası, kendine göre hayat ve mevcudiyet şartları ve o yolda icraat ve hare-kâtı vardır. Umuru adiyede olduğu gibi umuru resmîyede de Türk menafii mevzuu-bahis olduğu zaman daima aykırı ve daima muarız görünürler. ve kendi hayat ve menfaatlerini Türklerin ziyanına olarak kazanmak siyasetini takib ederler.

-7-

030	10			124	886	19	1
-----	----	--	--	-----	-----	----	---

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

K. T. MİLLÎ KONGRE HEY'ETİ MERKEZİYESİ

Lefkoşa

İhtirasları ile millî taassublarına nihayet olmayan bu hayalperest cemaat, vakit vakit cezirenin Yunan'a ilhakı, muhtariyet ve tevsî mezuniyet gibi fikir ve tekliflerde buğunurlar ve kendi kanaatlerine göre amali milliyelerine nail olmak hususunda en büyük engel ceziredeki türk mevcudiyetidir. Bunun içindirki Türkleri manen ve maddeten zayıf düşürmek ve perişan etmek minelkadîm siyaset meslekleridir. Despotları, muharrirleri ve bazı siyasî adamları hatta yunanistanda bulunan bazı insanları onları mütemadiyen Türklerin ziyanına olarak tahrik eylemekte ve senelerdenberi bu yolda işlemektedirler.

3 - İşte bu yolda gördüğümüz bir çok hadiselerden ve bir çok tecrübelerden anlaşılmıştır ki bu cezirenin siyasî hatta bazı idarî cihetlerinde rumlar ile arkadaşlık ve teşriki mesail etmek imkânı yoktur. Bu sebebledir ki Türkler senelerdenberi Hükümet tarafına ağırlaşmak siyasetini takip ettiler. Ciddî ve gayri kanunî bahusus nezaketten âri hiçbir muhalefette bulunmadılar. Kıbrısın kavanin ve sair meşveret meclislerinde Rumlar, Hükümetin hukuk, kuvvet ve nüfuzuna, Kıbrıs'daki mevcudiyet ve menafiine hucum ettikçe Türkler daima Hükümet tarafını iltizam ve müdafaa ettiler. hatta rumları hükümete karşı vakit vakit aldıkları isyan vaziyetlerinde de Türkler Hükümete bilfiil muzaharet edecek hareketlerde bulundular. Türkler o gibi ahvalde başka dürlü hareket edemezlerdi. yani malûm bir tabirle iki şerrin ehvenini tercih ederek hareket ettiler.

4 - Rumların, Türk hukuk ve menafiine muarız olmaları hasebile cezirede Türk varlığını gösteren ve Türklerin istinad noktalarını teşkil eden şeylere daima hucum eylemeği ötedenberi meslek ittihaz eylemişlerdir. Bu cümleden olmak üzere Türk maarifine karşı itirazlarda bulundular. Türk mekteblerine maarif parasından başde bir nisbetinden ziyade para veriliyor diye senelerce uğraşdılar ve ısrar ettiler bundan başka Hükümet nezdinde Türk hukukunu arasına müdafaa eden Kıbrıs müftisi ile baş kadı ve kazalarda bulunan üç kadı ile üç naib aleyhine mütemadiyen hucum ettiler. Müfti ile baş kadı ve üç kaza kadısı varidatı umumiyeden maaş alıyorlar idi. O gibi maaşlar verilmesin diye senelerce uğraşdılar. Kıbrıs valileri ise o gibi uğraşmalara karşı daima mukavemet

030 10 124 886 19 2

K. T. MİLLÎ KONGRE HEY'ETİ MERKEZİYESİ

Lefkoşa

P. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

gösterdiler. Bilhassa müessesatı diniye mesallinde cıvab olarak o gibi makamları muhafaza etmek ve onlara maaş vermek lazımdır, onları lagv etmek elimizden gelmez diyorlar idi. Hal bu merkezde iken 1925.de Cezireye sergüzeşt arayan bir vali geldi. Bu vali rumların o yoldaki metalibatına karşı mukavemet edemedi ^{dogrusu} ve daha kendisi.de onların fikrine mütemayıl göründü. 1978. muahedesi de zaten feshedilmiş bir halde bulunuyor idi. Valinin bu yolda bir vaziyet alması yüzünden 1925.den beri hükümetin harekâtında bir tahavvül hissedildi. Hükümet eski zamanlarda arasıra Türkleri himaye ettiğine bedel bu def'a Türklerin ziyanına olarak rumlar tarafına temayül etti. ve nihayet Türk maarifini ve dolayısıyla Türk mevcudiyetini baltalamaga başladı. Maarif idaresi elimizde iken Hükümet kendi idaresine aldı bilhassa yegâne Türk Lisemizin idaresi serbest bi heyeti idare elinde iken hükûmete uygun iki Türk ile bir İngilizin idaresine verdi. Bu ahval tahtında giderek gün geldiki Türk mektepleri kapadılmaga başlandı. Tedricen lagvede ede bugüne kadar I&I. Türk mektebi lagvedildi. ve II9. muallime yol verildi. Türk Lisemizin başında ötedenberi Türkiyadan gelen Türk müdürler var idi. Bunları da kaldırarak İngiltereden İngiliz müdürler tayin eylemeye başladı. Lise programında ziyanımıza olarak tadilat icra edildi. ve ilk mekteblerde de senelerdenberi takib ettiğimiz Türkiye mekteb programını ortadan kaldırdı. İlk mekteblerde dersler gıfahen veriliyor. ve bu tarzda bir usul ittihaz etti. Fakat bu program mes'elesini rumlara da teşmil etti. Diğer taraftan Müftiliği ve başkadılık ile üç kaza naiblerini lagvetti. Müftilik makamını Kıbrıs Evkaf murahhaslığının emrinde ve maiyetinde olmak ve maaşı evkaf sandığından verilmek üzere fetva eminliğine tahvil etti. Vakıa üç şeriye hakimi ibka edildi fakat bunların da maaşları Kıbrıs evkafı islâmiye sandığına tahmil edildi. Şeriye Hakimleri aynizamanda kazalarının evkaf vekili sıfatile de amil olduklarından bunlar dahi evkaf murahhaslarının maiyet memuru oldular. Halbuki mühim vukuatlar zuhurundan Türkler o gibi makamların himayesine iltica ediyor ve himaye görüyorlar idi. Hususile Kıbrıs Müftisi lüzum gördükçe ilannameler neşreder, davetnameler gönderir ve cezirenin ileri gelenlerini toplar ve meşveretler yapar ve neticede Hükûmete muracaat ederek keyfiyeti

030	10			124	886	15	3
-----	----	--	--	-----	-----	----	---

K. T. MİLLÎ KONGRE HEY'ETİ MERKEZİYESİ

Lefkoşa

P. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

anlatır idi. Bu gibi haller Kıbrıs Türklerinin bir nevi cemaat teşkilatından ibaret olup Türkler için epeyi bir mevcudiyet idi. Müftilik makamı lagvedilince bütün bu gibi haller ve hareketler dahi birlikde mahv oldular.

5 - Cezire Türkleri, Hükümetin yaptığı o gibi işleri kendi hayat ve mevcudiyetleri namına büyük bir zayıf talakki ettiler. O sıralamda meclisi kavanin azalığında bulunan bay Mehmed Necati Özkan, Hükümete şikâyetinde bulundu. ve müftilik makamının ihyasını istedi. vaktin müsteşarı ,cevab olarak ; Türkler istedikleri müftiyi kendileri intihab ede bilirler, dedi ve bir müfti intihabına Hükümetin muhalif olmadığını anlattı. ve Lozan muahedesi mucibince Türklerin müessesatı diniyelerine müdahale etmek niyetinde olmadığını beyan etti. Bunun üzerine bütün Cezire köylerinden ve kasabalarından adamlar intihab edildi Lefkoşada 1.Mayıs.1931. de büyük bir Kongre akdedildi . Orada halk, istedikleri bir müftiyi intihab ettiler. Kongrenin bu muamelesi Cezirede müfti tayini usul ve ananesine ve şeriatı islâmiyeye muvafık idi. Kıbrıs müftisini İngiltere Hükümeti resen ve doğrudan doğruya hiçbir zaman tayin etmedi. Münhal vukuunda ileri gelenlerin ve çağrılan kimselerin imzaları alınarak İstanbula gönderilir ve orada vaktin Şeyhulislâmı Müftiyi tayin eder idi. ve Hükümet dahi tanır ve maaş verir idi. Müftilerin serbest olmaları ve Hükümete karşı cemaati islâmiyeyi himaye eylemeleri bu sebebe mebni idi. Müfti Hükümetin nüfuzu altında deyil idi. Halbuki Kıbrıs'ın son müftisini , balâda arz eylediğimiz gibi vali, doğrudan ve kimseye sormaksızın kendi tayin etti ve bir müddet sonra da o makamı Fetva eminliğine tahvil eyledi. O gibi bir kimse Müfti olarak ibka edilse bile cemaati islâmiye için ondan bir hayır ümid olunmuyor idi. zira hükümet memuru olup hükümetin nüfuzu altında idi. Bunun içindirki Umumi Millî Kongre kendi aralarından emin bildikleri, namus ve iktidarına itimad eyledikleri bir kimseyi müftü intihab eylemeğe mecbur kaldılar. Müfti olarak intihab ettikleri kimse, ötedenberi marufları olup Kıbrıs'ın meclisi kavanin azalığında hizmeti sebkeden hür ve geyfikirli ve aynizamanda hususatı diniyede teceddüt isteyen ve müteceddidane makaleleri ile bizi daima tenvir eyleyen ve halihazırda Lefkoşada dava vekâleti ile iştigal eylemekte bulunan hoca Said'i ittifakı ara ile

4

K. T. MİLLÎ KONGRE HEY'ETİ MERKEZİYESİ

Lefkoşa

B. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞIVI

intihab ettiler. ve intihab ettikleri mumaileyh müftinin riyaseti altında birde cemaatı islâmiye teşkili yabdılar ve kararlarını hükûmete yazdılar. Vali bu yoldaki harekâtı tanımadı ve tanımadıktan başka intihabedilen müfti hakkınada , eger o gibi bir sıfatla emil olduğu takdirde takibatı kanuniyede bulunacağını ilan etti. Bu suretle müfti intihabı ile cemaatı islâmiye teşkilatımız akim kaldı ve resmî bir şekil alamadı.

6 - Cezirede bu gibi hallere maruz kaldığımız sıralarda evvel ve ahır hissiyat ve maneviyatımızın menbaı olan Türkiye Cumhuriyet Hükûmetine mura-caat eylemek ciheti daima varidi hatır oluyor idi. Fakat haricî siyaset vaziyet-lerini bu işe müsait görmiyor idik . Bu gibi mes'elelerin, bir Devlet umuru da-hiliyesi-ne müdahale suretile deyil, belki dostane tavassut suretile halledilecekleri kanaatında idik. fakat hamdolsun giderek beklediğimiz müsait devirler geldi. Türkler ile İngilizler arasında ananevî dostluk çok ümidbahş bir surette teessüs etti. Ümid ederizki Türkiye Cumhuriyet Hükûmetinin bizi istishab ve hi-maye eylemesi sayesinde idaresi altında bulundugumuz İngiltere Hükûmeti artık bizi burada dost nazarı ile görecek ve rumların hucumlarına karşı evvelki gibi bizi müdafaasında devam edecek ve bu güne kadar hernasılsa ziyanımıza olarak yaptığı hataları tashih eyleyecektir.

7 - Bu cezirede yeniden nefes alup yeniden hayata gelmemiz için iste-diğimiz şey, umumî bir tabir ile millî hissiyatımıza hükûmet tarafından hürmet edilip rencide edilmemesi ve bu cezirede hayat ve mevcudiyetimizi haleldar eden ve tehlikeye düşüren şeylerin tashihi ile cezirede Türk cemaatinın, rum cemaatına nisbeten daha ağır ve farklı muamelelere tabi tutulmamalarıdır. Bu noktayı berveçhi âti tafsil ediyoruz:

A) 1. Mayıs 1931. tarihinde ıçtima eden umumî millî kongrenin Müftilik makamı hakkında ittifakı ara ile verdiği kararın Hükûmetçe tanınması ve binaen-aleyh Kongrenin intihab eylediği hoca Said'in müfti olarak kabul edilmesi ve maaşının Kıbrıs evkafı islâmiye sandığından verilmesi.

B) Müftinin riyaseti altında azaları serbest kimselerden olmak üzere cezirede dokuz azadan müteşekkıl bir cemaatı islâmiye teşkiline müsaade edilmesi

030 10

124 886 19

5

K. T. MİLLÎ KONGRE HEY'ETİ MERKEZİYESİ

Lefkoşa

T.C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

ve o gibi bir teşkilin Hükûmetce tanınması.

C) İlk Mekteplerden lagvedilenlerin yeniden açılmaları ve muallim-
lerinin tekrar tayini ile beraber bundan evvel olduğu gibi ilk mekteplerde Türkiye
ilk mekteb programının takib edilmesi ve kitapların Türkiyeden getirilmesi ve
binaenaleyh şifahi tedrisat usulünün ortadan kaldırılması.

D) Türk Lisesinin başına evvelki gibi daima Türkiyeden bir Türk
Müdür getirilmesi ve bununla beraber Lise hey'eti idaresinin evvelki gibi intihab
ile taayyün eden kimseler tarafından teşkil edilmesi ve programının da Türkiye
Lise programlarını ihtiva etmesi yani Lise mezunlarının Türkiye Darülfunula-
rına kabul edilecekleri tarzda bir program takib edilmesi.

E) 1.Mayıs.1931. kongresinin kararı mucibince teşekkül edecek ve
balâda(B) fıkrasında gösterilen cemaati islâmiye azasının seneden seneye tensib
edeceği altı aza tarafından Kıbrıs evkafı İslâmiye bütcesinin senede bir def'a
tetkik ve tastik edilmesi .

F) Bu gün mevcut şer'î mahkemelerde meriyülicra olacak ve muhit
ile ihtiyaçlarınıza tetabık edecek ahkâmın yeniden tedvin edilmesi ve bu yolda
bir kanunu medenî tanzim olunması.

G) Enebi bir idarede kahir ve mutaassib bir ekseriyet içinde
akalliyette kalan bir cemaatin canlı bir halde devam eylemeleri iktisaden kuvvet-
li bulunmaga vabeste olduğundan burada iktisadi sahada ve vasi miyasta muave-
nette bulunulması ve binaenaleyh Türkiye İşbankasının , burada Lefkoşada bir
şube açmasına himmet ve delâlet edilmesi ve başda İşbankası olmak üzere burada
ticarî faaliyetlere germi verilmesi ve bu suretle Kıbrıs'ın Türkiye ile olan
ticarî muamelâtının azamî nisbette inkişaf ettirilmesi.

8 - Vakıa bunlardan başka daha mes'elelerimiz ve daha davalarımız
vardır.fakat en mühim ve en hayatî mes'eleleri arzettik, mütebakiyi şimdilik
geri tutuyoruz . esasen arz eylediğimiz mes'eleler , ceziredeki Türk varlığının
temel taşıdırlar. Bilhassa Kongrede intihab edilen Müfti ile birlikte bir cema-
ati islâmiye teşkili yapılacak olursa cezire Türkleri için yeni bir hayat devre-
si açılmış addedilecektir

030 10 124 886 19

6

K. T. MİLLÎ KONGRE HEY'ETİ MERKEZİYESİ

SASBAK N. N. K.
CUMHURİYET ARŞİVİ

Lefköşe

Kıbrıs baş Despotunun maiyetinde olmak üzere Kıbrıs Rumlarının o gibi bir teşekkülleri vardır.ve kendi işleri ve ihtiyaçları için o vasıta ile Hükümet nezdinde mütemadiyen teşebbüsatta bulunuyorlar. Burada bu münasebetle şunu da arz eylemeliyizki cezirede bir müftü bulundurulmasını talep eylememiz , cezirenin hususatı diniyesini kuvvetleştirmek maksadına mebni değildir. Cezirede Türkler, kâfi derecede tenevvür etmiş ve dinî taassublardan kurtulmuş laik bir cemaat halindedirler. Bu halde bir Müftü bulundurulmasını istediğimiz, münhasıran cemaat işleri ile uğraşacak ve fena cereyanlara karşı kanun dairesinde cemaati müdafaa edecek bir teşekkül bulundurmak içindir. (Müftü) tabiri ise ştedenberi burada tanınmış bir unvan olduğundan ve Hükümetin lagvettiği makamın da (Müftülük) makamı olmasından naşidir. Binaenaleyh bu yoldaki muracaatımız, o gibi bir unvan altında millî ve hayatî ve aynizamanda hususatı diniyede teceddüt isteyen ve Türkiyenin dinî inkılablarına hürmet eden bir teşekkül gayretinden ileri gelmektedir. Hatta dinen mutaassıb yahut mütereddit olan ve din mes'elelerini akıl ve hikmete tevfikane kabul etmeyen ve tevfik eylemek kudretinde olmayan ve aynı zamanda Türk cemaatinin bugünkü ihtiyaçlarını takdir etmeyen ve asrın teceddütlerine hürmeti olmayan bir müftiye hiçbir zaman taraftar olamaz.

9 - Görüldüyorki büyük ve mühim işlerinize ilâveten daha bazı işleri çıkarak sizi rahatsız ediyoruz . Mamafi buralarda kimsesiz kaldığımız ve bununla beraber bir taraftan hükümetin diğer taraftan rumların tazyikleri arasında kısılıp kaldığımız nazarı itibare alınacak olursa mazur görüleceğimizi ümid eder ve bu suretle müteselli oluyoruz. Herhalde cihan durdukça durmasını , azamet ve ikbalin en yüksek derecelerine kadar çıkmasını semim kalbimizden arzu ve dua eylediğimiz Türkiye Cumhuriyet Hükümetinin , sırası geldikçe mazharı lutf ve inayetleri olmamızı ve hernasılca ana vatandan ayrılmış ve ecnebi ellere düşmüş olan şu bir avuç Türk evladının da unutulmamasını ister ve bekleriz.

Türk Millî Kongre heyeti merkeziyesi
azası ve sabık Kavanin azası

M. Necati
Özkan

Kıbrıs Türk Millî Kongre heyeti merkeziyesi reisi ve sabık kavanin azası
Dava vekili

A. Said

Kongre heyeti merkeziyesi
reisi ve sabık kavanin azası
M. R. Okan

EK-11: 030.01.0.0 – 36.218.1: Kıbrıs Türkleri adına M. Necati Özkan imzasıyla gönderilen mektup ve verilen cevap.

CUMHURİYET HALK PARTİSİ

8
12109

Ankara: 10 Şubat 1938

Bağlı: 2

Sayın Dr. Refik Seydam
Başvekil ve C.H.P. Genel Başkan Vekili

M. Necati Özkan imzasıyla Kıbrızdan ve orası bir Türkten
gelen sayın dikkat mektubun bir kopyesini başlı olarak sunarım.
Bu vesile ile de seriz saygılarımı arz ederim.

C.H.P. Genel Sekreteri
Erzurum Şeyhovi

M. Necati Özkan

3-

030 01 36 218 11

Fon No: 30 1 0 0 - Kutu No: 36 - Dosya No: 218 - Sıra No: 1

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

CUMHURİYET HALK PARTİSİ
CUMHURİYET HALK PARTİSİ

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

S Ü R E T

26 İyincikânun 1939

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

C.H.P. Umumî Kâtipliğine

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Sayın Sayın !
Kıbrısta 1927 tarihinde mahallen açmış olduğumuz millî mücadelede
evvelce merkez olan Lefkoşa belediye başkanlığında farkımız muvafakiyet elce
eden 1930 senesi Mebus intihabatında dahi son derecede çalışmamız
ve halkımızın millî duygularının uyanması neticesinde yine galibiyet pek
azrak bir surette farkımızda kalmıştı . Bu mücadele neticesinde Kıbrıs
türk halkının bir müessili bulunmak namıyla vukubulan müteaddit
teşebbüsâtına çok iyi neticelere vasıl olduk .

1931 tarihinde Rum halkının çıkardığı ıktıpas münasebetile
Kıbrıstaki teşrii meclislerin hükümet tarafından lğvedilmesi yüzünden
hareketimiz ve mücadelemiz akamete uğramıştır . Buradaki varlığımızın
şerefimizle mütenasip bir surette temadi etmemizi , ana vatana umum
türk gayriliğinin sarılsız bir irade ile beşlilliliğini görmekle itibar
eylemekteyiz . Lakin vakit bevakit kuvvetli darbelerle maruz kalarak müca-
delemeye de geri dönüşyoruz .

Dünya türklüğünün Ulu Önderi Ölmüş şefimiz Atatürkün cenaze mera-
siminde bulunmak üzere Ankara'ya kadar gelen heyetler arasında bir İngiliz
mumbarızın avcette Kıbrıs uğrayarak benzerinde görüştüğü Kıbrıs türk-
lüğünü ihtiyatlarını çıkayetlerini arzyledikten sonra bütün millî
meclisimizi ve 1931 tarihinde hâmede akdetmiş olduğumuz millî kongre-
mizin mukarretatını o da pek hakla olarak kabul etmiş olduğundan bu
meseliler hakkında Lonrada intihar eden gazetelere makaleler yazmış
ve parlementsoda dahi Kıbrıs meclisi hakkında münakaşalar olmuştur .
Ümit ederiz ki pek yakında Kıbrısta bir teşrii meclis kurulacak ve eski
hürriyetimiz icde olunacaktır .

Einsenaleyh yeni intihaplarda faaliyet göstermek için çimdiden
neşriyatta bulunmak mecburiyetinde kalıyoruz .

1932 tarihindeki mücadelemizde farkımıza himmeti sebkat eden ve
mükafatını hükümeti cumhuriyetimizden gören ve elan görmekte olan " S8z "
gazetesi halkın nasırlı ekrara mesabesinde tanınmış , fakat son zaman-
larda hükümetçiler " eykarçılar " burada kendilerine ait bir " vakit " gaze-
tesi çıkarmaya başladıkları gibi bizim makalelerimizi ve ıktıfelerimizi
vaktile neşreden ve çimdi ise tetkik buyrulursa hiç bir ekrarımızı
ve makalatımızı neşretmeyen " S8z " gazetesini dahi elde etmeye muvafak
olular , çünkü S8z gazetesi canibi Remzinin kızına bir vazife verdikleri
gibi masraflı Kıbrıs hükümeti tarafından ödenmek üzere Lonaraya da
gönderiliyor .

Halkımız büyük bir acıya içersinuedir , Kıbrısta türklüğün
vaziyeti daha mühim bir safhaya girmiştir . Burada ekalliyette yaşamak
mecburiyetinde kalıpta millî harsımızı ve millî kültürümüzü idame etti-
rebilmek için loğiliz Türk costluğundan istirade etmek zamanının hulul

030 01 36 218 1

2

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Fon No: 30 1 0 0 - Kutu No: 36 - Dosya No: 218 - Sıra No: 1

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

CUMHURİYET HALK PARTİSİ

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

- 2 -

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

ettiği bu sıralarda çıkarılacak olan bir gazeteye şiddetle ihtiyacımız vardır.

Önümüzdeki sene mevcut gazetelerin "Söz " " Vakit " her ikisi de hiç şüphesiz ki hükümetçiler ve evkafçılar lehine neşriyatta bulunacaklardır?

Burada bunlara karşı bir gazete çıkarabilmek için adamızın hemen hemen her yerinden teklifler almaktayım . 1956 senesinde Ankara'ya vukubulan siyasetinden avdet ettiğim zaman hükümeti mahalliyeye pasaportunu alıp alan iade etmemiştir . Mütadit defterler tahriri taleplerine de menfi cevap verildikten türk kâbezi olan Ankara'ya siyasetten men edildiği için bir çok mühim meseleli vakit ve vakit açmamızı zişaret eden Türkiye Büyük millet meclisi âzalarına vasiyetimizi bildirmekte geri kalmadım .

İki tene evvel Ankara'ya seyahatimin sonucularından biri olan cumhuriyet hükümetimizin yardımı ile ve sırf Kıbrısta Türk tütünülerini içirmek ve sarf etmek ve buradaki işsizlere iş temin etmek için açmasına muvafık olduğum türk sigaret fabrikasının faaliyete başladığı bu sırada bir ce matbaa kâşat etmek için lâzım olan hurufat ve makineyi tedarik hususuna vasiyeti malîyen gayri müsaittir .

Bu hususta karar vermezden evvel Türkiye Cumhuriyeti Halk İrka-sına müracaat ederek vasiyeti bildiriyorum . İğna lâzım olan hurufat ve tabi makinesi vesaireyi tedarik hususunda yardımınıza şiddetle muhtacım.

Şimdiye kadar olacağı gibi bu hususta da yardım edilecekse hükû-met mahalliyeye müracaat ederek bir gazete neşretmek ihtiyacını talepe edeceğim . Ve mahallî kanunlar mucibince tediyeyi icap eden 251 İngiliz lirası depozitoyu mahallî hükümet sancağına yatırarak istiyarî elce edip burada firkamızın ve hakkımızın naşiri elkarı olacak bir gazete çıkara-cağını tarafınıza arz eder ve hurufat ve tabi makinesinin , C.H.P.nin ana vatandan ayrı bir cümle bir cihazda yegyan türk kardeşlerine vermekten esirgemeseyceğini kaviyyen âmit eder ve sonus cümle tıyula-rımı bildiririm . Bu bapta vaktiyle olur olacağından intinabatın evvel faa-liyete geçebilmek ve mücadelemize devam etmek için cevabınızı acele beklerim.

Saygılarımla

M. Necati Üskan
Kıbrıs Türkleri Müessisi

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Fon No: 30 1 0 0 - Kuru No: 36 - Dosya No: 218 - Sıra No: 1

ÖZET

Tezimiz, 1923 – 1938 yılları arası dönemi kapsayan ve Atatürk Dönemi olarak anılan dönemde Türkiye Cumhuriyeti ile Kıbrıs arasındaki ilişkileri incelemektedir.

Araştırmamızın birinci bölümü; Osmanlı İmparatorluğu döneminde Kıbrıs'ın siyasi, sosyal ve ekonomik durumu hakkında bilgiler verilmiştir. Ada'nın fethedilmesiyle birlikte Ada'ya göç ettirilen Türk nüfusun yaşadığı sıkıntıların yanı sıra Ada'da yaşamakta olan yerli Rum Ortodoks halka verilen imtiyazlar ve Rumların Osmanlı İmparatorluğu'nun verdiği bu yetkileri kendi çıkarları yönünde kullandıkları kısaca açıklanmıştır. Aynı zamanda İngiltere'nin Akdeniz politikasını kapsamında Kıbrıs'a olan ilgisi çalışmamızın ikinci bölümünde ele alınırken, Osmanlı İmparatorluğu'nun dönemin şartları gereği Kıbrıs'ın yönetimini İngiltere'ye devrettiği antlaşmaların şartları, İngiltere'nin Kıbrıs Adası'na çıkışı ve Kıbrıs halkının yeni yönetime karşı tutumları kısaca açıklanmıştır.

Tezin İkinci Bölümünde; Kurtuluş Savaşı yıllarında Kıbrıslı Türklerin Anadolu'ya yaptıkları yardımlar ele alınmıştır. Nitekim yaşanan savaşın Ada halkını ne derece etkilediği kısaca açıklanmıştır. Aynı zamanda, Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasının ardından imzalanan Lozan Barış Antlaşması ve sonrasında uygulanan göç hareketi, Atatürk döneminde Kıbrıslı Türklere verilen değer ve Atatürk Devrimlerinin Kıbrıslı Türklere yansımaları ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır. Kıbrıslı Türklerin kabullendikleri bu inkılâp hareketlerinin İngiliz Hükümeti ve bazı gericiler tarafından engellenmeye çalışıldığı ortaya konulmuştur. Aynı zamanda Kıbrıslı Rumların günden güne artan Enosis propagandalarının şiddete dönüşmesi sonucu ortaya çıkan isyan hareketleri de kısa bir şekilde ortaya konulmuştur.

Tezin son bölümü üçüncü bölümde ise, Kıbrıslı Türkler tarafından hayata geçirilen iki kurultayın çalışmaları ve aldığı kararlar hakkında bilgi vermektedir. Ayrıca, son bölümde Kıbrıs'taki basın hayatı hakkında bilgiler verilmektedir. Türk basını ile Rum basını arasındaki farklar, Kıbrıslı Rumların Enosis propagandalarını gerçek-

leştirmek için basın yolunu da kullanmaları ve Kıbrıslı aydın Türklerin Türk basın hayatının sona ermemesi için katlandıkları sıkıntılar ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır.

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ:

Tezin Adı : Atatürk Dönemi Türkiye Kıbrıs İlişkileri
Tezin Yazarı : Kübra ÖZ
Tezin Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. İsmail ŞAHİN
Tezin Konumu : Yüksek Lisans
Tezin Tarihi : 15.06.2015
Tezin Alanı : Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
Tezin Yeri : KBÜSBE - KARABÜK

Anahtar Sözcükler: Atatürk, Kıbrıs, Lozan Barış Antlaşması, Enosis, Dış Politika, Göç

ABSTRACT

This thesis focuses on Turkish-Cyprus relations between years 1923-1938 known as Atatürk's Era.

The first parts of the thesis provide some insight about the political, social and economic conditions of Cyprus during the Ottoman Empire Era. After the colonization of the island the difficulties the Turkish settlers faced, the concessions granted to the resident Greek population by the Ottoman Empire and the exploitation of these concessions by the Greeks have been briefly mentioned. In the second part of the thesis, Britain's interest in Cyprus as part of their Mediterranean Policy, the terms of the agreement where the Ottoman Empire handed over the administration of the island to Britain, the arrival of the British to the island and the Cypriot response against the new rule have been briefly explained.

In the second part of the thesis, During the war of independence, the Cypriot Turks to Anatolia and their benefits are discussed. Indeed, the ongoing war is briefly discussed what degree of influence the people of the island. At the same time the signing of the Treaty of Lausanne and the migration movement in the aftermath of the success of the Turkish war of Independence, the importance given to Turkish Cypriots during Atatürk's Era and the adoption of Atatürk's Reforms by Turkish Cypriots have been described in detail. The attempts of the British government and some fundamentalists to prevent the implementation of these Reforms and the Greek Cypriot uprisings after Enosis gradually turned into a violent act have also been briefly mentioned.

The third and the final part of the thesis offers some insight into the activities of the two councils established by the Turkish Cypriots and the decisions taken by these councils. Also provides some information about the condition of the press in Cyprus in the last chapter. The differences between Turkish and Greek presses, how

Greek Cypriots use the press for the purpose of Enosis propaganda and the struggle of the Turkish Cypriots in order to keep the Turkish press from being shut down have been explained in detail.

LIBRARY CATALOGING INFORMATION:

Thesis Title : Turkish-Cyprus Relation During Ataturk's Era
Thesis Author : Kübra ÖZ
Thesis Supervisor : Asst. Prof. Dr. İsmail ŞAHİN
Thesis Degree : Post Graduate
Thesis Date : 15.06.2015
Thesis Department : Department of International Relations
Thesis Location : KBÜSBE – KARABÜK

Keywords: Ataturk, Cyprus, Treaty of Lausanne, Enosis, International Politics, Migration.

ÖZGEÇMİŞ

Kübra ÖZ. 22.03.1988 tarihinde Karabük'te doğdu. İlköğrenimini ve ortaöğrenimini Karabük'te bitirdi. Karabük Fevzi Çakmak Lisesi'ni bitirdikten sonra Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümünden 2013 yılında mezun oldu. Halen Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans programına devam etmekte olan Kübra orta derecede İngilizce bilmektedir. Temel ilgi alanı, Türk dış politikasıdır.